

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

Alexandru
ODOBESCU

DOAMNA CHIAJNA

ȘI ALTE PROZE

LITERA

biblioteca școlarului

Alexandru
ODOBESCU

DOAMNA CHIAJNA

INTERNAȚIONAL

BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

CUPRINS

<i>Tabel cronologic</i>	3
SCENE ISTORICE DIN CRONICELE ROMÂNEȘTI	
<Prefața ediției din 1860>	10
<Prefața ediției din 1886>	11
<i>Mihnea Vodă cel Rău — 1508—1510</i>	
I Mănești	13
II Curtea de Argeș	17
III Cotmeana	30
IV Sibii	36
<i>Doamna Chiajna — 1560 —1568</i>	
I Mormântul	43
II Nunta	52
III Fuga	67
IV Pustnica	82
ΨΕΥΔΟ-ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΟΣ	
Domnului C.C. Cornescu	96
I Să mă încurc oare și eu în calea vânătorilor? — Cartea ta și precu- vântarea mea. — <i>Utile dulci</i> sau Sosii și d<omnu>l Socec. — Ce zice Nimrod despre podagra mea. — Arcadia pe câmpul Bărăganului. De la moș Doru, drept în pustii. — La conac! — Vai de bietul Gogol, ce era să pață!	99
II Țigani de zestre. — Grives en caisse. — Disertațiune filologică, îmbâcsită cu erudițiune. — 1 000 galbeni venit pe an. — Graurii știu franțuzește mai bine decât d<omnu>l Littré! Din fabulele lui la Fontaine până în pădurile Rusiei. — „Amărâta turturea, of! Sărmana, vai de ea!	110
III Pentru ce poetul Lucrețiu știe mai bine seama cârmuirii decât stăpâ- nirea noastră. — Chiau! Chiau! prin pădure. — Unde ne acățăm de coada câinelui. — Brașoave și palavre vânătoarești. — De ce vulpea are coada lungă, și ursul n-are deloc	126

- IV D-aș ști și eu carte câtă știa răposatul Lessing! — Ditirambă în onoarea Artemidei. — Bine trăia Diana la curtea lui Henric de Valois! — Cuvioasă gravură nemțească. KYNHΓETIKŌΣ, salată elenolatinească. — Sfârșim tot la coadă.136
- V Iată-ne acum și în Roma! — Mai mare rușine pentru cotgogeamite împărat! — Sculptura istorică pe Arcul de Triumf al lui Traian. — Platon și Xenofon ne poftesc la vânătoare. — Tren de plăcere prin epoca glaciară. — Faraoni vânători. Păcat că Guilom Tell vorbea nemțește! De la capra-neagră la iubită și viceversa. — Poemă câmpulungeană.152
- VI Cum se pricepeau să cânte la vânătoare Rossini și Haydn, Méhul și Weber. — Tonton, tonton, tontaine, tonton!! — Dușmănia literară, sau efecte intuitive și anachronistice ale hambertinului de la „Café-Anglais“ asupra poeziei române. — Treceam dincolo de Bagdad. Concert simfonic pe apă și pe uscat, dat mistreților și cerbilor de șahul Persiei, Khoșru Anușirvan.173
- VII ΖΩΓΡΑΦΪΑ privită din punctul de vedere al teoriilor lui Darwin. — Amor și vânătoare! — Cum se îngropau la Roma urmașii bietului Ovid, răposat, ca vai de dânsul, cam pe la Kiustengê. — Pustia de oglindă, multe rele face! — Rubens n-a fost vânător, dar Horace Vernet, fără îndoială. — Filosofia absolută a esteticei vânătoarești. — Italia ne-a cam dat de rușine.188
- VIII Bibliografie cinegetică a secolului de mijloc. — Înșirăte mărgărite artistic și vânătoare. — Mistrețul de Snyders. — Wouwerman și calul bălan. — Văzut-ai la Luvru pe *Bonne*, *Nonne* și *Ponne*, sau pe Mitte și Turlu, adică pe Desportes și pe Oudry? — Prințșorii nemți de mult visau a Versalia. — Ridinger și babața. — Tot Ridinger și marchizul de Carabas. — Tot Ridinger și Sir Edwin Landseer. — Cum te dau de gol băieții de la noi. — Cum umblu eu să te aduc pe tine a deveni un sportman fashionabil.202
- IX „La Carpați mi-am adus jalea!“ — Poezie prelinșă și dichisită. — Prepelicarul în geantă și bicațina în vânt. — Literatura cinegetică a muscalilor. — Tiroleză fără acompaniament de muzică. — *Steeple-chase* sistematic d-a curmezișul artelor vânătoarești. — Uf! Să răsufлям un moment subt umbrarul lui Kyr Ioniță Buzdrună217
- X Încă un hop! — Sus pe plaiul Buzăului. — Studiu antropologic, lexico grafic și moral asupra locuitorilor din comuna Bisoca. — Basmul cu Fata din Piatră și cu Feciorul de împărat, cel cu noroc la vânat. — Vultur, dihor și răs, sau zamfir, smarand și rubin. — Câte se pot întâmpla unui neamț, dacă nu pricepe românește234

XI	La cotul munților. — Tot basmul cel cu Fata din Piatră și c<ele>-l<alte>. — Porumbița și mărgăritarul. — Ce au spus despre munții Năculele, de la obârșia Râmnicului, Caiu Valeriu Catul, Francois Vil- lon, autorul anonim al <i>Romancerului del Cid Campeador</i> și mulți alții. — Iepurii din <i>Codicele civil</i> și cel din <i>Dictionariulu Academicu</i> . — Ne luăm ziua-bună în tinda d<omnu>lui Sterie, arendașul de la Bisoca. <i>Post-scriptum</i> unde se spune ceea ce n-a știut să spună răposatul C. Negruzzi în statistica ce a făcut lupilor din Moldova	253
XII	Capitolul cel mai plăcut pentru cititor	273
	<i>Aprecieri</i>	274

CZU 859.0-03

O 24

Textele au fost reproduse după cartea: A. O d o b e s c u, *Scene istorice. Pseudo-cynegeticos*, ediție îngrijită și note de G. Pienescu, prefață și tabel cronologic de Constantin Cubleşan. Ediția a II-a (revăzută). Colecția „Biblioteca pentru toți”. Editura Minerva, București, 1984.

Au fost făcute o seamă de redactări pur ortografice, date fiind rigurile unei ediții destinate tineretului studios.

Coperta: *Isai Cârnu*

ISBN 9975-904-60-2

© LITERA

TABEL CRONOLOGIC

- 1834 *Iunie 23* În casele părintești de la Curtea-Veche, se naște, la București, Alexandru I. Odobescu.
- 1844 Alexandru Odobescu devine elev al Colegiului „Sf. Sava“ din București, reușind excelent la examen în fața lui Petrache Poenaru.
- 1850 *Noiembrie* Alexandru Odobescu pleacă la Paris pentru desăvârșirea studiilor și devine elevul lui Alfred Dumesnil, ginerele lui Jules Michelet.
- 1851 *Martie 17* A. I. Odobescu prezintă, la Paris, în cadrul Cercului românilor, conferința *Viitorul artelor în România*.
Mai În primul număr al revistei *Junimea română*, ce apare la Paris, publică, nesemnăt, articolul *Muncitorul român*.
- 1852 *Ianuarie* Apare *Calendarul popular...*, editat de C.A. Rosetti și Winterhalder, în paginile căruiua va publica, fără semnătură, fragmentul istoric *Fecioara din Orleans*.
August 3 Însoțindu-l pe tatăl său, pleacă, într-un voiaj de o săptămână (până la 12 august), la Londra.
- 1853 *Decembrie 11—13* Își susține examenul de studii obținând mențiunea „*assez bien*“.
- 1854 *Octombrie 8* În drum spre țară, se oprește la Köln, apoi la Dresda, Praga, trece prin Pesta și, pe Dunăre, cu vaporul ajunge la Giurgiu (11 octombrie), de unde se îndreaptă spre București cu birja.
- 1855 *Mai 28* Publică poezia *Odă României*, în paginile revistei *România literară*, ce apărea la Iași.

Septembrie În aceeași *România literară*, publică studiul *Despre satira latină*, o demonstrație de erudiție puțin obișnuită în presa noastră literară la acea oră.

Noiembrie Publică, în paginile *României literare*, poezia *Întoarcerea în țară pe Dunăre*.

1856 *Ianuarie 6* Pleacă prin Craiova la Turnu Severin, însoțit de maiorul Racoviță.

1857 *Ianuarie 1* Este numit la Secretariatul de stat, șef al biroului francez, avându-l ca subordonat, printre alții, și pe Grigore Alexandrescu.

Aprilie Împreună cu C. Cornescu face o excursie la Câmpulung, Pitești, Curtea-de-Argeș.

August 11 Moare Ioan Odobescu.

Octombrie În revista *Românul* publică în foileton nuvela istorică *Mihnea-Vodă cel Rău*.

1858 *August 14* Alexandru Odobescu se căsătorește cu Alexandra (Sașa) Prejbeanu, fiică naturală a lui Kiseleff, nepoată, în linie maternă, a prinților ruși Bagration. După câteva zile, pleacă în voiaj de nuntă pe un traseu ce atinge Dresda, Berlin, Paris.

1859 *Februarie 21* Este numit procuror la secția a II-a a Curții de Apel.

Iunie 10 În aceeași funcție, trece la secția I-a.

1860 *Martie* Începe publicarea nuvelei istorice *Doamna Chiajna* în *Revista Carpaților*, condusă de poetul G. Sion.

Mai 25 Este numit membru al Comisiei documentare.

Septembrie 22 Din însărcinarea lui V. Boerescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice, formează, împreună cu A.T. Laurian, I. Maiorescu, I. Brăteanu, P. Cernătescu, Florian Aaron și I. Eliade o Comisie de adunare a materialelor pentru formarea unei istorii naționale. Comisia îl va avea ca președinte pe A.T. Laurian, iar ca secretar pe G. Sion.

1861 *Aprilie* Editează *Revista română*, împreună cu G. Cretzianu, D. Berindey și P. Iatropol.

- 1862 *Februarie 1* Este numit de către Alex. Ioan Cuza în funcția de director în Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice pentru departamentul Valahiei.
Apare Câteva ore la Snagov — un „fals jurnal de călătorie“.
Iulie 16, 17 și 18 Participă la Brașov la sesiunea „Astrei“.
Septembrie În paginile *Revistei române*, începe publicarea romanului lui Nicolae Filimon *Ciocoii vechi și noi*.
- 1863 *Mai 26* Este numit ad-interim Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, în urma demisiei lui Cristian Tell.
Iulie 31 Este semnat decretul de numire în funcția de Ministru al Departamentului Cultelor și Instrucțiunii Publice.
August 17 În urma demisionării lui Ioan Ghica din postul de ministru al „treburilor străine“, Al. Odobescu este desemnat ad-interim pe acest post, pe care îl va ocupa până la 7 septembrie.
Octombrie 12 Neîmpărțășind punctul de vedere al guvernului privind secularizarea averilor mănăstirești pe care el le vedea destinate unor opere sociale și culturale, Al. Odobescu demisionează din funcția de Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice.
- 1865 *Iulie 26* În familia scriitorului Al. Odobescu se naște o fetiță, căreia i se dă numele Ioana.
- 1867 *Mai* Însoțit de fiica și soția sa, pleacă la Paris pentru a definitiva pavilionul românesc din cadrul Expoziției universale. El duce cu sine Tezaurul de la Pietroasa. În drum trece prin Viena și München.
- 1869 *August* Împreună cu V. A. Urechea, pleacă la Copenhaga unde participă la Congresul internațional de antropologie și arheologie preistorică.
- 1870 *Aprilie* Vizitează Grecia, împreună cu prietenul său C. Cornescu. După o ședere la Constantinopol se îndreaptă spre Athos.
Septembrie 10 Este ales membru al Societății Academice Române, la propunerea lui Al. Papiu-Ilarian.
Octombrie 1 Fiind în Elveția cu Sașa, hotărăște să plece singur în Italia. După ce traversează lacul Lemman se înscrie pe itinerariul: St.-

- Maurice, Baveno, Milano, Monza, Bologna, Ravenna, Florența, Roma, Livorno, Pisa, Veneția, pentru ca, la 26 octombrie, să ajungă la Viena, de unde cu vaporul se va întoarce acasă.
- 1871 Iulie Inițiază publicarea unor cercetări asupra așezămintelor antice din România. Începe cu *Notițe despre localitățile însemnate prin rămășițe antice în districtul Dorohoi*, tipărită mai întâi în *Monitorul oficial*, apoi preluată de *Trompeta Carpaților și Românul*.
Septembrie La propunerea sa, sunt aleși membrii onorifici ai Societății Academice următorii cărturari străini: Emil Egger (Franța), G. Capellini (Italia), E. Desjardins (Franța), Alexis Uvarov (Rusia), W. Fröhner, Ferdinand de Lasteyrie, Charles de Linas, Fr. Bock și A. Ubicini (Franța).
- 1872 *Mai 15* În revista *Columna lui Traian*, condusă de B.P. Hasdeu, începe publicarea unei ample bibliografii a scrierilor relative la Dacia.
- 1873 *Februarie 15* Publică în revista *Columna lui Traian* pamfletul *Fumuri arheologice scornite din lulele preistorice*, comentând ironic unele pretinse descoperiri ale lui Cezar Bolliac.
Decembrie 9 Devine membru-corespondent al Institutului Arheologic din Roma. I se înmânează diploma semnată de savanții Lepsius și Mommsen.
- 1874 Preia conducerea Teatrului Național din București.
Aprilie Face parte, împreună cu D.A. Sturdza, M. Kogălniceanu, Th. Rosetti și Ioan Slavici, din Comisia pentru publicarea documentelor Hurmuzachi.
Iunie Apare una dintre cele mai importante lucrări ale sale: *Pseudocyneticos*.
August 2 Împreună cu I.C. Massim, G. Sion și I. Caragiani este numit în Comisia pentru examinarea traducerilor din autorii elini.
Octombrie Ministrul Instrucțiunii, Titu Maiorescu, inițiază la Universitatea din București o serie de cursuri speciale, neprevăzute până atunci în programa de învățământ. Astfel îl invită pe Al. Odobescu să susțină cursul de arheologie.

- 1875 În broșură, îi apar basmele *Jupân Rănică Vulpoi și Tigru*l păcălit.
- 1876 *Februarie 28* I se conferă medalia „Bene merenti“.
- 1877 *Septembrie 15* I se acordă premiul „Năsturel“ pentru lucrarea recent apărută, *Istoria arheologiei*.
- 1878 *Martie 3* Împreună cu B. P. Hasdeu, V. A. Urechea și Th. Aman este investit cu Ordinul „Steaua României“ în grad de ofițer.
Iulie 3 I se decernează ordinul rusesc „Sf. Stanislav“.
- 1879 *Mai 23* Împreună cu membrii Societății Academice, Al. Odobescu ia parte la înființarea ca instituție de stat a Academiei Române.
- 1881 *Octombrie* Scriitorul este numit secretar de legăție la Paris.
- 1883 *Iunie* Este distins, pentru întreaga activitate la legăția din Paris, cu gradul de comandor al Ordinului „Steaua României“.
- 1885 *Martie* Demisionează din diplomație. Din cauza unor încurcături de ordin financiar — amplexarea datoriilor este copleșitoare — se vede nevoit să revină la București.
- 1888 *Mai* Pleacă la Bologna pentru a participa, din partea Universității bucureștene, la sărbătorile universității locale. Rămâne apoi la Paris, în urma intervenției lui T. Maiorescu, care îi obține o bursă necesară pentru terminarea volumului I din *Tezaurul de la Pietroasa*.
- 1889 *Iulie* Starea proastă a sănătății îl obligă să se angajeze, pentru a preda lecții de istorie, la Liceul particular „Sf. Gheorghe“, condus de Anghel Demetrescu.
Octombrie Cu ocazia sărbătoririi a 25 de ani de la înființarea Universității bucureștene, vorbește despre Petrache Poenaru, obținând un remarcabil succes.
- 1891 *Octombrie* Preia conducerea Școlii Normale Superioare.
- 1892 Devin publice sentimentele sale pentru o altă persoană și încearcă să-i explice soției sale această stare critică prin care trece. Pasiunea sa se îndreaptă spre Hortensia Keminger („adevăratul mormânt al inteligenței, al iluziilor, ba chiar al vieții mele“, cum îi va scrie el lui Anghel Demetrescu), care îi va supraviețui, murind în 1953.

1893 Are repetate accese de gută. Boala se agravează.

1894 *Iulie-august* Încercând să-și amelioreze sănătatea, merge, prin Brașov — Cluj — Bistrița, la Sângeorz, unde va petrece zile mai liniștite, făcând excursii la Ronda și Valea Vinului. Prin Vatra Dornei se întoarce apoi la București.

1895 *Ianuarie* Aproape complet izolat, se retrage într-o locuință din strada Cuza Vodă, nr.5, unde caută să-și afle liniștea, afundându-se în studii personale.

Noiembrie 12 Ajuns la disperare, din cauza bolii, se sinucide și este condus pe ultimul drum de o mare mulțime de cărturari, profesori, foști elevi etc.

SCENE ISTORICE
DIN CRONICELE ROMÂNEȘTI

<PREFAȚA EDIȚIEI DIN 1860>

După titlul și după cuprinderea acestui mic volum, fieșcine va vedea c-am avut drept model frumoasa nuvelă istorică a domnului C. Negruzzi asupra lui Alexandru Lăpușneanu. Ca orice imitație, încercările mele sunt, negreșit, cu mult mai prejos de acel mic cap d-operă; în lipsa talentului, m-am silit cel puțin să păstrez, pre cât s-a putut, formele și limba *Letopisițelor* naționale, cu care, în dreptate, se poate lăuda mai vârtos Țara Moldovei; să adun datine, numiri și cuvinte bătrânești, spre a colora aceste două episoade culese din cronicile vechi¹.

Faptele istorice ale unei țări sau ale unei epoci au totdeauna un interes mai viu când traiul și ideile, obiceiurile și graiul de acolo sau de atunci ne sunt cunoscute. Scopul romanțelor istorice este, în parte, d-a ni le arăta; ăsta este și folosul lor instructiv.

Cei ce pot mult izbutesc a caracteriza, într-asemenea scrieri ușoare, o epocă, sau o nație; cei cu bunăvoință, dar cu mai slabe mijloace, fac, ca mine, încercări!

¹ *Mihnea Vodă* a fost publicat în foița ziarului *Românul* din 1857; *Doamna Chiajna* s-a tipărit în *Revista Carpaților* din 1860.

Am însemnat, pretutindeni, cu numele autorilor, în note, faptele adunate în istorie (*n. a.*).

<PREFAȚA EDIȚIEI DIN 1886>

Curând se vor împlini treizeci de ani de când am dat mai întâi în tipar aceste două mici încercări de restituire a vechilor datini strămoșești, scrise într-o limbă care era încă întrebuițată și prețuită pe vremea copilăriei mele.

Abia m-aș fi gândit să le dezgrop, azi, eu însumi, din uitare, după așa lung răstimp, dacă nu m-ar fi îndemnat cu tot dinadinsul la această faptă câțiva tineri din Craiova, iubitori de literatură română, printre care, în primul rând, domnii *N.P. Romanescu, M. Săulescu și N.P. Guran*, precum și merituosul editor craiovean al „Bibliotecii literare“.

Domnia-lor, și nu eu, au judecat aceste prime ale mele scrieri demne de a figura în acea culegere națională.

Totuși, dacă generațiunea cititorilor de astăzi ar găsi cumva că d<omnia>-lor nu s-au înșelat pe deplin, atunci poate că mi-aș lua și eu seama și, la vârsta înaintată la care am ajuns, m-aș cerca, chiar de acum înainte, să dau ființă la mai multe alte studii și plâsmuiri de aceeași natură, pe care nepăsarea puțin îmbietoare a publicului nostru m-a făcut să le las, de mari de ani, în stare de schițe, de note, de proiecte, de visări.

La 1860 însă, atunci când încă credeam, ierte-mi-se o zicătoare poporană, că tot ce poate zbura se și poate mânca, iată cu ce precuvântare am dat zbor în lume modestelor mele încercări tinerești:

„După titlul și după cuprinderea acestui mic volum, fieșcine va vedea c-am avut drept model frumoasa nuvelă istorică a d<omnu>lui Constantin Negruzzi asupra lui Alexandru Lăpușneanu. Ca orice imitațiune, încercările mele sunt cu mult mai prejos de acel mic cap d-operă; în lipsa talentului, m-am silit cel puțin să păstrez, pre cât s-a putut, formele și

limba *Letopisișelor* naționale, cu care, în dreptate, se poate lăuda mai vârtos Țara Moldovei; să adun datini, numiri și cuvinte bătrânești, spre a colora aceste două episoade culese din cronicile vechi.

Faptele istorice ale unei țări sau ale unei epoci au totdeauna un interes mai viu, când traiul și ideile, obiceiurile și graiul de acolo sau de atunci ne sunt cunoscute. Scopul romanelor istorice este, în parte, d-a ni le arăta; acesta este și folosul lor instructiv.

Cei ce pot mult, izbutesc a caracteriza într-aseamenea scrieri ușoare o epocă sau o națiune; cei cu bunăvoință, dar cu mai slabe mijloace, fac, ca mine, încercări!“

Mihnea Vodă cel Rău a fost publicat mai întâi în foița ziarului *Românul* din 1857 și tras atunci în broșură osebă; *Doamna Chiajna* s-a tipărit pentru prima oară în *Revista Carpaților* din 1860; în acest din urmă an, am format din îmbe un mic volum tipărit cu litere chirilice, sub titlul general: *Scene istorice din cronicile românești*. Bune sau rele, „Biblioteca literară“ mi le retipărește acum tot cum au fost de la început. Abia se vor ivi vreo trei-patru neînsemnate îndreptări de fapte.

Paris, 1886

MIHNEA VODĂ CEL RĂU¹

1508—1510

CUPRINS

I

MĂNEȘTI

„Să n-aibi milă!“

Ca la două ceasuri cale-n jos de Ploiești curge apa Cricovului, care, cu mii de pâraie ce se resfiră și se-mpreună, împes- trițează matca sa răzlățată și nisipoasă; de-a stânga, câmpia șeață se lungește până în poalele munților; d-a dreapta malul

¹ Această „scenă“ a fost publicată prima oară în „foița“ — foiletonul — ziarului *Românul*, al lui C.A. Rosetti, în numerele 16, 17, 18, 21 și 22 din 1/13 octombrie, 5/17 octombrie, 8/20 octombrie, 19/31 octombrie și 22 octombrie/ 3 noiembrie 1857 (anul I), sub titlul generic *Scene istorice din cronicile Țării Românești*, menținut și la publicarea celei de a doua ediții (*Scene istorice din cronicile Țării Românești*), de astă dată în broșură, în același an, 1857, la București, în tipografia lui Ferdinand Om, unde se trăgea și ziarul *Românul*. A treia ediție apare trei ani mai târziu, în 1860, tot la București, în „Libreria“ A. Daniilopulo, din „Pasagiul Român“, în același volum (p. 3—43) cu a doua ediție a „scenei“ *Doamna Chiajna*, sub titlul generic *Scene istorice din cronicile românești* — suntem la un an după Unire! —, titlu menținut și în fruntea următoarelor trei ediții publicate în timpul vieții scriitorului, în anii 1886 (*Scene istorice din cronicile românești — Mihnea Vodă cel Rău — Doamna Chiajna*, Edițiunea a III-a, a IV-a pentru *Mihnea Vodă cel Rău*), Craiova, Editura librăriei S. Samitca, <colecția> „Biblioteca literară“ (p. 13—58), 1887 (în volumul I al culegerii *Scrieri literare și istorice* ale lui A. I. Odobescu, București, Editura librăriei Socec & Comp., p. 63—104) și 1894 (*Mihnea Vodă cel Rău și Doamna Chiajna — Scene istorice din cronicile românești*, Edițiunea a V-a, a VI-a pentru *Mihnea Vodă cel Rău*), București, Editura librăriei Socec & Comp., <colecția> „Autori români vechi și contemporani“, p. 5—46.

se-nalță râpos și acoperit cu păduri vechi și stufoase. Pe o culme mai semeță a acelei coaste sta, pe la leatul 1508, cetățuia lui Dracea, armașul din Mănești; din zidurile ei înnegrite, vederea cuprindea toată lunca, cu bordeiele și coșarele țărănești răsipite prin tufișe și bălării; mai departe, turnurile bisericii din Târșor, pe care o zidise, cu vreo câțiva ani mai nainte, Vladislav Vodă, ce chiar într-însa, zice *Cronica*¹, „au pierit de sabie“; și, în fund de tot, plaiurile aburoase ale Câmpinei și ale Brezei.

Într-o zi noroasă de primăvară, puțin în urma Paștilor, crivățul sufla iute și-nghetăt din fundul văilor, iar jalnicele sale gemete aduceau de departe, împreună cu freamătul bătrânilor stejari, chiotele de vânătoare ale bătaiașilor și lătrătura chelălăită a copoilor; căci departe, tocmai în Valea Comanacului, Mihnea, fiul armașului, se desfăta vânând fiarele sălbatice, după obiceiul boieresc de pe atunci, când stăpânul, pentru a sa mulțumire, ridica de prin sate toți vecinii cu gloata, de rămăneau țarinele nearate și ogoarele pustii².

Un glas de bucium s-auzi deodată sunând tare din cetățuie, și vânătorii, deșteptați din zgomotoasa și sălbatica lor beție, printr-acea grea și păcinică chemare, se întoarseră cu larmă spre casă, unii purtând pe umeri dobitoacele ucise, atârinate pe bârne, alții ducând câinii de zgarde și curuii în lăntușe. În fruntea lor mergeau călări, cu frâul legat de oblânc, Mihnea și feciorul său, Mircea Ciobanul; tatăl, om matur și vârtos, avea scrise pe fața sa păroasă și posomorâtă și-n ochii săi arzoi și-ncruntați, strășnicia caracterului său; băiatul, abia ieșit din copilărie, vădea o fire și mai sălbatică, care-i și meritase porecla de Cioban.

¹ Constantin Căpitanul (*n. a.*).

² Vezi în *Descrierea Moldovei* de Dimitrie Cantemir (*n. a.*).

Amândoi purtau cioboate de piele groasă, până la genunchi, poturi de dimie albă, un cojoc scurt, de oaie neagră, cu glugă la spate, și chimir cu oțele; la gât aveau grumăjer rotund de zale de fier, și-n cap o țurcă flocoasă, adusă la o parte; la brâu, satâr și jungher. Unii din vânătorii pedestri purtau sănețe, ceilalți, arcuri și săgeți. Astfel pășea ceata înainte, și înnoptase bine când ajunse în curtea cetății.

— Descalecă mai în grabă și sui-te-ncoa! strigă lui Mihnea, din capul scării și cu glasul năbușit de lacrimi, o femeie cam trupeșă, ce nu-i puteai zice nici tânără, nici frumoasă, boierul socru, biet, trage ca să-și dea sufletul, și mereu cere de domnia-ta.

— Iată-mă-ndată..., și Mihnea descălecuse, urcase îngusta și dreapta scară de piatră, și, prin tinde întunecoase, mergea la odaia tatălui său.

Când deschise mica ușă de brad, el zări pe bătrânul armaș uscat și galben, cu fruntea pleșuvă, cu barba albă, zăcând lungit pe spate pe o velință albă, în căpătâiul unui pat ce ținea, d-o parte, toată întinderea odăii. Alături ardea o făclie de ceară galbenă, și un biet călugăr bogonisea pe slovenește, dar cu glas slab, rugile agoniei; în perete, o mică candelă lumina o veche troiță de lemn, și, mai încolo, pe ziduri, stau rânduite, peste un zăblău vărgat, arme de tot felul, coifuri, zale de fier, tuiuri, iatagane trunchiete și dispuieri luate de pe la dușmanii învinși. O singură armă, o ghioagă de fier ținută, mare și grea, buzduganul însușit slujbei de armaș-mare, sta așezată pe velința flocoasă d-a dreapta bolnavului, și mâna-i osoasă, dar slăbită, printr-o mișcare spasmodică a nervilor, căta încă s-o ridice.

Când Mihnea intră în odaie, ochii unchiașului, afundați sub cercul albit al sprâncenelor, clipiră ca o candelă ce moare, și buzele-i vinetițe șoptiră tremurând aceste cuvinte:

— Fătul meu!... fă inimă vitează!... nu te lăsa!... fii stâlp teapăn casei noastre și nu-ngădui să cază biată moșie părintească pe mâna oltenilor, p-a Basarabeștilor — trăsni-i-ar Domnul din senin! c-așa avem noi lăsat cu blestem de la moși strămoși: pace și răgaz să n-avem cu neamul lor cel urgisit... De-ți va da Domnul Dumnezeu putere și tărie, să nu cruți, să n-aibi milă, că nici de tine nimeni nu va avea milă, când te vor vedea înfrânt și ticăit... Mâna mea s-a muiat... nu mai poate ridica buzduganul ăsta, vechiul meu tovarăș, bunul meu prieten; ...ia-l acuma tu în mâinile tale, și proască să faci, când vei izbi cu dânsul în dușmanii noștri... Să n-aibi milă!...

Glusul i se curmă; ca un fior i se strecură prin tot trupul și rămase încleștat!... Atunci, în mijlocul acelei tăceri de spaimă, prin care trecea suflarea morții, în loc de sunetul cuvios al clopotelor, se auzi o zăngăietură înfundată de cătușe și de lanțuri. Erau bieții vecini robiți și puși în fiare de răposatul armaș, care zăceau aruncați în fundul pivnițelor cetățuiei sale, și acum, în mijlocul nopții, își scuturau dureroasele lor lanțuri.

Apoi totul intră în tăcere; prin odăi abia se auzea ceva suspinuri de femei, și p-afară văietarea viforoasă a crivățului. Întu-nericul domnea peste tot.

Deodată însă începură a se deosebi tropote de cai, și curând după aceea câțiva călăreți băteau tare cu paloșele în poartă. Stoica, om vechi al casei, deschise oblonul, scoase capul pe o îngustă ferestruie și întrebă:

— Cine e?

— Oameni buni! răspunseră d-afară.

— Ce cătați așa înnoptat pe la casele creștinilor?

— Suntem de la domnie, noi, boieri ai țării, și venim să ne închinăm noului Domn ales de obște, lui Mihnea Vodă.

La aceste cuvinte neașteptate, Stoica deschise poarta și

boierii, descălecând, merseă până la Mihnea, îi sărutară mâna cu smerenie, iar cel mai bătrân dintre dâșii grăi într-astfel:

— Ani mulți întru noroc și fericire urăm mării-tale! Aflatu-fi-vei din zvonul și jalea obștii că s-au pristăvit fericitul Domn și bun creștin Radu Vodă, iar norodul cerând cu o glăsuire ca să-i fii măria-ta sprijin și părinte, boierii țării te-au ales ca să urmezi răposatului în domnie, și pe noi, supusele mării-tale slugi, ne-au trimis ca să te rugăm, din partea tuturor îndeobște, să primești volnic și bucuros această sarcină. Deci fie-ți, Doamne, milă de moșie și nu o lăsa în prada hrăpitorilor, care de toate părțile pohtesc la dânsa ca să o strice și să o jăfuiască. La măria-ta aleargă toți cu nădejdea, ca puii la cloșcă. Nu-i lepăda: îndură-te, Doamne, de pământenii mării-tale și le deschide aripă de apărare!

Mihnea stăpâni în sineși bucuria, mulțumi cu sânge rece boierilor și îndată porunci să i se gătească cai de plecare.

La revărsatul zorilor, Mihnea cu fiul său și cu Stoica, boierii trimiși în solie și câțiva călărași se porniră pe drumul Curții de Argeș.

Buna jupaniță Smaranda, acum Doamnă a Țării Românești, rămase cu slujitorii și femeile sale ca să-ngroape, a doua zi, pe bătrânul Dracea, armașul din Mănești, la mănăstirea Târșorul.

II

CURTEA DE ARGEȘ

CUPRINS

*„Nu-i așa c-avuțiile-s
amăgitoare?...“*

Să aflăm acuma prin care împrejurări această cinste nevisată se dete lui Mihnea.

Radu Vodă, căzând sub grea afurisanie și urgie a patriarhului Nifon, se răpusese de o groaznică și cumplită boală, și,

cu toată cinstea Voievozilor, se îngropase la mănăstirea sa din Deal. Fratele lui, Vlăduță, era încă prea tânăr ca să ia cârma țării; boierii de toate părțile umblau cu zavistii, care de care s-apuce domnia; Basarabii, care mai erau și bani moșteni ai Craiovei, voiau să așeze pentru vecie neamul lor pe scaunul domnesc; dar ei erau olteni, și boierilor de dincoace nu le plăcea a fi mai prejos. Însă sila d-a ține țara în vrăjbi îndelungate, și mai ales temerea d-a vedea viind Domn de la Vladislav, Craiul Ungariei, care, prin solul său Emeric de Joborg, făgăduia neîncetat boierilor că le va trimite pe Danciul, fiul lui Țepeluș Vodă, care trăia în Ungaria, la graful Zapolia, și care negreșit ar fi închinat țara protectorului său, în sfârșit și frica turcilor ce amenințau neconținut d-a năvăli preste români, făcură pe boieri ca s-aleagă dintre dânșii pe cel care, prin firea sa mai semeață, se părea că va fi cel mai viteaz apărător al țării; acesta fu boierul Mihnea, fiul Dracii, armașului din Mănești¹.

Iată dar pricina pentru care-l vom găsi, câteva zile după moartea tatălui său, în Curtea domnească de la Argeș; însă nu va mai fi aci asprul vânător cu cojoc de oaie. Azi Mihnea a-mbrăcat chepeneag de catifea roșie cu ceaprazuri și cu bumbi de aur, cioareci albi tiviți cu găitane de fir, cizme cu pinteni poleiți și-un gugiومان de samur cu surguci de pietre scumpe. Astfel se coboară el, cu alai, din Curțile domnești, până-n vale, la biserica pe care Radu Negru Vodă o lucrase cu mare meșteșug, împestrînd cărămizile și scobind flori în piatră.

La ușa bisericii îl întâmpină mitropolitul Maxim cu mai mulți arhieriei, purtând crucea și Evanghelia, pe care Domnul le sărută cu multă cucerie; la urmă merse de-ngenunche drept la ușa din mijloc a altarului, își rezemă capul gol de sfântul

¹ Constantin Căpitanul, Fotino, Șincai, Engel (*n. a.*).

preastol, iar mitropolitul, punându-i omoforul pe cap, îi citi cu glas măreț rugăciunile de încoronare ale împăraților bizantini și-i unse fruntea cu sfântul mir.

Sculându-se, Mihnea sărută preastolul și icoana Adormirii Maicii Domnului ce sta pe iconostasul din dreapta, ca hram al mănăstirii, și viind în mijlocul bisericii, mitropolitul îi puse pe cap coroana Voievozilor și-i dete-n mână spata și buzduganul domnesc, ce le ducea, pe o perină roșie, marele-spătar. Atunci preasfântul părinte împreună cu marele-postelnic îl duseră de subsuori până la strana poleită ce se-nălța pe trei trepte la dreapta în biserică, purtând pajerea țării săpată în lemn. Când se urcă noul Domn pe-acei scaun bogat, cântăreții glăsuiră rugăciunea: *Tebe Boga hvalim!...*¹, și oastea de afară slobozi puștile și sănețele cu chiote de bucurie și începură a suna din tobe, din pauce, din trâmbițe și din surle.

Toți boierii stau rânduți și ascultau liturghia. Când se sfârși dumnezeiasca slujbă, Mihnea ieși din biserică, îmbracă în tindă caftanul alb cu guler de samur, încinse paloșul și încălecă pe un armăsar cu harșa de fir și cu zăbale suflute cu aur. Atunci se porni alaiul îndărăt la Curțile domnești.

În cap mergeau, ca să deschidă drumul, dorobanții cu gârbace și vânătorii de plai și de Olt cu lungi sănețe; în urma lor veneau roșiorii și verzișorii călări, despărțiți în căpităanii, fiecare cu steagul ei, purtând mintene roșii și verzi; apoi caii domnești, acoperiți cu grele harșale de fir și de mătăsuri; îndată după aceștia, Mihnea, însoțit de patru viteji ferentari cu lăncile poleite-n vârf și la mânere, și urmat de boierii de taină, cu vâtașii, aprozii, armășeii și lipcanii lor. Apoi urmau copiii din

¹ *Tebe Boga hvalim* — Te Deum laudamus. Pe tine te lăudăm, Doamne! (pe slavonește) — (n. a., 1887 și 1894).

casă, toți feciori de boieri, îmbrăcați cu șavanele și cu cabanițe de felurite stofe scumpe, având mari podoabe și fotaze la cai¹; ei și cu aprozii purtau sângeacul sau steagul cel mare și două tuiuri turcești date de la Împărăție. După dânșii veneau lefeștii cu haine galbene, simenii și scutelnicii pedestri; apoi gloata boierilor mazili și boiernașilor, iar la sfârșitul tuturilor cetelor, o grămadire amestecată de slugi boierești, de orășeni, de neguțători și de săteni.

Alaiul se opri în Curțile domnești; Mihnea descălecă, trecu printre boierii rânduți în îndoit șireag, intră în sala mare a spătăriei și se urcă pe tronul domnesc, scoțând coroana din cap, drept semn de jale pentru tătâne-său ce murise.

Marele-postelnic sta în picioare la dreapta lui.

Mai întâi veni mitropolitul Maxim ca să-i sărute mâna, și-i rosti câteva cuvinte de urare în limba sârbească. Călugărul Maxim fusese trimis de Craiul Ungariei ca să împăciuiască pe Radu Vodă cu Bogdan, Domnul Moldovei, și de atunci, deși era sârb de neam, rămăsese ca mitropolit în țară². Mihnea răspunse pe scurt că-i pare rău unde nu se pot înțelege d-a dreptul, și părintele, întorcându-se spre norod, îi dete obicinuita binecuvântare.

După dânsul înaintă un boier bătrân; postelnicul, vorbind către Domn, îi spuse:

— Sluga măriei-tale, Pârvu vornicul Basarab, sărută poala măriei-tale.

— Te afli zdravăn, jupan Pârvule? întrebă Mihnea cu un zâmbet de bunătate prefăcut și amăgitor.

— Slavă Domnului, măria-ta; ne ținem și noi cum putem.

¹ Miron Costin (*n. a.*).

² Șincai, Enghel. Acest mitropolit era din neamul Brancovici (*n. a.*).

— Dar neica Barbu cum trăiește? Nu-l văd p-aici.

— E șezător la dregătorie, măria-ta, în Craiova.

— Bine face. Ei, mare boieri, domnia-voastră, zice el aruncându-și ochii asupra gloatei, să fie în Țara Românească mulți bărbați de treabă și cu temei, precum sunt aceștia (vrând să însemneze pe Basarăbești), în frica lui Dumnezeu vă zic c-ar fi blagoslovenie cerească!... Spune-mi, jupan Pârvule, pare-mi-se c-aveai mai mulți prunci?

— Cu adevăr, am trei feciori, măria-ta, ș-au crescut flăcăi mari.

— Apoi să la facem de căpătâi; să-i însurăm. Ce nu-i arăți și nouă ca să-i cunoaștem?

— Nu știu cum să dovedesc măriei-tale mulțumită pentru atâta milă și cinste ce dai casei mele.

— La boieri vrednici toate se cad, jupan vornice!

Atunci, trei tineri, între 15 și 25 de ani, cu mândre și drăgălașe chipuri, veniră să sărute mâna domnească.

— Acesta e fiul meu Ilie, pe care am socotit peste puțin să-l căsătoresc, zise bătrânul boier, în ochii căruia se citea bucuria unui părinte.

— Să fie comis-mare în zilele mele, și voi să-i fiu nun.

— Acestălalt, adaoșe Pârvu, e fiul meu Neagu, care a învățat multă carte de la fericitul patriarh Nifon.

— Să-mi fie mie logofăt de aproape.

Tânărul, închinându-se adânc la Mihnea, îl rugă, drept har, să-i lase vătășia de vânători.

— M-am deprins cu dâșșii, și ei cu mine, ca trup cu suflet, măria-ta, zise el cu glas neted și hotărât.

— Fie-ți pe plac, răspunse Mihnea în nemărginita sa milostivire.

— Acesta e cel mai mic al meu fecior, Dragomir.

— Voi chiar de azi să-l număr printre copiii mei din casă.

Tatăl și toți trei feciorii se-nchinară lui Vodă, și postelnicul începu a numi pe ceilalți boieri.

Ceremonia se sfârși, și toată boierimea rămase încântată de noul stăpânitor; fiecăruia îi dase sau îi făgăduise un os de ros.

— Dumnezeu să-i dea ani mulți de viață și de domnie! zicea fiecare, ieșind din pragul domnesc.

* * *

Nu trecu mult timp și sosi vremea să se facă nunta lui Ilie, feciorul vornicului Pârvu Basarab, cu Ilinca, fiica lui Radu, spătarul din Albești.

În ziua aceea Curtea domnească se-mpodobi ca de o sărbătoare, și-ntr-adevăr vrednici erau amândoi logodnicii de asemenea podoabă. Amândoi tineri, frumoși și bogați, se păreau meniți pentru o desăvârșită norocire. Când tânăra fecioară se arătă cu conciu semănat cu diamanturi, cu aburosul zovon de filaliu, cu auritul vâl de beteală răsfiat pe un biniș de suvaiu alb, cu grumazul acoperit cu șiruri de mărgăritare și cu cununia de flori pe frunte, ar fi zis oricine că vede icoana cea mai blândă și cea mai smerită a Pururei Fecioare.

Acea frumusețe pătrunse pe toți, iar mai cu seamă pe Mihnea, în a cărui inimă deșteptă patima cea mai fieroasă și mai nerușinată.

Nunta se făcu însă cu veselie; covorul pe care stau mirii la cununie era semănat cu galbeni venetici; de toate părțile prin odăi ploau, pentru boieri, zaharicale, iar în curte, pentru norod, bani mărunți de argint și de aramă, cu mărcile banului Barbu Basarab și lui Mihnea Voievod. La masă, ginerele șezu la dreapta lui Vodă și purtă în cap gugiuman domnesc; după

cină, boieri și jupanite se prinseră în horă, și când veni ceasul de a se sparge cheful, un slujitor de sub masă începu să cânte ca cocoșul, ca să vestească că se apropie ziua.

Toți se-ntoarseră pe la casele lor cu făclii și cu masalale, toți veseli, mulțumiți, dar nimeni mai mult decât tinerii însurați.

Însă abia intrase ginerile în odaia făgăduinței, cumpărând cu cai și cu arme această dorită plăcere de la frații și de la rudele miresei, ce stau la ușă și-l opreau d-a intra, abia avuse vreme, în dulcea lor grăbire, să stingă candela, când niște tâlhari, pătrunzând pe furiș într-acei cuib de fericire, sugrumară în pat pe Ilie și luară cu sine trupul mortului, pe mireasă leșinată și toate sculele ce erau risipite prin odaie.

A doua zi, spaima și jalea erau scrise pe toate fețele; nimeni nu știa ce să zică, ce să gândească; Mihnea singur simțea în sineși nu muștrarea unui cuget de om, ci mulțumirea unei inimi de fiară sălbatică ce și-a îndestulat patima urâcioasă.

Unii boieri șopteau, într-adevăr, dar pe ascuns și numai acasă la vornicul Pârvu, cum că s-ar fi zărit într-acea noapte oameni d-ai lui Stoica, credinciosul lui Vodă, ce acum ajunseser logofăt-mare, strecurându-se pe sub cumpăt în casele răposatului Ilie comisul, c-acest omor nu s-ar fi făcut numai ca să prade bogățiile lui, în sfârșit, că ar fi găsit a doua zi cămărășeii boabe de mărgăritar risipite chiar prin odaia de culcare a lui Vodă, de unde un om tiptil scosese, când se crăpa de ziuă, un trup de femeie învelit într-o rasă.

Aceste vorbe ajunseră până la urechile lui Mihnea, și puțin după aceea el pofți la masă pre câți auzise c-ar fi grăit așa.

La ospăț, Mihnea se arătă foarte mâhnit pentru pierderea unui așa bun și tânăr slujbaș ca Ilie. Când cuparul îi aduse potirul de aur din care beau Domnii, și când păhărniceii dreseră pe la toți prin pahare, Mihnea se sculă, închină drept mulțumită

pentru darul și mila dumnezeiască și rosti, cu glas întristat, un cuvânt în care arată cum că „toate sunt trecătoare pe pământ: tinerețe, pricopseală, sănătate, frumusețe și slavă, toate daruri ale pronie; cum că se scutură ca frunzele toate bunurile câte ni le dăruiește, pentru o zi, milostivirea cerească; dar, mai vârtos, cum n-or să fie zadarnice și amăgitoare averile și bogățiile care le agonisim noi muritorii și care ne vin de la zadarnica omenire?!“

Auzind aceste înțelepte și tânguioase cugetări, bătrânul Pârvu lăcrima, iar ceilalți boieri stau pe gânduri, obidiți, și câteodată ziceau, dând din cap: „Adevărat c-așa este!“

Această tăcere fu întreruptă de medelnicerii ce aduseră pe masă, în sahan de argint, un morman de pilaf alb și fumegos.

— Pofțiți, luați, boieri! le zise Domnul, și fiecare, pe rând, turnă cu lingura din sahan; însă abia apucaseră să ia în gură și s-amestece, când toți, strâmbându-se ca de durere de măsele, aduseră mâna la gură și-și scuipară pe tipsii dinții lor împreună cu boabe de mărgăritar. Unii, de durere, umblau să se scoale de la masă.

— Stați pe locuri, boieri! strigă atunci Mihnea, cu glas tare. Ci, nu vă zăticniți din gustare! Fie-vă aceasta numai pildă la zisele mele de adineaori, ce le-ați încuviințat cu gândul și cu graiul; fie-vă drept învățătură, ca nu doară cumva să pohtiți la bogății ca la vreun bine mare. Ispitele lumii sunt multe și de tot felul, dar nu sunt spre folosul omului; averea ademenește pe om, și-apoi îl scârbește; așa și bobul de mărgăritar, e mai mare și mai cu preț decât bobul de orez, dar sparge dinții. Astfel cuget eu în mine, și drept aceea am vrut să aibă și boierii mei dovadă plăsmuită, ca nu doară cumva, vreodată, să spună vreun bârfitor, lumea e plină de oameni răi! că am pohtit eu la

dobânzi... Ei! spuneți acuma, boieri domnia-voastră, nu-i așa că avuțiile-s amăgitoare?

Și la aceste din urmă cuvinte, un zâmbet batjocoritor i se juca pe buze, iar logofătul Stoica, râzând înghesuit de strâmbările bieților știrbiți, se mira în gura mare cum de nu i s-a întâmpat și lui să dea peste un bob de mărgăritar în pilaf, și, cu o slugarnică viclenie, făcea mare haz de gluma înrăutățită a stăpânului său¹.

Cu atâta se sfârși ospățul, dar Mihnea pricepu că sfiata intrase în inimile boierilor și că prepusurile se schimbaseră în siguranțe, la ochii Pârvuleștilor! Deci, înainte chiar d-a fi ochit, el trebuia să dea lovirea cea grea. Hotărârea o luase, dar îi lipseau mijloacele; Basarabii erau împrăștiați prin toată țara; ei îl înconjurau până și-n palat; de aceea, în casa sa, se temea tiranul de a cere sfat chiar de la credinciosul său Stoica, ca nu cumva, auzindu-se vorbele lor, să prevestească cineva pe Banoveți. Îi trebuia însă neapărat un om ca să întindă lațurile și să pună cursele în lucrare.

Într-o zi, stând cu logofătul în odaie, deodată el chemă un fustaș de la perdea.

— Să ceară Doamnei, îi zise, cheile de la pivniță și să-mi deschidă.

Fustașul plecă să-mplinească porunca, și Domnul cu Stoica se coborâră în beciurile boltite ale palatului.

După ce intră, Mihnea porunci pivnicerilor să iasă și să-l lase singur cu logofătul; însă, din întâmplare, Dragomir, fiul

¹ Gluma cu mărgăritarii în pilaf e o tradițiune păstrată prin grai, despre un boier lacom la avuții (*n. a.*).

Pârvului, ce de curând intrase printre copiii din casă ai Curții, și, de curiozitate copilărească, se coborâse cu chelarii în pivniță, fiindu-i teamă de dojana lui Vodă, se ascunse încet și pe furiș în fundul unei buți goale, și de acolo, tremurând de groază, el putu deosebi următoarea vorbire¹:

— Știi, Stoico, de ce te-am adus aici?

— Ascult, măria-ta.

— Pe sus, în case, nu-ți dă nimeni pas să vorbești cevași în taină; pare că stau pereții și trag cu urechea.

— Așa, măria-ta, mă mir cine a putut bănui adevărul despre moartea lui Ilie și despre cele ce s-au petrecut aici cu mireasa lui, care — Dumnezeu s-o ierte! a și murit acum pe mâinile maicilor.

— Păcat de dânsa, că era gingașă și voinică muiere; ca o balauroaică mi se sumețea împotriva...

— Ei! vezi, Doamne, toate acelea le spune acuma lumea întocmai precum s-au petrecut; d-aceea bine faci să te ferești.

— Apoi doară că nu o fi blestem ca și d-aicea, de sub pământ, să iasă zvon de ceea ce vom chibzui. Asultă-mă tu bine; vezi că nu mai e de dus mult cu Craiovenii; au prins de veste de toate și, ca copoi, adulmecă orice mișcare a domniei. Ei! până aci! am obosit tot înghițindu-mi amarul; sunt sătul de atâta fățarie! Voi, în sfârșit, să-mi ridic piatra de pe inimă, să mă mântui ca totul de dânsii.

— Măria-ta ești Domn și ai toată puterea; poruncește, ce să facem?

— Să găsim, Stoico, un mijloc d-a-i pune pe toți dodată la mână, și atunci nici pruncul din mumă să nu scape!... Aoleu, neam blestemat de Basarabi! căci nu te ivești acum coala sub

¹ Cronicarul anonim în *Magazinul istoric pentru Dacia*, tom. IV (n. a.).

palma mea, ca să te strivesc ca p-această jiganie! și mâna lui turti cu furie, pe fundul unui butoi, un păianjen ce-și urzea în tihnă ițele sale.

— Banul Barbu n-a mai venit la Curte, adause Stoica dus pe gânduri, se vede că se teme de ceva... Neagu a trecut cu vânătoria săi peste Olt; nici asta nu e semn bun. Știi ce?... Măria-ta să le scrii pohtindu-i cu politică la scaunul domniei, iar cărțile să le dăm în mâini de oameni zdraveni, care să nu-i slăbească din vedere. D-or veni de bunăvoie, îi prindem cu tot nemetul lor aici; iar dacă vor simți ceva ș-or vrea să pribegescă, atunci mesiiții măriei-tale îi vor aduce ferecați. Cât despre Pârvu și copilul său, îi avem mai aproape și se pot lesne priveghea.

— Bine le-ai gândit tu; mâine să-mi faci carte către Barbu și poruncă de învârtejire Neagului; să rânduiești oameni ca să nu scape din ochi pe Pârvu. Toate să fie puse, până mâine, la cale, și Doamne ajută! Când m-oi vedea scăpat și de odrasla asta de olteni blestemați, o să mi se mai veselească inima în mine. Acum cheamă pe pivniceri și să le bem aldămașul... No-roc bun, mare bădiță!

— Să-ți fie de bine, măriei-tale!

Pivnicerii și butarii se coborâră sub boltă.

— Ei! feții mei, le zise Mihnea, să trăiți! bună treabă mi-ați lucrat voi aicea; toate-s trainice și curate; pereții spoiți; pe jos e așternut nisip neted și mărunț; buțile stau bine înțepenite pe chezașii lor; tocitorile sunt așezate frumos pe căpătâie. Acum să vă vedem și vinurile! Ia trageți-mi încoa câte o cinzeacă de la cep.

Și Mihnea mergea și gusta, din bute în bute, vinurile de la Dealul Mare, de la Drăgășani, de la Săcuieni, de la Greaca, pelinurile stifoase și profire, țuica de prune și de drojdii, rachiurile

de sacâz și de anason din Chipru și din Anadol¹. Când ajunse spre fundul întunecos al bolții, întrebă:

— Dar colo-n fund ce e?

— Ia! sunt niște buți goale, să trăiești, măria-ta! Dar iaca mai încoace un butoiș de vin de Drăgășani, tocmai de când cu Laiotă Basarab. Ce mai vin! să trăiești, măria-ta! parcă bei miere și ți s-aprinde foc la inimă.

— Ado-ncoace; pune pâlnia mare și toarnă cu vedrița, ca să bem norocul lui Laiotă ș-al neamului său de Basarabi! Și azvârlind pe gât un pahar de vin chihlimbaniu, rânji ca câinele când vede că i se gătește prada.

Logofătul Stoica nu apucase încă să toarne pe hârtie ieroglicele sale pisanii, când copilul Dragomir, spăimântat de cele ce auzise din fundul buții, alergă la casa tătâne-său și destăinui planurile tiranului. Până-nserat, Pârvu își ridicase casa, ca să pribegească, și doi lipcani de olac se trimiseră cu această veste banului Barbu și vătafului Neagu. Tot neamul Basarabilor, până să nu prinză Domnul de veste, trecuse Dunărea și ducea jăluirile sale la Poarta Sultanului.

Mihnea, văzând că acei boieri au întâmpinat răzbunarea sa, își înmuie turbarea în fel de fel de cruzimi; porunci să se prade, să se ardă și să se sfârâme până la pământ toate casele și toate bisericile lor, pre unde se vor fi aflând, în Curtea de Argeș, în Târgoviște, în Craiova, în Brâncoveni; pe slujitorii și pe preoții lor îi căzni, și, la urmă, închizându-i pe toți în mănăstirea Bistriței, ce era clădită chiar de banul Barbu Basarab, îi dete foc de arseră toți într-însa.

¹Anadol — Anatolia, regiune în Centrul Asiei Mici, la nord de munții Taurus.

De atunci înainte tiranul, lepădând orice vâl de fățarie, începu a face răutățile pe față. Pe boieri îi omora; avuțiile le lua; soțiile și fiicele le necinstea; dăjdiile multe punea asupra țării. Pe mitropolitul Maxim, ce sta împotriva la nelegiuirile sale, necutezând a-l ucide, îl depărtă, dându-i solie la Curtea lui Vladislav, Craiul Ungariei¹.

În urma plecării mitropolitului, el silui pe o nepoată a lui, și fratele acesteia, un sârb anume Dumitru Iacșăg, își scapă zilele fugind în Ardeal, unde așteptă ceasul răzbunării².

Se vede dar că Mihnea urma viața sa de desfrânare atât cu jupanițele boierilor curteni, cât și cu femeile de pe afară, și toate aceste se petreceau sub ochii Doamnei Smarande, care, stăruind toată ziua la furcă și la război, la cămară și la jicniță, păzind praznicele și posturile, spovedindu-se și făcând mereu la mătăni, trecea toate cu vederea și trăia o viață de găzdoaie harnică și de bună creștină.

În anii domniei lui Mihnea Vodă se căsători și fiul său Mircea și luă de soție pe fata lui Rareș Vodă de la Moldova, anume Domnița Chiajna.

Astfel trăia la culmea puterii și a măririi familia răposatului Dracea armașul, și nu prevedea groapa ce sta căscată dinainte-i; astfel și lupul cu puii săi pustiază codrii fără d-a bănui lațul ce-i va înstruna într-o zi pe toți.

¹ Constantin Căpitanul, *Chronicarul anonim (n. a.)*.

² Engel (*n. a.*).

III

CUPRINS

COTMEANA

„Fuga e rușinoasă...
dar e sănătoasă...”

Un an și jumătate trecuse de când Mihnea ținea cârma țării, și boierii pribegi — Basarabii și alții câți putuse să scape din mâinile tiranului — după multe și anevoioase rugăminte, dobândise în sfârșit ajutor de la Împărăția Turcească. Sultanul Baiazit dase poruncă pașei de la Dunăre ca să intre cu oștire în Țara Românească și să așeze în scaunul domniei pe Vlad cel Tânăr sau Vlăduț, fratele răposatului Radu Vodă.

Deci, în toamna anului 1509, trei pâlcuri de oaste turcească sta gata să treacă Dunărea, din care unul, sub poruncile lui Neagoe Basarab, răzbi mai nainte de celelalte în Oltenia, și acolo se adaoase cu pandurii și cu vânătorii ce veneau cu bucurie să se închine la vechea lor căpetenie.

Toate acestea se auzise, dar nu lămurite, la Curtea lui Mihnea, și Domnul socoti de folos a trimite în cercetare preste Olt pe fiul său Mircea, cu vreo câțiva aprozi credincioși, dându-i și pe logofătul Stoica ca să-l însoțească.

Mircea, temându-se a merge d-a dreptul în Râmnicul Vâlcei și ne-voind a trage nici chiar tiptil la gazdă în oraș, mai nainte de a fi aflat ce se petrece pe acolo, se opri la mica mănăstire Cotmeana, puțin mai în jos de frumoasa Vale a Luminilor, pe Topolog. Sfintîse soarele din dosul piscurilor Coziei, când el poposi în pacinica vâlcea unde stă pitiță mănăstirea, ca un cuib între munți. La poartă era un turn ce acum s-a dărâmat; ograda, încinsă cu ziduri, înfățișa pe dinăuntru patru șiruri de chilioare cu tinde lungi și arcuite; în mijloc se afla o bisericuță¹.

¹Această mănăstire, ce ține de Cozia, a fost zidită de Mircea cel Bătrân și dreasă de Alexandru Ipsilant (*n. a.*).

Aprozii aşezară vreo două-trei corturi în curte; iar feciorul de Domn şi credinciosul Stoica, după o cină de sehastru mai mult decât cumpătată, merseră să se odihnească în chilia stariţului, ce slujea de arhontărie.

— Părinte, când va toca de noapte, să trecă cu toaca pe la uşa noastră, ca să mergem şi noi la biserică, zise Mircea călugărului ce-i însoţise cu felinarul, de la trapezărie până la sălaşul lor.

Călugărul se gătea să se ducă.

— Blagosloveşte, părinte, îi spuseră călătorii.

— Domnul să vă blagoslovească, feţii mei! şi trăgând uşa chiliei, o închise cu clanţa.

Abia apucase însă să-i fure somnul, când, deodată, o sumedenie de călugări cu rasele ne-ncinse, cu pletele şi bărbile zbârlite deteră năvală în chilie şi-i deşteptară cu aceste vorbe spuse pe sărite:

— Fugi, măria-ta, scapă-ţi zilele!... Ne-au călcat hoţii! Sunt la poartă o mie şi mai bine de haramini levinţi, cu săneţele gata de foc şi cu paloşele goale... Zic că sunt ai lui Neagoe Basarab, şi cer să te dăm pe măria-ta... Fă-ţi pomană cu noi; fă ce-i face şi ieşi de aici, că e vai şi jale de măria-ta şi de biată mânăstire!

Aceste cuvinte, spuse pe nerăsuflăte şi de mai mulţi dodată, făceau o larmă care sperie şi ameţi pe tihniţii şi somnoroşii călători.

— Ce ziceţi? cum? ce e? întrebau ei uluiţi.

Dar pricina era netedă: Neagoe, aflând în Râmnic că Mircea, fiul lui Vodă, ar fi mas de conac noaptea pe ascuns la schit la Cotmeana, se repezise cu vânătorii săi şi năpădiseră pe la miezul-noptii, cerând să-i deschidă porţile; călugării s-au temut să nu le facă vreo stricăciune de va găsi pe vrăjmaş în zidurile lor; de aceea, plini de spaimă, îndemneau pe Mircea să fugă.

— Dar pe unde? întreba acesta, de vreme ce ziceți că lotrii stau la poartă.

— Iată, p-această fereastră, îi răspunseră, arătându-i o crăpătură îngustă ce da în partea pădurii.

— Fuga e rușinoasă!... cugetă prințul, zăticnindu-se la ideea de a fugi fără de împotrivire.

— Dar e sănătoasă! adăose înțeleptul Stoica.

În minutul acesta, strigătul: „Foc! dăm foc la mănăstire!...“, repetat de mai multe sute de glasuri, făcu pe călugări să-și piardă cu totul mințile; ei împinseră pe bietul Mircea desculț, fără căciulă, numai în cămașă și cu brâul târâind¹, până la fereastră și-l îmbrânciră jos. Stoica sări după dânsul.

Ș-amândoi, în întunericul nopții, o luară d-a fuga prin păduri.

Călugării, mântuiți de primejdioșii lor oaspeți, deschiseră porțile pandurilor învierșunați. În furia intrării, unii dintr-aceștia apucaseră pe nevinovații călugări de barbă, dar Neagoe se repezi, încruntat ca paloșul, la dâșșii: „Să nu stricați pe nimeni!“ strigă el în gura mare, și curtea se umplu de oaste.

Aprozii lui Mircea, văzându-se împresurați d-atâta gloată, unii se predară de bunăvoie, alții, cercând să stea împotriva, căzură sub numeroasele loviri ale dușmanului.

Neagu puse să cerceteze prin chilii, prin pivnițe, și, neafând pe nimeni, crezu c-a fost amăgit. Vânătorii lui aprinseră focuri în curtea mănăstirii și p-afară, și, după vecinicul obicei de popas al românilor, puseră căldarea de fiertură în crăcan și-ncepură să povestească basme și zicători glumețe.

¹ *Cronica anonimă în Maga <zinul> istor <ic> pentru Dacia, tom. IV (n. a.).*

Când tocă de otârnice la schit, Neagoe intră în biserică, se închină cu smerenia unui făt de Domn cuvios, și, la ieșire, vârsă în mâna starițului un pumn de bani de aur, ca să-i fie spre pomenire.

— Să-ți dea Domnul slavă și mărire! zise călugărul, cu fața luminată de o cucernică lăcomie, și ceilalți șoptiră: „Amin“.

Din-zi-de-dimineață Basarabul își ridică tabăra și se întoarse în Râmnic.

Pe când la Cotmeana se petreceau acestea, Mircea și Stoica urmau prin păduri calea lor cea rătăcită; plini de groază și temându-se încă să-i fi urmărit, ei fugeau înainte, sperindu-se de orice zgomot, de orice șoptă, de frunzele ce fășiau pe cracă, de vântul dimineții ce mătura uscăturile, de broasca ce sălta în mlaștină, de vătuiul ce zbughea din iarbă. La fieșce sunet ei se ascundeau în tufe, și-apoi frigul umed al nopții de toamnă îi făcea să pornească de iznoavă, desculți și despuiți. Multă vreme ei rătăciră pe poteci și pe cărări pierdute, până ce deteră într-un drum mare.

Atunci, de mai multe ori se întâlneau cu cete de ostași ce mergeau, șuierând din frunză, către Olt; dar frica îi făcea să se pitească între bolovanii drumului și să-și oprească suflarea până-i vedeau depărtați.

Astfel petrecură toată noaptea; însă mâna dumnezeiască îi puse pe calea dorită; când se revărsa de zori, drumeții pricipură că sunt aproape de Curtea de Argeș.

Se risipise pâcla dimineții, și soarele se înălțase vesel ca d-un stat de om pe cer, când ticăiții călători ajunseră în cetate, doborâți cu totul de osteneală și de feluritele încercări ale acestei groaznice nopți.

Sosirea lor și vestea ce aduceau pricinuiră o nouă jale în palatul domnesc. De-cu-noapte începuse de prin toate părțile să vină știri cum că turcii ar fi trecut Dunărea la Giurgiu, și, la urmă, că Basarabii ar fi intrat cu oaste și cu Domn nou de la Împărăție în București; în sfârșit, că un nor de turci înainta cu mers grabnic ca lăcustele spre Curțile domnești.

Auzind toate acestea, Mihnea trimise să adune în grab' boierii la sfat; dar pe unde se duceau aprozii să-i cheme, veneau îndărăt cu răspuns, care că pribegise peste noapte, care că de-cu-seară plecase să întâmpine pe turci la București. Trimise atunci să strângă în curtea palatului puțina oștire ce se afla șezătoare la Argeș; dar toată se risipise sau apucase să treacă peste Olt, la Neagu Basarab.

Copiii din casă se răspândise fiecare pe la părinții săi, astfel încât Mihnea se văzu deodată năpustit de toată Curtea și de toată oștirea sa, singur cu ai săi și cu câteva bătrâne slugi părintești.

Atunci sângele se aprinse într-însul și turbarea îi cuprinse sufletul, în minutul acela când oricare altul s-ar fi deznădăjduit. În zadar se oțăra împotriva restriții și căta în capul său îfierbântat un mijloc de împotrivire. Toate erau mute la al său glas, toate în preajmă-i stau mărmurite și reci ca gheața; nici o ființă nu se aprindea la focul ce ardea într-însul. În zadar umbra cu pas repede prin odăi, ștergându-și sudoarea de pe frunte, și izbea cu pumnul în pereți, răcnind: „Nu; nu se poate să cază într-astfel Mihnea! Săriți, la mine copiii!“ Dar nimeni nu venea, și numai bolțile răspundeau cu urlul la răgușita sa chemare.

Mircea și Stoica încă nu ieșise din a lor amorțeală; spaima și obosirea sleise cu totul sângele într-însii. Ei ședeau incremeniți pe lavițe, cu capetele pe mână, cu ochii tulburi și holbați; semănau a fi pierdut orice simțire.

Domnița Chiajna, care peste vreo câțiva ani avea să fie eroina de la Șerbănești, sta lângă dâșii, cercând a-i îmbărbăta, și-i suduia cu aspre cuvinte, arătându-le că datoria lor este să alerge prin cetate, să adune de pre unde vor putea luptători și să vândă cu al lor sânge cinstea tronului și a neamului lor.

Zadarnice povețe! Când erau părăsiți de toată boierimea, de toată oastea și de tot norodul, unde erau ei să mai găsească apărători?

În împrejurări ca acestea românul e mai înțelept; el nu-și primejduiește zilele până când nu vede cătuși de puțină nădejde de izbândă; atunci, mai bine se trage înapoi, ca la urmă să poată sări mai departe.

Așadar, potolindu-se și văzând, în sfârșit, că nu e prin putință a sta cu armele împotriva cotropitorilor, Mihnea porunci să se gătească de plecare. Atunci ai fi văzut pe toți, slugi și stăpâni, cu fețele pălite, cu ochii sticliți, alergând prin odăi, ridicând avuțiile domnești în lăzi și în boccele, ca să le încarce, îmbrâncindu-se, împiedicându-se și mai rău într-acea pripă deznădăjduită.

Când se sfârșiră pregătirile, Doamna Smaranda și Domnița Chiajna se urcară jalnice în rădvan, una — umilită ca un voinic ce s-ar vedea silit să fugă dinaintea vrăjmașului, fără d-a se lupta; cealaltă — oftând după casa ei așa frumos deriticată, după camera-i plină cu merinde, după trâmbele de borangic nețesute și după bogatele cusături rămase pe gherghefuri.

Mihnea, tânărul Mircea, Stoica și câțiva credincioși slujitori umblau călări pe de laturile rădvanului, triști și ofiliți ca osândiții ce au apucat calea ocnei. În urmă-le venea un chervan mare mocănesc, plin până în coviltir de sipeturi, care ducea pe drumul băjenăriei bogățiile lui Mihnea Vodă.

Ei apucară spre munți și trecură granița în Ardeal.

IV
SIBII

CUPRINS

„Să știe tot omul că am omorât pe Mihnea Vodă!“

Cât ajunse în Ardeal, într-acea țară unde atâtea neamuri războinice, unguri, sași, români și săcui, stau înghesuite și în veci gata pe vrajbă, gândul cel dintâi al Domnului mazilit fu să strângă o adunătură de oameni cu simbrii, în capul cărora să meargă să-și ia domnia înapoi.

Planul său nu izbuti; oștirile lui Vlăduț îi risipiră simbriașii, și el atunci se duse să se așeze, cu toată familia, în Sibii; dar inima lui încă nu era înfrântă și capul lui se muncea mereu cu ideea d-a redobândi tronul. De aceea trimise pe Stoica, cu bogate daruri, în Visegrad¹, la Craiul Vladislav al Ungariei, ca să-i arate plângerile sale împotriva boierilor țării și să-i ceară totodată ajutor și ocrotire.

Vladislav, lingușit d-a vedea atâta supunere din partea unui Domn român, îi răspunse printr-o carte măgulitoare, în care îl numea „bunul său frate“ și-i făgăduia că-l va sprijini cu oaste în primăvara viitoare, îndatorindu-l însă să primească legea catolică și să-i închine Țara Românească, unind-o prin lege și tractaturi de supunere cu Crăia Ungariei. Zâmbitoarea nădejde a puterii făcu pe Mihnea să primească toate aceste învoieli umilitoare. Lege, familie, avuție! ce n-ar fi jertfit el oare acum pentru o sângeroasă răzbunare?!

Ah! ce sălbatică veselie îi umplea sufletul, când, printre visele viitoarei sale măririi, zărea capetele Basarabilor înșirate în țepe la porțile-i domnești!

¹ Visegrad — numele german al Cetății Alba (Iulia).

Vremea d-acum însă cerea ca s-ascundă asprele aplecări ale inimii sale și să stea cu zâmbetul mulțumirii în veci gata pe buze, pentru orice semn de compătimire sau de cinste, pentru orice făgăduință de ajutor.

Craiul Vladislav scrisese totdeodată orășenilor din Sibii, poruncindu-le ca pe „Mihnea Voievod, pe ai săi și toată casa și neamul lor, nebântuiți, siguri și fără împiedicare, să-i țină acolo, în mijlocul lor, și în cinste să-i aibă; preste acestea, pe toți să-i apere și să-i ajute și să fie datori în tot timpul a le prinde parte, nici să cuteze altmintrelea a lucra”¹.

Această crăiască carte fusese citită în mijlocul pieței mari de către magistrul orașului, și toți „înțelepții luători de seamă și credincioși ai Craiului iubiți” sibieni se făgăduise să împlinească cu credință, luare de seamă și înțelepciune poruncile iubitorului lor Crai.

De atunci înainte, Mihnea, pus sub credința de obște și botezat în legea catolică, cu mare pompă, dinaintea sibienilor papistași, fu privit ca cea mai însemnată persoană din cetate. Norodul îl cinstea, îl iubea și se închina la dânsul; adevăr e că nimeni nu putea fi mai milostiv decât Domnul român. În toate zilele magistrul orașului, Ioan Agota, și județii și jurații veneau să cerceteze de trebuințele prințului. În casa lui, comitele de Temișoara, Ioja de Șom, trimis acum în părțile Bârsei, nobilul Ioan Horvat de Vingart și toți grofii și nemeșii din Sibii și de prin prejur alcătuiau o Curte care se bucura de belșugul și de traiul domnesc al Voievodului mazil. La mese și seara în adunări, Mihnea le povestea jafurile și prădările boierilor, dușmanii lui, și lesne-crezătorii săi ascultători se mirau, în simplitatea lor săsească, ce oarbă țară e aceea ce se dă în mâna unor astfel de

¹ Șincai (n. a.).

tâlhari și leapădă un Domn, care, străin și pribeag, în câteva luni numai, umpluse Sibiiul de bunătățile sale.

Un biet poet latin, Ioan Salius, ce se bucura și el de cinstea de a fi printre numeroșii oaspeți ai prințului, începuse a pune pe versuri laudele sale, arătând vechea slavă „a neamului său domnesc, întinsa lui stăpânire, dreapta-i strășnicie împotriva prădătorilor și-a furilor, râvna lui d-a uni creștinătatea sub o singură cruce, dorința-i d-a scăpa Bizanțul de păgâni, urâcioasa viclenie ce-i răpise tronul, tocmai când era în mijlocul tăriei și-a grămezilor de aur...”¹. Însă atunci când era poetul să-și pornească Pegasul pe căile zâmbitoare și înfloritoare ale viitorului, când era să cânte glorioasa redobândire a tronului, ce se apropia, și să-și ia plata cuvenită inspiratelor sale strădanii, o împrejurare cruntă curmă deodată strălucitoarele nădejdi ale Domnului și ale lingușitorilor săi.

Șederea lui Mihnea în Sibii strânsese acolo mai mulți oameni ce purtau cu dânșii câte o veche răzbunare, și care, plini de jalnica aducere-aminte a trecutului, urmăreau ca piaza-rea pe împlânzitul tiran.

Nemilostiva ursită sau pronia răsplătitoare făcuse ca acești oameni să se întâlnească, să-și destăinuiească unul altuia aceeași ură și împreună să chibzuiească a lor răzbunare.

* * *

În casa lui Danciu Țepeluș stau adunați, într-o seară, trei oameni. Unul, de vârstă medie, purtând îmbrăcămintă ungu-rească, are un obraz pe care se citește o prostică râvnire la măriri; acesta e stăpânul casei, fecior de Domn și neîmpăcat

¹ Vezi epitaful latin al lui Mihnea, în Engel (*n. a.*).

dușman al lui Mihnea, carele se suise pe tronul hotărât lui de Vladislav, și acum încă îi răpise sprijinul ocrotitorului său. Al doilea e un boier bătrân de Țara Românească, cu barbă albă și cu fruntea înnorată de o veche mâhnire; acela e Radul, spătarul din Albești, a cărui fiică, Ilinca, fusese jertfită cu atâta cruzime de către fostul Domn, chiar în noaptea ei de cununie.

În sfârșit, un tânăr purtând zeghea sârbească ține mâna pe hangerul de la brâu, pare c-ar fi gata să spele în sângele tiranului necinstea unei surori siluită de dânsul; îl cheama Dumitru Iacșag și e nepotul mitropolitului Maxim.

Ei se par a fi după o lungă sfătuire; iar bătrânul boier, întinzând cu încetul mâna într-un vas de aur ce sta pe masă, scoase dintr-însul o hârtie îndoită și citi cuvântul: „Hangerul!“

Iacșag săltă de bucurie, strigând:

— E al meu!

Ceilalți doi răspunseră:

— Dumnezeu să te ajute!

Radul, posomorât, aruncă în foc o altă fâșie, pe care scria: „Ștreangul!“, și Danciul rupse cu necaz una care zicea: „Otrava!“

Fără de a mai spune o vorbă, ei se despărțiră.

A doua zi era 12 martie 1510 și praznic mare al sfântului Papă Grigore. Toată obștea cuvioasă, muieri și bărbați, asculta cântările latinești ale băratului și răsunetul măreț al organului. Pe piața mare, dinaintea bisericii, nu e nimeni; d-o parte se vede numai un zid boltit; de cealaltă, un tufiș de pomi îndesați.

Acuma slujba s-a sfârșit; creștinii, îmbrăcați ca de sărbătoare, ies de toate părțile, făcându-și cu aiasmă semnul crucii pe frunte, și se răspândesc pe la casele lor. Mai în urmă de toți, și umblând cu pas greu, se coboară pe treptele de piatră

ale catedralei Mihnea Vodă, însoțit de nedezipitul său Stoica și de Ioan Horvat de Vingart¹; contoșul Domnului, sur și lung, cu ceaprazuri de fir, e deschis la piept și lasă să se vadă o scumpă blană de samur, la fel cu căciula de pe cap. Nimeni dintr-înșii nu poartă arme într-o zi mare ca aceea.

— Frumoasă și măreață slujbă! zise Domnul către Horvat.

— În curând se vor bucura de dânsa și pământeni mării-tale, când cuvioasa-ți râvnă îi va adăpa la izvorul adevăratei credințe.

— Așa e, negreșit. Știu bine că voi întâmpina oareșicare anevoințe, piedici și zavistii; dar lăsați-vă pe mine, zise el, zâmbind în silă, voi purta crucea în mână de fier. În zadar vor încerca boierii și mai ales blestemații de Basarabești...

Atunci, sărind ca un trăsnet din tufiș, un om se repezi la el cu hangerul în mână și, în iuțeala izbirii, îl pironi cu fierul drept în pietrele bolții de pe piață. Abia avu vreme Mihnea să-i zică cu o mirare plină de dispreț: „Tu cine ești?“ și, pierzând orice simțire, căzu mort pe brânci. Hangerul, izbindu-se de lespezi, îi pătrunse coastele și ieși sângerat prin spate.

Tovarășii lui Mihnea rămaseră încremeniți de spaimă, și ucigașul se făcu nevăzut; dar peste câteva minute un om striga în gura mare din clopotnița bisericii: „Să știe tot omul că am omorât pe Mihnea Vodă!“². Acela era Iacșag.

La acea semeață și groaznică strigare, ce se răspândise ca o furtună prin tot orașul, norodul întreg se tulbură; începură a trage clopotele, și cetățenii, prin case, îmbrăcau zeaua de sârmă și coiful de fier și se înarmau ca la o mare primejdie. Adunați toți d-a valma și cu zgomot pe piața mare, ei priveau

¹ Nicolae Olahul (*n. a.*).

² Constantin Căpitanul (*n. a.*).

cu jale la strălucitul răposat, când strigările turbate ale lui Iacșag și vaietele familiei domnești, ce sosise în grab' pe locul de omor, întărâtară mânia norodului. Un cetățean mai aprins și mai îndrăzneț dibui pe ucigaș în turnul cel înalt și cu o împușcătură îl lovi drept în cap¹. Trupul lui Iacșag căzu sfărâmat pe pietre.

Acesta fu semnul izbucnirii.

— Săriți pe ucigași!... zbierau din toate părțile.

— Danciu și Albescu au fost înțeleși cu tâlharul acesta! strigă Stoica după treptele bisericii, presupunând acum tainica lor înfrățire.

— Pe dâșii, copii!... Ei au ucis pe bunul Domn! pe milostivul Mihnea!... pe tatăl sărmanilor!... pe fala Sibiiului!!!... Pe dâșii, copii! dați, dați năvală!...

Aceste strigăte, repețite de mii de glasuri, porniră gloata cu volbură de pe piață, și toți se repeziră la locașele bănușilor omorători.

Acolo se petrecură groaznice măcelării²; pe toți din casă, stăpâni și slugi, îi sfâșie norodul învierșunat, și trupurile lor, trunchiate și târâte prin țărâna uliței, le azvârli, ca stârvuri, afară din cetate. Astfel uneori soarta îneacă în același potop pe vinovat și pe răzbunători!

Abia noaptea aduse ceva liniște în oraș, dar cetățenii rămăseră armați, ca să ducă a doua zi cu cinste trupul lui Mihnea Vodă până la cel din urmă al său sălaș, în biserica Sfintei Cruci de la Dominecani³.

¹ Constantin Căpitanul (*n. a.*).

² Șincai (*n. a.*).

³ Sigler (*n. a.*).

Sibiiul amăgit plânse multă vreme pe crudul tiran căruia dincolo de Carpați îi zicea „Mihnea cel Rău“. Judecătorii Curții crăiești făcură cercetare asupra acestor nenorocite împrejurări, și familia Domnului rămase, cinstită și apărată, în Sibii, până când soarta armelor, iarăși protivnică, o sili să treacă la Țarigrad.

Mircea Ciobanul a fost Domn al Țării mulți ani după acestea, și mai mulți Domni din neamul Dracii, armașului din Mănești au stat, la deosebite vremuri, pe tronul țărilor noastre.

București, 1857

DOAMNA CHIAJNA¹

1560—1568

CUPRINS

I

MORMÂNTUL

Clopotele bisericii domnești din târgulețul Bucureștilor băteau cu glas jalnic și treptat; iar de sus, de pe colnicea dealului dimpotrivă, le răspundea, cu răsunet tânguios și depărtat, mica turlă rotunjită a biseriței lui Bucur.

Era pe la sfârșitul lui februarie, anul 1560, și de curând se adusese în oraș trupul Mircii Vodă, cel poreclit Ciobanul, care, la 25 ale lunii, murise pe drum, când se întorcea din Ardeal²; ori că boierii pribegiți acolo, pe care el se-ncercase, cu făgăduieli mincinoase și cu viclene jurăminte, a-i înapoia în țară,-i urzi-

¹ Această „scenă istorică“ a fost tipărită mai întâi în publicația lui G. Sion, *Revista Carpaților* (București, anul I, tomul I, februarie și martie 1860, p. 9—19, 265—281, și tomul II, mai 1860, p. 97—129), cu subtitlul *Episod istoric*. A doua ediție a apărut în același an, 1860, în aceeași broșură (p. 45—115) cu ediția a treia a narațiunii *Mihnea Vodă cel Rău*, sub titlul generic *Scene istorice din cronicile românești*, a treia ediție 1886 (*Scene istorice din cronicile românești — Mihnea Vodă cel Rău — Doamna Chiajna*, Edițiunea a III-a, Craiova, Editura Librăriei S. Samitca <colecția> „Biblioteca literară“, p. 1—79), a patra în 1887 (în ediția *Scrieri literare și istorice ale lui A.I. Odobescu*, volumul I, București, Editura librăriei Socec & Comp., p. 105—175) și a cincea în 1894 (*Mihnea Vodă cel Rău și Doamna Chiajna — Scene istorice din cronicile românești*, Edițiunea a V-a, București, Editura librăriei Socec & Comp., <colecția> „Autori români vechi și contemporani“, p. 47—122).

² Constantin Căpitanul, *Cronicarul anonim și Engel (n. a.)*.

seră cu otrăvuri pieirea, ori că Dumnezeu milostiv se-ndurase în sfârșit de nevoile bieților creștini împilați de acest crunt stăpânitor și hotărâse acum ceasul asprei sale judecăți.

De patru ori¹ Mircea fusese așezat Domn cu sila în țară de Poarta turcească, și numai hulă și ură își ridicase asupra-și prin năpăstuirile sale; iar mai ales pe boieri-i bântuia și-i muncea cu răutate, ca doară să le plătească cu amar și cu chinuri omorul tătâne-său, Mihnea Voievodul, și lunga izgonire a neamului său, și pizma lor cea ne-mblânzită. Drept răzbunare, mulți dintr-înșii căzuseră sub sabia beșliilor, mulți iar, fugăriți în Ardeal, așteptau acolo să le vină și lor rândul pe roata schimbătoare a soartei românești.

Se-nțelege dar că cu moartea Domnului trebuiau acum să le renască nădejtile și să se asmută ale lor nalte râvniri.

Însă Mircea își dase obștescul sfârșit pe scaunul domniei, în mijlocul tăriei sale; deci toată mareața pompă a unei domnești înmormântări umplu târgul, la a sa pristăvire, de o jale adâncă și-ngrijată.

Noua Curte domnească din București, clădită printre sălciile de pe malul stâng al Dâmboviței și-nconjurată de țepene ziduri cu creste-nalte și cu înguste ferestruie de meterez, era plină de o gloată posomorâtă, pe care abia o ținea în strună un șirag îndesat de dorobanți și de aprozi. Sus în casele domnești, al căror lat acoperiș de șindrilă se-ntindea jur-împrejur cu ștreșine largi și revărsate, stau adunați, cu o cucernică smerenie, împrejurul trupului împodobit al răposatului, toate căpeteniile țării.

Preoții se coborâră mai întâi pe scară și începură, cu obicinuitul viers alene, cântecele de îngropăciune; de două laturi se întindea oastea pedeastră, cu prapurele plecate, cu sănețele

¹Engel (*n. a.*).

în jos. În mijlocul ei mergeau cerniți boierii de taină, unii purtând p-ai lor umeri sicriul luminatului mort, alții ținând pe mâini plioapa, pe care stau încrucișate sabia și buzduganul domnesc; îndată apoi, călcând cu pas sigur și apăsat, venea văduva răposatului, Doamna Chiajna, pe al cărei chip, în veci încruntat, nimeni nu putea dovedi păsurile inimii sale; părul ei începuse a cărunți, dar trupul său era nalt, portul ei, drept și falnic, ochirea-i, strașnică și hotărâtă; capu-i căta mândru în sus, fără grijă și fără sfială. Pentru cea din urmă oară ea îmbrăcase albele podoabe și vălul de beteală ale miresei, ca să ducă pe soțul ei la veciniciu-l lăcaș, căci după ziua aceea văduva nu mai scotea veșmintele cernite. Așa era obiceiul vechimii.

La dreapta ei umblau doi coconi tineri, ca de 14 și 15 ani, cu haine negre și cu fețe obidite. Aceștia erau moștenitorii, acum sărmani, ai lui Mircea. Cel mai mare de ani, Pătru, beteag și mărunțel la boi, înainta cu greu, sprijinindu-se într-o cârjă; fratele său Alexandru îl însoțea; și amândoi plânși și tăcuți, semănau duși pe jalnice gânduri.

D-a stânga Chiajnei, două copile, ceva poate mai în vârstă decât frații lor, dar îmbrobodite în marama negre, ce le ascundeau cu totul obrazii, dovedeau numai prin suspine și prin plânsori năbușite adâncă lor durere.

După tânguioasa familie, alaiul se prelungea cu toți oameanii casei, amestecând, cu sunetul jalnic și slăbănogit al tobelor, văietările lor, cu călărașii domnești, ce se îngrijiseră a face la caii lor lăcrimarea ochilor cu praf de pușcă¹, și, în sfârșit, cu tot norodul orașului, ce umbla cu capetele goale, pentru jălire.

¹ Cantemir, *Descrierea Moldovei* (n. a. — 1887). Dimitrie Cantemir spune, în *Descrierea Moldovei*, că, la înmormântările domnești, călărașii frecau ochii cailor cu praf de pușcă, ca să-i facă a lăcrima (n. a. — 1894).

Alaiul colindă ulițele povârnite ale micului orașel ce abia atunci începuse, numai pe malul stâng al gârlei¹, a se împlini ici cu gardul unei colibe de vecin, mai colo cu ulucele unei căscioare de brăslaș ori de scutelnic, mai dincolo cu zidurile unei case de boier sau boiernaș ajuns; trecu și prin Piața Mare, unde șetrele precupeților, scaunele măcelarilor și tarabele gelepilor² turci, armeni sau greci erau închise în ziua aceea, și se întoarse iarăși în Curtea domnescă, unde răsunau clopotele bisericii, pe care o zidise chiar Mircea Vodă Ciobanul³, și în care, dintre toți Domnii, el mai întâi s-a îngropat.

Toți pe rând intrară în sfântul lăcaș; năsălia fu așezată jos, chiar lângă strana domnească; se zise prohodul, și slujba se urmă toată după rânduiala sa; dar când, pe la sfârșit, începură arhieriei, apoi slujbașii cei mari și cei mici să se apropie de mort și să-i sărute mâna dreaptă și crucea dintr-însa, câțiva boieri, mai mult tineri și noi poposiți în biserică, ai căror cai și arme se auzise tropotând și zornăind p-afară în vremea slujbei, înaintară cu semeție, și, punându-se drept în fața sicriului, începură să strige în gura mare către obștea spăimântată din biserică:

— Fie-vă rușine, măi fraților, să vă spurcați buzele pe așa mâini pângărite! Scărbă să vă fie a pleca capul la trupul unui om care a fost urgia oamenilor și biciul Satanei! Oare nu vă e destul că, pre cât a fost tâlharul acesta cu zile, el a hălăduit în domnie atâția mari de ani; ba încă v-ați colăcit, ca târâtoarele,

¹ Constantin Căpitanul, vorbind despre clădirea mănăstirii Radu Vodă, de către Alexandru Vodă, fiul Mircii, zice: „din jos de București“, adică afară din oraș (n. a.).

² Neguțătorii străini (n. a.).

³ Engel numește această biserică *Ghiced*, ceea ce înseamnă, mi se pare, pe turcește, *Sentinelă* (n. a.).

la poalele lui și i-ați lins laba cea mohorâtă, pe care nu cutezați a o mușca?! Acum, încaile, prindeți la inimă! lepădați-vă jositoarea slugărie! Vedeti că ochii i s-au stins; coardele puterii sale s-au rupt; acum cel puțin îndrăzniți și voi a face ca mine, Badea cluciarul, și ca tovarășii mei, toți boieri ai țării, pe care năprasnica silnicie a Ciobanului ne-a ținut alungați pe la străini. Veniți și vă plecați crucii mântuitoare, ce cu drept o smulg din mâinile nelegiuitului; iar stârvul lui scuipați-l ca mine și azvârliți cu pietre într-însul!

La aceste vorbe îndrăznețe, însoțite cu fapta, toți rămaseră încremeniți de ciudă. Chiajna singură se repezi către cutezătorii tineri, și cu ochirea-i fulgerătoare îi opri în loc:

— În lături, mârșavilor! strigă ea cu glas puternic. Asta vă e, biet, vitejia, nerușinați păgâni ce necinstiți un mormânt?! Spuneți, ce știți mai mult a face, mișeilor, uneltitori de rele, iscoditori de dezbinări, ce priviți de sub ogheal¹ păsul țării și alergați, ca dulăii, la pradă?! Ce?! Oare socotit-ați voi că, unde a răposat Ciobanul, o să rămână turma în ghearele voastre, ca să jefuiți după cum vă place? Hei! măre băieți, mai va până

¹ În textul de bază al acestei ediții: *obială*, cuvânt greșit întrebunțat — căci expresia curentă este „a privi de sub ogheal“ (= „a aprecia — o situație, un lucru — numai în vederea satisfacerii unui interes individual“) — și, în ediția din 1894, greșit glosat prin „plapumă“, de vreme ce „obiala“ este numele unei bucăți de cârpă sau de postav cu care îndeosebi țărani și militarii își înfășoară laba piciorului. Cuvântul care corespunde contextului și glosei din ediția a V-a a „scenei istorice“ *Doamna Chiajna* fiind „ogheal“, presupunem fie că Odobescu socotea forma *ogheal* ca regionalism moldovenesc, obținut prin palatalizarea „formei literare“ *obială*, și deci s-a simțit obligat să o „corecteze“, de vreme ce acțiunea „scenei“ se petrece în Țara Românească, unde fenomenul palatalizării este quasi-necunoscut, fie că — și această ipoteză ni se pare mai plauzibilă — a preluat cuvântul cu forma și sensul pe care le-a întâlnit în *Divanul* lui Dimitrie Cantemir.

atunci! Mircea s-a dus, dar fiul său a rămas, și Chiajna îi e mumă și va ști să-l apere de voi!

Ochii pribegilor se-ntoarseră către Pătru, pe care Doamna îl arăta cu degetul, zicând acestea; dar când văzură trupul mic și gârbovit al tânărului, un zâmbet de dispreț le înflori pe față, și Badea cluciarul adăugă râzând:

— Aolău! vai de biată moșie, dac-o fi să-i meargă toată sea-ma șoldăș, ca Făt-Frumos ăl ghebos! Dar tacă-ți gura, nu vorbi de pomană, jupaniță, că doar nu vom rămânea, sărac de noi, răsul lumii, că adică nu s-a mai aflat dintre noi altul mai vrednic de domnie decât ăst pitic slut și șchiop!

Răseră boierii cu hohote; dar Chiajna, turbată de mânie, smulse c-o mână vârtoasă de pe plioapa sicriului buzduganul și sabia domnească, și dindu-le în mâinile fiu-său:

— De e șchiop și mărunț, zise ea, iată cârja ce-i va sprijini betegia, și iată paloșul ce-l va înălța cu capul mai pre sus de toate capetele voastre! Dar nu plătiți vorba ce o pierd cu voi. Pe ei, copii! strigă îndreptându-se către lefegii, și întorcându-se la preoți: Sfințiile-voastre, urmați-vă datoria!

Atunci, zăngănitura ostașilor ce dau năvală, larma gloatei turbate, ce se îmbrâncea, cântările preoților zorind a sfârși slujba, sunetul clopotelor, izbucnirile tunurilor, făceau toate la un loc un vuiet încurcat, un fel de luptă amestecată, din care fieșicine căta să-și scape zilele, astfel încât în puțină vreme se strecurară toți, și biserica rămase deșartă.

* * *

În mijlocul liniștii ce urmase aceluia zgomot neobicinuit, un tânăr, la chip mândru și plăcut, ieși dintr-o strană afundată, unde el se ascunsese cu inima pătrunsă de o cucernică jale. Un muntean negru cu găitane de fir, cioarici la fel, cu pajeri

pe genunchi, o mantie scurtă pe umeri, cizme nalte în picioare, cu pinteni de argint; la coapsă un paloș scurt și drept, și-n mână o ȩurcă de samur cu surguci: iată îmbrăcăminte sa.

El umbla să iasă din biserică, când, pe țărâna încă grămădită a noului mormânt, zări o femeie zăcând înfășurată într-o lungă maramă de zăbranic negru; se apropie, pipăi o mână mică și rece, ridică marama de pe obraz și, pentru întâia oară, inima-i simți, la vederea unei necunoscute, fiorii ce dă primejdia unei ființe iubite. Niciodată până atunci el nu văzuse așa fragede și dulci trăsuri în luptă cu suferința; niciodată sufletu-i nu se umpluse de o mai vie și mai îndoiioasă îngrijare pentru o viață scumpă și dorită. Sta îngenuncheat și cuprins ca de un farmec dinaintea acelei zâne aromite, și vinele-i băteau cu iuțeală, și suflarea-i se revârsa din sânul său, pare c-ar fi vrut să împartă cu dânsa viața ce în pieptu-i se îndoie.

Cu-nctul, tânăra copilă își veni-n simțiri; ochii ei albaștri clipiră sub lungile-i gene bălaie, și — vezi câtă e puterea tainică și neprevăzută a iubirii! — tânăra Domniță, ce căzuse leșinată la vederea cumplitelor fapte ale pribegilor, nu se spăimântă zărind acum dinainte-i un om ce învederat trebuia să fie de seama lor; dar pe chipul acestuia domnea într-acel minut atâta senină mărinimie, atâta smerită supunere, încât sufletul ei nu presupuse vreun rău, și buzele-i, rumenindu-se ușurel, șoptiră încetișor:

— Ȫți mulțumesc c-ai fost milos și m-ai scăpat d-acei oameni fără de lege!

Apoi, pricepându-se singură cu un bărbat necunoscut, se sculă binișor și, cu pasul încă șovăind, se îndreptă către casele domnești.

Radu (căci așa îl chema pe tânăr) rămase uimit în loc; el urmări cu ochii pe blânda fecioară ce curând se pierdu ca o

umbră și, strângând pe pieptu-i marama ce-i rămăsese în mâini, jură că viața-i întreagă va fi închinată îngerului acestui vis încântător. Din minutul acela, el ce se hrănise cu laptele dușmăniei, el ce visase numai crunte răzbunări, el care, auzind moartea lui Mircea, se grăbise, cu câțiva pribegi, să calce hotarul țării cu ura în inimă, cu disprețul izbândeii pe buze, cu hotărârile cele mai sângeroase, simți acum, într-o clipă, toate aceste aspre dorințe risipindu-se, și patimile-i, ca și traiul său, din minutul acela se schimbară cu totul.

Radu era fiul vornicului Socol, boier odinioară mare și tare în țară; pe acest Socol îl trimisese Pătrașcu Vodă ca sol la Crăiasa Ungariei, Izabela, când aceasta intrase izbânditoare în Cluj (22 octombrie 1556)¹, și solul se întorsese cu bogate daruri și cu înalte năzuiri; râvnitor chiar la domnie, vornicul otrăvi într-ascuns pe bunul Pătru; dar oștile lui Suleiman, ce aduceau în locu-i pe Mircea, îl goniră din țară și-l siliră să-și caute scăparea în Ardeal. Socol încredință atunci starea și familia sa grafului Francisc Kendi și plecă la Țarigrad ca să-și câștige favor la Poartă; dar Mircea îl preîntâmpinase și, săpându-i din vreme groapa, nenorocitul pețitor fu aruncat în mare, din porunca Sultanului. În zadar mai pe urmă își ceruse nevasta și pruncii lui averea de la Kendi; unгурul tăgădui și păstră pe seamă-i vistieria și turmele și stogurile de bucate ale boierului român².

Deci acum fiul acestuia venea să-și redobândească drepturile părintești; el se unise cu vreo câțiva din boierii pribegiți care, nerăbdători de a-și revedea vetrele, sosise călări chiar în ziua pogribaniei Domnului, cugetând, ca nesocotiții, să smulgă

¹ Sigler, Forgaci (*n. a.*).

² Engel, *Analele săcuilor*, Forgaci, Verantie, Șincai (*n. a.*).

cârma țării din mâinile văduvei; însă Mirceaia era în stare de a le sta împotriva; unii dar dintr-acei cutezători fură prinși și ferecați, alții scăpară în învălmășeală și se pregătiră a veni de iznoavă cu oaste din Ardeal.

Oblicind din nou despre sosirea boierilor pribegiți, cu oaste, Chiajna, care așezase acum în tihnă pe fiul ei Pătru Șchiopul pe scaunul domniei, nu se tulbură prea mult, cu gândul că îndârjiții boieri vor fi strâns în Ardeal vreun stol de adunătură, pe care lesne-l va răsipi oștirea ei; trimise, dar, împotriva-le pe marele sărdar cu ceva călărime.

Amândouă părțile se loviră la satul Romaneshții din Dâmbovița¹, dar vitejia pribegilor înfrânse pe oamenii domniei, și biruitorii alergară spre București.

Tot neamul domnesc, cu ce boieri mai avea pe-mprejuru-i, fugi la Giurgiu, și, de acolo, însăși Doamna trecu Dunărea ca să ceară ajutor de la pașa din Rusciuc. Adunându-și apoi toate puterile pământene, și roșiorii, și ferentarii, și lefegiii, și toate crucile de pedestrași, sprijinită, pre de altă parte, de spahii turcești, Chiajna, în fruntea oștirii sale, apucă drumul înapoi către București, risipind groază înainte-i numai prin gloata năprasnicei sale ordii. Boierii, prinzând de veste despre acestea, se traseră înapoi pe drumul Craiovei, așteptând ajutoare de dincolo de Olt; dar oastea domnească îi nimeri pe priporul satului Șerbăneștii².

Un râuleț ce șerpuiește sub o coastă despărțea amândouă taberele. Cluciarul Badea, căpetenia pribegilor, se văzu strâmtorat la poalele dealului și fără leac de scăpare; iar Chiajna, încălecată bărbătește și purtând zale de piept și-un hanger în

¹ Constantin Căpitanul, Cronicarul anonim (*n. a.*).

² Idem (*n. a.*).

mână, străbătea rândurile, îmbărbăta pe români cu vorbe lingușitoare, pe turci cu bogate făgăduieli, și le însufla tuturor aspra sa voinicie. Ostașii, minunați și îmbiați de învierșunata vitejie a acelei zdravene muieri ce le striga și le da pildă ca să lovească pre vrăjmași, deteră năvală, trecură într-o clipă micul pârau și, printr-o crâncenă măcelărie, zdrobiră cu desăvârșire mica oaste boierească. Acolo pieriră, luptându-se vitejește, Badea cluciarul și mulți alți oameni dintre pribegi¹.

Într-această nenorocită bătălie, boierii își aduceau cu durere aminte de atâți voinici tovarăși ce se dase d-a gata pradă și fusese robiți și uciși în ziua nesocotitei lor semeții în biserica din București; printre aceia ei socoteau și pe tânărul Radu Socol, în care-și pusese mari nădejdi, și care acum, neștiut de nimeni, trăia retras și ascuns pe malul Motrului, în dărâmurile cetățuii de la Socolești, muncindu-și sufletul îndoios între ură și iubire.

CUPRINS

II

NUNTA

Printre oamenii pe care firea i-a lipsit de ale trupului desăvârșiri, sunt unii care, prețuind încă din vârsta copilăriei starea lor neasemuită cu a celorlalți oameni și de toți batjocorită, se hrănesc cu o nepregetată ciudă, c-o adâncă zăcășie, care în veci le ține mintea vegheată și le pornește sufletul la viclenii și la răutăți; alții, iar, mai zăbavnici poate în agerimea duhului, sunt de tineri cuprinși d-o tainică melancolie, d-o îndoioasă sfială, care mai adesea se cumpănesc cu o minte dreaptă și sănătoasă, cu un suflet compătitor, cu o inimă miloasă.

¹ Idem (n. a.).

Din felul acesta era junele moștenitor al lui Mircea, Pătru Șchiopol; anii săi tineri, mintea-i îndărătnică, cu greu i-ar fi păstrat scaunul domniei, de n-ar fi stat la mijloc mumă-sa, Doamna Chiajna, muiere capeșă și dăunoasă, care știi să doboare cu armele împotrivirea românilor și să cumpere cu bani bunăvoința Porții. Într-adevăr, drept răspuns la trimiterea unor bogate daruri, însoțite cu făgăduința de a mări până la patruzeci de mii galbeni haraciul țării¹ — care, din 3 000 de aspii ce fusese la început, sub Mircea Bătrânul (1383), se urcase, sub Laiotă Basarab, la 10 000 galbeni², Ștefan, vel-portarul Împărăției, aduse hatișeriful ce întărea Domn pe fiul ei Pătru³.

Uneltirile Doamnei Chiajne izbutise toate; ea era stăpână tare și mare; în zadar se mai cercară unii din boierii pribegi, precum Stanciu Benga, Matei Marga, Radu logofătul, Vâlsan și alții să-i dârapene cu armele domnia; la Boieni ei fură învinși și risipiți⁴. Nu rămăsese altă nădejde decât o tăcută supunere; cei mai mulți dintre boieri se învârtăjiră p-această înțeleaptă cale. Printre dâșii veni să se închine statornicitei domnii și tânărul Radu Socol, pe care un interes tainic și mult deosebit de năslirile celorlalți îl ademenise la Curțile domnești.

Un vis mult dorit de fericire, învrăjbit cu muștrările unei conștiințe rănite prin uciderea tatălui său, o dragoste curată, adâncă, îngerească, ce-i legase inima de un neam urgisit, căința d-a fi călcat un legământ de ură și luptă cu acel nestăvilit

¹ Raportul ambasadorului Wysz, de la mai 1568, citat de Hammer în *Istoria Împărăției Otomane* (n. a.).

² *Istoria Țării Românești*, tipărită grecește de frații Tunuzli (n. a.).

³ Cronicarul anonim în *Magazinul < istoric > pentru Dacia*, < tom. > IV (n. a.).

⁴ Constantin Căpitanul și Cronicarul anonim (n. a.).

farmec ce-l făcuse să-și urască jurata răzbunare și tulburase menirea vieții sale: iată clătirile sufletești ce sfărâmau sânul Radului. Cu ce scop oare, cu ce hotărâre își părăsise el pustia casă părintească de la Motru și venise în București? Însuși el nu putea ști; dar o răsăritură a inimii îl avântase spre locul unde ochii săi puteau să zărească pe zâna înflăcăratelor sale visări.

Cu ce dulce încântare, cu ce uimire cerească privea el la tână Domniță, când, cu pas lin și ușor, cu chip blând și smerit, ea pășea în acea biserică unde pentru întâia oară ea s-arătase privirii lui! El căta la dânsa-n tăcere, și uneori ochii lor se-n-tâlneau, iar ea închina atunci capul, ș-un nor de roșeală i se lăsa pe față. Când apoi Radu rămânea singur în biserică, inima-i înmuiată căuta locul unde mai întâi își văzuse visul fericirii sale; dar genunchii lui rămâneau încremeniți dinaintea mormântului în care zăcea ucigașul părintelui său, și, îngrozit de muștrare, el se smulgea din acele dulci curse ale ispitei.

Acestea se petreceau prin anii o mie cinci sute șaiszeci și câțiva, chiar în mijlocul veacului al șaisprezecelea.

Începuse dar acea epocă când turcii, atât pentru oblăduirea ținuturilor creștine cuprinse de dâșii, cât și pentru înclinările de pace și de prietenie ce legase Padișahul cu unele puteri apusene, simțise trebuință a se sluji cu oameni care să vorbească limbile europene și să fie mai dedați decât osmanlâii cu obiceiurile ghiaurilor. Creștinii turciți aveau, dar, adesea, pe vremea aceea, mai bună primire la Poartă și mai lesne înaintau ca cei născuți și crescuți în legea lui Mohamet; într-adevăr, Curtea lui Suleiman se umpluse de străini venetici care-și lepădase vechea credință și ajunsese la înalte dregătorii, atât în Divan, cât și la Ordie; marele vizir Mahomet Socoli era pământean din Bosna, ca și viteazul apărător al granițelor Hozrev pașa; alți viziri, precum Sinan pașa, Daud pașa, erau

arnăuți și croați; Ali cel Gros era din Hertegovina; capudanul pașa Piale era ungar, eunuhul Ceafar pașa, rus, corăbierul Ohiali, calabrez; iar serascherul cel favorit Ibrahim, vizirul eunuh Suleiman și viteazul corsar Hairedin Barbă Roșie, spaima Mării Mediterane, erau toți din viță grecească¹.

Se înțelege însă că mai ales acest din urmă neam se folosi de asemenea aplecări ale cotropitorilor săi. Grecii, care după luarea Țarigradului², se dase afund, fugind, care prin țările Apusului, care prin ținuturi mai depărtate ale Împărăției, alungați, prizoniți, silniciți pe unde-i nimereau biruitorii, cu câte puțin și treptat prinseră la suflet; cu cât mai mult scădea însemnătatea și puterea venețienilor și genovezilor, cărora Sultanii de mai nainte le dase voie a locui și a ține cantoare în mahalalele Pera și Galata, dincolo de portul Stambulului³, cu atât mai mult îndemânatica măiestrie a grecilor își făcea vânt și se dovedea prin neguțătorii istețe și bine nimerite, prin bogății adunate de prin toate țările vecine în haznaua Patriarhiei și ale mănăstirilor grecești, prin slujbe dibace și folositoare, împlinite turcilor la vremi priincioase. Până într-atât izbutiră ei a-și face mână bună la turci, încât Împărăția le arăta a sa bunăvoință și a sa încredere, dându-le mansupuri și întrebuințându-i ca slujbași ai Bisericii, ca soli, ca vameși, ca dragomani și chiar, uneori, ca cârmuitori de ținuturi.

Grecii au avut pururea acel dar d-a fura inima și d-a cârmui

¹Hammer, Cantu (*n. a.*).

²Țarigradul, adică „Cetatea împărătilor“ — vechiul Bizantion, devenit, după dorința împăratului Constantin cel Mare (306—337), capitală a Imperiului Roman sub numele Constantinopol (330) — a căzut sub năvala otomanilor în anul 1453.

³Stambul — numele turcesc al porțiunii din orașul Constantinopol locuită de turci (*n. a.* 1894). Scherer, *Istoria negoțului* (*n. a.* 1887).

pe nesimțite voința stăpânului lor; firea le este a se strecura pe la cei cu puterea și a le amăgi mințile printr-un farmec, care ar fi o netăgăduită predominare morală, de n-ar avea mai adesea o fățarnică slugărie drept mijloc și o mârșavă lăcomie drept țel¹.

Astfel, din vechile neamuri ale Împărăției Răsăritului, din Paleologi, din Comneni, din Rali, din Cantacuzeni, din Duci, care de mult se risipise ori trăiau tupilați prin sărăcăcioasele înfundături ale Fanarului², începură a se ivi lăstari scăpătate, care, uitând vechea fală a strămoșilor și râvnind, prin slugărie, la ocrotirea vizirilor, câștigară, cu acest chip, bogății însemnate, dobândiră înrăurire în Divanul turcesc și căpătară chiar cinstiri de la trufașii lor stăpâni. Prin mijlocirea acestor oameni puternici, cu care se amestecase, în favoarea puțin cumpănită a turcilor, și mulți alți greci mai de rând, toate jeliurile, toate cererile creștinilor raiale sau înclinați cu osmanlăii, își luau un sfârșit mai repede și, de nu mai puțin costător, totuși mai puțin primejdios.

Doamna Chiajna, în prevăzătoarea-i îngrijire, cugetă a-și căpăta reazemul unor mai puternici dintre acei greci, și,

¹ Această deloc măgulitoare caracterizare, reminiscență a spiritului antifanariotic al generației de „căzuși“ pașoptiști, nu privește, desigur, „zdravăna nație elenică“ (cf. Nicolae Bălcescu, *Românii și fanarioții*, în *Mașazin istoric pentru Dacia*, I, 1845), adică poporul grec, ci, așa cum reiese atât din textul lui Bălcescu — text fără îndoială cunoscut de Alexandru Odobescu —, cât și din alineatul următor, „lăstarele scăpătate“ ale vechii aristocrației bizantine, locuind tupilate „prin sărăcăcioasele înfundături ale Fanarului“, și pe alți greci, care, dornici de a parveni, li se alăturaseră. Din rândurile acestora își recruta Poarta Otomană „colaboratorii“ necesari în politica externă și guvernatorii ținuturilor creștine dependente.

² *Fanar* — mahala în orașul Constantinopol, locuită de greci (n. a. 1894).

închipuind mijlocul unei încuscări, ceru prin carte patriarhului Iosaf ca să-i caute doi juni din Fanar, pe care să-i facă gineri la două ale sale cocoane. Patriarhul era din neamul Paleologilor și avea un nepot de frate, june plăcut, mândru și bine învățat, anume Stamatie. Fără îndoială că lui îi hotărî unchiul de soție pe una din Domnițele române, iar pentru cealaltă, ca să-și facă tot cu acest prilej și mână bună pe lângă primejdiosul Mihail Cantacuzenul, patriarhul alese pe fratele acestuia, bătrânul și urâtul Andronic¹.

Mihail Contacuzenul, mână dreaptă a vizirului Socoli, era vameș mare al sărei și trăia în Anhial², pe Marea Neagră, unde-și înălțase un palat ce nu-l ținea mai puțin de douăzeci mii galbeni; nimeni dintre greci n-avea putere ca dânsul, nimeni nu era mai temut, mai dăruit; nu se făcea patriarh, nici arhieru în Biserica Răsăritului, care să nu-i dea lui mită; toți îl cinsteau cu numele de *arhonta*, iar turcii, minunați d-a sa dibăcie, îl poreclise și Șaitan-Ogli (Fiul Dracului), și cu toate că el obicinuia să călărească prin oraș pe o mușcoale sau catârcă, cu veșminte nu prea falnice, opt ciohodari și ianiceri împărătești îl însoțeau pretutindeni³.

Fratele acestui om însemnat, Andronic Cantacuzenul, care-și ținea casa în Pera, și Stamatie Paleologul, nepotul patriarhului din Țarigrad, se sculară să plece în Țara Românească, ca pețitori ai fetelor lui Mircea.

Știrea sosirii lor răspândi o adâncă tulburare în sânul lui Radu Socol. Pe câtă vreme Domnița Ancuța, pe care el o iubea

¹ Henricus Hilarius și Crusius, *Turco-Graecia*, citați de Șincai (n. a.).

² *Anhial* — oraș în partea de răsărit a Traciei (provincie europeană a Imperiului Otoman), pe litoralul Mării Negre.

³ Șincai; Hammer; N. Bălcescu, *Postelnucu C. Cantacuzino* (n. a.).

cu dragoste tăinuită, se arătase închipuirii sale singuratică și împresurată de neîntinatul vâl al nevinovăției, o nebiruită sfială — poate și o urmă de mustrare — îl oprise d-a pune un țel hotărât dorințelor sale și d-a destăinui îndelungata sa iubire; dar când i se înfipse în inimă temerea d-a vedea spulberate de un necunoscut visele atâtor nopți fără de odihnă, când pricepu ce dor fierbinte, ce chinuri adânci ar lăsa în sufletu-i pătimaș răpirea iubitei sale de către un altul, el nu mai stătu un minut la îndoială, ci căută îndată prilejul d-a întâlni pe Domnița, d-a-i vorbi și d-a primi din gura ei, sau un cuvânt de mângâiere, o licărire de nădejde, sau osânda vieții sale viitoare. Câteva zile umblă el rătăcind prin curțile domnești, pândind minutul când să nimerească singură și fără de martori pe Domnița Ancuța.

Casele domnești din București se-nălțau pe povârnișul malului stâng al Dâmboviței, printre bătrâne tulpini de sălcii, închise într-un larg pătrat de-nalte și țepene ziduri, care pe de o parte se afundau în apă, proptite cu largi căpriori de piatră, iar de cealaltă trei părți, înconjurate cu șanțuri adânci, își arătau pe dinafară numai întinsa lor față netencuită și clădită cu straturi de cărămizi și de bolovani de piatră; la mijlocul peretelui din fața casei se afla poarta cu gang boltit, pe d-asupra căreia se înălța un turn pătrat, cu ferestru de meterez; iar dinaintea porții era o podișcă care, prin mijlocul unui scripete, se lăsa pe d-asupra șanțului și se ridica la vreme de primejdie; alte patru foișoare cu temelii întărite apărau colțurile întinsei împrejmuiri. Pe dinlăuntru curții, niște lungi șiruri de clădiri cu tinde arcuite stau rezemate de acei înalți pereți și slujeau de locuințe sau *odăi* copiilor din casă, strejilor și slujitorilor domnești; apoi, tot în rând cu acestea, veneau grajdurile, ambarele și șoaprele cu toate tacâmurile de drum, subț îngrijirea

comișilor și a șătrarilor; mai în laturile caselor domnești, în care răspundeau printr-o tindă de scânduri, erau *beceriile* sau cuiniile și cuptoarele pităriei; în sus, mai pe deal, din dosul bisericii, jicnița cu toată zahareaua, și-n sfârșit, de-a lungul zidului ce se-ntindea pe malul gârlei, se adăposteau saielile cu vite și zalhanaua Curții domnești; căci toate trebuincioasele vieții cătau a fi prevăzute într-această cetățuie, așezată pe un loc șeț ce era apropiat de Dunăre și de primejdioșii-i mărginași, și lipsit de orice apărare firească.

Drept în mijlocul ogrăzii, d-a stânga bisericii lui Mircea, se aflau casele domnești, clădire pătrată, mare, aridicată, cu ziduri late în poale și fără tencuială, purtând pe d-asupra lor un coviltir cu ceardac nalt și întins, un adevărat munte de șindrilă. Catul de jos al caselor abia avea pe ici, pe colea câte o creastătură pe unde să intre aerul în beciurile-i boltite; de o parte numai, în fundul unei tinde întunecoase, se vedea gârliciuil povârnit al pivniței, cu porțile-i de zăbrele; cu toate acestea, ferestrele catului de sus, mititele, lunguiete și întărite cu vergele de fier și cu obloane ce se trăgeau în chepeng, erau cu mult înălțate de la pământ, astfel încât peretele rămânea gol și neted mai până sub streășină. În dreptul porții, și d-asupra câtorva trepte de piatră, se afla ușa cu două canaturi de stejar, căptușite cu tunichele și legate cu druguri de fier; cea ușă se deschidea pe o scară de piatră, închisă între doi pereți și dreaptă, care ducea într-un pridvor, al cărui acoperiș sta rezemat pe stâlpi ciopliți din bardă, și d-a lungul căruia se întindea o laviță învelită cu rogojini și cu zăblaie. Pe urmă venea o tindă întunecoasă în care da, de toate părțile, ușile deosebitelor încăperi, din care unele, lungi și înguste, cu o mică ferestruie în fund, lăcaș de odihnă pentru noapte, purtau numele de *chilii*, altele, mai întinse și mai luminate, erau *sălile* de adunare, *cămărilor*

feluritelor dregătorii și *odăile* locuite de cămărași și de obștea curtenilor. Apoi, dincolo de tindă, se deschidea o largă sală, al cărei tavan de grinzi înnegrite se sprijinea pe două șiruri de stâlpi scobiți cu glafuri și cu flori, ș-al cărei fund, ieșit mai afară din peretele casei, ca un pridvor rotund cu parmaclâc, era cu totul deschis; această sală, pardosită cu lespezi, loc de ospete și de danț în zilele călduroase ale verii, se numea *horă* și slujea întotdeauna ca loc de adăstare pentru cei ce voiau să între la chiliile neamului domnesc, sau în sala spătăriei, unde era scaunul lui Vodă, sau în sacnasiul cu geamlâc înaintat pe grinzi, care era obicinuita ședere a Doamnei și a femeilor sale. Toate aceste încăperi, precum și deosebitele *bășci* sau cămări boltite, purtând o culă rotunjită pe d-asupra, în care se aflau, d-a rândul, paraclisul, haznaua sau comoara și patul domnesc, răspundeau toate în horă prin niște uși cu tocuri de piatră nalte și înguste, aduse sus în îndoit perghel, și d-asupra cărora se vedea săpat, într-o firidă, vulturul țării. Printr-acea sală se făcea toată slujba dinlăuntru a familiei domnești; p-acolo putea cineva întâlni, trecând dintr-o odaie într-alta, pe Domn sau pe oricare altul dintr-ai săi.

Radu Socol ispitise mai de demult cum că fiicele Chiajnei, în fieșce dimineață, ieșind din chilia lor, treceau printr-acea horă ca să meargă în odaia cu sacnasiu, unde se adunau la lucru toate femeile Doamnei; el se socoti că minutul cel mai priincios spre a face Ancuței destăinuirea sa va fi acela; și-ntr-adevăr, într-una din zilele până să nu sosească în București pețitorii țărigrădeni, el se folosi de singurătatea sălii, prin care se strecura încetișor tânăra fată și, ținând strâns p-al său piept ce zvâcnea cu înfocare marama cea neagră, singurul martor al îndelungatei sale iubiri, el păși dinaintea Domniței și, cu buzele tremurânde, îi zise:

— Domniță! am cutezat într-o zi îngrozitoare să răpesc de pe capu-ți acest jalnic văl. De atunci l-am păstrat, nesocotitul de mine, ca un zălog de scumpe, de dulci, de-ncântătoare nădejdi! Acum simt, vai! că visu-mi a fost o nălucă; raza ce a lucit câțiva ani asupra-mi se stinge și trebuie să intru iarăși în negura vieții-mi trecute. Primește, dar, înapoi acest drag chezaș al amăgirii și al deșartelor mele dorințe.

Cu aceste cuvinte el întinse tinerei fecioare marama cea neagră; iar dânsa, al cărei fraged obraz se roșise ca pielița unei piersici dogorite de soare, ridică, senini, drăgălașii ei ochi albaștri, muiiați într-o rouă de lacrimi, și, cu glas obidit și galeș, îi răspunse:

— Jupan Radule! dacă cu adevăr îți este atât de scumpă, de ce vrei oare să-mi înapoiezi acum o jalnică podoabă ce-mi aduce aminte plânsori trezite și-mi vestește poate răstriști viitoare? De mi-i crede, păstra-vei neagra-mi maramă până ce vei simți că ți-a pierit în inimă orice scânteie de nădejde.

Și-ndată, pare că s-ar fi temut d-o nesocotită mărturisire, ea pripi pasul spre ușa sacnasiului, lăsând pe Radu uimit de vesele gândiri, de o fericire lui încă necunoscută.

Apoi Domnița, intrând în cercul jupanițelor adunate, cu anevoie își putu ascunde tulburarea; în zadar se încercă a-și urma zilnicele-i lucrări, căci mâinile-i, reci și tremurânde, pare că pierduse îndemânatica lor agerime; nici fusul de sidef nu i se mai întorcea între degete, nici undrelele nu mai știau s-apuce ștele împleticite, nici firul de mătase nu mai nimerea să-nșire mărgăritarele vărsate în poală-i; ci ochii ei căutau aiurea, la malurile înverzite ale Dâmboviței, la norii fluturatici de pre cer, pare c-ar fi vrut să încreadă acelor mângâioși și tăcuți prieteni taina ce umpluse inima ei de fericiri și de temeri.

Muierile băgară în seamă această neobicinuită tulburare a Ancuței și începură să-și dea coate, privind-o cu coada ochiu-

lui, să se cerceteze una pe alta, prin semne, de pricina acestui neastâmpăr, să-și șoptească la ureche, zâmbind pe tăcute; dar o femeie a Doamnei Chiajne, care veni să poftască pe amândouă Domnițele din partea mumei lor, precurmă acele glumețe și clevetitoare bănuieli.

Ancuța tresări ca din visare; apoi, îndată se sculară amândouă, pline de-ngrijare, și, cu față smerită și supusă, intrară în *bașca* rotundă, cu pereții și pardoseala de piatră, unde le aștepta Chiajna, șezând pe un jeț înalt de stejar săpat, cu treaptă sub picioare, și alături cu o masă, pe a cărei învelitoare de hramă sta așezată, printre hrisoave pe membrană și printre felurite pitace domnești, pecetea cu care Doamna, neștiind, ca toate femeile românce de pe atunci, a scrie, însemna numele său. Tot într-acea odaie era și patul Chiajnei, acoperit cu un macat de piei de urs, iar într-o scoabă, în perete, ardea o candelă de argint dinaintea sfintelor icoane.

Domnițele se plecară în fața mumei lor și, ridicându-și mâna de la pământ, îi sărutară dreapta și o aduseră la frunte, după vechiul obicei al țării; apoi se rânduiriă dinaintea ei în picioare, cu capul plecat la ascultare. Chiajna, rece, posomorâtă ca întotdeauna, le spuse:

— Fiicele mele! s-aveți în știre c-am găsit să vă căsătoresc pe amândouă; aștept acum curând să sosească ginerii voștri din Țarigrad, unde voi trebuie ca în scurtă vreme să-i urmați. Nu mă îndoiesc că veți ști pururea să vă purtați către soții voștri ca două domnești cocoane ce sunteți. Atâta vă spun!

Sora cea mare sărută de iznoavă cu supunere mâna Doamnei și se găti să iasă; iar Ancuța, în vinele căreia tot sângele se sleise, se-ncercă măcar să scoată un suspin, dar ochii ei întâlniră căutătura strașnică a Chiajnei, în care sta tipărită o nestrămutată hotărâre, și îi fu și ei nevoie d-a se supune în tăcere.

Însă o jale adâncă îi cuprinse toate simțirile. De ce voise soarta să-i arate, ca-ntr-o fulgerare, o viață fericită, și-apoi așa groaznic s-o amăgească? De ce, dintre toate mumele, pe dânsa, ființă blândă și drăgăstoasă, să o dea ursita pe mâinile unei mume neîmblânzite? Cu așa mahnicioase cugetări își petrecea Ancuța zilele și noapțile, și inima-i obidită mereu suspina, și ochii săi întristați se topeau în lacrimi de foc.

Sosiră-n sfârșit în București ginerii greci. Unul, copilandru, tânăr, frumos, sprâncenat, cu mustața mică și neagră, cu ochi de femeie, cu părul încrețit, nalt, spătos și tras ca prin inel, ca unul din acei palicari muieratici, purtând fustanelă fâlfâindă și strânsă la mijloc, cămașă de filaliu largă-n mâneci și cusută cu bibiluri, colciaci și cepchen de filendreș stacojiu, numa-n fir și-n mărgăritare, fesul la o parte, iminei mici și roșii, și-apoi la brâu două lungi pistoale ghintuite, lucrate în Veneția, numai cu sârmă de argint și cu sidefuri, și o pală de Taban¹ cu apele negre pe țaiș și cu mâner de pietre scumpe. Acela era Stamatie Paleologul; el intră în Curțile domnești în săltăturile și în dezghinurile unui armăsăruș arăbesc ager și zglobiu, cu părul vânat-rotat și cu o șiră de stele roșcate pe piept și pe spinare. Alături cu dânsul înainta pe un cal mai tihnit, dar încărcat cu grele podoabe, Andronic Cantacuzenul. Trupul acestuia, mărunț, neputincios și gârbovit, pare că d-abia purta capul său mare, pleșuv și cărunț, cu obarji spâni, zmezi și slabi; dar buzele-i subțiri și încrețite, ochii săi mici, vioi și pătrunzători, nările-i largi și neastâmpărate dovedeau acel duh sprinten și isteț, acea minte iscusită și dedată cu intrigile și cu batjocura, care sunt ca o însușire a neamului grecesc². Veșmintele sale-l

¹ *Pală de Taban* — sabie persienească (n.a. 1894).

² Vezi supra, p. 44, nota 1.

arătau că este unul din naltii dregători ai Bisericii bizantine¹; în cap purta naltul calpac de hârșie fumurie cu fund de sera-sir; pe dânsul avea o hlamidă de sevaiu roșu, cusută cu palme de fir pe poale și încinsă d-a curmezișul, pe sub subsuori, cu un lat brâu sau omofor, semănat cu matostaturi în șatrang; iar d-asupra, o largă mantie de buhur alb cu ceaprazuri de aur și îmblănită cu jder, căci d-atunci începuse cazaclâii să aducă în Țarigrad scumpele blăni din Mosc².

Împrejurul lor stau grămădiți optzeci de călăreți turci³, ianiceri, spahii și ciododari împărătești, unii cu înalta cucă din vârful căreia atârna pe șalele calului o lată pană verde, alții cu coif poleit și împodobit cu două aripi de curui, sau cu o coadă învoaltă de păun; purtând pe dânșii niște capoate de filendreș, de ghermesuturi și de felurite stofe, care îmblănite, care cusute cu fir; înarmați cu sulițe de trestie din Hind⁴, cu arcuri încordate, cu tolbe de săgeți veninoase, cu iatagane de Horasan⁵ și cu sănețe francești.

Tot norodul românesc, încă neînvățat cu falnicele podoabe ale Curții și ale Ordiei lui Suleiman, privea cu mirare acest măreț alai. Dar și mai mare fu mirarea când slujitorii descărcară de pe catâri bogatele odoare sau daruri de nuntă ale pețitorilor greci; ici se vedeau sipeturi de sedef pline cu ghiordane, cu cercei, cu lefturi de smaragduri, de balașuri, de rubini, de zamfiri; pline cu pahtale de aur și de matostat, cu colane și cu spon-

¹ Ducange (*n. a.*).

² Hammer, *Istoria Împărăției Otomane (n. a.)*. — Mosc sau *Moscovia* — Rusia.

³ Crusius, în *Șincai (n. a.)*.

⁴ *Hind* — India (*n. a.* 1894).

⁵ *Horasan* — provincie din Persia (*n. a.* — 1894), la sud-est de Marea Caspică.

ciuri de mărgean și de mărgăritare, cu surguciuri de brilliant; mai colo boccealâcuri de stofă cu așternuturi de agabaniu, cu primenele de borangic și de filaliu, cusute cu bibiluri, cu gevele și cu brânișoare de beteală, cu feregele și binișuri de buhur, de cânăvăt și de sevaiu, cu blănuri de jder, de răs și de samur, cu gearuri și cu taclituri turcești; mai dincolo, lăzi cu covoare de Ispahan¹, cu oglinzi de Veneția, cu buhardaruri pline de scumpe miresme de Hegias², cu apărători de pene, cu felegene de smalt, cu zarfuri de sârmă, cu tipsii, lighene și ibrice de argint, cu cohale de cleștar de munte, cu linguri de fildeș săpat și cu felurite alte bogății, care, de prin toate țările, le aduceau venețienii, armenii și evreii, în Țarigrad³.

Toate aceste minunate daruri precum și chipul plăcut al lui Stamatie, lesne fermecară mințile Domniței celei mari; dar Ancuța, sârmana, sta nesimțitoare, sau, mai bine, vedea cu groază apropiindu-se minutul logodnei sale cu Andronic, ce-i însuflase numai ură și frică. Cu toate acestea, ceasul cel groaznic sosi. În biserica domnească se gătise, pentru aceeași zi, serbarea amânduror nunțile; patru cununii erau așezate pe sânțita masă, și nunii, cu patru făclii, înconjurară d-o parte o pereche veselă și potrivită, de cealaltă, două ființe ce semănau una cu alta cum seamănă cruntul junghietor cu jertfa-i nevinovată. Slujba se-ncepuse, și Ancuța, galbenă și plânsă, abia se ținea pe picioare, când, din gloata adunată în biserică, un tânăr, împins ca de furia deznădăjduirii, se repezi în cercul nuntașilor și, ridicând pe d-asupra unei făclii un vâl de zăbranic

¹ *Ispahan* — oraș comercial în centrul Persiei, renumit prin culturile de trandafiri și prin industria de covoare.

² *Hegias* — provincie în Arabia (*n.a.* — 1894), pe litoralul Mării Roșii.

³ Scherer, *Istoria negoțului* (*n. a.*).

negru, îi dete foc, strigând: „Piei, amăgita mea nădejde!“ O vâlvoare de foc se-nălță în bolta bisericii, și-apoi o ușoară cenușă căzu pe masa cununilor.

Ancuța cunoscuse într-acel tânăr pe Radu și scoțând, din pieptu-i sfărâmat, un strigăt de durere, ea căzu jos, leșinată.

Această împrejurare rămase de toți neînțeleasă; pe Ancuța o ridicară pe brațe, și slujba se urmă cu grabă. Amândouă Domnițele erau măritate și, mai înainte ca să-și ridice casele și să se pornească cu soții lor la Țarigrad, câteva zile veselii și sărbătorile se urmară în popor. Turcii își arătau măiestria lor în jocul geridului, nimerind țelul cu sulița azvârlită din fuga cailor; apoi românii își încercau puterile la trântă și la luptă dreaptă, apucându-se cu brațe vârtoase de mijloc, opintindu-se, smuncindu-se, învârtindu-se și-n sus și-n jos, și-n dreapta și-n stânga, până ce unul dovedea și, izbind pe protivnic la pământ, îl puneă în ghenunchi dinainte-i¹. Pehlivanii arapi și hindii, ce-i aduseseră din Țara Turcească, făcură și ei feluri de năzdrăvănii și de jocuri minunate și nevăzute locurilor noastre; unii săreau în văzduh, cu capetele în jos, peste opt bivoli puși în rând; alții călcau cu iuțeală pe o fâșie de tulpan întinsă, fără d-a se cufunda², iar unul, mai ales, schimba în tot chipul o căciulă, care, când o arunca pe pământ, pe loc se prefăcea în feluri de căciuli deosebite. De acolo a și ieșit vorba românească „Altă căciulă!“³, când vrea omul să zică că s-a schimbat starea de mai nainte a unui lucru³.

Apoi seara se aprindeau prin piețe focuri mari de paie și zicea mereu tubalhanaua turcească, de juca norodul; și une-

¹ Balada lui Mișu Copilul (*n. a.*).

² Constantin Căpitanul, povestind nunta fiului lui Radu Vodă cu Domnița lui Duca Vodă (*n. a.*).

³ Tradițiuni de la o nuntă sub Constantin Vodă Ipsilant (*n. a.*).

ori slujitorii slobozeau în mijlocul gloatei câte o vulpe cu coada muiată în păcură aprinsă, de fugea lumea încotro putea, și muierile, speriate, se îmbrânceau și alergau țipând; iar bărbații, slobozind mereu pistoale și desfundând la buți cu vin, chiuiau și benchetuiau, și se veseleau cu cântările cimpoaielor și cobuzelor muntenești și cu diblele lăutărești.

În scurt, astfel se petrecea aici la noi cununiile cocoanelor Doamnei Chiajne cu Stamatie Paleologul și cu Andronic Cantacuzenul, amândoi coconi țarigrădeni.

CUPRINS

III

FUGA

Câteva zile după nunțile Domnițelor lui Mircea Vodă, Stamatie Paleologul purcese în grab' la Țarigrad cu soția sa; iar noul lui cumnat, Andronic Cantacuzenul, fu silit să mai zăbovească, căci chiar din seara cununiilor, tânăra sa mireasă încă nu-și venise în simțiri; dar presupunând că vremea va potoli necunoscuta ei patimă mai bine decât leacurile vracilor, grecul, bănuitor și întărâtat, smulse pe biata Ancuța din zadarnicele îngrijiri ale jupanițelor curtence și, cu tot alaiul, cu toată zestrea ei, purtată în zece care¹, el trecu la Rusciuc.

În seara când rămaseră să măie într-acea cetate, Domnița izbuti ca bărbatul ei să-i lase, drept locuință, un chioșc învecinat cu casele unde ei conăcise. Acest chioșc de lemnărie, lucrat numai în cafasuri și în săpături de chiparos și de iasomiu, pardosit cu lespezi de marmură sângerie și împodobit cu toate trebuincioasele smălțuite cu sedefuri, era așezat pe o coastă

¹ Henricus Hilarius, citat în Crusius, *Turco-Graecia* (n. a.).

surpată, dar nu prea înaltă, a Dunării; prin vergelele încrucișate ale ferestrelor vederea se-ntindea peste toată lățimea râului. Acolo, Domnița Ancuța, singură și cuprinsă de o jale adâncă, cu inima sfâșiată, cu fața ofilită, plângea amar cruzimea soartei sale; noaptea era înaintată, și lacrimile-i curgeau făr-de încetare, căci de mult somnul fugise dintr-ai săi ochi; dar, cu încetul, fruntea-i oboșită căzu pe a sa poală, trupu-i, slăbit d-atâtea suferințe, parcă se cufundă de sineși; o piroteală a minții, o-mpă-ienjenire a ochilor începură a o cuprinde, când deodată i se păru că aude, ca într-un vis mângâietor, un glas depărtat ce cânta cu viers tânguios aceste duioase cuvinte:

— Frunza-i verde, apa-i lină,
 Și-al meu suflet tulburat,
 Luna vars-a sa lumină,
 Dar mi-e gândul înnorat.

Unde merg, în orice parte,
 N-am nimica de dorit;
 Visele-mi au fost deșarte;
 Ce-am iubit m-a amăgit!

Ancuța se trezi din aromeală; glasul părea că se apropie; ea sări la fereastră. Printre zăbrele văzu luna plină colindând repede fața senină și albastră a cerului; pe Dunăre scânteiau razele ei răsfrânte în mii de talazuri; departe, încolo, un pescar turc trăgea la edec, în tăcere, caicul său încărcat; la poalele chioșcului, codobaturile, acele rândurele de apă cu lungi pene albe în coadă, se așterneau, în zborul lor iute, pe fața apei, și-apoi iarăși se ascundeau în cuiburile lor găurite ca niște urloaie într-acea coastă râpoasă. În repaosul nopții se auzea numai clătirea undelor ce se izbeau încetișor de mal și susurul alene al vântulețului de vară. Peste puțin ochii Ancuței zăriră

o luntricică ce-nainta despicând valurile; un bărbat, cu veșminte negre, ședea într-însa. El începu din nou să cânte cântarea sa de adineauri:

— De-mi lucește luna-n cale,
De-mi e vântul cu noroc,
Ea n-alină a mea jale,
El nu stinge al meu foc.

Dar iubita mea să vie,
Să-mi șoptească: Te iubesc!
Ș-atunci inima-mi re-nvie
Într-un rai dumnezeiesc!

Nu mai era îndoială! Acel vâslaș cutezător era Radu; acel glas plin de mâhnire era al lui!

Fericirea, în culmea sa, e nesocotită adesea ca și deznădăjduirea. Ancuța găsi în slabele-i mâini destulă putere ca să sfârâme zăbrelele de lemn ale chioșcului. „Radule!!“ — strigă ea cu glas pătrunzător și sări pe fereastră. Din norocire, câțiva stânjeni numai erau până jos; Ancuța, cu cosițele-i plăvițe răsfirate, învelită numai într-o ie subțire și într-o fustă de albă mătase, căzu pe nisipul jilav și moale al prundului.

Radu sări-ntr-o clipă pe mal, trase capul luntrei c-o mână vârtoasă pe uscat, ridică c-un braț puternic mlădiosul mijloc al tinerei femei, și, cu scumpa lui sarcină pe brațe, săltă iute-n luntre; apoi, îmbrâncind tare țărmlul cu vâsla, câteva voinicești lovituri de lopată avântară micul vas departe de coastă. Ancuța, tulburată, uimită d-atâtea vii și felurite simțiri, rămăsese pitulată în fundul luntrei, cu capul rezemat de pieptul Radului; trupul ei tremura ca frunza; brațele-i stau încrucișate p-al său sân ce zvâcnea cu iuțea, sub ușoara-i ie de borangic; glasul i se curmase și, uneori numai, cu o zâmbire îngerească pe buze,

un suspin întrerupt se revărsa din adâncul inimii sale pline, și lacrimi, ca mărgăritarele, picurau dintr-ai săi ochi inundați d-atâta fericire.

Luntrea ajunsese în albia mare a Dunării și, cu Radu la cârmă, se strecura ușor, furată de undele repezi, ce se goneau și se îmboldeau cu vuiet amortit; o suflare răcoroasă zbârlea fața apei și legăna încetișor înaltele catarturi ale șăicilor ce se vedeau albind în depărtare cu pânzele lor umflate; razele lunii se răsfrângeau, cu vii licuriri, pe culmea nestatornică a valurilor, răspândind pe cer și peste râu o dulce lumină ce se îngâna cu negreala malurilor depărtate. Pe ostrovul învecinat, un stol de babițe stau adormite și, uneori numai, câte o strajă de noapte din ele, întinzându-și aripile trunchiate și căscând în sus ciocul ei cu gușă adâncă, scotea un țipăt ascuțit, de răspundea malul dimpotrivă, iar lișițele, speriate, se dau afund și se ascundeau în stuful și în papura de pe mal. Apoi iar toate se astâmpărau, și o șoaptă de taină se răspândea împrejur.

Într-acea liniște a firii, Radu ridică vâslele pe d-asupra apelor, și ochii săi se lăsară cu dragoste asupra Ancuței; dar, în căutătura ei, el întâlni atâta bucurie, atâta încredere, încât brațele-i o strânsesă cu încântare de al său piept, și buzele lor, pentru întâia oară, se lipiră într-un dulce sărutat!...

O! dezmierdare nespusă a celui dintâi sărutat pentru două tinere inimi ce de mult se doresc! Cine va putea oare să te descrie? Cine va cuteza să cânte acel cântec de izbândă? Cine va ști să spună câte simte firea omului într-acel singur minut al vieții, când fericirea covârșăște toate celelalte simțiri? Nici sărutarea blajină a mamei pe fruntea pruncului său adormit, nici îmbrățișarea frățescă a robului scăpat din robie, nici mândrul zâmbet al învingătorului, în ceasul biruinței, nu pot

cuprinde sufletul cu un farmec ca acela, lipsit de griji și de mustrare, de râvniri și de trufie!

Radu întrerupse tăcerea.

— Ancuțo! zise el, nu știu de sunt alți oameni mai dedați cu fericea; dar pentru mine ceasul acesta e mai presus de câte aievea mîntea-mi a visat! Toată viața-mi pînă acum am trăit-o în amărăciuni; deunăzi, în sfârșit, mă simții cufundat ca într-un nor întunecos, și un vârtej viforatic mă-mpinse ca să mă iau după urmele tale. Ziceam în mine: „Ce-mi mai este bună viața?... Singur, sărman, lipsit de părinți, de rude, de prieteni, care să prinză milă de mine, lumea îmi e pustie. Oriunde nu va fi dânsa, eu nu am pe nimeni! Să pas deci pe calea unde a trecut ea, să calc în urmele-i deșarte și, fiindcă soarta a merit-o a altuia să fie, ca cel puțin doru-mi, ca un fum cuvios de tămâie, pretutindeni, să se înalțe la dânsa!...” Ancuțo! tu ai prefăcut acel nor în soare de lumină! Tu ai deșteptat în sufletu-mi o viață necunoscută! Tu ai reînviat inima-mi ofilită! Tu ești îngerul mântuirii mele!

— Radule, răspunse Ancuța cu glasul înecat de lacrimi de bucurie, din tot sufletul eu te iubesc! Mai mult d-atîta eu nu știu să-ți spun; dar un viers tainic șoptește de mult în mine și-mi zice că viața cu tine-mi va fi dulce, că numai cu tine aș voi să mor!

În vremea acestor drăgăstoase vorbiri, prin care fericii tineri își împărtășeau păsurile și dorurile inimii lor, cursul râului furase luntrea și o împinsese cu repeziciune pînă la gura acelei strâmtori prin care apele albiei celei mari se revarsă cu volbură în matca mai îngustă a țărmlui românesc, tocmai la capul Ostrovului Mocanu. Într-acele loc, unde apele se-nvrăjlesc și se sfredelesc în adânci vârtejuri, vasul începu a șovăi, clătinat pe înalte talazuri, care se izbesc și se afundă cu un urlet

întărâtat. Acea șuierătură spăimântătoare a valurilor, acele mișcări furtunoase ale luntrei, înfricoșară pe Ancuța; stăpânită de o nespusă groază, ea deodată își aruncă brațele după gâtul lui Radu și, strângându-se de pieptul lui, înălță ochii către cer și rosti cucerită această rugă:

— Doamne! Doamne! fii cu îndurare! scapă-ne zilele! Fie-ți milă și nu voi să pierim în ceasul cel mai norocit al vieții noastre!

Radu puse în grab' mâna pe vâsle și, spărgând cu putere sila talazurilor, el se luptă voinicește pân-ce mica sa luntre, ocolind prăpăstiile, săltând ușurel pe d-asupra valurilor, scăpând ca prin minune din mii de nevoi, izbuti să iasă din primejdioasa strâmtoare. Atunci ea începu iarăși să plutească mai lin pe albia stângă a Dunării. De acolo se zăreau, în susul apei, zidurile cetăței Săn-Giorgiu, care, din ostrovul său înălțat, apăra orașul Giurgiului; iar înainte, pe limanul șăț al Smârdei, licura un foc de paie. Radu cunoscuse într-aceea semnele bătrânului său slujitor Bănică, pe care-l lăsase la mal. El cârmi într-acolo, și, grăbind lopătarea cu ale sale brațe vânoase, căroră și dragostea le dase o nouă tărie, micul său vas, ce în câteva ceasuri de plutire trecuse toată întinsă Dunărea decindea, sosi în sfârșit la malul dorit, tocmai când luna scăpăta, gonită de luceafărul albicios al dimineții.

Bănică, care de mult ducea grija stăpânului său, alergă cu veselie ca să-l întâmpine; două șiroaie de lacrimi curgeau pe obrazii lui când văzu pe Radu sărind sprinten pe uscat. Sărmana bătrână și credincioasă slugă, care-l crescuse din a sa pruncie, îl îmbrățișa, îi săruta mâinile, râdea, plângea, își făcea semnul crucii, nu știa cum să-și mai arate bucuria, cum să mai mulțumească lui Dumnezeu.

— Bănică, îi zise Radu, de mă vezi tu acum cu viață,

Domniței Ancuței să-i aibi mulțumire; dânsa mi-a fost mântuirea. Să-ți fie de aci înainte, ca și mie, stăpână!

Bănică sărută cu recunoștință mâinile Ancuței, și apoi, cu mirare, începu să întrebe:

— Dar cum? Ce fel s-a întâmplat...?

Radu-i curmă vorba:

— Nu e acum vremea pentru cercetări. Vorba multă, sărăcia omului! Să ne grăbim să fugim, căci zorile se revarsă și ar putea să ne dea în urmă.

— Dar, vai de mine, stăpâne, șopti bătrâna slugă, în mintea căruia bucuria se prefăcuse acum în smerită îngrijire dinaintea unei fiici de Voievod, cum o să poată umbla Domnița călare?! Noi avem numai doi bieți călușei... ș-apoi încotro să ne ducem?...

— Încotro?! Mai întrebi?! La noi acasă, la Motru, răspunse Radu.

— Ce gând ai, stăpâne? adăugă Bănică, apoi e biată casa noastră de la Motru după potriua unei fete de Domn?

— Ancuța, moș Bănică, nu pune preț la zădărniciile falei. D-acum înainte averea ei, ca și a mea, stă numai în inimă. Ne iubim; ce ne pasă nouă de sărăcie? Așa e, dragă Ancuțo?

— Unde voi fi cu tine, Radule, acolo voi fi și fericită!

Tânărul Socol sărută dulce pe a sa iubită, și încălecând voinicește calul său unguesc, el așternu bunda sa pe oblâncul șeii, ridică în brațe pe Ancuța și o așeză d-a curmezișul, rezemând-o de al său piept. Bietul Bănică, neputându-se încă bine dumeri, ridică cu mirare sprânceana, dete din umăr, ș-apoi, mormăind¹: „Vezi, Doamne, ce-s tineretele la om!“, încălecă și

¹ În textul de bază, corupt: mormăi. În textul nostru, lecțiunea corectă a fost restabilită după ediția întâi (1860), apărută în *Revista Carpaților*.

dânsul pe mărunțelu-i bidiviu și se luă în fuga mare după fericiții tineri ce se depărtase în treapătul calului.

Călătoria fu lungă și ostenitoare. Dar cine nu știe câte poate junețea și iubirea adunate la un loc! Ei umblau mai mult noaptea pe răcoare, tot prin căi pustii și lăturalnice, ferindu-se a deștepta băgarea de seamă a drumeților și a locuitorilor; dar în cale, precum și în conacele lor, alese tot sub veselul frunziș al pădurilor, câte dulci și drăgăstoase vorbiri! câte visuri de fericire plăsmuite! câte neprețuite și încântătoare dezmierdări!

Astfel, după mai multe zile de călătorie, sosiră ei în valea Motrului. Râul cu apele sale galbene curge pe o matcă de lut năcleios, ocolită cu un desiș de verdeță: acolo salcia pletoasă, socul mirositor, alunii mlădioși, arțarii cu pojghițe roșii, carpenii stufoși, salba moale și teii cresc amestecați cu falnici jugaștri, cu plopi nalți și subțiri, cu anini ușurei, cu ulmi albicioși, cu sângeri pestriți, cu corni suciți și vârtoși. Printr-acel hățîș felurit de arbori ce se-ndeașă și se-mpletecesc, mierlele și pițigoii suieră și ciripesc, săltând din ramură în ramură, iar pe vârful copacilor turturele sure și porumbei sălbatici se-ngână, în vreme ce prigorii cu pene albastre chiuie mereu în zborul lor neastâmpărat.

Un drum îngust și mlăștinios străbate acea luncă înveselită și duce până la vadul Motrului, dincolo de care se vedea curtea lui Socol. Acea locuință, odinioară îmbelșugată și zgomotoasă, era acum pustie și cu totul sălbătică; pe zidul de-mprejmuire, acum muced și învechit, se întinsese lungi ramuri de iederă stufoasă; streășina porții, învelită cu blăni putrezite de stejar, se acoperise cu mușchi. Înăuntru curții buruiana crescuse naltă, și abia se mai zărea în fund o groapă adâncă și mare, astupată p-alocurea cu surpături de zid, printre care răsărise boziile și

bălăriile; — atâta mai rămăsese din falnicele case ale vornicului Socol, pe care Mircea Vodă poruncise să le doboare la pământ! Mai în lături era o colibă învelită cu șovar, în care trăiau doi-trei rumâni scăpătați, singurii slujitori rămași la curtea boierească; în preajmă, sub niște vechi tulpini de nuci, cu crăcile pe jumătate arse și uscate, erau aruncate obezi de roate, juguri de car, ghizduri, doage și alte unelte de joagăr, cu care își câștigau pâinea acei sărmani muncitori. De altă parte, câteva înguste brazde de fasole, de praz și de legumă; mai ici, un coșar în care se adăposteau seara puține vite de hrană ce pribegeau ziua pe malurile gârlei; mai dincolo, o șiră de paie și niște căpițe de fân. Prin iarba naltă și deasă alergau și se jucau câțiva copoi, și o potecă strâmtă, cât trece omul cu piciorul, străbătea de la poartă până în bătătura locuinței stăpânului. Aceea era singura clădire de zid rămasă în curte; era un turn nalt și îngust, cu ferestre mici și nepotrivite, având jos o portiță boltită, căreia îi slujea de prag o piatră de moară crestată în două. Pe dinăuntru, o lungă scară învârtită, cu trepte mici de piatră, da intrare, la deosebite caturi, în niște chilii pardosite cu cărămizi, din care abia două mai erau de locuit. Într-una, sus, șezuse Radu, și în cealaltă, mai aproape de ușa intrării, credinciosul său Bănică. Acel turn, așezat în vecinătatea porței, purta numele de *chindie*, căci fusese odinioară, pe când se înălțau mărețe casele vornicului Socol, locul de streajă, de unde, ca și în curțile domnești, se vestea cu tobe și cu surle ceasul înserat al chindiei, când toți oamenii casei se adunau la cină, și porțile ogrăzii se închideau.

Ajungând în acele locuri sălbatice și despuiate, Ancuța nu simți cătuși de puțin acea compătitoare mâhnire ce mai adesea sărăcia insufală chiar și inimilor miloase trăite în belșug;

ea încă se bucură de liniștea acelor pacinice țărături, și îndată-și însuși într-însele toate visele sale de norocire. Deci viața ei, ca și a Radului, se strecură de atunci ca într-un șir de dulci și netulburate plăceri. Zilele treceau ca un zâmbet, nopțile ca un farmec! Era o fericire de acelea pe care soarta dușmană nu le dăruiește pentru multă vreme unor inimi de muritori!

Să ne întoarcem acum iarăși în cercul viforos al luptelor ș-al intrigilor politice.

Andronic Cantacuzenul, amărât și înfuriat de fuga fără veste a soției sale¹, alergase drept în Anhial, la fratele său Mihail, ca să-l înștiințeze despre crunta necinste ce i se făcuse în Țara Românească. Îm pizmașa sa mânie, fericirea lui Stamatie i se părea o batjocoritoare umilire, pe care sufletul său trufaș nu o putea mistui. El insuflă puternicului său frate zavistosu-i necaz și-l făcu părtaș călduros la a sa răzbunare². Mihail Cantacuzenul nu era om în mintea căruia să se șteargă lesne o înfruntare; deci el se sculă în grabă, se repezi turbat în Țari-grad, unelti mii de tainice intrigi, iscodi mii de pâri mincinoase, și apoi dete în genunchi la vizirul Socoli, cerând mazilirea neamului domnesc din Țara Românească și depărtarea din scaunul păstoresc a patriarhului Iosaf³. Bietul acest bătrân, pârât pe nedreptate și tras în judecată dinaintea soborului pen-

¹ Până la această fugă am urmat, mai mult sau mai puțin, întâmplările istorice. Dar despre fuga soției lui Andronic, Henricus Hilarius ne spune că chiar Doamna Chiajna a trimis să o ia înapoi de la bărbatul său, încă de pe drum (n. a.).

² Henricus Hilarius, în Crusius, *Turco-Graecia* (n. a.).

³ Henricus Hilarius, Lequien, *Oriens Christianus*; Hammer; Meletie, *Istoria bisericească* (n. a.).

tru niște vini fără de temei, fu gonit cu necinste din patriarhie și muri ascuns într-una din mănăstirile Muntelui Atos¹.

Din partea însă a familiei domnești, Cantacuzenul întâmpină o mult mai vie împotrivire. Chiajna își câștigase apărători chiar în sânul seraiului împărațesc; solul ei cercase mai din vreme Porțile și mituise pe mai mulți din înalții dregători. De aceea și noul Sultan, Selim, nevoind să strice voia nici unuia din ai săi puternici viziri, hărăzi lui Mahomet Socoli carte de mazilie pentru Pătru Vodă Șchiopul și, totdeodată, lui Sinan și lui Mustafa, apărători vânduți ai neamului Mirceaiaiei, le dăruî firman de domnie pentru Alexandru, al doilea fecior al Chiajnei.

Tot Chiajna era mai tare! Îngâmfată d-această nouă biruință, ea socoti vremea numai bună pentru o nouă și desăvârșită lovire asupra boierilor răzvrătitori; urmând dar pilda de curând dată de către Domnul Moldovei, Alexandru Lăpușeanu², ea adună la un ospăț pe Radu, logofătul din Drăgoiești, pe Mihnea din Bădeni, feciorul lui Udriște vistierul, pe Toader de la Bucov, pe Vladul Caplei, pe Pătrașcu, pe Calotă, pe Stan, feciorul Drăgulețului, pe Radu stolnicul din Boldești, și le tăie capetele³. Îndată apoi porunci de trimiseră la banul din Craiova, la ispravnici și la vătașii de plaiuri, ca să prinză, ori morți

¹ Epistolă trimisă de către Crusius, care cuprinde povestirea lui Henricus Hilarius; Charrière, *Negotiations de la France dans le Levant*, III, p. 741 et sq., nota 1 (n. a.)

Muntele Atos sau Sfeta Gora — numele unei congregații de călugări ortodocși, ale cărei mănăstiri sunt răspândite pe versanții Muntelui Atos, în nordul Greciei.

² Omorârea boierilor de către Alexandru Lăpușeanu, așa frumos povestită de domnul C. Negruzzi, s-a petrecut pe la 1565; iar acestea se petrec la 1567 (n. a.).

³ Constantin Căpitanul, *Cronicarul anonim* (n. a.).

ori cu zile, pe mulți alți boiarini de price, printre care era socotit și Radu, feciorul vornicului Socol, de peste Olt.

Cu aceste împrejurări se petrecuse câțeva vreme; lunile veșele ale verii fugise, luând cu sine jocurile pe verdeață și plimbările noaptea pe lună, și acea mulțumire sufletească ce naște din razele mai călduroase ale soarelui, din mirosul balsămat al pașiștii înflorite, din miile de neprețuite daruri ale rodirii. Omul, ca firea, zâmbește cu soarele, se-ntunecă cu norii, s-alină cu seninul, se tulbură cu furtuna; fiește schimbare a naturii are un răsunet în inima sa; fiește frunză ce cade îngălbenită toamna, lasă un dor în sufletu-i întristat.

Așa și Radu cu Ancuța, înstrăinați de lume, d-ale ei veselii, dar nu și d-a sa răutate, trăiau acum într-a lor cetățuie pustie, purtând dorul frumoaselor zile trecute și mângâindu-se cu nădejdea primăverilor viitoare.

E tristă și urâtă iarna la țară, când crivățul viforos urlă peste câmpii, când norii sau ceața întunecă cerul, când ploile reci desfundă pământul, când țarina-i goală și năpustită, dumbrava uscată, și plugarul trândav. Apoi, în lungile nopți de iarnă, ce întunecime plină de groază! ce de șoapte fioroase! Vântul vâjâie și geme ca niște jalnice glasuri ce plâng din depărtare; ploaia izbește cu o întărâtată stăruire în pereții și în ferestrele casei; oblonul se clatină și scârțâie pe țâțânile-i ruginite; focul bubuie și trosnește în cămin, și, uneori, o pasăre de noapte, gonită din adăpostul ei de o suflare mai viscoloasă a crivățului, își ia zborul, scoțând un țipăt sfâșietor și tânguios. Într-acele văietări ale firii, mintea de sineși se pornește pe cugetări mahnicioase; închipuirea-și plăsmuiește vedenii cobitoare, și tot ce e mai trist în viață, toate răstriștile trecute, toate temerile viitorului se răsfrâng, ca umbre sângerate, în oglinda întunecată a inimii.

Într-una din acele seri furtunoase, Radu ședea cu Ancuța, amândoi tăcuți și duși pe gânduri; un foc de surcele vâpăia pe vatră, revărsând o lumină roșatică în chilie; d-a lungul zidului se-ntindea un pat acoperit cu velințe vărgate de țară; d-asupra era o mescioară albă, rotundă, și, alături, o laviță îngustă de lemn, pe care ei ședeau; dar în perete strălucea o bogată icoană îmbrăcată cu argint. Pe dânsa era înfățișat, cu asprul condei al zugravilor strămoșești, chipul Maicii Domnului ținând sfântul său prunc pe brațul cel stâng. Luciul înnegrit al vopselilor, trăsurile uriașe și nemlădiite ale obrazelor, fețele lor îngălbenite, ochii lor mari și întunecați, în sfârșit, acel cerc de lumină ce le împresura, la un ceas așa înnoptat, făcea să nască în inimă o sfiată și cuvioasă îngrijare.

Privirea Ancuței se ațintise cu smerenie d-asupra icoanei, iar tânărul Socol, în sufletul căruia se deșteptau acum, una după alta, toate nenorocirile vieții sale trecute, tresări ca d-un fior, își lăsă fruntea pe mână și, cu glas obidit, întrerupse tăcerea.

— Dragă Ancuțo! zise el, vezi tu această sfântă icoană?... Ea în veci a fost martoră la răstriștile casei noastre; cu dânsa am împărțit toate mâhnirile mele... Odinioară, niște ciobani ce pășteau turmele noastre de oi departe, în munții Vâlcei, au găsit-o, zice, într-o veche tulpină de stejar, ș-au adus-o la tatăl meu. El, sârmanul, o primi ca o veste bună, ca un semn de noroc; dar chiar în ziua aceea, silit de dușmani să-și lase casa, pe o groaznică vreme de furtună, el apucă drumul pribegiei și muri pe țarmuri depărtate... Țărâna să-i fie ușoară!... Rămăsesem, cu mama, doi copii, o surioară și eu, hrăniți la masa străinilor; dar acei oameni fără de milă, la care bietul tată ne lăsase, crezându-i că-i sunt prieteni, îndată ce veni știre despre moartea lui, ne opriră mult-putină stare câtă mai aveam și ne

goniră de pe pragul lor, săraci și despuiți. Din toate averile noastre, ei ne lăsară numai această icoană, ce, în nelegiuirea lor credință, n-avea nici un preț... Ce poate face o biată muiere singură, departe de țară, de rudele ei, cu doi copii pe brațe?... Eram încă tânăr de ani, p-atuncea, dar vârsta nu mi-a cruțat nici o amărăciune!... Pe biată mama o văzui zăcând, în luptă cu boala, și mai vârtos cu frica d-a ne lăsa fără sprijin pe lume; în sfârșit, biruită d-atâtea suferințe, într-o noapte îngrozitoare ca aceasta, își dete, sărmana maică, sufletul. Eram în genunchi la patul ei de moarte, și în față-mi lucea tot icoana aceasta!...

O viforoasă șuierătură a vântului, ce clătină cu vuiet învelitoare și ușile turnului, îi curmă povestirea. Ancuța se strânse mai aproape de dânsul; amândoi își făcură semnul crucii, și Radu urmă:

— Apoi mai trecu vreme, și soră-mea ajunse în floarea tinereții; blândă și gingașă copilă! începusem să aflui într-însa o inimă ce-mpărtășea și mângâia a mea jale din vremi adunată. Dar într-o zi — vezi cât îmi era ursita de dușmană! — mă dusesem cu alți tineri să ne încercăm, în câmpie, la jocuri de arme; eram în Ardeal, și tovarășii ce mă chemase la acea sărbătoare erau, cei mai mulți, feciori de nemeși unguri... Unul dintr-înșii (Iadul să-i muncească sufletul de trădător!) răpi în lipsă-mi pe scumpa mea surioară și fugi cu dânsa. Când mă întorsei seara acasă, pretutindeni era întuneric; furtuna urla cu turbare. Chemai! dar nu-mi răspunse nimeni. La lumina unui fulger, văzui odaia pustie, și în față-mi lucea tot icoana aceasta...

Ușa chiliei se deschise cu zgomot și Bănică intră repede și speriat.

— Stăpâne, zise el, o ceată de oameni ne-a înconjurat toată curtea. Nu știu, hoți fi-vor, sau alți făcători de rele, dar, după numărul și armele lor, nu s-arată să fie cu vreun cuget curat.

Un glas s-auzi strigând d-afară:

— Deschideți poarta la oamenii domniei!

Bănică se plecă pe fereastră și răspunse:

— Păsați-vă în cale! N-avem aci loc de găzduit!

Însă Radu vru să-l oprească:

— Ci taci, moș Bănică; or fi călători și i-a apucat noaptea pe drum. Nu voi, cât îi de săracă, să-mi fie casa închisă la cei nevoiași. Mergi de le deschide.

El încă bine nu sfârșise, și un glonț de săneată reteză peretele de lângă fereastră. Atunci s-auzi o larmă de oameni ce spârgeau porțile și năvăleau cu grămada în curte. Radu scoase al său paloș, și sluga puse mâna pe o pușcă.

— Acum, fătul meu, ori cu viața, ori cu moartea! Domnul să ne ajute! spuse bătrânul Bănică.

Tâlharii, într-această vreme, ca să-și facă lumină în curte, dedese foc la șira de paie ce zbura cu flăcări spulberate de vânt; ei sparseră porțița chindiei și se urcau unul după altul pe scara învârtită. Bănică trase cu pușca și răsturnă pe cel din frunte, dar o mulțime de panduri bănești, călcând peste trupul tovarășului mort, se repeziră cu săbiile goale asupra lui, și bătrânul slujitor căzu înjunghiat pe pragul ușii.

Ancuța sta îngenucheată dinaintea icoanei. Ostașii năvăliră în chilie, zberând cu turbare:

— Pe dânsul, copii! dați de tot!

Paloșul Radului zbură un minut, făcând roată împrejurui, dar săbiile și lăncile îl înconjurau. Străpuns de toate părțile, arma îi pică din mână, și el căzu mort la pământ. Groaznic fu țipătul Ancuței când ea se aruncă peste trupul sfâșiat al iubitului ei!

Un nor de fum umplu chilia; vâlvori de foc ieșeau pe gura vetrei, și grinzile trosneau, scăpărând țandări înflăcărate. Atunci icoana cea mare căzu din perete cu un răsunset lung și tânguios!

Vântul aruncase paie aprinse pe învelitoare, și focul încin-sese de toate părțile turnul. Pandurii se îmbrânceau și se rosgoleau pe scară, cu țipete și cu zgomot, cătând să scape din primejdia pojarului; ei fugeau care încotro găsea loc de fugă.

Toată noaptea arse chindia lui Socol; în murgul zorilor, o șiră de scânteie încununa a sa creastă, care și ele se stinseră, una după alta. Câteva zile însă mai în urmă, clădirea surpată încă fumea.

CUPRINS

IV

PUSTNICA

După ce Poarta turcească mazili din domnia Țării Românești pe Pătru Șchiopul, acest domnesc cocon, adus în Țarigrad, fuse pus în lanțuri și trimis surghiun la cetatea Conia¹ din Anadol; dar maică-sa, îngrijată, alergase curând în urma lui și, cu mâinile pline de aur, ceruse înapoi pe fiul ei cel rob. Patruzeci mii galbeni (afară de tot atâția ce adusesse drept haraci al țării), împărțiți pe la viziri și pe la curtenii de toată mână, scăpară zilele amenințate ale lui Pătru; dar un lucru, mai ales, întoarse spre dânsul voia vegheată a Sultanului, adică mărնimoasa predare a unei comori de o sută treizeci mii galbeni, care se dovedise adunați și puși la păstrare de neamul domnesc al Țării Românești. Împăratul se milostivi și hărăzi zece mii dintr-înșii bătrânei Doamne; iar pe coconul ei îl opri în Țarigrad cu leafă din haznaua împărătească², și preste câteva luni îi mai adăugă și douăzeci aspri tain pe zi³.

¹ Conia sau *Konieh* — localitate în Asia Mică, în podișul Anatoliei, situată la nord de munții Taurus.

² Din raportul solului nemțesc Wysz, de la mai 1568; Hammer (*n. a.*).

³ Din raportul bailului venețian Barbaro, de la 8 iunie 1569: Hammer (*n. a.*).

Cu atâta însă nu se mulțumea Chiajna; având un fiu pe scaun, ea sârgui să-i agonisească și celuilalt domnia vecină a Moldovei, de care se folosea pe acele vremi un Ioan Vodă, venetic armean¹, pururea învrăjbit cu turcii; drept aceea, nu puțin lucra dânsa la pâra și la osânda lui Ioan Vodă. În sfârșit, la anul 1574, ea izbuti, prin uneltirile sale, să scoată carte de mazilie Domnului moldovenesc, și-n locu-i să se orânduiască fiul ei Pătru², care și purcese din Țarigrad, însoțit de oaste turcească.

Din partea sa, Ioan Vodă nu primi voios ca să se lepede de domnie, ci adunându-și boierii și țara, le ceru jurământ statornic ca să se lupte și să moară împreună cu dânsul și, începând atunci gătirile de bătălie, trimise să poftească cu leafă pe cazaci ca să-i vină întru ajutor; iar aceștia, cum îs războinici și-n veci gata a se amestecare în tot felul de vrăjbi și de sfădiri, se adunară o mie două sute de oameni și veniră la dânsul³.

Dincoace de Milcov, aflând de neprieteneasca primire ce au să facă moldovenii frățâne-său, Alexandru Vodă își strânse și el oștirea și se găti a purcede spre Moldova, în întâmpinarea lui Pătru⁴. Pe de altă parte, Doamna Chiajna, temându-se, într-ăsa priincioase împrejurări, de vreo izbucnire protivnică în Țara Oltului, unde în veci colcotea o dușmănie ascunsă asupra neamului domnesc, hotărî să dea însăși o raită prin orașele oltenesti, ca să îngrozească pe cutezători și s-amăgească cu măguliri pe cei cu bună voie.

Ea trecu repede prin Slatina, prin Caracal, prin Craiova, și găsi mai pretutindeni casele boierești pustiite; care nu pierise

¹Vornicul Ureche (n. a.).

²Cronicele românești, Hammer (n. a.).

³Vornicul Ureche (n. a.).

⁴Constantin Căpitanul, <în Magazin istoric pentru> Dacia, I, IV (n. a.).

de sabia slujitorilor domnești, fugise în pribegie¹; moșnenii ce mai rămăsese, împreună cu opinca, răbdau păsul țării și nici măcar aduseră jeluiri Doamnei. Ce-i bună românului jeluirea, când urechea ce-l ascultă e totuna cu mâna ce-l apasă? Tace până ce Dumnezeu prinde într-o zi milă de dânsul, ori până ce însuși se îneacă cu răbdarea, ș-atunci își face singur dreptate!

Chiajna-și urmă, dar, în tihnă calea spre Cerneți și spre Rușava. Ea călătorea într-un rădvan, care pe atunci era o largă cutie de lemn vopsit, scobită rotund și așezată, fără arcuri, pe un dric cu patru roate ferecate. Opt telegari înhămați ungu-rește, d-a lungul, cu șleauri de curea subțiri și întinse, purtau trăsura mai ușor ca vântul. Erau tot călușei rotunzi de Dobrogea și bahmeți² zbârliți de Bugeac³, aleși tot pătrării și cincărei⁴, negri la păr ca pana corbului, cu coadele lungi, cu coamele răsfirate, cu nara-n vânt, fugari neobosiți ce abia atingeau, în buiestru, cu copita de țărână. Doi surugii flăcăiandri, cu min-tene numai găitane, cu căciula moțată de oaie p-o ureche, cu mâneci albe, largi și suflecate, îi mânau din călărie, săltând ușor pe șei, chiuind vesel din gură și plesnind din bicele lor ce se împleteceau, pe d-asupra capetelor, ca mii de șerpi încovoioși.

Astfel zbura în cale Doamna Chiajna prin codrii din apusul Craiovei, și începuse a înnopta când trăsura-i coborî într-o luncă

¹ Pe atunci se afla fugit, tocmai în Spania, un Nicolae Basarab, cum se vede în *Mag. Ung. (n. a.)*.

² Caii de Bugeac se numesc astfel în balade (*n. a.*).

³ *Bugeac* — numele vechi, tătarăsc (înseamnă, ne spune Dimitrie Cantemir, în *Descriptio Moldaviae*, „colț“) al unei regiuni de șes, întinsă pe litoralul nordic al Mării Negre.

⁴ Cuvinte întrebuințate în baladele populare publicate de d <omnu> I V. Alecsandri (*n. a.*).

unde, printre carpeni stufoși, printre des aluniș, se strecurau apele gălbenatice ale unui râu; naintașii trecuse apa prin vad, când, deodată, opintindu-se-n loc, începură a sforăi; ceilalți cai le urmară pilda, și într-un minut toate hamurile se-ncurcase; bahmeții se răsfirau în dezghinuri, săreau în două picioare, nechezând speriați, cu urechea dreaptă, cu coama zbârlită, nesupuși frâului, neascultători glasului, stau încordați și nu voiau să ia din loc.

— Dar ce, măre, să mai fie și asta? strigau unii din drumeți, ne-ncercați la seama cailor. Or că strechea a dat într-înșii?

— Ba așa-s bahmeții de la noi, răspunse cu mândrie un bătrân lipcan tătar din Bugeac, au sămânță de Misir¹, și calul de la Misir miroase de departe unde-i vreun zid părăsit, și sforăie a pustiu, nechează ca de groaza morții.

Într-adevăr, pe malul învecinat, printre desişul mărunț al unui zăvoi de copăcei, se-nălța pe albăstreala întunecată a cerului, un perete îngust și negru, cu muchea surpată, cu laturile crăpate, fioros și cobitor ca urma unui păcat în amurgul conștiinței. Zgomotul alaiului domnesc deșteptase bufnițele și liliecii, care, din creștăturile vechii zidiri, zburau fâlfâind în toate părțile, cu țipete ascuțite.

— Cruce-ajută! șoptiră slujitorii între sine, cătând să descurce hamurile cailor. Ce dărâmături să fie astea? Iar vreo mănăstire pângărită de păgâni, arde-i-ar focul!... Ce știi?!...

— Ba-i, pare-mi-se, chiar chindia lui Socol, care au ars-o, mai anii trecuți, pandurii, când au ucis și pe Radu, feciorul lui... Așa-i; vorbă e? Ia, tocmai aci era, în lunca Motrului. Cică, măre, c-a treia zi după ce a dat clădirea pojarului, a ieșit, noaptea, din pimniți adânci, o stafie c-o icoană mare săpată în piept

¹ Misir — Egipt, unde sunt cai arăbești (n. a. — 1894).

și a apucat, țipând în patru părți, de unde suflă patru vânturi, și la răsărit, și la miezul-zilei, și la soare-apune, și-apoi și-a ales cale spre steaua nopții, și s-a dus, mare, s-a dus tot încolo, în fundul iernii, unde-s troiene de ninsoare ca munții...

— Vezi, d-aia nu s-a mai pomenit d-atunci să fie oameni cu șederea pe locurile acestea! Au băjenerit toți rumânii de spaimă!

— Auzi, mare bădiță! adăugară cu mirare ascultătorii; și, fiindcă în vremea povestirii hamurile se așezase în bună orânduială, slujitorii apucară caii de dârlog, îi trecură, făcându-și crucea, pe dinaintea dărâmăturilor, și-apoi surugiii, plensind din bice, strigară cu glas ascuțit: „!I hai să meargă!!!“ și toată ceata în goana mare porni înainte.

De auzise Chiajna ceea ce se vorbise, cine poate ști? Destul e că chipu-i rămase neclintit, fruntea-i tot încrețită, ochirea-i tot strașnică, dinții-i tot încleștați.

La Cerneți, la Rușava, și-apoi la Târgu-Jiului cercetările sale avură același sfârșit; pretutindeni ea găsi o aromire nepăsătoare, din acelea ce zic: „Să n-aibi teamă!“, și adesea ascund un jăratic. Se îndreptă apoi spre Vâlcea, ca de acolo să se-ntoarcă, pe sub muscele, la locul unde se adunase la tabără fiii săi.

Drumul ce merge prin munți, din Gorji spre Râmnicul Vâlcei, la depărtare cu vreo două ceasuri de acest oraș, apucă d-a lungul printr-o vale largă, prin care curge, pe o îngustă matcă așternută cu pietriș gros, pârâul numit Otăsăul¹. Ai zice că apele sale limpezii se joacă cu veselie în răsfățate încovoieturi, uneori strecurându-se binișor prin iarba deasă și mărunță a luncii, alteori alergând cu pripă d-a curmezișul văii, de la un

¹ Acolo s-a zidit, mai pe urmă, în vale, Mănăstirea Dintr-un Lemn, și sus pe munte, Schitul Surpatele (n. a.).

mal până la altul, ca suveica pe ițele războiului. D-a stânga râului sunt dealuri pe care cresc amestecați brazi și paltini, frasinii și mesteceni; de cealaltă parte, munți cu înalte piscuri își arată coastele lor aprigi, râpoase și surpate, ce se destind ca un vechi perete de uriași, mâncat de umezeală și de putregai.

Într-o seară, luna, înaintând liniștit pe din dosul acelor negre vârfuri sfărâmate, întuneca cu umbrele lor prelungite adâncă vale, și-apoi iar, uneori scăpând printre surpături, razele ei sticleau, ca pietre scumpe, pe valurile pripite și colcotoase ale micului pârâu.

Era liniște pretutindeni când începu a răsuna, cu un vuiet depărtat, treapătul cailor ce purtau și însoțeau rădvanul Doamnei Chiajne.

Un lipcan alerga înainte, ca să cerce drumul și să deschidă calea; calul său, ce în goana mare se așternea drumului ca suflarea de vânt pe iarba de pe câmp, fugea scăpărând din copită și, pe tot minutul, muindu-și gleznela în valuri, străbătea matca șerpuită a Otăsăului. Deodată, la un mal, agerul dobitoc se opri sforăind; iar călărețul, auzind în preajmă-i un geamăt slab și sfârșit, zări, sub o rază trecătoare a lunii, chipul sau, mai bine, umbra unei ființe albe și uscate ce zăcea azvârlită pe malul verde al râulețului. Trupul ei despuiat, ce abia-l înveleau niște țoale sfâșiate, părea zdrobot; mâinile și picioarele-i slabe și lăncede, căutând poate în răcoarea râului ceva înviere, pluteau pe d-asupra apei ca frunze-ngălbenite de toamnă; capu-i obosit căzuse pe pietrișul din matcă, și pletele-i răsfirate se scâldau furate de valuri.

Aprodul gonaci se opri dinaintea acelei iezme ce semăna mai mult cu un morman de oase, și îndată în urmă-i sosi tot alaiul domnesc. Toată gloata drumeților, până chiar și Doamna, se coborâră din rădvan și de pe cai și se apropiară de locul

unde se afla nenorocita ființă; toți, făcându-și cruce, priveau cu o miloasă spaimă acel trup sfărâmat, în care suflarea semăna cu cea din urmă vapăiere a candelii ce se stinge. Iar ea, dinaintea unei așa zgomotoase adunări, deschise încetinel pleoapele sale afundate: ochii ei, mari și holbați, se sticliră, cu o nespusă durere, către malul drept al vâlceleii, și trupu-i întreg, prin niște ușoare tresărituri ale nervilor, părea c-ar vrea, c-ar cere să se tragă spre un loc dorit.

Acel loc era o măgură verde, cu muchea lată și rotundă, pe care crescuse, din veacuri depărtate, un bătrân stejar, sub al cărui lat frunziș se umbrea tot dealul; nu departe de dânsul, un plop străbun își înălțase spre nori creștetul semeț. Amândoi, ca doi frați sărmani și năpustiți, crescuse singuratici p-acel costiș; amândoi de mari de veacuri, se luptase-mpreună cu crivețele și cu vijeliile; amândoi, în sute de rânduri, scuturase-mpreună când vesela frunză, când trista zăpadă; amândoi se unise ca să fie, în pustiu, lăcaș milostiv al păsărilor cerului, umbrar răcoritor al turmelor zăbușite, adăpost binecuvântat al călătorului obosit!

Spre dânsii acum se îndrepta stăruita dorință, suspinul cel din urmă al neputincioasei acele ființe.

Un om o luă, dar, în brațe, și ceilalți toți îl urmară suind dealul în fața vechiului stejar; dar cu cât mai mult se apropiau, o zare de lumină neobicinuită, care sub razele lunii creștea ca un luceafăr albicios, ca o pară de foc luminoasă, părea că iese din sânul bătrânei tulpini. O sfântă groază cuprinsese toate inimile; dar împinși ca de o putere căreia nu-i puteau sta împotrivă, ei înaintau uimiți de raza lucioasă ce-i trăgea spre sine și le sorbea vederile. Când ajunseră pe muchea măgurii, drept în fața stejarului, toate în preajmă erau scăldate în lumină, toate străluceau ca într-o senină vâlvoare; iar în tulpina găunoasă a copacului, împresurată de raze argintii, dom-

nea, ca-ntr-un cerc de slavă cerească, chipul înnegrit al Maicii Domnului, ținând în brațul stâng pe mântuitorul său prunc.

— Maică Preacurată! strigă atunci pustnica, ce-n fața icoanei părea că-și dobândise un viers ce suna mai tare, mai dulce decât glasurile omenești, Maică Preacurată! Maică fără pată! Tu, care ai încercat numai durerile inimilor lumești și care până acum nu te-ai îndurat a-mi ierta câteva zile risipite în dezmierdările vieții! Tu, care ai privit fără jale sfășierile inimii mele, când singuru-mi p-această lume și mult-iubitu-mi sprijin a căzut jertfă sub mâna mohorâtă a ucigașilor! Tu, care m-ai călăuzit prin poteci spinoase, pe sloiuri de gheață, când, cu sfânta-ți icoană în brațe, am colindat, aiurind, plaiurile și câmpiile! Tu, care m-ai adus subt această sfințită tulpină, într-acest sălbatic sălaș de pustnicie, în care sufletu-mi dăulat și zdrobit de răstriște, în zadar cată odihna și, pururea, ca o milostenie, îți cere scurtarea ticăitelor mele zile! Tu, deci, care, și de am păcătuit, și de am fost culpeșă ție, m-ai osândit după mulțimea vinilor mele! Acum, cerească stăpână, inima îmi spune că înduratu-te-ai în sfârșit de mine și ai apropiat ceasul dorului meu!... Acum, dar, mă-nchin la poalele tale cu jeluiri, cu rugăminte, cu lăcrimări, nu doară ca să-mi cei vreo cerească răsplată — căci ce va fi partea mea dincolo de zburd-această lume e în sânul tău ș-al Domnului, și cu voioasă bucurie îl voi primi!... — ci, Maică milostivă, tu care ai fost mumă ș-ai pățimit de păsul fiului tău, fie-ți milă și-mblânzește, alină și spală orice duh de mânia în inima mumei ce m-a purtat pre mine, nevrednica, în sânul ei, și la picioarele căreia mă plec acum, ca și dânsa, cu milostivire, ca tine, să uite greșalele nesocotitei sale fiice!... În ceasul acesta, care e al meu cel din urmă, iartă-mă, maică, deși mult ți-am greșit eu ție în viață! iartă-mă, căci cu amar-nice dureri am ispășit, vai! și eu, păcătoasa-mi rătăcire!...

Rostind cu o cucerită și-nfocată căință aceste din urmă cuvinte, sărmana pustnică se prăvălise cu fruntea în țărână dinaintea Doamnei Chiajne.

Acea vedenie strălucitoare a unei sfinte icoane în mijlocul nopții și-al pustietății, acea dureroasă destăinuire a unei așa jalnice soarte, acel glas prorocesc ce vestea moartea vecină a fiicei sale, făcură să clipească sub geana încruntată a Chiajnei o umbră de îndurare; dar freamătul milei nu se coborâse încă până în inima-i oțelită, când, deodată, un nor repede și negru trecu cobitor preste fața lunii. Lumina icoanei deodată se stinse, și întunericul se răspândi jur-împrejur.

Cumplita mumă se-ntoarse atunci cu o fieroasă iuțeală și, grăbind pasul spre vâlcea, strigă c-un glas aspru:

— Nainte, copii!...

Vinovatul împietrit în rele fuge chiar și de umbra muștrării!

Într-o clipă, Chiajna se suise-n rădvan, și tovarășii ei, înfiorați de sunetul oțelit al glasului ei, ajunseser departe, gonind în urma rădvanului, când începură să simtă muștrarea în cugetele lor, biruite de ne-mblânzita lor stăpână.

.

În valea Otăsăului, câteva slabe suspine, pierdute printre suierătura frunzelor ce se legănau în adierea dimineții, dovediră suferințele cele din urmă ale nenorocitei pustnice. Muri-toarele despuieri ale Domniței Ancuțe, căzute chiar la poalele sfinte icoane, în sălbatica chilie ce-și găsiser ea în scorbura străbunului stejar, fură acoperite de frunzele ce le spulberă crivățul de toamnă.

.

Mulți ani în urmă ciobanii găsiră tot acolo icoana Maicii Domnului, ce se zice a fi una din cele șapte de Luca Evan-

ghelistul zugrăvite, și chiar în tulpina bătrânului copac ei scobiră biserița cea veche a mănăstirii zisă „Dintr-un Lemn“¹

Pe când Doamna Chiajna își urma ispititoarea colindă peste Olt și prin Țara de Sus, tinerii ei feciori domnești, însoțiți, unul de oaste pământeană și de ajutorințe ungurești, altul de turcii ce i se dase ca să-l așeze pe scaunul năzuit al Moldovei, se întâmpinase în ocolul Focșanilor și se lăsase cu taberele lor amestecate la satul Săpățeni, pe lunca înfrățitoare a Milcovului². Doamna mumă îi ajunsese acolo, purtând în sufletu-i măcinat o îngrijată presimțire care, sub aspra-i fălnicie, se vădea printr-un neastâmpăr fioros. Ea căta în zadar să-și potolească neodihna cu nădejdea isprăvilor viitoare; oștirile împrejurii, multe și vegheate, i se păreau molatice și nevoioașe. Un neîncetat

¹ Tradițiunea zice că icoana cea mare de la Mănăstirea Dintr-un Lemn a fost de mai multe ori mutată, și s-a întors singură la locul unde era clădită mănăstirea (*n. a.*).

Aceasta e legenda. Adevărul ni-l spune tot Odobescu, în jurnalul călătoriei de studii pe care a făcut-o în anul 1860 pe la mănăstirile din Țara Românească, de unde aflăm că icoana miraculoasă, din narațiune, a fost lucrată „când cu Constantin Brâncoveanu Voievod sau cu Matei Basarab“, deci cu o sută de ani după vremea când au trăit, în povestire, Radu Socol, Domnița Anca și apriga Doamnă Chiajna, și că de-ntors „s-a întors“, într-adevăr, adusă de călugări, la Mănăstirea Dintr-un Lemn, după ce „în vremile răzmiriților trecute“, fusese purtată din loc în loc: „când cu Tudor Vladimirescu, o dusesse la Pătrunsa, iar când cu Cârjaliul < adică în timpul represiunii otomane împotriva eteriștilor, la 1821 >, a dus-o în peșteră la Bistrița, unde s-a afumat de focul ce-l făcea pustnicul în peșteră“. (Cf. A.I. Odobescu, *Însemnări despre monumentele istorice din județele Vâlcea și Argeș* — Călătorie făcută în 1860, din însărcinarea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, în *Convorbiri literare*, LXVII, nr. 7—9, iulie-septembrie 1934, p. 678.).

² Constantin Căpitanul (*n. a.*).

susur de tainică trădare îi șoptea la auz; mintea-i se muncea cu tot felul de bănuieli. Ziua, ea colinda fără repaos tabăra, vrând să încerce credința ostașilor, să învie, ca odinioară, bărbăția în inimile lor; dar iazma neîncrederii o urmărea pretutindeni, și viersul îmbolditor îi pierea pe buză; apoi iar, în tăcerea nopții, în veci deșteaptă și frământată de griji, ea trăgea cu urechea la strigările prelungite ale străjilor depărtate, și adesea, cuprinsă de o nedumerită temere, alerga să pândească la perdeaua corturilor unde se odihneau în visuri de izbândă fiii săi, uneltele nesățioasei sale mândrii.

Dimpotrivă, acești doi tineri, bizuindu-se cu încredere pe reazemul lor ostășesc, pe părtinirea soartei și pe toate voioasele închipuiri ale juneții lor, petreceau zilele în vesele ospete, benchetuind cu boierii și purtătorii oștii lor și gata a purcede asupra lui Ioan Vodă, dacă nu i-ar fi amânat din zi în zi îngrijatele presimțiri ale Doamnei mumei lor.

Într-astfel de felurite aplecări se afla tabăra frățească a fiilor lui Mircea, când sosi știrea cum că boierii moldoveni, temători a se vedea pe viitor înstrăinați de la mila noului Domn, ar fi hotărât să părăsească relei sale soarte pe vechiul lor stăpânitor și are să vină, mânați de Dumbravă vornicul, ca să se închine lui Pătru Voievod¹. Această veste umplu tabăra de bucurie; cu nădejdea viitoare împăciuirii, străjile se ridicară, vecherea se desființă, caii se sloboziră la pășune, armele se așezară în snopi; toate se pregăteau pentru o obștească înfrățire. Doamna Chiajna însă, care nu privise cu suflet liniștit acea nesocotită risipire a tuturor mijloacelor de o grabnică apărare, cu cât se apropiau moldovenii, mai cu dinadinsul stăruia ca tinerii Domni să se țină în lături, cu bună și zdravănă pază.

Norocul lor voi ca, înduplecați de nepregetata rugăciune a

¹ Cronicile românești (n. a.).

mumei lor, dorința acesteia să fie împlinită, și ca dânșii amândoi să lipsească din cortul lor în ceasul când moldovenii se iviră dinaintea taberei muntenești.

Într-adevăr, Dumbravă vornicul descălecă în fața șatrei domnești, însoțit d-o gloată năprasnică de boieri și de slujitori, purtând nu veșminte de sărbătoare, nici zâmbetul smerit al supunerii, ci podoaba oțelită a unei zile de hartă și semeață căutătură a unei biruințe lesnicioase.

Osebit de aceea se zăreau în depărtare oștiri numeroase, care, după caii lor mărunței și păroși, după largii lor șalvari roșii, după chiverele lor țuguiate, după cântările lor prelungite și după naltele lor sulite ce luceau la soare ca spicurile pe holdă, lesne se cunoșteau că sunt pâlcurile de cazaci, venite, sub povățuirea lui Sfirski, în ajutorul lui Ioan Vodă¹.

Chiajna, care-ntr-această grea prilejire știuse a întipări pe chipu-i fățarnic o senină și rece mândrie, adăsta pe boierii moldoveni într-un falnic cort rotat de covor alb, cusut cu fir și legat jur-împrejur cu țaruși poleți.

Dumbravă vornicul intră în fruntea tovarășilor săi; el era un voinic nalt și spătos, purtând o țurcă de blană flocoasă ce ascundea capu-i ras, din creștetul căruia o singură șuviță de păr atârna în jos pe ceafa-i lată și vânoasă; era îmbrăcat cu un mintean de urs lătos și-ncins cu o curea de care sta aninată o ghioagă năstrujită cu dinți de fier, adevărat baltaș de uriaș.

— Unde-s puii de năpârcă?... strigă el cu glas răgușit, intrând în cort cu mâna în șold. Le-a sosit ceasul pieirii! halal di ei, fârtății!

— Pare-mi-se că-n beție ți-ai pierdut cumpătul vorbeii, jupan vornice, rosti Doamna, înstrunându-și mânia, ori pesemne c-ai mintea ca de prunc într-atâta trupeșie!

— Taci, muiere, nu bârfi! răspunse Dumbravă, nu doară c-ați

¹Vornicul Ureche (n. a.).

socoti voi că-i Moldova țară di jac, să ni joace ca pi urs o mișă pripășită pi la munteni și doi ficiori di lele fărmecați, doi lingăi nătângi, ce li pute botu a lapte?!... N-avem noi nevoie di Domn muntean. Munteanul îi om viclean; nu-i ca moldovanul, ortoman, și dănos la mână, și la suflet fălos¹... Hai, voinici, drăguții mei, dați năvală di mi-i prindeți și mi-i legați cole, cot la cot, să-i ducem poclon lui Ioniță Vodă, ca doi berbecei di Armindean²!

— Câini nerușinați, liftă rea!... strigă Chiajna, spumegând de turbare; dar Dumbravă nu-i dete vreme să urmeze zadar-nicele-i sudălmi, ci, desprinzând ghioaga de la brâu, o-nvârti de câteva ori cu brațu-i vârtos, ș-apoi, glăsuind un groaznic blestem, o azvârli drept în capul înfuriatei Doamne.

Chiajna căzu răsturnată pe spate, ș-atunci îndată, cu ochii sângerați, cu fălcile căscate, încercă să se ridice în ghenunchi, să se sprijine pe palme, să rostească un cuvânt; dar abia putu să iasă din gâtleju-i năbușit vorbele: „Domnii! feciorii mei!...” ș-o înecă sângele ce curgea șiroaie din tot capu-i găurit de ținte. Trupu-i se zvârcoli cu scrâșniri de dinți, săltă încă de câteva ori, se rostogoli cu creștetul în țărână, se zgârci și se întinse în câteva încordături dureroase, ș-apoi căzu înțepenit într-o baltă de sânge.

În vremea aceasta moldovenii și cazacii deteră jaf taberei românești: fugeau muntenii care unde putea. Alexandru Vodă nimeri să scape la Cetatea de Floci; Pătru se opri din fugă la Brăila. Ioan Vodă intră în Țara Românească și făcu Domn pe un Vintilă; dar peste câteva luni, soarta se schimbă. Ioan Vodă muri robit la turci; Alexandru își dobândi iarăși tronul, și Pătru Șchiopul domni la Moldova laudat și iubit de toată obștea³.

București, 1860

¹ Din balada *Grui Grozăveanu* (n. a.).

² Sărbătoarea de la 1 mai (n. a.).

³ Constantin Căpitanul, Șincai, Engel și alții (n. a.).

ΨΕΥΔΟ-ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΟΣ
EPISTOLĂ SCRISĂ CU GÂND SĂ FIE
PRECUVÂNTARE LA CARTEA
Manualul vânătorului

DOMNULUI C. C. CORNESCU

CUPRINS

Amice,

Când mi-ai dat mai întâi să citesc manuscriptul tău, intitulat Manualul vânătorului¹, ai arătat dorința ca să-i fac eu o

¹ *Manualul vânătorului*, al lui Constantin C. Cornescu (1830—1900), conținând, în trei părți, relații istorice și tehnice „despre pușcă“, „despre câine“ și „despre vânat“, precedate de o introducere savantă, cu referiri la autori clasici și cu „o grindină de citațiuni latine“, care i-a oferit lui Odobescu pretextul „precuvântării“ sale (vezi infra, cap. al IV-lea al *Falșului tractat de vânătorie*), a fost tipărit în același an cu Ψευδο-κυνηγετικός și în aceeași tipografie.

Ψευδο-κυνηγετικός — această divagație amabilă în jurul ideii de vânătoare (G. Călinescu), „mozaic de citate erudite <...>, de numeroase analize de opere plastice și muzicale, printre care se amestecă amintirile personale ale omului iubitor de natură, de viață populară, de toate desfătările vieții, ale unui temperament sociabil și jovial“ (T. Vianu), opera de maturitate și cea mai reprezentativă a lui A. I. Odobescu, care, după cum remarcă același Tudor Vianu, îl situează, în cultura universală, în aceeași „serie“ cu umaniști de tipul lui Lorenzo de Medicis, Rabelais și Anatole France, a fost scrisă acum o sută zece ani, în primăvara lui 1874 — „subt aburoasele sărutări ale soarelui de aprilie“ —, terminată la începutul lui mai — „7 mai 1874“ — și tipărită în luna iunie a aceluiași an, în Tipografia Statului din București. În primăvara anului următor, Mihai Eminescu, asociind, într-o recenzie (*Convorbiri literare*, an. IX, nr. 1, 1 aprilie 1875, p. 24), arta lui Odobescu artei mozaicarului, remarca „erudiția“ autorului, stilul epistolar al eseului, care dă frazei fluiditatea

precuvântare. Mai apoi ți-ai luat seama și m-ai scutit de această măgulitoare sarcină.

În cazul din urmă, rău nu te-ai gândit, căci eu, după ce am răsfoit cartea ta, m-am luat în adevăr cu plăcere pe urmele tale de vânător; dar, pe când tu te ocupai cu gravitate a-ți alege cea mai bună pușcă, a o încărca cu cea mai potrivită măsură, a o îndrepta pe cea mai nimerită linie; pe când tu dresai, de mic și cu o minunată răbdare, pe prepelicarul tău, ca să asculte la semnalele consacrate: Pst! Pil! și Aport!; pe când tu, în fine, studiai cu luare-aminte caracterele fizice și etice ale celor mai obicinuite subiecte însuflețite de vânătoare, eu, ca un nevânător ce sunt, m-am apucat să colind răstimpii și spațiile, căutând cu ochii, cu auzul și cu inima, privești, răsunete și emoțiuni vânătorești.

Colindând, m-am rătăcit, și iată-mă abia acum ajuns din fantastica-mi călătorie cu un sac așa îngreuiat de tot felul de petice și de surcele, adunate de pretutindeni, încât nu mai cutez, Doamne ferește! nici chiar eu însumi să-l arunc în spinarea Manualului tău.

Am luat dar pretențioasa hotărâre a le deșerta într-un volum osebit, ce-l voi tipări numai pe seama lor; și care, subt un titlu pedantesc și arhaic, spunând vânătorilor numai lucruri ce sunt

conversației — „lipsesc <...> grămădirile de abstracții, perioadele încărcate cu propoziții subordonate <...>, relațiile logice ale cugetărilor se cunosc mai mult din cuprinsul propozițiilor decât din forma gramaticală a combinării lor“ —, frumusețea și caracterul popular al expresiei: „limba e curată și are farmecul noutății. < Autorul folosește > o mulțime de cuvinte și forme idiomatice, până acum scrise puțin, sau defel, dar a căror origine întăritoare este limba poporului nostru.“

A doua și ultima ediție integrală, tipărită în cursul vieții scriitorului, apare în volumul al III-lea al culegerii *Scieri literare și istorice* ale lui A.I. Odobescu, București, Editura librăriei Socec & Comp., 1887, p. 1—219.

cu totul de prisos artei lor, va întocmi un fel de Falș tractat de vânătorie, Ψευδο-κυνηγετικός, în opozițiune fățișă cu Manualul tău, care, deși mai scurt, este însă, fără îndoială, cu mult mai folositor celor care vor să învețe ceva cu temei.

Dar mai înainte de a pune sub tipar, m-am simțit, amice, ca și dator să-ți trimit ție prinosul acestui vraf de pagini manuscrise, pe care, bune sau rele, le datorez numai primului tău îndemn amical.

Primește-le precum îți vor place; dar crede, totuși, că, deși îți vin acum cam ca fuiorul popii, ele purced dintr-o afectuoasă pornire a celui care de mult este

al tău prieten,

București, 7 mai 1874

*Difficiles nugae*¹

I

CUPRINS

SĂ MĂ ÎNCURC OARE ȘI EU ÎN CALEA VÂNĂTORILOR?
 — CARTEA TA ȘI PRECUVÂNTAREA MEA. — *UTILE DULCI* SAU SOSII
 ȘI D<OMNU>L SOCEC. — CE ZICE NIMROD DESPRE PODAGRA MEA.
 ARCADIA PE CÂMPUL BĂRĂGANULUI. — DE LA MOȘ DORU, DREPT
 ÎN PUSTII. — LA CONAC! — VAI DE BIETUL GOGOL, CE ERA SĂ PAȚĂ!

Ai voit, amice, ca mai nainte de a o tipări, să citesc eu, în manuscris, cartea românească ce tu ai compus sub titlul de *Manualul vânătorului* și, după citire, să-mi și dau părerea asupră-i.

Pentru atâta încredere, nu am cum să-ți mulțumesc; dar, teamă-mi e că, acordându-mi *mie* o așa amicală și lingușitoare precădere, n-ai nimerit tocmai bine, o, iscusite vânătorule!

Oare nu știai, sau că ai uitat, cum că la vânătorie, ca și la multe altele, eu mă pricep cam tot atâta pre cât se pricepea vestitul ageamiu, carele, văzându-se luat în răspăr de babele satului pentru izbânzile ce făcuse cu pușca dimineața, în băătătură, se apăra în dulcea limbă a poeziei și ținea una că:

De e curcă,
 Ce se-ncurcă
 La revărsatul zorilor
 În calea vânătorilor?

Istoria nu adaugă mai departe dacă păgubașele s-au mulțumit numai cu această armonioasă desdăunare, precum, în altă

¹*Difficiles nugae* (lat.), Nimicuri anevoioase, „glume nevoiașe“. Acest motto, împrumutat de Odobescu dintr-o epigramă a poetului latin Marcus Valerius Martialis (40—104), pe care o citează și cu alt prilej (vezi infra, cap. IX al *Falșului tractat de vânătorie*, p. 289, nota 1), „vrea să sugereze lipsa lui de pretenții, dar și truda cercetării, pe care modestia și bunul lui gust preferă s-o ascundă“ (T. Vianu).

împrejurare, fusese silit să facă simigiul cel cu tocmeala, care, pentru plăcintele mâncate, rămase bun plătit numai cu cântecelul dascălului Caracangea:

Deschide-te, punguliță,
Să plătești plăcințele;

cântecel care, fără îndoială, este, în privința regulilor prozodice, cu mult mai prejos de ingenioasa improvizațiune a vânătorului de curci.

Vezi să nu pați și tu ca simigiul, și de unde, cu drept cuvânt, te așteptai să fii răsplătit, chiar de la început, prin laude meritate, pentru toate cercetările serioase, pentru toate observațiunile adânci, pentru toate ostenele ce ai depus în opera ta, să nu capeți de la mine decât un *encomion* fluturatic și fără temeii, psalmodiat și acela pe drâng sau cântat din frunză.

Dreptul lui Dumnezeu, în asemenea caz, și adică dacă critica mea va fi, precum este și lesne de prevăzut, nedemnă și nepotrivită pentru scrierea ce a provocat-o, rușinea va rămânea numai pe seama mea, căci este drept ca fiecare să poarte ponosul faptelor și ziselor sale, și nu numai vânătorii știu cum că „toată pasărea pe lume, pe limba ei pierde“.

Fie acestea zise din capul locului, ca nu cumva să se întâmple ca vreunui cititor, scârbit îndată de urâtul precuvântării, să-i vină răul gând de a lepăda cartea ta din mână, mai înainte chiar de a fi intrat în materia ei, tratată cu seriozitate și cu știință-de-cauze, de către conștiințiosul autor.

Mă grăbesc a declara că acel cititor va fi adevăratul păgubaș, căci, dacă nu știe regulile vânătoriei mai bine decât mine și voieste cu toate acestea să le învețe, el pierde cea mai bună ocaziune de a se instrui, citind o carte plăcută, în care formulele costelive ale mecanicii și rețetele grețoase ale medicinei veterinarii sunt mai peste tot locul foarte binișor furișate printre

o mulțime de noțiuni istorice, de povățuiri înțelepte și de fapte interesante, care pot să placă și să folosească oricărui cititor.

Ca să fiu, dar, drept și să te pun îndată la adăpost despre orice neajunsuri ar putea să-ți vină de pe urma cuvintelor mele, recunosc, iubite autorule, că, deși tu n-ai avut de gând, ca liricul nostru străbun Orațiu¹, să arăți poezilor din viitorime po-teca cea bună, însă tot ai știut, chiar și în materie de vânătorie, să urmezi părințeștile lui povețe, luând drept deviză tăcută a scrierii tale, faimoasele lui versuri din *Arta poetică*:

Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando, pariterque monendo²

Îți urez ca să se poată aplica cărții tale și exametrii următorii, în care sper că d<omnu>l Socec³, carele în asemenea caz ar primi desigur să-ți fie editor, nu va fi supărat a se vedea înlocuind, chiar cu prejudiciul regulilor prozodiei latine, pe anticii domniei-sale quasi-omonimi și colegi în librărie, frații Sosii⁴ din Roma:

¹ *Quintus Horatius Flaccus* (65—8 î.e.n.), poet latin liric, satiric și didactic, autor de epode (*Iambi*), satire (*Sermones — Convorbiri*), ode (*Carmina — Cântece*) și epistole (*Epistulae*), din care cea mai frecvent citată de Odobescu în acest eseu este *Epistula ad Pisones (Epistula către Pisoni)*, cunoscută îndeosebi sub titlul *Ars poetica (Arta poetică)*, sinteză didactică a principiilor literaturii clasice latine. Horațiu este de asemenea autorul imnului *Carmen saeculare (Cântec secular)*, scris cu prilejul serbărilor seculare romane din anul 17.

² Horatii, *Ars poetica*, v. 343—344:

Toată aprobarea o capătă acela care întrunește folosul cu plăcerea, Desfătând pe cititor și instruindu-l totdeauna (*n. a.*)

³ *I.V. Socec* (1830—1896), editor și librar bucureștean; a ținut, între 1856 și 1896, „librărie și papetărie“ la parterul unei case cu etaj, clădită pe „Podul Mogoșoaiei, 7“ (azi, Calea Victoriei, nr. 13).

⁴ *Sosii*, librari romani, menționați de Horațiu în *Epistula ad Pisones*, v. 345.

Hic meret aera liber Socecio, hic et mare transit
Et longum noto scriptori prorogat aevum¹.

Dar de vreme ce, pornindu-mă a-ți vorbi despre vânătoare, mă văz fără veste pribegind pe răzoarele literaturii, mulțumește-te, te rog, amice, ca în loc de o analiză scrupuloasă a *Manualului* tău, în loc de o aprețuire a meritelor ce el va ști neapărat și cu mai bun succes să destăinuiască la ochii oamenilor de știință și de specialitate, într-un cuvânt, în loc de ceea ce mi-ai cerut, mulțumește-te, zic, să-ți spun aci numai în ce chip, cum și ce fel, imaginațiunea, sufletul și mintea mea au putut aieva să-și însușească plăcerile și farmecul artei pe care tu, cel dintâi, o predai astăzi cititorilor români, înghebată în reguli mai mult sau mai puțin riguroase.

Daca chiar în anii tinereții, pe când trupul — *le bête (vita)*, cum zice Xavier de Maistre² — s-avântă mai lesne după zburdările inimii, dacă pe atunci chiar, gusturile-mi stătătoare și trândava-mi fire nu m-au iertat să deviu vânător, apoi d-acum înainte ce speranță să-mi mai rămână? mai ales când, pe toată ziua, junghiurile în picioare și podagra îmi chezășuiesc, pentru restul vieții, cea mai nerevocabilă patentă de incapacitate în deprinderile sprintene și obositoare ale vânătoriei.

¹ Horatii, *Ars poetica*, v. 345—346:

Acea carte produce bani lui Socec; ea trece și peste mări

Și prelungeste în secolii îndelungați numele vestit al scriitorului. (*n. a.*)

² Xavier de Maistre (1763—1825), scriitor francez, născut la Chambéry, mort la Petersburg, în Rusia țaristă, unde s-a refugiat după proclamarea Republicii Franceze (1792). Cea mai cunoscută carte a sa, *Voyage autour de ma chambre (Călătorie în jurul camerei mele, fr.)*, publicată în 1795, își datorește celebritatea originalului dialog pe care scriitorul îl întreține cu presupusul său cititor, făcând, cu discret umor, „inventarul“ amintirilor și impresiilor sugerate de obiectele din odaia, în care *la bete*, „trupul“, cum zice Odobescu, zace, suferind și absent, în pat.

Vorbă curată! nici un al doilea Nimrod, vânătorul biblic¹, nici un al doilea sfânt Hubert, vânătorul minunat al creștinilor², eu unul n-am să mă fac. Trebuie să renunț cu totul la așa falnice năzuiri, și chiar dacă deasa citire a cărții tale ar aprinde în mine un asemenea dor semeț, nevoia ar cere ca să-l potolesc îndată și să mă hotărâsc a rămânea, și în viitor, din ceata acelor care, când văd cloșca păscând bobocii de rață pe malul bălții, se miră zicând:

Să fie rață? — Măsa găină!

Să fie găină? — Botul lătăreț!

Dar însă, și eu am crescut pe câmpul Bărăganului! *Et in Arcadia ego!*³. Și eu am văzut cârdurile de dropii, cutreierând cu pas măsurat și cu capul ațintit la pază, acele șesuri fără margine prin care aerul, răsfirat în unde diafane sub arșița soarelui de vară, oglindește ierburile și bălăriile din depărtare și le preface, dinaintea vederii fermecate, în cetății cu mii de minarele, în palate cu mii de încântări.

Din copilărie, și eu am trăit cu tămădăienii, vânători de dropii din baștină, care neam de neamul lor au rătăcit prin Bărăgan, pitulați în căruțele lor acoperite cu covergi de rogojină

¹ *Nimrod* sau *Nemirod*, personaj legendar al cărui nume apare în *Biblie* cu epitetul „vânător vestit înaintea Domnului Dumnezeu“ (*Întâia carte a lui Moise*, cap. 10, vers. 9).

² „Sfântul Hubert, fiu al ducelui de Acvitanian și apoi episcop de Maëstricht <și de Liège>, pare a fi trăit între 656 și 730“, menționează, într-o notă ulterioară, Odobescu. Vezi *infra*, p. 208, nota 1 și p. 204, nota 1.

³ *Et in Arcadia Ego!* (*Și eu am trăit în Arcadia!*, lat.), epigraful celebru al unui tablou de pictorul francez Nicolas Poussin (1594—1665). Arcadia, regiune muntoasă în centrul peninsulei Peloponez (azi Moreea), fiind ținutul simbolic al vieții patriarhale și al idilei bucolice, epigraful citat exprimă regretul după frumoasele timpuri de altădată.

și, mânând în pas alene gloabele lor de călușei, au dat roată, ore, zile și luni întregi, împrejurul falnicilor dropioi, cărora ei le zic *mitropoliți*, sau când aceștia, primăvara, se întetesc în lupte amoroase, sau când, toamna, ei duc turmele de pui să pască țarinele înțelenite.

Eu n-am uitat nici pe răposatul Caraiman, veselul și priceputul staroste al vânătorilor tămădăieni, carele putea să înghită în largile sale pânțece atâtea vedre cât și o butie de la Dealul Mare, nici pe iscusitul moș Vlad, în căruța căruia ai adormit tu adesea, pe când el, cu ochi de vulpe, zărea creștetul delicat al dropiei mișcând printre fulgii colilieii, nici pe bietul Gheorghe Giantă, cel care, cu o rugină de pușcă pe care orice vânător ar fi azvârlit-o în gunoi, nimerea mai bine decât altul cu o carabină ghintuită, și care pe mine, nemernicul, m-a dus de multe ori cu vânat, la conacul de amiază.

În cartea-ți plină de reguli tehnice și de învățături doctrinarii, tu vorbești, amice, cu despreț superb despre toate acele petreceri cinegetice, în care vânătorul n-are nevoie să umble pe jos, să caute vânatul ajutat de câinele său și să lovească fiara sau pasărea în fugă ori în zbor. Nu tăgăduiesc; în principiu trebuie să aibi dreptate. Dar ce-i faci firii? căci mie unuia, dacă cumva mi-a plăcut vreo vânătoare, apoi a fost tocmai din acelea în care picioarele și mâinile au mai puțin de lucrat.

Și-n adevăr, să ședem strâmb și să judecăm drept: oare ce desfătare vânătoarească mai deplină, mai nețârmurită, mai senină și mai legănată în dulci și duioase visări, poate fi pe lume decât aceea care o gustă cineva când, prin pustiile Bărăganului, căruța în care stă culcat abia înaintează pe căi fără de urme? Dinainte-i e spațiul nemărginit; dar valurile de iarbă, când înviate de o spornică verdeață, când ofilite sub pârlitura soarelui, nu-i insuflă îngrijirea nestatornicului ocean. În depărtare,

pe linia netedă a orizontelui, se profilează, ca mușuroaie de cârțițe uriașe, movilele, a căror urzeală e taina trecutului și podoaba pustietății. De la movila Neacșului de pe malul Ialomiței, până la movila Vulturului din preajma Borcei, ele stau semănate în prelargul câmpiei, ca sentinele mute și gârbovite sub ale lor bătrâneți. La poalele lor cuibează vulturii cei falnici cu late pene negre, precum și cei suri al căror cioc ascuțit și aprig la pradă răsare hidos din ale lor grumazuri jupuite și golașe. E groaznic de a vedea cum aceste jivine se reped la stârvuri și să îmbuibă cu mortăciuni, când, prin sohaturi, pică de bolesne câte o vită din cirezi!

Dar căruța trece-n lături de acea priveliște scârboasă; ea înaintează încetinel și rătăcește fără de țel, după bunul-plac al mârtoagelor arominde sau după prepusul de vânat al tămădăianului căruțaș.

De cu zorile, atunci când roua stă încă aninată pe firele de iarbă, ea s-a pornit de la conacul de noapte, de la coliba unchiașului *mărunt*, căruia-i duce acum *dorul* Bărăganul întreg¹ — și tocmai când soarele e d-asupra amiazului, ea sosește la locul de întâlnire al vânătorilor. Mai adesea acest loc e o cruce de piatră, strâmbată din piua ei, sau un puț cu furcă, adică o groapă adâncă de unde se scoate apă cu burduful. Trebuie să fii la Paicu, în gura Bărăganului, sau la Cornățele, în miezul lui, ca să găsești câte o mică dumbrevă de vechi tufani, sub care se adăpostesc turmele de oi la poale, iar mii și mii de cuiburi de ciori printre crăcile copacilor. În orice alt loc al Bărăganului, vânătorul nu află alt adăpost, spre a îmbuca sau a dormi ziua, decât umbra căruței sale. Dar ce vesele sunt acele

¹ Aluziune la cârciuma unchiașului poreclit *Dor-Mărunt*, împrejurul căreia s-a întemeiat un sat; acolo trăgeau mai adesea vânătorii din Bărăgan (*n. a.*).

întruniri de una sau două ore, în care toți își povestesc câte izbânzi au făcut sau mai ales erau să facă, cum i-a amăgit pasărea vicleană, cum i-a purtat din loc în loc și cum, în sfârșit, s-a făcut nevăzută în zboru-i prelungit.

După repaos, colinda prin pustii reîncepe cu aceeași plăcere. Vânătorul, împrăștiat prin somnul, prin mâncarea și prin glumele de la conac, se aprinde din nou de ispita norocului; el cu ochii caută vânatul, cu gândul zboară poate către alte doruri; dar simțirile-i sunt în veci deștepte; inima-i vegheată este mereu în mișcare, și urâtul fuge, fuge departe, dincolo de nestatornica zare a nemărginitei câmpii.

Când soarele se plecă spre apus, când murgul serii începe a se destinde treptat preste pustii, farmecul tainic al singurătății crește și mai mult în sufletul călătorului. Un susur noptatic se înalță de pre fața pământului; din adierea vântului prin ierburi, din țârâitul greierilor, din mii de sunete ușoare și nedeslușite se naște ca o slabă suspinare ieșită din sânul obosit al naturii. Atunci, prin nălțimile văzduhului, zboară, cântând ale lor doine, lungi șire de cocori, brâne șerpuinde de acele păsări călătoare, în care divinul Dante a întrevăzut grațioasa imagine a stolului de suflete duiioase, de unde se desprinde, spre a-și deplânge răstriaștea, gingașa lui Francescă¹:

E come i gru van cantando lor lai,
Facendo in aer di sè lunga riga;

¹*Francesca da Rimini*, fiică a seniorului Guido Novello da Polenta, din Ravenna. Căsătorită împotriva vrerii sale cu seniorul Gianciotto Malatesta din Rimini, bărbat infirm și urât, Francesca s-a-ndrăgostit de cumnatul ei, frumosul Paolo Malatesta. Surprinși pe când tocmai, înfiorați, se sărutau, cei doi tineri fură uciși deodată, cu aceeași spadă, de dizgrațiosul Gianciotto. Această tragică poveste de iubire i-a inspirat „divinului“ Dante Alighieri (1265—1321) unul din cele mai frumoase episoade din *Divina Commedia*.

Così vid'io venir, traendo guai,
Ombre portate dalla detta briga.¹

Dar câte una-una, căruțele sosesc la târla sau la stâna unde vânătorii au să petreacă noaptea; un bordei acoperit cu paie — trestia și șovarul sunt scumpe în Bărăgan — câteva saiele și olumuri pentru vite, o ceată de dulăi țepeni lătrând cu învierșunare, și, în toată împrejurimea, un miros greu de oaie, de ceapă și de rachiu, iată adăpostul și streaja ce le poate oferi baciul de la Rădana sau cel de la Renciu. Din acestia câtă vânătorii să-și întocmească culcuș și cină, dacă cumva n-au avut grijă a-și aduce așternut și merinde în căruțe. Pe când însă, pe sub șure și la vatra bordeiului, ospățul și paturile se gătesc, după cum pe fiecare-l taie capul, limbile se dezmoțesc și, prin glume, prin râsuri cu hohote, ele răscumpără lungile ore de tăcere ale zilei.

Spune tu ce vei voi despre superioritatea vânătorii cu pelicularul și despre plăcerile inteligente și alese ce resimte omul în unica societate a unui câine dresat după regulile artei; cât despre mine, eu rămân tot bine încredințat că cele mai dulci mulțumiri ale vânătorii sunt acelea în care trupul nu se află osândit la pedeapsa jidovului rătăcitor², și apoi încă acele care izbucnesc cu veselie printre niște buni tovarăși, întruniți la un loc după o zi petrecută în emoțiuni izolate.

¹ Dante, *Divina Commedia, l'Inferno*, Cant<o> V, <v. 46—49>:

Și precum cocorii merg cântând ale lor doine,
Făcând prin aer din sine lungi șire,
Așa văzui viind, trăgând vaiete,
Umbre purtate de pomenita suflare. (*n. a.*)

² *Jidovul rătăcitor*; personaj al unei celebre legende orientale, sortit năpastei de a nu muri niciodată și de a rătăci în veci.

Dar chiar și în căruță, vânatul obosește
Și dup-o cină scurtă și somnul a sosit.¹

Vânători și căruțași, mârțoage și dulăi, culcați toți la pământ, dorm acum duși, la târlă!... „Singure, stelele nopții se uită de pe cer la dânșii; ei aud cu urechile toată acea nenumărată lume de insecte ce se strecoară prin ierburi, țiuind, scârțâind, fluierând, șuierând și toate acele mii de glasuri senalță cu răsunet potolit în tăria nopții, se limpezesc în aerul ei răcoros și leagănă în somnie auzul lor aromit. Când însă vreunul se deșteaptă și clipește ochii, câmpia i se înfățișează luminată de scânteiele strălucitoare ale licuricilor; uneori cerul se încinge pe alocurea, în depărtare, de o vâlvoare roșatică, provenită din pârjol, și un stol întunecos de păsări se strecoară prin noapte...”

Mă opresc, căci mi se pare că, fără știrea lui Dumnezeu și a cititorilor, am început să traduc descrierea stepei malorosiene, una din paginile cele mai minunate din minunatul romanț istoric *Taras Bulba* de N. Gogol, scriitor rus, carele, de nu mă-nșel, a scris, el mai întâi, pe rusește, comedia *Revizorul general*. Aș transcrie aci cu plăcere toată acea încântătoare descripțiune; ca și Gogol, într-o pornire de dragăstos necaz, aș sfârși și eu zicând: „Dracul să vă ia, câmpiilor, că mult sunteți frumoase!”² Dar atunci ce s-ar mai alege din descrierea Bărăganului, pe care m-am încercat a o face eu românește?

¹ Eliad zice în *Zburătorul* său:

Dar câmpul și argeaua săteanul obosește,
Și dup-o cină scurtă și somnul a sosit. (n. a.).

² *Чертъ вась вазьми, стени, какъ вы хороши!* — Romanțul *Taras Bulba* este o admirabilă descriere a vieții cazacilor zaporojeni, care au jucat un așa mare rol în istoria țărilor române, sub domniile strălucite ale lui Matei Basarab în Țara Românească și a lui Vasile Lupu în Moldova (n. a.).

Las dar pe Gogol într-ale sale, că mi-e teamă să nu mă prea dea de rușine...

Dar ce făcui, vai de mine! Am uitat cu totul că este acum admis în radicalele principii de suprem și absolut patriotism român că, de vreme ce muscalii trebuie să în genere priviți ca inimi și răuvoitori ai naționalității noastre, să ne dispensăm cu totul de a numi, ba chiar să ne și impunem datoria de a desfigura pe autorii lor, de câte ori binevoim a-i traduce, a-i imita sau a-i localiza. Prin aceasta chiar le facem prea multă onoare!¹

Vous leur fîtes, seigneur,
Eu les croquant, beaucoup d'honneur.²

¹ Ironiile lui Odobescu din ultimele rânduri ale acestui capitol țintesc atât în Petru Grădișteanu (1839—1921), literat bucureștean, care, în același an 1874, localizase, după versiunea scriitorului francez Prosper Mérimée, sub titlul *Revizorul general*, comedia *Revizorul* a scriitorului rus Nikolai Vasilievici Gogol (1809—1852), „desfigurând-o“ și nementionând nici numele autorului și nici titlul original, cât și în membrii aripii conservatoare a partidei liberale care se împotriveau apropierea politice de Rusia, apropiere politică necesară României, în condițiile timpului, pentru cucerirea independenței de stat. Împotriva acestor conservatori „neutraliști“, Odobescu va publica, în lunile premergătoare războiului din 1877, o suită de articole în ziarul *Românul*, dintre care menționăm „*O cugetare politică*“, *Alianța cu Rusia la caz de război* și *Convențiunea de război cu Rusia*, în care va susține necesitatea obținerii independenței fără compromisuri, prin război împotriva Imperiului Otoman, și ideea dreptului tuturor popoarelor din această parte a Europei la suveranitate națională.

² La Fontaine, *Les animaux malades de la peste* <*Animalele bolnave de ciură*, fr.>:

Păpându-i le-ai făcut, stăpâne, multă onoare! (n. a.).

II

ȚIGANII DE ZESTRE. — *GRIVES EN CAISSE*. — DISERTAȚIUNE FILOLOGICĂ, ÎMBĂCSITĂ CU ERUDIȚIUNE. — 1 000 GALBENI VENIT PE AN. — GRAURII ȘTIU FRANȚUZEȘTE MAI BINE DECÂT D<OMNU>L LITTRÉ! — DIN FABULELE LUI LA FONTAINE PÂNĂ ÎN PĂDURILE RUSIEI. — „AMĂRĂTA TURTUREA, OF! SĂRMANA, VAI DE EA!“

Eram băiat de vreo treisprezece ani când am învățat să dau cu pușca; — mărturisesc însă că de atunci n-am mai făcut nici un progres în această artă; ba chiar aș putea zice din contră! Însotisem pe tată-meu la băile de la Balta Albă, unde se adunase în acel an sarea și marea, precum a și povestit-o cu atâta spirit d<omnu>l V. Alecsandri¹, pe carele atunci, acolo, pentru prima oară l-am zărit, domnia-lui tânăr, vesel, și încă de atunci cunoscut prin farmecul neaoș românesc al muzei ce-l inspiră, eu, copilul, crezând că tot ce zboară se mănâncă.

Locuiam într-un sat de pe malul stâng al Buzăului, la Grădiștea, tot într-o casă cu bătrânul colonel Enghel, acela carele, prin buna sa inimă, prin vioiciunea glumeață a caracterului său și prin pocita șocăție a vorbirii sale românești, a lăsat plăcute și vesele suvenire printre subordonații lui, acum toți veterani ai oștirii; polcovnicul Enghel, care, luând de soție pe o cocoană româncă a cărei bogată zestre cuprindea o laie de robi țigani, zicea nevastei, de câte ori se întâmpla să moară vreunul din acești nenorociți: „Plinci, Anicuța-*l meu!* a murit *la dine un sestre!*“

Colonelul Enghel îmi dăruie o pușcă cu două țevi, scurtă și ușoară, croită și cumpănită chiar după trupul și după puterile

¹ 24 de ceasuri la Balta Albă, 1847, în *România literară*, foaie periodică, Iași, 1855 (n. a.).

mele; el mă și învăță cum s-o umplu, cum să ochesc și cum să trag. De aici înainte, vai și amar de bieteale vrăbii de pe garduri! Pe toată ziua stricam într-însele câte un corn de praf și câte o pungă de alice; dar apoi și ce pilafuri ne gătea la masă meșterul-bucătar, *sestre* al cocoanei Anicuțe¹!

Mi se pare că întru atâta se cam mărginesc foile de dafin ce am putut culege în cariera mea cinegetică. Vezi bine că cu dânsele nu s-ar putea găti nici măcar *iahnia de mistreț*, pe care tu o descrii în cartea ta.

D-aș fi mai lăudăros din fire, și nefiind astfel, iată o puternică dovadă că nu sunt și nu pot să fiu bun vânător, nici măcar ca amicul Budurof! d-aș fi, zic, mai lăudăros, aș putea să adaog că, tot pe malurile Bălții Albe, m-am încercat a da și-n ciovlice de cele moțate, care se tot clatină în aer și pe uscat, strigând ca puii de jidan de pe ulițe: „kibrit! kibrit!“; am ochit adesea și în

Ciocârlia cea voioasă ce-n văzduh se legăna²;

¹ Într-o epistolă, adresată din „Balta Albă, satul Grădiștea din Vale, miercuri, 8 iulie 1847“ mamei sale, Alexandru Odobescu, în vârstă de 13 ani atunci, nota: „Luni la 7 iulie, colonelul Engel a plecat la Brăila, unde mă voi duce și eu cu dânsul, luna cealaltă. După obișnuita baie la 6 ceasuri, ne-am întors acasă; și colonelul s-a întors îndată: mi-a adus o pușcă, cu care ucid în fiecare zi vrăbii; pun să le frigă, și le mâncăm cu multă poftă. Aș fi vrut să-ți trimit și ție, dar păcat că nu se poate. Pușca aceasta e acum pentru mine o distracție foarte bină; merg foarte des la vânat, dar totdeauna cu câte cineva.“ (Apud: N. Iorga, *Alexandru Odobescu*, în *Oameni cari au fost*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1934, vol. I, p. 56).

² C. Negruzzi, în *Aprodul Purice* (n. a.) — „anecdote istorice“, publicat în 1837, la „leși“, „în tipografia Albinei“; „anecdotele“ — „fragment din prima încercare de epopee națională, *Ștefaniada*“ — dezvoltă „destul de monoton, cu multe enumerări inexpressive“ (Florin Faifer), o cunoscută legendă din colecția *O samă de cuvinte* a cronicarului moldovean Ion Neculce (c. 1672—1745).

ba unde pui că am cutezat a trage cu pușca și-n cârdurile de găște sălbatice ce trec mereu cu grămada de-a lungul Buzăului!

De nu m-ar fi oprit văcarul satului, aș fi nimerit desigur și câte un graure din cei care zboară printre vitele din cireadă și, împreună cu coirile, se cocotează jucând pe spinarea boilor, care, cu o filozofică nepăsare, rabdă așa batjocură. Oare ce vor fi zicând boii, în mintea lor, despre acele obraznice păsăruici? Și ce gânduri vor fi rumegând ei, când se simt într-astfel călcați sub picioare? Mare e limba bouului, păcat că nu poate grăi!

Nu știu însă cum și ce fel ne aduse vorba a pomeni despre graiuri, și aci, iartă-mă, amice autorule, să te ții de rău fiindcă, în cartea ta, n-ai spus nimic despre acest vânat, și mai cu seamă despre o altă pasăre, pe care mulți la noi o confundă cu graurele, din cauză că ea poartă, pe franțuzește, un nume ce s-ar crede că corespunde cu al acestuia.

Du-te într-o dimineață la „Capșa”¹ și spune-i să-ți facă, pentru dejun, un paștet din cele ce se cheamă *Pâté de grives*²; apoi, a doua zi la masă, cere la „Hugues”³ să-ți gătească o mâncare, ce ți se va prezenta într-o gingașă cutioară de hârtie velină albă, sub numirea de *Grives en caisse*⁴.

După ce vei mânca, o să simți fără îndoială o muștrare de cuget pentru că ai trecut cu vederea și ai nesocotit vânatul nu-

¹ „Capșa”, cofetărie, restaurant și hotel de lux în Bucureștii de altădată, proprietate a lui Grigore Capșa (1841—1902), adăpostite, din 1862, în vechile „case Slătineanu” de la răspântia arterei Calea Victoriei cu strada Edgar Quinet, azi cofetăria și restaurantul „București”.

² *Pâté de grives*, pate de sturz (fr.).

³ „Hugues”, restaurant de lux în Bucureștii secolului al XIX-lea, pe podul Mogoșoaiei (Calea Victoriei), peste drum de fosta clădire a Teatrului Național (distrușă de bombardamentele naziste din 1944) și alături de „Grand Hotel Broff”, azi clădirea restaurantului și hotelului „Continental”.

⁴ *Grives en caisse*, sturzi în coșuleț (fr.).

mit *grives*, iar, după cum se crede, pe românește, *sturzi* și *cocoșari* (?).

Acı vrând-nevrând trebuie să mă urmezi — și aceasta ți va fi pedeapsa — într-o lungă controversă, în care filologia are să se amestece cu istoria naturală, și să facă un talmeș-balmeș, pre cât se va putea mai doct și mai erudit. Bagă de seamă că ai a face cu un membru al Academiei!¹

Romanii — noi, strănepoții lui Traian, începem totdeauna de la romani — romanii cunoșteau, printre altele multe, și ac este două specii de păsărele și le prețuiau după dreapta lor valoare; unora le zicea *turdus*, și altora *sturnus*.

Turdi erau un soi de păsări foarte lăudat de gastronomii noștri străbuni. Poetul Marțial, pe care însă Traian nu-l prea făcea haz, zice că, după părerea lui, dintre păsări, cea mai bună de mâncare este *turdus*, iar dintre patrupede, iepurele.

Inter aves turdus, si quis me iudice certet,

Inter quadrupedes, mattea prima lepus².

Fie cum zice Marțial în privința păsării! dar cât despre iepure, să mă ierte domnia-lui; eu ți cu tata Traian și nu aprob zisele poetului. Ba încă, de nu mi-ar fi rușine să vorbesc românește cam în felul *Franțozitelor* răposatului Costache Facca³,

¹ Alexandru Odobescu a fost ales „membru actual“, adică „activ“ al Societății Academice Române (vezi infra, p. 184, nota1), în ședința a XXXI-a, de joi, 10 septembrie 1870, la propunerea istoricului transilvănean A. Papiu Ilarian (1828—1879).

² *Martialis Epigram* <mata>, XIII, 92:

Dintre păsări sturzul, dacă cineva m-ar alege drept judecător, iar dintre patrupede, cea mai dintâi delicată este iepurele! (*n. a.*)

³ *Costache Facca* (1800—1845), poet și dramaturg. De pe urma lui a rămas o piesă „în 3 acturi“, *Comodia vremii* — cunoscută mai mult sub titlul *Franțuzitele*, scrisă „în anul 1833, luna lui aprilie“ — satiră la adresa „prețioaselor“ franțuzite din mica burgheză bucureșteană.

cele cu „mantela *amour sans-fin*“¹, aş potrivi aci, şi nu fără oarecare iscusinţă, vorba românului: „*Departe griva* (adică la *grive*) de iepure!“²

Oraţiuni însă se arată şi mai entuziast în privinţa *turdilor* şi, zău, nu se miră că unii-şi mănâncă averea duminică la *turdi* graşi, căci nimic, zice el, nu este mai bun:

Non, hercule, miror,
Aiebat, si qui comedunt bona, cum sit obeso
Nil melius turdo.³

Terenţiu Varrone⁴, în cartea sa despre agronomie, ne vorbeşte pre larg despre creşterea şi îngrăşarea acestui soi de păsări, în case înadins clădite pentru zburătoare, *ornithon*, pe

¹ „*Amour sans-fin*“ („Dragoste fără sfârşit“, fr.), sau, cum spune Elenca, una din eroinele „comodiei“ lui Costache Facca, „amur sau fen“, — „Ah! ma şer, să-mi vezi mantela, mai suplim, mai lucru fen,

O dublură-nfricoşată şi faţă amur san fen“ — era simbolul comercial al nuanţei unei culori la modă.

² Eliad a publicat în vol. <al> V <-lea> (p. 287—311) al *Bibliotecii portative* (Bucureşti, 1860), puţinele fragmente de scrieri rămase de la Constantin Facca, carele a murit în 1845 (*n. a.*).

³ Horatii *Epistol.*, I, XV, v. 39:

. Zău, nu mă mir,
Zicea, dacă unii îşi mănâncă averea, deoarece, decât un sturz gras
Nimic nu este mai bun (*n. a.*).

⁴ *Marcus Torentius Varro* (116—27 î.e.n.), poet şi savant latin de formaţie enciclopedică — „cel mai învăţat dintre romani, neobosit la carte precum erau concetăţenii săi la arme“, îl caracterizează Odobescu în *Istoria archeologiei*, autor a numeroase studii monumentale de istorie literară, de lingvistică (*De lingua latina — Despre limba latină*), teatru, retorică, filozofie, istorie (*Antiquitatum rerum divinarum humanarumque — Antichităţi divine şi umane*), topografie, geografie şi agronomie (*De re rustica*) şi altele, din care întreg s-a păstrat numai tratatul de agronomie *De re rustica*.

care le descrie cu de-amănuntul și mai adaugă cum că o mătușă a lui avea la vila sa de pe Via Salaria¹, în Țara Sabină², la 24 mile de Roma, un asemenea *ornithon*, din care vindea pe tot anul cinci mii de *turdi*, câte trei dinari unul; ceea ce-i producea un venit anual de 60 000 sestertii, adică, pe banii de acum, 12 000 lei noi³.

Ce stăm de ne mai gândim, amice? Hai să căutăm a prinde *turdi* și să ne asigurăm dintr-înșii o mie de galbeni pe an, ca mătușa lui Terențiu Varrone.

Dar unde să-i găsim? Iată dificultatea.

Adevărul e că naturalistul latin Pliniu⁴ ne spune că *turdi*, precum și *merulae* (mierlele) și *sturni* (graurii), fără de a-și schimba penele, se duc prin țări vecine, și că iarna sunt foarte mulți *turdi* în Germania.⁵

¹ Via Salaria, unul din cele șapte mari drumuri ale Italiei romane; Via Salaria începea de la Poarta Collina a cetății romane și traversa Italia spre nord-est, până la Marea Adriatică.

² Țara Sabină, ținut în bazinul superior al Tibrului, în vecinătatea nord-estică a vechiului Latium.

³ Ter. Varronis, *De re rustica*, II, 5 (n. a.).

⁴ Caius Plinius Secundus sau Pliniu cel Bătrân (23—79), om de știință roman de formație enciclopedică, autor a mai multor lucrări în diverse domenii — militar (*De iaculatione equestri* — despre aruncarea sulitei în arma cavaleriei), istoric (*Bellorum Germaniae viginti libri* — Douăzeci de cărți despre războaiele romanilor împotriva Germaniei), oratoric (*Studiosi* — *Cei ce învață*), științelor naturii (*Naturalis Historia* — *Istoria naturală*, în 37 de cărți, singura din lucrările lui care s-a păstrat până în zilele noastre, citată de Odobescu după ediția Caius Plinius Secundus *Historiae naturalis*, libri XXXVII, cum indic. rerum ad. opt. libr. fidem, emendatissime. Ed. currante G.H. Weissii, Lipsiae, 1841, în 8°, ediție pe care o avea în bibliotecă încă din 1855).

⁵ Plinii Secundi *Histor<iae> natural<is>*, IX, 25 (n. a.).

Naturaliștii moderni, și în capul lor vestitul Buffon¹, după ce constată că pasărea, numită de latini *turdus*, poartă, în limba franceză, numirea generică de *grive*, și că ea se aseamănă cu mierla, de care însă diferă la pene prin niște pete regulate ce ea are totdeauna pe piept, împarte acest soi de volatile în patru specii, numite franțuzește: *grive*, propriu-zisă, *draine*, care este mai mare la trup decât toate, *litorne* și *mauvis*. Aceste două din urmă sunt cele mai preferabile la mâncare.

Diferitele specii, precum și varietățile lor, se disting prin mărime, prin coloritul penelor și chiar prin unele năravuri; dar, în genere, aceste păsări sunt sălbatice, puțin jucătoare, mai mult triste; ele viețuiesc izolate; cuiburile lor sunt foarte curat clădite, și oușoarele lor, frumos colorate albastru sau verde. Ele trăiesc în țările de spre nord și vin mai cu seamă către toamnă în părțile meridionale. Sunt foarte mâncăcioase; însuși Orațiu ne-o atestă:

Amite Ievi rara tendit retia,
Turdus edacibus dolos...²

și le plac cu deosebire strugurii, cauză pentru care francezii au și creat zicătoarea: „soûl comme une grive”³, ce se aplică celor care la noi au furat luleaua neamțului.

În cetatea Dantzig din Prusia se consumă pe an ca la 90 000 perechi din specia celor numite *mauvis*; cele zise *litorne* ier-

¹ *Georges Louis Leclerc, conte de Buffon*, vezi, sub titlul *Câteva ore la Snagov*, p. 85, nota 1.

² *Horatii Epod.*, II, v. 33—34:

Acață de nuiele lațuri căscate,
Momeli pentru sturzii mâncăcioși.
(n. a.)

³ *Soûl comme une grive*, beat ca un sturz (*fr.*).

nează în Austria de Jos și în Polonia¹, iar în unele părți ale acestei ultime țări, câtimea speciei *grive* este așa de considerabilă, încât se prind fără număr și se transportă luntre pline, încărcate cu de acest vânat.

Dacă ele însă se află așa de multe prin ținuturi vecine cu noi, prin Polonia și Austria; dacă, ducând dorul viței, ele se nasc cu grămada în împărăția hămeiului și a berii, este oare cu puțință ca, flămânzite, să nu fi însemnat ele încă de mult, prin aer, căile pe unde, în timpul de acum, avea să ne calce, cu fier și cu foc, năpastia consorțiilor nemțești? Despre acești noi *bumbașiri* ai țării, știm cu prisos ce soi de pasăre sunt, și numele lor le cunoaștem mai cu prisos de cum am dori²; cu

¹ Această delimitare politică între Polonia și Austria, într-un moment în care aproape o jumătate din Polonia dezmembrată era încorporată Imperiului Austro-Ungar, merită a fi reținută ca un indiciu despre caracterul democratic, pașoptist al ideilor lui Odobescu în problema dreptului popoarelor la identitate națională, la unitate de stat și la independență.

² Aluzie la așa-numita „afacere Stroussberg“. În anul 1868, guvernul român a concesionat bancherului berlinez Stroussberg, în condiții financiare foarte grele (270 000 lei de km și 7,50% dobândă anuală pentru capitalul investit), construirea liniei ferate Roman — Ploiești — București — Craiova — Vârciorova. Din cauza proastei administrări a depozitului de acțiuni și, probabil, a unor operațiuni frauduloase ale administratorului Ambronn, un protejat al prințului Carol de Hohenzollern, în ianuarie 1871 Stroussberg nu mai putu plăti dividendele datorate subscriitorilor germani care avansaseră sumele necesare lucrărilor. Guvernul român retrăgându-i lui Stroussberg concesiunea, acționarii, pentru a-și apăra investițiile, constituirea „Societatea română a acționarilor drumului-de-fier“, căreia statul român, în urma presiunilor cancelarului Bismarck, susținute de principele Carol, trebui să-i plătească o dobândă împovărătoare de 20 250 lei anual pentru fiecare km de linie ferată și, în 1872, un avans de 9 520 000 lei asupra datorțiilor.

mult mai greu ne vine de a nimeri pe acela mai puțin ilustrat al împenașilor lor compatrioți.

Am consultat pentru aceasta toate dicționarele noastre, chiar și pe cel făcut sub numele Societății Academice Române¹, și iată tot ce am putut alege, mai cu seamă din *Vocabulariul franceso-românesc* al d <omni>lor P. Poenaru, F. Aron și G. Hill:

Grive se zice românește *Sturz*;
Draine se cheamă în limba noastră *Cocoșar*;
Litorne este un fel de *Cocoșar*, cu capul cenușiu,
și *Mauvis* este un fel de *Sturz*².

Autorii Dicționarului Academic nu înscriu cuvântul *cocoșariu*; — poate că nu va fi de origine latină? Cât despre *sturdii*, încă nu au ajuns la litera S.³

¹ Societatea Academică Română a fost instituită, prin decret, la 26 august 1867, și s-a constituit, alegându-și organele de conducere, la 31 august 1867. La 25 martie 1879, Societatea Academică Română și-a schimbat denumirea în Academia Română.

Menționăm că Societatea Academică Română provenea, la rândul-i, din Societatea Literară Română, înființată, tot prin decret, la 1 aprilie 1866.

² *Vocabularul francezo-românesc*, elaborat de Petrache Poenaru (1799—1875), Aron Florian (1805—1887) și George Hill (1805—1868), s-a tipărit, în două volume, la București, în anii 1840 și 1841, la tipografia școlii de la Sf. Sava, unde cei trei autori erau profesori.

³ Ironie la adresa academicienilor etimologiști August Treboniu Laurian (1810—1881) și Ioan C. Massim (1825—1877), care, până în 1874, publicaseră, „dupo insarcinarea data de Societatea Academica Romana“, primul volum (literele A-H) din absurdul *Dictionariulu limbii romane, elaboratu ca proiectu* în care erau înregistrate numai cuvintele de origine latină, după ce, în 1871, expurgaseră lexicul românesc de „vorbele straine“, grupându-le într-un *Glosariu care coprinde vorbele d'in limb'a romana, straine prin originea sau form'a lor, cumu și celle de origine indiuioșa, elaboratu ca proiectu*, tot *Dupo insarcinarea data de Societatea Academica Romana*. Tomul al II-lea (literele I-Z) al *Dictionariului* va apărea în 1876, deci la doi ani după publicarea primei ediții a *Falsului tractat de vânătorie*. Vezi infra, p. 291.

Într-un cuvânt, *la grive*, pe latinește *turdus*, nu este câtuși de pițin *graurele* românesc, cu toate că, judecând după asemuirea lor, aceste două numiri par a fi rudite.

D<omnu>l Littré¹ în monumentalul său dicționar al limbei franceze, nu știe ce origine să dea cuvântului *grive*. Oare acest nume nu va fi el derivat din adjectivul latin *gravis* — greu, gras — pe care îl găsim calificând pe *turdi*, în următorul vers al lui Marțial:

Sylva graves turdos exagitata dedit?

Aceasta ar fi o derivațiune în formă de synecdoche, către care s-ar alipi, ca o metonemie, denumirea românească de *graure*, dată unei alte păsări, pe care tot Marțial o pune în opozițiune cu *turdi* îngrășați cu măslina din Picenum³:

Si mini Picena turdus palleret oliva,

.....
Nunc sturnos inopes.⁴

Despre *sturni* nu s-a prea zis mult bine; Marțial, după cum văzurăm, îi declară buni-de-nimic, *inopes*. Pliniu⁵ vorbește nu-

¹ Maximilien Paul Émile Littré (1801—1881) — filolog și filozof pozitivist francez, autor al unui monumental, clasic *Dictionnaire de la langue française* (Dicționar al limbii franceze) apărut între anii 1863 și 1872.

² Martialis *Epigram* <ata>, IV, 66, v. 6:

Pădurile bătute au dat sturzi grași (*n. a.*)

³ *Picenum* — numele unei regiuni centrale din vechea Italie, situată între Munții Apenini și Marea Adriatică.

⁴ Martialis *Epigram* <ata>, IX, 55:

Dacă aș avea sturzi îngrășați cu măslina din Picenum,

.....

Dar acum [am numai] grauri buni de nimic... (*n. a.*).

⁵ Plinii *Histor* <ia> *natural* <is>, X, 31 (*n. a.*).

mai de obiceiul lor de a zbura în cârduri rotunde, îndesați unii într-alții. Și mai mult insistă asupra acestei particularități Buffon, arătând că, în zburarea lor repede și zgomotoasă, graurii par a fi supuși la o tactică ce se exercită cu o disciplină militară, sub ordinele unui șef. Chiar și Dante a luat furtunosul zbor al graurilor, grămădiți în stol larg și plin, drept termen de comparațiune, ca să descrie, în versuri nemuritoare, cum spiritele nenorocite sunt purtate, fără repaos, de suflarea vijeliilor infernale:

E come gli stornei ne portan l'ali
 Nel freddo tempo, a schiera larga e piena,
 Così quel fiato gli spiriti mali,
 Di qua, di là, di giù, di su li mena;
 Nulla speranza gli conforta mai,
 Non che di posa, ma di minor pena¹.

Nu rămâne îndoială că *stornei* lui Dante, *les étourneaux* ai lui Buffon și *sturni* lui Pliniu și lui Martțial sunt graurii noștri, cu penele negricioase și presărate cu pete albe sau sure, care trăiesc în Europa, din fundul Svediei până în insula Malta, și chiar în Africa, până la Capul Bunei-Speranțe, care după ce, în luna lui iunie, și-au clocit ouăle lor cenușii, în cuiburi străine sau în scorburi de copaci, se adună de petrec în stoluri, dorm noaptea în stuf, se ciorovăiesc seara și dimineața, se scoală toți

¹ Dante, *Divina commedia*, l'*Inferno*, cant <o> V, v. 40—45:

Și precum graurii sunt purtați de ale lor aripe
 Pe timpul rece, în stoluri largi și pline,
 Așa și acea suflare purta spiritele nenorocite.
 Încoace, încolo, în jos, în sus le mână;
 Nici o speranță nu le mai mângâie,
 Nu doară de repaos, ci de o mai mică pedeapsă.
 (n. a.).

deodată cu mare volbură și trec repede, ca un nor negru îndesat, se amestecă printre porumbei și printre ciori, se domesticesc bine în colivie, ba chiar, dacă îi pui în pension, învață franțuzește, pronunțând gras litera r, întocmai ca la Paris.

Se vede că Buffon — o spune însuși — a auzit grauri vorbind nemțește, latinește, elinește și alte limbi; cât despre mine, n-am avut parte a constata, *de visu et auditu*¹, talentele poliglote ale acestui interesant neam de păsări. Atât numai pot zice despre dânsul, că disprețul cu care îl tratează intrigantul acela de Marțial, declarându-l bun-de-nimica, *inopes*, îndeamnă și mai mult a lua în antipatie pe acest poet servil și demoralizat, urmând și întru aceasta exemplul dat de augustul meu strămoș, Marcu Ulpiu Traian.

Eu, de câte ori mi s-a întâmplat să mănânc grauri, adică *sturni* latinești, ori *étourneaux* francezi, și nu *sturzi* românești, sau *grives* franțuzești, le-am găsit un gust foarte bun și mai ales un miros de vânat din cele mai plăcute. Nu căuta dar la cele ce zic autorii, și, când vei da peste stoluri de grauri, împușcă fără dispreț cât vei putea mai mulți. Poți fi încredințat că eu unul îți voi rămânea tare recunoscător pentru peșcheș!

Dacă acum te simți cam obosit de lunga digresiune zoolo-gico-filologică prin care am răzbunat de nepăsarea ta pe *sturzi*, pe *cocoșari* și pe *grauri*, apoi tot mai iartă-mă să adaog vreo două-trei cuvinte în materii analoage, adică să-ți fac câteva întrebări, și apoi, zău, vă dau pace și ție și neamului păsăresc.

Mai întâi, te rog, spune-mi dacă știi sau nu știi ce soi de zburătoare este *grangurul*? Am auzit de la unii — și aș dori să aflu dacă aceia nu se înșeală — că păsăruica astfel numită este chiar acel vrăbete grăsun care se îndoapă cu fructe de prin

¹ *De visu et auditu* — pe văzute și pe auzite (lat.)

grădini, *emeriza hortulan<a>*, și care cu drept cuvânt este socotit în Franția ca una din cele mai delicate îmbucături ornitologice¹. Abia expus la dogoreala jaraticului, el se prefacă într-o sărmăluță de grăsime profumată. Gândindu-mă la ele, aș vrea să fiu și eu printre oaspeții șoarecelui din La Fontaine:

Autrefois le rat de ville
 Invita le rat des champs,
 D'une façon fort civile,
 A des reliefs d'ortolans².

Trec la a doua întrebare. Pentru ce, rogu-te, n-ai spus nici măcar un cuvânt despre o altă pasăre de pădure care, deși e cam rară la noi, însă este privită pretutindeni ca unul din cele mai delicate vânat-uri? Francezii îi zic *gêlinotte*; germanii, *Hasselhuhn* (adică „găină de alune“); rușii — îți amintesc numele-i rusesc, fiindcă pădurile de brad și mesteacăn ale Rusiei sunt pline de această prețioasă zburătoare — rușii o numesc *reapcik*; iar la noi ea se cheamă... cum se va fi chemând?... Știi de-

¹ Mi-am luat seama sau, ca să zic mai adevărat, după ce am scris acestea, am aflat că *grangorele* este o pasăre galbenă și mare cât mierla, care pe latinește se cheamă *oriolus galbula*, iar pe franțuzește *loriot*. Dar numele românesc al gustosului *oriolan* tot nu l-am aflat, ci, din contra, mai mult m-am încurcat văzând în Muzeul de Istorie Naturală de la Academie două păsări de mărime și de formă cu totul diferite, purtând amândouă numirea latină de *Emeriza hortulan<a>*, fără de ecuivalente românești. *Confusio summa sequetur*. E pur, eu am mâncat *ortolani*, vânați în țară la noi (*n. a.*).

² La Fontaine, *Le rat de vile et le rat des champs*:

Odinioară, șoarecele de oraș
 Pofti pe șoarecele de la câmp,
 Într-un mod foarte politicos,
 La mezelicuri de... [?]
 (*n. a.*).

sigur că în județele de munte ale Moldovei, unde vânătorii le pândesc pe mușchiul cel verde de la tulpina brazilor, acele pasări, mai mari decât un sitar și împodobite cu sprâncene roșii ca cocoșii sălbatici, poartă numele de *ierunci*. Dar dincoace de Milcov, cum le zice? găinușe sălbatice? găinușe de alun?...?

Când divinul cântăreț al *Divinei Comedii*, călăuzit de maiestrul său Virgil¹, ajunge în cercul acela din Infern unde erau muncite, de o aprigă și neîmplânzită furtună, sufletele păcătoase ale muritorilor care, aci pre pământ, dând uitării sănătoasele, dar asprele legi ale înțelepciunii își petrecuse viața în dezmierdări lumești,

a cosi fato tormento

Eran dannati i peccator carnali,
Che la ragion sommettono al talento²,

atunci poetul nu află, în puternica sa închipuire, alte imagini mai potrivite spre a descrie pe acei nenorociți, decât a-i asemui, când cu șire lungi de melancolici cocori, când cu stoluri zăpăcite de grauri, când, în fine, cu amoroase porumbițe care, chemate de dorință, cu aripile întinse și-ncordate, zboară către dulcele lor cuib, purtate prin aer de dorul ce le-ncinge:

¹ Publius Vergilius Maro (70—19 î.e.n.), poet latin. Biografia și conținutul operelor lui — *Bucolica* (*Bucolicele*), *Georgica* (*Georgicele*) și epopeea *Aeneis* (*Eneida*), intrate în patrimoniul literaturii universale — sunt sintetizate în epitaful pe care și l-a compus: „Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc Parthenope; cecini pascua, rura, duces“ („Mantua m-a născut, Calabria m-a răpus, acum mă ține<-nchis> Parthenope; am cântat în versuri pășunile, țarinele și pe comandantii de oști“, lat.). În *Divina Commedia*, Dante este călăuzit prin Infern de maestrul său Vergilius.

² Dante, *Divina Commedia*, *l'Inferno*, Canto V, v. 37—39:

la cazna aci descrisă

Erau osândiți cei care au păcătuit cu carnea
Și au pus înțelepciunea mai prejos de plăcerile lor (*n. a.*).

Quali colombe dal disio chiamate,
 Con l'ali aperte e ferme, al dolce nido
 Volan per l'aer dal voler portate¹.

Răpită de armonia acestor suave versuri, ciripite în dulcea limbă toscană, inima se avântă și dânsa pe urmele amoroase ale pasării ușoare; ochiul o însoțește prin spațiu; gândul se răsfață în desfătărilor aceluia cuib dorit!

Dar colo, sub adâncul frunziș al codrului, stă pitit vânătorul, cu ochiul țintit la pradă, cu brațul ager la trăgaci. Blânda turturică a sosit, amețită de bucurie, aproape de soțul ei; ea s-a pus alături cu dânsul pe o cracă verde a stejarului; gungunind, ea își scutură aripile și-și încovoiaie gușa argintie. Soarele de amiazi varsă emanațiuni voluptuoase de căldură în rariștea pădurii și subt umbra copacilor; razele lui se strecoară luminoase printre frunze și sclipesc ca aurul pe undele limpezi ale pârâului. Totul în fire e liniște, tăcere, dor și speranță; totul, pentru norocita pereche, plutește în visuri de plăcere, în farmec amoros! Cu gândul, ea soarbe poate o eternitate de fericiri!

Dar deodată un pocnet fatal răsună; echo îi răspunde de prin toate adâncimile codrului trezit. O sărmană păsărică a picat moartă sub stejar. Vânătorul vesel o azvârle sângerată în tolba sa. Dar soția turturică, cea care, vai! a rămas cu zile,

Cât trăiește, tot jălește,
 Și nu se mai însoțește!
 Trece prin flori, prin livede
 Nu se uită, nici nu vede.

¹ Dante, *Div<ina> Com<media>*, *l'Inferno*, *Cant<o> V*, v. 82—84:

Precum porumbii, de dor chemați,
 Cu aripile deschise și țepene, la dulcele cuib
 Zboară, purtați prin aer de ale lor dorințe (*n. a.*).

Și când șade câteodată,
Tot pe ramură uscată;
Umblă prin dumbrav-adâncă;
Nici nu bea, nici nu mănâncă.

Unde vede apa rece,
Ea o turbură și trece;
Unde e apa mai rea,
O mai turbură și bea.

Trece prin pădurea verde
Și se duce de se pierde;
Zboară până de tot cade,
Dar pe lemn verde nu șade.

Unde vede vânătorul,
Acolo o duce dorul,
Ca s-o vază, s-o lovească,
Să nu se mai pedepsească!

De vreme ce tu, autor al *Manualului* de vânătoare, n-ai scotit de cuviință a număra și turturica printre pasările de vânat, eu am dat cuvântul răposatului întru fericire, marelui ban Ienăchiță Văcărescu, ca să răzbune de a ta uitare pe aceste dulci și fragede zburătoare. Totodată grațioasa și jalnica elegie a vechiului poet român îmi va servi drept orațiune funebră pentru tot vânatul împenat, asupra căruia m-am întins, mi se pare, cam foarte peste măsură.

Până aci dar cu pasările bune de împușcat și bune de mâncat! Să le fie țărâna, adică nu... să le fie mai bine carnea ușoară stomacului, și apoi vecinica lor pomenire!

III

PENTRU CE POETUL LUCREȚIU ȘTIE MAI BINE SEAMA CÂRMUIRII
DECÂT STĂPÂNIREA NOASTRĂ. — CHIAU! CHIAU! PRIN PĂDURE.

— UNDE NE ACĂȚĂM DE COADA CÂINELUI. — BRAȘOAVE
ȘI PALAVRE VÂNĂTOREȘTI. — DE CE VULPEA ARE COADA LUNGĂ,
ȘI URSUL N-ARE DELOC.

În toate țările ce se bucură de legiuiri înțelepte și prevăzătoare, pe care le și pune în lucrare o sistemă de administrațiune regulată ca ceasornicul, prin toate acele țări, vine un moment al anului când dodată vânătoreea se închide. Atunci câteva luni d-a rândul nu mai auzi, nici prin holde, nici prin crânguri, pocnetul ierbii de pușcă și șuierătura alicelor; atunci se dă recreațiuni și vacanții vânatului, iar vânătorilor li se impune pedeapsa popreliei.

La noi, până acum, nici legea nu prevede nimic, dar nici înalta oblăduire nu simte trebuința de a se amesteca în traiul, mai mult sau mai puțin turburat, al lighioanelor sălbatice; ea deocamdată se mulțumește a *regularisi* vitele cu patru, și mai ales pe cele cu două picioare.

Astfel stând lucrurile în patria ucenicilor tăi, pentru ce, o, tu, dascăle de vânătorie sistematică și rațională, n-ai suplini lipsese legii și nepăsarea cârmuitoarească, dând oarecare povețe în privința timpului când se cuvine ca vânătorul să-și pună pușca și pofta în cui și să dea nevinovaților săi adversari un răgaz ce, în curând, îi va asigura, tot lui, o mai spornică și mai dăinuitoare izbândă? Spune adevărat! Câteva cuvinte asupra acestui punct n-ar fi fost ele oare foarte la locul lor în *Manualul* tău de vânătorie?

Bag însă de seamă că devin din ce în ce mai exigent și că nu fac alta decât a scoate mereu la mărunte ponoase cărții tale.

Sunt sigur că, de când citești aceste lungi pagini fără șir, ai zis mii de ori până acum: „Lipsă-mi de asemenea critică, unde se vorbește mai mult de ceea ce nu mi-a plăcut sau n-am socotit de trebuință a le spune!“

Știi însă că sunt tot felul de firi pe lume. Când, spre exemplu, dai unui om flămând un prânz cu care își poate foarte bine potoli foamea, mâncând tot lucruri simple, dar sănătoase și curat gătite, e învederat că nu se cade ca el să ceară mai mult. Dar dacă acel om este lacom din fire, și mai ales dacă are gusturi răsfățate, el o să se tot plângă că nu i-ai dat mezelicuri și trufandale, prăjituri și zaharicale; o să pretindă că, în loc de carne de vacă, ar fi trebuit să-i prezinți dobe de mistreț și chebapuri de căprioară, în loc de pui de găină fripți, prepelițe tăvălite în mălai și bicați prăjiți în mustul lor.

Socotește că tot cam așa fac și eu cu *Manualul* tău, cerând poate prisos acolo unde se află ceea ce este de neapărată trebuință, și, în puterea prieteniei, iartă-mi aceste nazuri de lăcomie literară.

Dă-mi dar voie să mă întorc iar la vorba de mai nainte și să arăt, în câteva cuvinte, cauzele ce trebuie să îndemne pe vânătorul înțelept a curma, pentru un moment, isprăvile sale. Dar de vreme ce tu ai voit a spune acele cauze, mie mi-e teamă că eu nu voi putea; de aceea, ca să scăpăm amândoi cu fața curată, hai să facem loc aci între noi, poetului Lucrețiu¹, pen-

¹Titus Lucretius Carus (c. 95 — c. 55 î.e.n.), poet și filozof materialist roman, autor al poemului didactic *De rerum natura* (*Despre natura lucrurilor*, lat.), a cărui valoare constă nu numai în fondul de idei, ci și „în patosul inegalabil, exprimat în imagini artistice grandioase, pline de sensibilitate, în care se întrupează uimirea și entuziasmul în fața naturii, adâncă dragoste pentru om, îndurare la tristele spectacole pe care le oferă, adesea, viața umană din cauza ignoranței, lăcomiei și temerilor nejustificate“ (N. I. Barbu).

tru ca, în versuri turnate ca de bronz, precum erau și legile Romei, să invoace el, în favoarea naturii aprinse de dor, pe născătoarea sporniciei ginte romane, pe dezmierdătoarea zeilor și a oamenilor, pe antica Vinere¹, fecunda și neobosita prenoitoare a semințiilor lumești:

Născătoare a ginteii lui Eneu, voluptate a oamenilor și a zeilor, spornică Vinere! tu, care sub stelele lucinde ale cerului, împoporezi marea cea plutoare și pământul cel roditor, prin tine tot neamul viețuitoarelor concepe și se naște spre a vedea lumina soarelui. Dinaintea ta, zeiță, dinaintea ta și la a ta sosire fug vânturile și norii de pre cer; sub tine, pământul împetriștat așterne flori drăgălașe; ție-ți zâmbesc valurile mării, și cerul, înseninat de tine, lucește de o lumină preste tot împrăștiată. Căci îndată ce primăvara deschide șirul frumoaselor zile și îndată ce suflările instrunate ale Zefirului reîncep a deștepta puterile fecundării, mai întâi zburătoarele, cu inima străpunsă de a ta virtute, vestesc, o, zeiță, a ta venire; apoi turmele îndârjite saltă cu veselie prin pășuni și străbat înot repezile râuri; astfel, aprinsă de frumusețea și de farmecele tale, toată firea însuflețită te urmează cu înfocare pe tine, oriunde tu o mâni a se duce. De aceea prin mări și prin munți, prin apele volburoase, prin locuințele frunzoase ale păsărilor și prin câmpiile înverzite, suflând tuturor în piept o dulce iubire, tu faci ca cu plăcere să se înmulțească în etern generațiunile lumii².

¹„Dezmierdătoarea zeilor și a oamenilor“, „fecunda și neobosita prenoitoare a semințiilor lumești“, „antica Vinere“ — cum o numește Odobescu, întorcându-i pe românește numele latin (Venus, Veneris), este, în mitologia romană, zeița „aurie“ a frumuseții, a iubirii și a fecundității. Epitetul „născătoarea sporniciei ginte romane“ este un reflex al legendei după care latinii s-ar fi tras din Lavinia, fiica regelui Latinus, căsătorită cu Eneas, fiul troianului Anchise și al zeiței Venus.

²Lucretii *De rerum natura*, I, v. 1—20:

Aeneadum genetrix, hominum divomque voluptas,
Alma Venus, caeli subter labentia signa
Quae mare navigerum, quae terras frugiferentis
Concelebras, per te quoniam genus omne animantum

Așadar, când sosește primăvara, amice vânătorule, îndură-te și tu, și lasă gingașei Vineri și dulcelor ei dezmierdări întreagă domnirea lumii. N-ai avut tu oare timp îndestul ca să răspân-dești groază și moarte prin crânguri și pe câmpii? Chiar pe această zăpadă ce se topește acum subt adierea încropită a ze-firului primăvărat, n-au fost oare tipărite urme încrucișate ale copoilor, gonind prin pădure iepurele fricos și vulpea vi-cleană, care, fiecare după firea sa, se silesc a-și minți gonacii și a încurca dâra lor printre tulpinile despuiate? Dar Braica, Grivei și Dudaș, cu botul la pământ, cu urechile blegite, cu coa-da întinsă, aleargă fără îndurare, și cu glasul lor spăimântă fiara prin toate cotiturile ei. Lătrătura lor chelălăită, când mai apropiată, când apoi pierdută prin atmosfera rărită de ger, răsună cu o ciudată monotonie la urechile vânătorului, încremenit pe locu-i de pândă. Nu știi ce coardă misterioasă a ini-

Concipitur visitque exortum lumina solis.
Te, dea, te fugiunt venti, te nubila caeli
Adventumque tuum, tibi suavis daedala tellus
Summittit flores, tibi rident aequora ponti,
Placatumque tet diffuso lumine caelum.
Nam simul ac species patefactast verna diei
Et reserata viget genitabilis, aura favoni,
Aëriæ primum volucres te, diva, tuumque
Significant initum percussae corda tua vi.
Inde ferae pecudes persultant pabula laeta
Et rapidos tranant amnis: ita capta lepore
Te sequitur cupide quo quamque inducere pergis.
Denique per maria ac montis fluviosque rapacis
Frondiferasque domos avium camposque virentis
Omnibus incutiens blandum per pectora amorem
Efficis ut cupide generatim saecula propagent.

(n. a.).

mii zbârnâie la acea sălbatică armonie! Când copoii vestesc apropierea vânatului, nerăbdarea îl face să tresară mai mult decât frigul. Cu ochiul pironit către partea unde s-aude lătratul, el așteaptă, ispitește, caută, măsoară luciul zăpezii fără de cărare; iar când dodată s-arată șoldanul cu urechile ciulite sau vulpea cu coada târâș, ca într-un fulger el ia pușca la cătare și trage!

Pe când eram ajuns aci cu scrisul, fusei întrerupt de fetița mea, care venea în fuga mare să-mi aducă o veste ce o înveselise foarte; mergând în curte ca să se joace cu Capișoana, căteaua, a găsit-o culcată pe un mindir de paie și având împrejurul ei o grămadă de cățeluși, mici cât pumnul și orbi ca sobolii. Erau unsprezece bursucei, care se zvârcoleau, chițăind, și mierlăind, subt ugerul mamei, unii negri, alții murgi și alții bălțați. A trebuit, negreșit, ca, dintr-o așa de numeroasă prăsilă, să fac și partea engherului. Aci dar, în alegerea cățeilor cu drept de viață, am avut ocaziunea de a pune îndată în aplicare învățăturile și povețele ce se găsesc în cartea ta; am oprit dar cățeii „care aveau cap mai mare, bot mai larg, nări mai deschise, urechi mai subțiri și mai bine croite, piept mai lat, picioare mai lungi, coadă mai groasă la rădăcină și mai subțire la vârf“.

Îți mărturisesc, amice, că în privința acestei ultime recomandățiuni — cu toată încrederea ce am în cunoștințele-ți și în experiența-ți cinopedice — rămăsei pe gânduri, întrebându-mă ce fel de influență vor fi având grosimea și forma coadei asupra facultăților intelectuale și fizice ale unui câine. Așadar acest apendice al șirei spinării are și el o însemnătate etică în natură, și prin urmare filozoful comunist și falanste-

rian Ch. Fourier¹ știa ce spune, când pretindea că omul, spre a fi perfect, ar trebui să aibă la spate o coadă cu un ochi la vârful?

Alții, din contra, au așteptat de la scurtarea coadei, chiar și la animale, efecte estetice pentru acestea, dovadă caii englezești, cărora li se taie coada pentru frumusețe, ba chiar și efecte moralizatoare pentru omenire; căci, spre exemplu, Plutarh² ne spune că frumosul, răsfățatul și zburdalnicul Alcibiad, floarea efebilor din Atena, tăie într-o zi coada cea frumoasă a unui câine minunat, pe care-l cumpărase cu șaptezeci de mine (vreo 6 500 lei noi), numai pentru ca, dând de vorbă concetățenilor săi asupra acestei nevinovate nebunii a lui, să-i oprească de a cârți despre dânsul alte lucruri mai rele³.

Apoi mai este încă și o vorbă românească: „Coadă lungă, minte scurtă!“, zicătoare nesocotită a poporului, pe care adesea o dă de minciună și femeia cu lungi plete și vulpea cea lung-codată.

Dar dintr-una într-alta, vorbind despre coadă, despre vână-

¹ Odobescu folosește aci termenul „comunist“ în accepția pe care i-o dădeau socialiștii utopici, adică de adept al unei teorii umanitariste care își propunea să rezolve problema bunei stări generale prin desființarea proprietății private, asigurarea egalității sociale și economice și a posibilității de dezvoltare liberă a tuturor membrilor societății prin viața și munca lor în comun și repartitia *în comun* a bunurilor realizate *în comun*. Prezența socialistului utopic, francezul Charles François Fourier (1772—1837) în context, certifică acest sens.

² *Plutarchos din Cheronea* (46—127), erudit al antichității, autor al mai multor scrieri cu caracter filozofic moral și istoric, dintre care, cea mai cunoscută, *Bioi paraleloi* (*Viețile paralele*, gr.) conține 46 de sinteze biografice asupra unor personalități din lumea greacă și din lumea romană, printre care și „viața“ lui Alcibiade, orator și strateg atenian care a trăit între anii 450 și 404 î.e.n.

³ Plutarchi *Vita Alcibiadis*, IX (n. a.).

tori și despre vulpe, îmi adusei aminte o poveste pe care am auzit-o adeseori, pe când eram copil, spunând-o un bătrân vânător, căruia îi plăcea să glumească cu tovarășii săi.

Dacă cumva vrei să dormi și nu-ți vine de sineși somnul, apoi pune capul pe pernă și ascultă:

A fost odată ca niciodată, dacă n-ar fi, nu s-ar povesti, pe când se potcovea puricele... și celelalte... și celelalte.

A fost odată un vânător care, de câte ori mergea la vânătoare, avea obicei să ia cu dânsul pe slujitorul său, iar când se întorcea înapoi, povestea cui vrea să-l asculte o mulțime de întâmplări minunate, care de când lumea nu trecuse nimănui nici măcar prin vis, și, la toate aceste basne, nu lipsea nici odată de a aduce ca martor pe biată slugă, adevărat om al lui Dumnezeu.

Azi așa, mâine așa, până când într-o zi, acesta, sătul de a face mereu de pomană meseria ticăloasă de martor mincinos, își ceru seama de la stăpân și voi cu tot dinadinsul ca să-și ia ziua-bună de la el.

Stăpânul stăruie ca să afle pricina acestei neașteptate hotărâri, și, cu vorbe blânde, îl întrebă:

— Oare nu te mulțumești cu simbria ta și cu traiul ce ai în casă la mine, de vrei să mă lași?

— Să nu păcătuiesc, cocoane, îi răspunse slujitorul; toate sunt bune la domnia-ta. D<umne>zeu să-ți dea tot bine! Dar să-ți spun curat, și să nu-ți fie cu supărare: uite, mă muștră cugetul de atâtea dovezi mincinoase ce-mi ceri să dau pe toată ziua, când începi, adică să fie cu iertăciune, când începi a tăia la palavre vânătoarești. E păcat de Dumnezeu, cocoane, să mă afundez eu cu totul în focul Gheenei și să port eu, săracul de mine, tot ponosul păcatelor cu care domnia-ta îți încarci de bunăvoie sufletul. Lasă-mă mai bine să mă duc cu Dumnezeu!

Așa vorbi servitorul, și stăpânul se puse pe gânduri; dar fiindcă el cunoștea prețul unei slugi drepte și credincioase, se răzgândi bine și-i răspunse într-astfel:

— Ia ascultă, băiete! Văd că tu ești om cu frica lui Dumnezeu. Rămâi la mine și ajută-mă ca să mă dezbar de pârđalnicul meu de nărav. Crede-mă, nici eu n-aș voi să spun ceea ce nu prea este tocmai adevărul; dar ce să-i faci năravului? Mă ia gura pe dinainte. Așadar, să facem cum e mai bine; să facem între noi o învoială, ca să scap și eu de așa urât cusur, să rămâi și tu împăcat cu sufletul. Când mă voi afla în vreo adunare, tu să stai la spatele meu, și cât vei auzi că încep a croi câte una mai deocheată, tu să mă tragi de mâneca hainei, căci eu îndată voi îndrepta-o după ființa adevărului.

Așa spuseră și așa rămase să fie.

Peste câteva zile, șezând la masă cu alții, vânătorul începu să povetească că la o vânătoare la care fusese de curând, i-a ieșit înainte o vulpe, care avea o coadă, o coadă lungă, lungă cel puțin de cinci stânjeni!!!

Pe când, în focul povestirii, el rostea cu cea mai deplină încredințare, ca și când lucrul ar fi fost întocmai după cum îl spunea, deodată se simți tras, pe dindărăt, de mâneca surtucului. Își aduse aminte de tocmeala cu slujitorul; își luă vorba înapoi și, îndreptându-se că, în înfierbințeala vânătorii, nu va fi văzut tocmai bune, reduse coada vulpii până la vreo doi stânjeni.

O nouă smânceală de haină îl făcu s-o mai scurteze cu un stânjen.

La a treia, o cionti până la doi coți.

Simțind încă și acum efectele restrictive ale conștiinței servitorului, se înduplecă a mai reteza din coada vulpii:

— Doi coți întocmai nu va fi fost, zise el asudând, dar, pre legea mea, că era de un cot și mai bine!

Sluga, care se bucura acum și mulțumea în sine lui Dumnezeu, auzind pe stăpânul său cum se lepăda din ce în ce mai mult de ispitele Satanei, crezu că e momentul nimerit spre a-l aduce la o deplină pocăință și-l mai trase încă o dată de mânecă.

Dar răbdarea vânătorului era ajunsă la culme, și întorcându-se deodată înfuriat către neîmplânzitul său censor, se răsti la dânsul, strigând în gura mare:

— Bine, mișelule! Nu ți-e destul cu atâta? Ce! vrei să las vulpea bearcă? Dar mai bine să te ia pe tine dracul de o mie de ori, decât să rămâie vulpea mea fără coadă!

Să nu-ți închipuiești, amice, că am copiat această istorioară din cartea răposatului Anton Pann¹, intitulată:

*Povestea vorbei sau culegere de proverburile
de prin lume adunate
și iarăși la lume date,*

dar precum am auzit-o de la bătrânul meu vânător, tot cam așa ți-o și povestii.

Morala ei, dacă va căuta cineva o morală într-însa, este, pre cât mi se pare, că de vreme ce exercițiile vânătoarești au darul de a dezvolta într-un chip cu totul excepțional imaginațiunea omenească, nu trebuie să cerem de la vânători o aprehensie rece și nepărtinitoare a întâmplărilor și a izbânzilor ce se ating de arta lor favorită. Celor ce sunt Ahili și Diomezi pe câmpul de bătaie, se cade să le iertăm a fi și Omeri, când încep a rapsodia pe lira Caliopei.

Ș-apoi, în teză generală, făcând partea slăbiciunilor omenești, să nu uităm că năravul din fire nu are lecuire, și că cei

¹Trei volume, București, 1852—1853 (*n. a.*), tipărite „în tipografia lui Anton Pann“ (1797?-1854), carte considerată de G. Călinescu „o comedie a cuvintelor <...> și în același timp o comedie umană integrală“.

mai mulți dintre oameni sunt ca lupul, care părul și-l poate lepăda, iar năravul ba.

De aceea, când vine unul și-ți istorisește, bunăoară, că a împușcat de la pândă lupul, pe când i l-au adus copoi gonind; că a înjunghiat cu cuțitul de la brâu și a culcat la pământ pe ursul, care se repezise asupra-i, rănit fiind de glonț și înfuriat, eu unul nu sunt de părere că trebuie să te frământași așa tare cu firea, și mai ales mi se pare că este cu totul de prisos ca să te cerci a-i dovedi cum că se amăgește și că ceea ce spune nu a fost niciodată și nici se poate aieva întâmpla. Oare, făcând astfel, nu cam pierzi orzul pe găște?

Dar îmi vei zice: „Pentru ce să nu combatem erorile răspândite în public de reaua-credință, sau de fanfaronada unora? De ce, chiar în materie de vânătorie, să nu hotărâm marginile posibilului? Pentru ce să nu arătăm celor ce voiesc a se scrie printre vrednicii cetași ai sfântului Hubert, la ce punct al orizontului vânătoresc sfințește soarele putinței și începe să licurească fofengherul¹ îndoielnic al fantasticelor plăzmuiri? La ce mintea și gura să nu fie drepte, tocmai la aceia care cu ochiul și cu mâna nu pot să dea greș? Pentru ce...?”

La toate aceste întâmpinări judicioase și dictate de cea mai candidă virtute, teamă-mi e că toată brasla veselă și ușoară a vânătorilor, începând de la vătaful Pasache și până la tiriachiul Cafea-subțire, îți va răspunde în cor cu o păcălitură vânătorescă, zicându-ți: „Vezi, d-aia n-are ursul coadă!”

¹ Dacă cumva nu cunoști această expresiune, mă grăbesc a-ți spune că astfel numesc țărani, în unele locuri, luceafărul dimineții, căruia-i zic și *steaua porcului*. Expresiunea aleasă de mine este, fără îndoială, mai clasică, căci derivă evident din două cuvinte elinești: φῶς <phos> — „lumina” și φέγγει <phengei> — „lucește”. Terminațiunea, dreptul lui Dumnezeu, e cam șocătească (*n. a.*).

Pasă atunci de-i mai învață carte!

Noi, însă, ceștialalți care judicăm sănătos, care știm vorbi și cu gravitate, care ne silim a găsi adevărul, binele și frumosul în orice fapt, să ne vedem de treabă și să urmăm a culege, chiar și din vânătorie, cugetări serioase și impresiuni plăcute, atât pentru minte, cât și pentru inimă.

Dar de vreme ce nu ne prea înțelegem amândoi asupra felului preferat de vânătoare — tu ținând cu prepelicarul, și eu cu căruța tămădăianului — aidem, amice, să căutăm împreună, prin largul domeniu al vânătoriei, un câmp pe care ne vom potrivi poate la gusturi!

CUPRINS

IV

D-AȘ ȘTI ȘI EU CARTE CÂTĂ ȘTIA RĂPOSATUL LESSING! — DITIRAMBĂ ÎN ONOAREA ARTEMIDEI. — BINE TRĂIA DIANA LA CURTEA LUI HENRIC DE VALOIS! — CUVIOASĂ GRAVURĂ NEMȚEASCĂ.

— KUNHGETIKÒΣ, SALATĂ ELENO-LATINEASCĂ.

— SFÂRȘIM TOT LA COADĂ.

Sunt acum mai bine de o sută de ani de când unul din cei mai mari scriitori ai Germaniei, Lessing, a scos o carte sub titlul de *Laocoon sau despre mărginile respective ale poeziei și ale picturii*¹. Într-acest cap de operă de critică și de bun-gust, autorul descrie cu finețe, cu claritate și cu eleganță, mijloacele diferite ce fiecare din aceste două arte pune în lucrare ca să intereseze, să mulțumească, să miște și să răpească pe om. Mi-a venit în gând că o carte de felul acesta s-ar putea scrie, luând cineva de subiect vânătoarea, spre exemplu, și analizând pe

¹ Tipărită mai întâi la 1766 și tradusă în limba franceză, la 1802, de Ch. Vanderbourg (*n. a.*).

rând toate impresiunile ce ea produce asupra imaginațiunii și asupra simțămintelor omenești, atât prin împărțășirea omului la înseși acțiunile ei, cât și prin descrieri literare, prin imitațiuni armonice sau prin reprezentări plastice ale scenelor de vânătoare.

S-ar putea deștepta, într-o asemenea operă, mii de idei energice și salubre care ar scălda mintea obosită și sufletul amorțit în roua întăritoare a timpilor de antică vârtoșie trupească; apoi ar veni rândul cugetărilor dulci și duioase ce vlăstăresc adesea în traiul singuratic al vânătorului și care, cu tot nesațiul lui de omor, fac uneori ca o lacrimă de dor și de îndurare să-i roureze geana. Într-acea carte și-ar găsi locul și întâmplările comice, și spusele glumețe, și petrecerile zgomotoase, care înveselesc viața vânătorească; apoi, într-însa s-ar vedea încă cum artele și poezia au știut să-și însușească și au izbutit să răsfrângă în producțiuni de merit toate aceste felurite fapte și simțiri.

Într-astfel, mintea cititorului, preumblată prin spațiu și prin răstimpi, fără însă a pierde un minut urmele vânătoriei, ar vedea, ca într-o panoramă, desfășurându-se dinainte-i toate acțiunile pornite din această crudă, dar bărbătească aplecare a firii omenești; călăuzită de o critică judicioasă și atrăgătoare, ea ar trece în revizuire toate creațiunile prin care geniul sau talentul au știut, cu mai mult sau mai puțin succes, să conceapă, să illustreze, să reproducă și să idealizeze instinctele și faptele vânătorești ale omului din toți secolii și din toate părțile lumii.

Unei asemenea cărți — ca să nu-i lipsească nici ei patronajul mitologic sau divin — unei asemenea cărți i-aș da, în fiecare din părțile sale, câte un titlu luat din regiunile ideale ale vânătoriei; aș caracteriza-o, pe rând, prin trei capete-d-operă ale artelor plastice, în care par a se fi întrupat toate cugetările cele

mai nobile, cele mai puternice, cele mai grațioase, ce instinctul vânătoriei a putut vreodată să insuflă unor oameni de geniu.

Aceste trei capete-d-operă, mărețe embleme ale artei vânătoarești, le-aș afla în statua antică, numită *Diana cu ciuta*, din galeria Luvrului, în grupa *Dianeii de Poitiers*, sculptată de artistul francez Jean Goujon, și în gravura pictorului german Albert Durer, reprezentând vocațiunea miraculoasă a *sfântului Hubert*.¹

În aceste trei creațiuni se vede într-adevăr unul și același scop; dar, în câteșitrele, el este exprimat sub forme perfecte, a căror singură diversitate dovedește cât sunt de fecunde și de

¹ Despre *Diana cu ciuta*, care se numește și *Diana de la Versalia*, fiindcă a stat lung timp în acest loc, după ce mai întâi s-a adus în Franția sub Francisc I <1515—1547>, descoperită fiind în lacul Nemi (?) din Italia, și a fost succesiv expusă în castelurile de la Meudon și de la Fontainebleau, vezi: Braun, *Vorschule der Kunstmythologie*, Gotha, 1854, n<r.>52. — Clarac, *Musée de sculpture*, Paris, 1850, vol. <al> IV <-lea>, n<r.>1202, stampa 284. — W. Fröhner, *Notice de la sculpture antique du Musée Impérial du Louvre*, Paris, 1870.

Diana de Poitiers a lui Jean Goujon <1510—1569?> e reprodușă în Clarac, <op. cit.>, vol <al> V <-lea>, n<r.> 2600, stampa 359. O notiță despre J. Goujon figurează în vol. I. Réveil a publicat toate operele lui, care se află și în *Musée des Monuments français*, de Robillard Péronville, Paris, 1803—1811.

Gravura lui Albert Dürer, intitulată *St. Hubert*, și executată cu apă-tare pe fier, se află reprodușă în P. Lacroix, *Les arts au Moyen-âge et à l'époque de la Renaissance*, Paris, 1869, p. 343. Pentru biografia artistului, vezi: *Histoire des peintres de toutes les écoles* par Ch. Blanc, *École allemande*, și viața lui Eye, Leipzig, 1860. — Pentru diferite reprezentări ale sfântului Hubert se poate consulta: Guénebault, *Dictionnaire iconographique des Monuments de l'antiquité chrétienne et du Moyen-âge*, Paris, 1843 și *Dictionnaire iconographique des figures, légendes et actes des saints*, de același, Paris, 1850, edit. J. P. Migne (n. a.).

variate simțirile și gândurile ce au putut să se rezume în așa frumoase și felurite concepțiuni. Cine ar ști să descrie toate perfecțiunile, tot farmecul acestor trei opere, cine ar putea să rostească tot ce spune ochiului și minții aceste splendide idealizări plastice ale artei vânătoarești, acela ar face cel mai minunat panegiric al acestei arte; acela ar fi totodată rapsodul, trubadurul și psalmistul seminției lui Nimrod.

Acela ar lăuda-o cântând imnul elenicei Artemide, zgomotoasa sor' gemene a *argintarcatului* Apolon și venerata fecioară care poartă săgeți de aur, bucurându-se de larva vânătoarească; care, prin codri umbroși și pe piscuri furtunoase, străpunge cerbii; care, întinzându-și auritul arc, azvârlă darde ucigătoare, de se cutremură creștetul înalților munți, de răsună pădurile întunecoase sub gemetele fiarelor izbite, de se înfiorează pământul și marea cu toți peștii din ea¹.

Acela ar face să răsunе fanfara triumfală a vânătorilor feudale, reamintind prozaicului nostru secol imagini poetice din timpii de cavaleriească cortezie, din acei timpii de vesele și elegante petreceri, când nobilul castelan, subt ochii dalbei regine a cugetelor sale, se pornea călare pe falnicu-i armăsar,

¹ *Hymni Homerici*, XXVII, *In Dianam*, v. 1—9:

„Αρτεμιν αείδω χρυσσλάκατον, κελαδεινήν
 παρθένον αἰθσίην, ἔλαφηβόλον, ἰχέκιραν
 αὐτοκασιγνήτην χρυσαορου Ἐπόλλωνός
 ἦ κατ' ὄρη σκοιοεντα καὶ ἄκριας ἡμενοέσσας
 ἀγρῆ τερπομένη, παγχρύσεια τόξα τιταίνει,
 πέμπουσα στονόνεντα, βελη τρομέει δε κάρηνα
 ὑψηλῶν ὀρέων, ἴαχε δ' ἐτι δάσκιος ὕλη
 δεινῶν ὑπὸ κλαγγῆς θυρῶν φρίσσει δέ τε γαῖα
 πόντος τ' ἰχθυόεις.

(n. a.).

ca să vâneze, cu sprintena și tumultuoasa lui haită de arcași, de slujitori, de dulăi și de ogari, cerbul și mistrețul de prin codri, sau ca să doboare, pe sub nori, cocorii, repezind asupra-le agerii săi șoimi, legați de oblâncul șeii!

Acela ar cădi cu sfinte miresme, cu smirnă și cu tămâie, altarul vânătorilor, povestind cum sălbaticul uriaș al anticelor legende germanice, cum vânătorul afurisit care-și vânduse sufletul către diavol pentru ca să poată lovi tot drept, printre brazi și printre stânci, cum acea fantastică ființă, a posomorâtelor visuri păgâne, printr-o minune cerească, se prefăcu în blândul și cuviosul episcop și *apostol al Ardenelor* creștinate¹!

A fost, fără îndoială, un vânător inspirat și a știut să mânuiască bine arcul și săgețile artistul sub a cărui daltă s-a mlădiat statuia Dianei de la Luvru, acea mândră și sprintenă fecioară de marmură, care s-avântă, ageră și ușoară, sub crețurile dese ale tunicei ei spartane, scurtă în poale și larg despăcată la umeri. O mișcare vie și grațioasă a grumazului a înălțat capu-i cu perii sumeși la ceafă în corimb, și pe fruntea-i, coronată cu o îngustă diademă, se strecoară ca un prepus de mânie. Peplul îi înfășoară, ca un brâu, talia zveltă, și cutele vășmântului ascund sânul fecioresc; dar brațele-i goale, unul se încovoiaie în sus, ca să scoată o săgeată din cucura de pe umeri; cellalt se reazemă pe creștetul cornut al ciutei. Ce neastâmpăr va fi făcând pe zeiță să calce așa iute pământul,

¹ Aluzie la legenda medievală despre convertirea cavalerului Hubert. Plecând să vâneze în vinerea Paștilor, când, după canoane, petrecerile, deci și vânătoarea, sunt interzise, Hubert s-a trezit deodată în fața unui cerb, care purta între coarne o cruce. Răpus de uimire, dar înțelegând mesajul, Hubert și-a gonit câinii, a aruncat armele și costumul de vânătoare, și, cucernic, s-a călugărit, devenind, în viață, episcop de Maëstricht și de Liège, și, după moarte, sfânt al Bisericii catolice și patron al vânătorilor.

sub crepidele-i împletite pe picior ca opincile plăieșilor noștri? Pe cine amenință ea cu darda împenată ce ea atinge cu degetele-i delicate? Trimite ea, oare, în câmpii etolici ai Calidonului, pe mistrețul uriaș, care va muri înjunghiat de mâna regescului vânător Meleagru¹? Urzește ea o crudă răzbunare în contra nenorociților fii ai nesocotitei Niobe²? sau că, încruntată, se gătește a da pradă câinilor pe îndrăznețul Acteon, care, vânând prin dumbravă, a cutezat să-și desfăteze vederile cu uimitoarea priveliște a castei zeițe, scâldându-se în pârâu³?...

¹ *Mistrețul din Calidon* (ținut al Greciei antice), „o năprasnică fiară“, „mare, cum Epirul ierbos n-are tauri mai mari“, cu ochii „de foc și de sânge“, cu coama stând „țeapănă-n sus, ca un gard de sulite înalte“, cu colți colosali, „deopotrivă cu dinții elefanților indici“, care, când grohăia, „pe latele spete-i curgea spuma fierbinte“ și „fulgere-mproșca din gură“ — cum îl descrie poetul latin Publius Ovidius Naso (43 î.e.n. — 17 e.n.) în cartea sa de inspirație mitică, *Metamorfoze* —, trimis în mânie de „zân-Artemida-ntr-ornată în aur“ să pustiască ogoarele regelui Aineus, pentru că, „după un an de belșug“, acesta uitase altarele-i „fără tămâie“ și fără de jertfe; mistrețul din Calidon a fost ucis de „mâna regescului vânător Meleagru“, fiul lui Aineus.

Vezi și infra, sub cap. VII, descrierea basoreliefului *Mistrețul din Calidon*, și la p. 256, nota 2.

² Aluzie la una din crudele răzbunări ale zeiței Artemida și a fratelui său geamăn, Febus Apolo, împotriva frumoșilor fii și frumoaselor fiice ale nesocotitei Niobe, soția regelui teban Amfion, care îndrăznise să se considere pe sine superioară Latonei.

O versiune a acestei legende, prelucrată după *Tales of ancient Greece (Povești din Grecia antică, engl.)* de G.W. Cox, a fost publicată de Odobescu în ediția *Scrieri literare și istorice...*, București, Editura librăriei Sococ & Comp., 1887, volumul <al> III <-lea>, p. 229—303, sub titlul *Niobe și Latona*, în grupajul *Zece basme mitologice*.

³ Aluzie la legenda tebanului Acteon, care, pentru vina de a-și fi desfătat, din întâmplare, „vederile cu uimitoarea priveliște“ a zeiței Artemis „scâldându-se în pârâu“, a fost preschimbat în cerb și sfâșiat de propriii săi câini de vânătoare.

Cugetul ei e o divină taină. Artistul a știut numai să împietrească, în repede și mândra pornire a mersului zeiței, acel vers caracteristic al piosului cântăreț:

Cu inima vitează ea trece pretutindeni, prăpădind odrasla fiarelor sălbatice¹.

Astfel a izbutit a crea un ideal sublim al artei vânătoarești!

O inspirațiune de altă natură a dat naștere, în al XIV-lea secol, Dianeii lui Jean Goujon, care și dânsa va rămânea pururea ca o măreață simbolizare a aceleiași idei. Dar sculptorul francez, unul din luceferii acelei epoci, cu drept cuvânt numită *Renaștere*, în care producțiuni de frunte în litere și arte, ca florile primăvara, răsăreau prin toată Europa din imaginațiunile stimulate de studiul modelelor antice, Jean Goujon, trăit la Curtea desfătăată a regelui Henric al II-lea de Valois, văzuse adesea pe frumoasa ducesă de Valentinois, pe Diana de Poitiers, favorita regelui și adevărata stăpână a Franciei, prezidând la splendidele și voioasele vânători regale ce se dau în pădurile de la Fontainebleau și de la St. Germain. Pe chipul acelei voluptuoase regine a frumuseții, mâna măiastră a răspândit aureola unei divinități vânătoarești.

Însă creațiunea sa, modulată în linii unduloase și pline de morbidețe, nu mai are nimic din aspra candoare și din energia virginală a anticei Artemide. Diana lui Goujon e o zeitățe lenoasă; ea se odihnește, pe jumătate culcată. Trupu-i fără vășmânt nu ascunde nici una din dezmierdările sale; gura-i zâmbește cu o trufașă nepăsare; păru-i, în vițe unduioase, e

¹ *Humni Homerici*, XXVII, *In Dianam*, v. 9—10:

ή δ' αλκιμον ἦτορ ἔχουσα
πάντη ἐπιστρέφεται, θηρῶν ὀλέκουσα γενέθλην
(n. a.).

ridicat cu o măiestrită eleganță, sub podoaba artistică de pe creștet; brațul stâng, ornat cu brățări la umăr și la mână, ține un arc destins; iar mâna dreaptă, cu un mănunchi de flori, înconjoară și mângâie grumazul unui cerb măreț. Adăpostită sub coarnele trufașe ale nobilului animal, zeița își reazemă trupul pe șalele lui; un câine se odihnește sub picioarele pe jumătate lungite ale Diane, și altul, lăptos, stă alături cu cerbul.

Un aer de nobilă moliciune domnește într-această grupă; înfățișarea-i fastuoasă și elegantă repoartă mintea către timpii când plăcerile vânătorii, cu tot cortegiul lor de lux și de galanterie, erau numai petrecerea favorită a regilor și a fericitorilor de pre această lume.

Când de la aceste două modeluri, caracterizate unul prin grația corectă și prin vigoarea juvenilă a Antichității, celălalt prin eleganța mai răsfățată și mai somptuoasă a Renașterii, ne întoarcem privirea asupra gravurii vechiului artist german, mai înainte de toate, mintea noastră încearcă ca un simțământ de sfială. Ne întrebăm dacă acea scenă complicată, cu tot vulgarul aparat al vânătorii, posedă cu adevăr în sine elementele unei opere estetice; dacă cumva frumosul poate să existe acolo unde el nu izbește chiar de îndată vederile. Ne iutăm, ne întrebăm...

Dar cu cât privim mai cu băgare de seamă combinarea acestei compozițiuni, în care geniul tudesc se vădește cu toate năvele sale amănunte și cu toate precugetările sale reflectivă, cu atât mai mult încolțește în noi o simțire îndoielnică de mulțumire, care crește treptat și ajunge, până la sfârșit, a ne pătrunde de o admirațiune anevoie de definit. Nu eleganța, nici grația formelor, nu perfecțiunea, nici simplitatea corectă a compunerii deșteaptă în noi acest ciudat simțământ, ci mai mult nu știu ce cugetare adâncă care a prezidat la concepțiune, nu știu ce

misterios efect pe care-l produce întrunirea intenționată a atâtor detațiuni, așa de naiv reprezentate.

Scena se petrece la poalele unei stânci păduroase, pe care o încunună un castel feudal cu turnuri și cu metereze; la dreapta curge un râu, în undele căruia se resfrânge umbra tufișului de pe mal; peste râu trece o punte de piatră; la stânga, tărâmul se-nalță acoperit cu câțiva rari copaci, mai mult frânți și uscați. Prin această stearpă pădure se zărește cerbul, purtând cu smerenie crucea răstignirii pe al său creștet, înfiptă în fața latelor sale coarne. Pe întâiul plan se află vânătorul cu calul și cu câinii săi; el a descălecat și a dat în genunchi, privind cu o cuvioasă mirare vedenia ce-i trimite cerul. Costumu-i este îmbrăcămintea vulgară a vânătorilor contemporani cu artistul. Calul stă neclintit, fără ca să vadă ceea ce produce pietoasa mirare a stăpânului, și ogarii, câteșicinci, nedând seama la ceea ce se petrece, se odihnesc ca de popas.

Toate părțile acestei compuneri sunt lucrate, ca toate operele lui Albert Dürer, cu o scrupuloasă acuratețe; totul e exact, dar nimic în particular nu are o formă care să placă mai mult decât simpla și reala natură. Stânci, copaci și animale, toate sunt în nesimțire, toate stau în nepăsare; singuri, cerbul miraculos și vânătorul pocăit produc contrast, prin pozele lor, în care se străvăd simțăminte adânci; cerbul, în repaosul său cumpănit, pare a simți de ce preț nestemat este sfânta podoabă ce el poartă; vânătorul vede uimit, chiar în obiectul persecuțiunilor sale, chiar pe fruntea vânatului, semnul ce-l va mântui de păcate; el se-nchină la dânsul, rostind poate, în cugetul său, maxima pe care, cu șapte secolii în urmă-i, a formulat-o într-astfel renumitul vânător al meziului-ev, Gaston Pheobus: „Prin vânătoare scapă omul de păcatul trândăviei, căci acela care fuge de cele șapte păcate de moarte trebuie,

după legea noastră, să fie mântuit; prin urmare, vânătorul bun va fi mântuit¹.

Iată în ce mod arta germană, întrunind idei abstracte cu prozaice amănunte, a știut să traducă, cu penelul, ideile care se rezumă în legendara vânătoare a sfântului Hubert, patronul vânătorilor creștini din Occident.

Mă opresc, căci mi se pare că iar am greșit calea. Întreprinsesem, pe cât țin minte, a căuta în cercul literelor și al artelor, imagini vânătoarești asupra cărora să ne potrivim la gusturi, și iată că mă pomenesc vorbindu-ți despre arta germanilor și despre gravură, două lucruri care, pre cât iar știu, îți sunt deopotrivă urâte.

Nu cred, în adevăr, ca la tine pictorul Albert Dürer să aibă mai multă trecere decât compatrioții lui, muzicanții Beethoven²

¹ *Gaston Phoebus, comite de Foix* (1331—1391). Cartea lui s-a tipărit mai întâi la 1507, sub titlul: *Des déduitz de la chasse des bestes sauvages et des oyseaux de proie*: „En chassant on évite le péché d’oisiveté, car qui fuyt les sept péchés mortels, selon notre foy, il devroit estre sauvé: donc bon chasseur sera sauvé.“ — Sfântul Hubert, fiu al ducelui de Acvitalia și apoi episcop de Maëstricht, pare a fi trăit între 656 și 730. Cât despre Albert Dürer, pictor și gravor din Nürnberg, viața lui se întinde de la 1471 până la 1528 (*n. a.*).

² *Ludwig van Beethoven* (1770—1827), „marele om în care e personificată arta muzicală“, cum îl caracterizează Odobescu într-un interesant articol din tinerețe — *Viitorul artelor în România* (1851). Evocând, în articolul citat, tabloul armoniic al celei de a șasea simfonii beethoveniene, *Simfonia pastorală*, Odobescu nota „într-o pagină vrednică a sta alături de cele mai bune descrieri ale unor opere de artă din *Pseudo-cynegeticos*“ (T. Vianu): „Cine poate să audă furtuna descrisă de dânsul în *Simfonia pastorală*, fără de a se simți pătruns de aceeași groază care o simte omul în luptă cu elementele desfrânate! Îți pare mai întâi că auzi tunetul murmurând groaznic în cer; deodată un fulger străbate norii, îi sparge, și auzi

și Mendelsohn, și negreșit că nu invențiunea gravurii cu apă-tare, ce i se atribuie, îi va câștiga mai mult preț în ochii tăi.

Poate însă că, pentru hatârul patronului tău, sfântul Hubert, mă vei ierta în cazul de față și vei primi chiar ca, sub rubrica gravurii lui Dürer, să se grupeze, în opera proiectată, tot ceea ce ție nu-ți place în arta vânătoriei.

Aceasta îți va fi cu atât mai lesne, cu cât, desigur, proiectul de carte va rămânea, cât despre mine, pururea în stare de proiect, și că, așteptând să-mi vină momentul de inspirațiune și talentul de critică ce mi-ar trebui ca s-o pot scrie, eu unul voi rămânea întocmai ca vrabia care mălai visează.

Așadar, fii pe pace; n-am să aștern aci tot ce ar trebui să se afle în acea monogragie filozofică, istorică, literară și estetică a vânătoriei. Nu zic că această semeață idee nu mi-a trecut un moment prin creieri și că n-am început chiar a citi, cu acest scop, tractatele în proză, *Κυνηγετικοί*¹ al lui Xenofon și al complinitorului său Arrian, notele despre vânătoare, cuprinse în *Onomasticonul* lui Iuliu Polux, ba încă și poema elenă a lui Opian, apoi și cea latină a lui Grațiu Faliscu, în fine, chiar și

ploaia izbînd cu putere pămîntul; viscolul începe, se aud șuierînd frunzele pomilor, și vîntul chiuie cu sunete ascuțite, în vreme ce un tunet, din ce în ce mai slab, se aude abia în depărtare; cu încetul totul se liniștește, și nu mai auzi decît un vînt ușor scuturînd picăturile de ploaie după foile ierbi; pe urmă se face soare pe câmpii, îți pare că vezi soarele ieșind luminos dintre nori, care fug către orizont, în vreme ce curcubeul se destinde pe cer; atunci se aude deodată strigătul de bucurie al prepelițelor care ies iarăși la soare, și, departe, ca din ecoul unei văi, se aude mugetul oilor și fluierul păstorului; cine va putea descrie mai bine decît Beethoven această scenă a cărei frumusețe nu e de comparat cu nimic alt?⁴

¹Citește: *Cyнетicoi* (gr.).

serbedele versuri fragmentate ale lui Marcu Aureliu Nemesianu Cartaginezul, imitatorul lui Opian.¹

Vina este a ta! Cine te-a pus să înșiri de aceste nume în Introducțiunea ta, însoțindu-le cu o grindină de citațiuni latine? În calitatea mea de academic mi s-au aprins călcâiele de focul clasicității, și iată pentru ce ai fost silit să rabzi, în această epistolă, o contrabombardare de versuri latinești, ba chiar și elinești. Acum ține-te bine și de aci înainte!

Dar cu toată pofta ce am de a te copleși subt un nemete de erudițiune cinegetico-academică, trebuie să-ți mărturisesc că am constatat cum că autorii antici care au tractat despre vânatoare, *de venatione*, sunt tot așa de plini de amănunte tehnice ca și *Manualul* tău, și, prin urmare, nu m-am simțit nici aci în stare de a face analize. Apoi, mi-a fost milă de noi amândoi, când m-am gândit că ar trebui să traduc pe dea-ntregul

¹ Toată lumea știe că generalul atenian *Xenofon* a trăit cam de la 445 până pe la 335 înainte de Chr.; dar scriitorii citați în urmă-i, fiind cu mult mai puțin cunoscuți, însemnăm aci epoca viețuirii și patria lor: *Flav<ius> Arrian<us>*, istoric elen, născut la Nicomedia, în Bitinia, la anul 105 după Chr., a căutat mereu să imite pe Xenofon; s-au păstrat din scrierile lui: *Expedițiunea lui Alexandru*, *Indicele*, *Periplul Pontelui Euxin*, *Manualul lui Epictet*, *Tractatul de tactică*, *Tractatul de vânatoare* și altele. — *Iuliu Pollux (Polydeucte)*, sofist și gramatic elen, născut la Naucratis în Egipt, pe la anul 130 după Chr., ne-a lăsat un lexicon în zece cărți, care poartă numirea de *Onomasticon* și în care cuvintele sunt dispuse după materii; la începutul cărții <a> V <-a> tractează pe larg despre ale vânătoriei. — Poetul elen *Opian* a trăit în al II <-lea> secol după Chr. și a murit foarte june, lăsând o poemă despre vânatoare (sfârșitul pierdut) și alta despre pescuire. Alte opere ale lui s-au nimicit. — *Grațiu Faliscu* a trăit la Roma pe timpul lui August <30 î.e.n. 14 e.n.> și a lăsat numai poema *Cynegeticon*. — *M<arcus> Aur<elius> Olimpius Nemesianus* a trăit în secolul <al> III <-lea> după Chr. Din trei poeme ale lui, despre vânatoare, despre pescuire și despre plutire, au rămas numai 325 versuri din cea dintâi (*n. a.*).

13 capitole ale *Cynegeticelor* lui Xenofon, alte 35 ale urmașului său Arrian și vreo 85 paragrafe din *Onomasticonul* lui Polux.

În Opian, în acel „noian de grații“ — „βυδὸς τῶν χαριτῶν“¹, cum îl numește cu îngâmfare sholiastul Ioan Tzetzes², aș găsi, fără îndoială, frumuseți îndestule de citat; dar tinerelul poet din Anazarba Ciliciei nu prea știa să-și cumpănească bine avânturile prolixе ale înfocatei sale muze, și ce ai zice, rogu-te, când, spre a-ți reaminti numai poetica descriere a vânătorii de lei din cântul al IV-lea, aș mai transcrie aci o sută treizeci și patru exametri elinești?

Mă vei ierta însă a fi mai puțin discret în favoarea câinelui, și pe lângă lăudăroasele cuvinte ale d<omnu>lui de Quatrefages³, pe care tu le-ai tradus, pe lângă povețele tale, de care m-am și folosit, precum ți-am arătat mai sus, lasă-mă să adaug și să pun unul după altul, portretul câinelui, făcut, în versuri elinești, de Opian, și un fragment analog din poema lui Grațiu Faliscu, ale cărui versuri grele de înțeles ne-au păstrat limba tehnică a strămoșilor noștri, vânătorii latini, limbă pe care poetul, ca om de meserie, trebuie să o fi cunoscut adânc.

Iată mai întâi ce spune Opian despre câine:

Împreunând neamurile de câini, să ai grijă a căta speciile care se potrivesc între ele și se aseamănă mai mult. Astfel le vei împerechea mai bine; dar vânătorii au observat însă că cele mai frumoase din toate sunt acelea care rămân necorcite. Sunt, negreșit, o mulțime de specii, iar forma și chipul unora din ele sunt astfel: trup lung, sănătos și plin; cap ușor cu vedere bună; ochi care lucesc vânăț; gura mare cu dinți ascuțiți, iar

¹ Citește: *Vytos ton chariton* (gr.).

² „Sholiastul“ Ioan Tzetzes, filolog bizantin din secolul al XIII-lea e.n.

³ *Jean Louis Armand de Quatrefages* (1810—1892), naturalist și antropolog francez, Membru al Academiei Franceze de Științe.

urechile scurte și îmbrăcate cu o piele subțire; gâtul lung și, dedesubtu-i, un piept puternic și lat; labela de dinainte sunt, într-adevăr, mai scurte, înțepenite pe picioare drepte, cu fluier înaintate; șoldurile largi; șira coas-telor așezată pieziș; coapsele cărnoase, dar nu grase, și la spate au o coadă tare, lungă și bine umbrită. Astfel de câini se întrebuintează la alergături îndelungate după căprioare, după cerbi și după iepuri iuți la fugă¹.

Să trecem acum și la Grațiu Faliscu:

Împreunează dar între dânșii câinii de același soi, pentru ca prăsila să poarte semnele străbunilor, și află că părinții care zămislesc tineri pruncii lor, îți vor da câini metagonți enormi. Mai întâi de toate să aibi cea mai mare grijă ca să împerechezi câini de o bărbăție încercată; apoi a doua îngrijire trebuie să fie ca înfățișarea lor să nu stea mai prejos și să nu dea de rușine a lor fire. Aceștia trebuie să fie cu fața în sus, cu urechi păroase

¹ Opiani *De venatione* <Despre vânătoare, lat.> I, v. 394—413:

„Εθνεα σοί κυναν θάλαμητολέοντι μελέσθω,
ἄρμενά τ' ἀλλήλοισιν τ' ἐξοχα φύλα...

Ω δε μὲν ευ κεράσειας' ἀτὰρ πολὺ φέρτατα πάντων
φύλα μένειν μονόφυλα τά τ' ἐξοχα τεκμήησαντο
ἄνδρες ἐπακτῆρες· τά δὲ μυρία φύλα πέλυται,
τῶν ἀμόθεν μοσφαί τε καὶ εἶδεα τοῖα πελέσθω·
Μηκεδανόν, κρατερὸν δέμας, ἄρκιον, ἦδε κάρηνον
κοῦφον, ἐυγληνον· κυαναὶ στίλβοειν ὅπω παί·
καργχαρόν, ἐκτάδιον τελέθει στόμα· βαιὰ δ' ὑπεθεν
οὔατα λεπταλέοιοι περιστέλλοι θ' ὑμένεσσι·
δειρὴ μηκεδανὴ καὶ στήθεα νέρθε κραταιά
εὐρέα· τοί πρόσθεν δὲ τ' ὀλιζότεροι πόδες ἔστων·
ὀρθοτενεῖς κῶλων ταναοὶ δολιχῆρες ἰστοί·
εὐρέες ὠμοπλάται, πλευρῶν ἐπικάρσια ταρσά
ὄσφυες' εὐσοκαὶ' μὴ πίνονες' αὐτὰρ ὅπισθε
στρυφνὴ, τ' ἐκτάδιός κε πέλοι δολιχόσκιος οὐρή·
Τοῖοι μὲν ταναοῖσιν ἐφοπλίζονται δρόμοισι
δόρκοις ἠδ' ἑλάφοισιν ἀελλοπόδη τε λαγωῶ.

(n. a.).

pe frunte, cu gura mare, astfel ca măselele căscate să verse foc mișcându-se, cu pânțelele strânse îngust la vintre, cu coada scurtă, cu șale lungi, cu coama mărunță pe grumaz, nu prea stufoasă, dar îndestulă, ca să-i ferească de frig, iar sub umerii lor sănătoși să se-nalțe un piept care să ducă la alergătura multă și să nu se obosească de cele mai mari goane. Fugi de câinele a cărui labă lasă urme late; acela e moale la treabă; mie îmi plac picioarele țepene, cu mușchi uscați și cu călcâie solide la luptă.¹

Toate merg bine, dar bag de seamă că, numai în privința coadei, Opian și cu Grațiu Faliscu nu se prea înțeleg între dânșii; latinul o vrea scurtă — „*cauda brevis*“; elenul, din contra, pretinde ca câinele să aibă la spate o coadă țeapănă, „*σιρυφνή*“², lungă, „*εκτόδιός*“³, și care să umbrească de parte, „*δολιχόσκιος*“⁴, adică să fie și lungă și stufoasă. Se vede că

¹ Gratii Falisci *Cynegeticon*, v. 263—278:

Junge pares ergo, et majorum pignore signa
 Feturam, prodantque tibi Metagonta parentes,
 Qui genere sua pecus hoc immane juvena.
 Et primum expertos animi, quae gratia prima est,
 In Venerem jungunt: tum sortis cura secunda,
 Ne renuat species, aut quae detrectet honorem.
 Sint celsi vultus, sint hirtae frontibus aures,
 Os magnum, et patulis agitato morsibus ignes
 Spirent, adstricti succingant ilia ventres,
 Cauda brevis, longumque latus, discretaque collo
 Caesaries, non pexa nimis, non frigoris illa
 Impatiens; validis tum surgat pectus ab armis.
 Quod magnos capiat motus, magnisque supersit.
 Effuge, qui lata pandit vestigia planta;
 Mollis in officio; siccis ego dura lacertis
 Crura velim, et solidos haec in certamina calces.
 (n. a.).

² Citește: *stryfne* (gr.).

³ Citește: *ectadios* (gr.).

⁴ Citește: *dolichoscios* (gr.).

în tot timpul importanta cestiune a coadei a fost controversată, căci

adhuc sub iudice lis est.¹

Chiar de m-aș încerca să împac într-o dată pe Opian cu Grațiu Faliscu, punând aci și descrierea câinelui din *Cynegeticile* lui Xenofon, unde ambii poeți par a fi găsit mai tot materialul lor adunat gata, tot ar rămânea pricină de sfadă între Roma și Atena, de vreme ce școlarul lui Socrate cere ca coada la câine să fie lungă, dreaptă și ascuțită, iar Arrian, făcând lauda unui câine vestit al său, spune că acel model al rasei câinești avea o coadă subțire, lungă, aspră la păr, mlădioasă, încovoiată, și la vârf mai stufoasă².

Dar ce atâta vorbă despre coadă? Românul pretinde că „din coadă de câine, sită de mătase nu se poate face“, și apoi, numai la pește se zice că-i coada mai ferită chiar și decât capul.

Din acestea se vede curat că poporul român, moștenitor al credințelor și al înțelepciunii latinilor, nu se arată în proverbele sale așa tare încântat, ca poeții și prozatorii eleni, de coada cea lungă a câinelui, de încovoieturile ei mlădioase, de perii ei aspri și umbroși.

Fără de a mai căuta în zadar o soluțiune pentru interesanta controversă *de cauda canis*³, hai să o lăsăm și de astă dată încurcată.

Pe lumea aceasta, cele mai bune și frumoase lucruri trebuie să aibă o margine.

¹ Horatii *Ars poetica*, v.78:

pană acum pricina este în judecată (*n. a.*).

² Xenophontis *De venat<ione>*, IV: οὐράς, μακράς ὀρθάς, λιγυράς. Arriani *De venat<ione>*, libel. V: οὐράς λεπτάς μακράς δασείας τὴν τρίχα, ὑγράς, εὐχαμπεῖς, τὸ ἄκρον τῆς οὐράς δασύτερον (*n. a.*).

³ De cauda canis — despre coada câinelui (*lat.*).

V

IATĂ-NE ACUM ȘI ÎN ROMA! — MAI MARE RUȘINE PENTRU
 COTGOGEAMITE ÎMPĂRAT! — SCULPTURA ISTORICĂ
 PE ARCUL DE TRIUMF AL LUI TRAIAN. — PLATON ȘI XENOFON NE
 POFTESC LA VÂNĂTOARE. — TREN DE PLĂCERE PRIN EPOCA
 GLACIARĂ. — FARAONI VÂNĂTORI. — PĂCAT CĂ GUILOM TELL
 VORBEA NEMȚEȘTE! — DE LA CAPRA-NEAGRĂ LA IUBITĂ
 ȘI VICEVERSA. — POEMĂ CÂMPULUNGEANĂ.

Să sărim acum, pe nerăsuflăte, din literatura cinegetică a anticilor, în sfera artelor vânătorești, tot la dânsii.

Dacă vreodată, amice, te va ajuta norocul să mergi la Roma, ca român, negreșit te vei duce să vizitezi Forul lui Traian, și vei admira, în mijlocul acelei piețe, prăbușită sub nivelul cetății moderne, măreața columnă de marmură, care iese din pământ încolăcită cu istoria originilor noastre naționale. Acea imagine încă vie a războaielor dacice, scoase la bun capăt de gloriosul Traian, o vom vedea poate într-o zi, dacă va voi Dumnezeu și guvernul nostru! turnată în bronz cu tot proeminentul relief al însuflețitelor sale sculpturi, împărțind pe una din piețele capitalei noastre; aș daogea chiar că, mai la locul său decât oriunde, ea ar fi în fața Academiei, la punctul unde s-a așezat deocamdată statua ecuestră a Voievodului românesc Mihai Viteazul, care, dacă ar putea vorbi, sârmanul, ar spune desigur tuturor cât se simte de rușinat, văzându-se expus a juca rolul de căpetenie pe o vastă și erudită scenă, ce pare înadins croită pentru împărătescul simulacru al dominatorului *Urbis et Orbis*.¹

Dar neavând deocamdată nimic de vânat pe piața S<fân-

¹ *Urbis et Orbis* — Cetății <Romei> și Universului (*lat.*).

tu>lui Sava din București¹, să ne întoarcem — cel puțin cu gândul — la Roma, și, aflându-te acolo, tu, ca vânător român, nu uita să te îndreptezi tocmai în fundul Forului Roman, la

¹ Pe piață, nu! dar ia să ne abatem, în treacăt, prin sălile de pe jos ale Academiei, ocupate provizoriu de Muzeul de Antichități.

Scenele de vânătoare au fost foarte mult întrebuițate ca subiecte decorative de către sculptorii antichității. Chiar și în muzeul nostru, unde nu ne prea putem lăuda până acum cu multe sculpturi antice, tot însă se văd două scene vânătoarești.

Una e pe un fragment de piatră (0,19 m înălțime, 0,24 m lărgime), purtând jos inscripțiunea elenă ΑΥΡΗΛΙΟΣ ΔΙΟΓΕΝΗΣ <Aurelios Diogenes>. Pe această lespede trunchiată se mai văd picioarele unui călăreț, cu partea de jos a calului alergând; sub dânsul, râtul și copitele unui mistreț, asupra căruiă se azvârle un câine cu botul căscat și cu coada în sus. Săpătura e cam grosolană, dar desenul e plin de mișcare.

Cealaltă scenă de vânătoare e, în adevăr, mai dezvoltată, dar, din nenorocire, mai puțin distinctă. Ea se află pe un brâu îngust care încinge buza de sus a unui sarcofag, ale cărui laturi externe sunt acoperite cu sculpturi. Acest interesant monument a fost adus de peste Olt (de la Reșca sau de la Celei, după toată probabilitatea), de către răposatul ban Mihalache Ghica, și depus în curtea caselor sale, care, apoi, vânzându-se prefecturii de Ilfov, sarcofagul a servit câțiva ani d-a rândul drept jgheab și iesle pentru caii dorobanților. Sunt însă doi ani de când am izbutit, cu ajutorul prefectului, d<omnu>l C. Manu, și al Comitetului Permanent, a face să se aducă la muzeu toate pietrele antice care zăceau neîngrijite în acea curte. Printre dânsule e și sarcofagul.

Pe una din laturile sale cele mari sunt patru personaje în picioare, înfășurate în togele lor; fiecare se află sub o osebită arcadă, formate fiind acestea prin doi pilastri, la colțuri, și prin trei coloane despărțitoare. Pe cealaltă latură mare, se văd trei genii aripați, fiecare pe câte un osebit postament; geniul din mijloc sună din cimbale, și ceilalți doi dănțuiesc, ținând în mâini câte o ciorchină de struguri și câte un mănunchi de căpățâni de mac. Pe una din laturile mici, alți doi genii, tot aripați și tot pe postamente, cântă, unul din flaut și altul din nai. Pe latura opusă, iarăși doi genii, dar pe un singur postament, se țin îmbrățișați. Trag ei oare

stânga de Coliseu, în capul străzii San-Gregorio, acolo unde se înalță, încă și astăzi, un antic și falnic Arc de Triumf, numit al lui Constantin cel Mare.

Istoria acestui monument nu prea face onoare primului împărat creștin, căci, ca să vorbim curat, Arcul nu este câtuși de puțin al lui; nu este nici măcar dăruit, ci este tocmai lucru de furat.

Cum? ce va să zică: un Arc de Triumf furat? Atâta nămilă de marmură, cu boltă mare cerească la mijloc și cu alte două arcade mai mici în laturi, cu opt colonne de *gialo antico*¹, cu opt statui de marmură frigiană viorie, cu întreite frize, cu timpane și cu medalioane sculptate, atâta clădărie, de patru ori cel puțin cât Turnul Colții, cum oare să o facă zapt cineva, fie măcar acela și un borfaș încoronat?

Deși-mi vine foarte cu greu să aduc așa necuviincioasă pâra împotriva sfântului împărat și patron al Bucureștilor, dar, am

împreună un danț îmbinat? sau sunt ei chipurile emblematice ale luptei amorului, pe care elenii le numeau *Eros* și *Anteros*? La colțurile sarcofagului se văd patru Victorii, purtând foi de palme și coroane: două mai mici, două mai mari.

Acum să venim și la brâul superior, pe care, jur-împrejur, se zăresc, sub ștersura rozătoare a timpului, vreo douăzeci și patru animale, vreo trei sau patru bărbați, toți în poze foarte animate, și poate încă și câțiva copaci. Animalele par a fi lei, mistreți, cerbi și tauri sălbatici, atacați cu furie de câini colosali și pândiți sau izbiți de către vânători. La un loc, între altele, se vede lămurit cum un vânător, proptit într-un genunchi, își îndreptează sulita către un taur, care, cu coarnele plecate, se repede asupra-i. Oare nu vom fi având aicea reprezentarea uneia din acele scene vânătoarești, care negreșit se petreceau adesea prin pădurile Daciei, între colonii romani și buorii uriași (*bos urus*), ce au lăsat și până azi creștetul lor fioros pe stema Daciei răsăritene? (*n. a.*).

² *Gialo antico* — marmură cu fundul galben (*it.*).

mai spus-o și într-alt loc, eu țin întotdeauna cu Traian și nu pot să las ca să i se ia ce este al lui.

Apoi toată lumea știe că, pe când marele Ulpiu biruia pe germani, pe daci și pe parți, pe când el umplea întinsul său imperiu de edificii sumptuoase și de lucrări de artă folositoare, senatul și poporul Romei se întreceau care de care să serbeze cu mai multă pompă binefacerile și triumfurile gloriosului împărat. Îi decretară dar tot felul de clădiri comemorative, la care lucra ilustrul arhitect și sculptor grec Apolodor. Atunci senălțară în Roma Forul lui Traian cu toate edificiile decorative dimprejurii: portice, bibliotecă, templu; atunci bazilica Ulpiană cu cinci rânduri de stâlpi de granit; atunci columna războaielor dacice cu statua învingătorului d-asupra; atunci, în fine, la capul Căii Apiane, pe care el o restaurase, un Arc de Triumf, pe care însă nu-l putură sfârși pre cât încă fu marele împărat cu zile.¹

Urmașii lui, geloși de a sa mărire, mai mult se gândiră a-și face loru-și monumente, decât a consacra pe cele ce aminteau poporului neasemuita glorie și dreptate a fericitului Traian. După ce trecură însă două sute de ani la mijloc, se găsi împăratul Constantin, care, de când îi venise gustul de a-și face din Bizanț o nouă capitală, se deprinsese strașnic a despuia fără rușine capetele de operă ale lumii, ca să-și împodobească cu ele Constantinopolea sa.

El văzu Arcul lui Traian stând fără căpătâi, în răspântia Căilor Sacră și Triumfală; la bază îi lipseau cu totul ornamen-

¹ L<uigi> Rossini, *Gli archi trionfali, onorarii e funebri degli antichi Romani*, Roma, 1836. — L<uigi> Canina, *Gli edifizii di Roma antica*, Roma, 1851. — Dr. H<einrich> Francke, *Zur Geschichte Trajan's und seiner Zeitgenossen*, Leipzig, 1840. — Dion Cassii *Historiarum romanarum*, LXVIII (n. a.).

te, și pe frontispiciu n-avea nici o inscripție votivă: „Stai! zise el, tot n-are Arcul acesta stăpân; aidi să-l fac al meu!“ Și puse îndată de-i ciopli, pentru pedestaluri, niște grosolane figuri de Victoriei pocite; iar pe ambele fețe ale aticului așternu lungi dedicațiuni, în care spunea cum el a scăpat lumea de tiranul Maxenție, cum a liberat cetatea, *Liberatori Urbis*, și a întemeiat pacea, *Fundatori quietis*.

Astfel Arcul lui Traian se pomeni într-o zi că a devenit Arcul lui Constantin.

Dar ce folos? În zadar inscripțiunile laudă pe noul triumfător, sculpturile din căpătâiele aticului și cele de la timpanele Arcului ne amintesc izbânzile lui Traian în contra dacilor și parților; statuiele așezate pe întabulamentele columnelor sunt ale regilor barbari robiți de Traian; în fine, cele opt medalioane sculpturale care, alăturate câte două, împlinesc golurile dintre columne, d-asupra arcadelor laterale, ne atestă și ele pietatea și iubirea de vânătoare ale învingătorului Daciei.

Patru din acele mari medalioane reprezintă sacrificii făcute de împărat pe altarele zeilor mitologici; alte patru sunt scene vânătoarești.

Pe unul din acestea, Traian, în tunică scurtă, cu *tibiale* sau poturi vânătoarești pe pulpe și cu toga pe umeri, iese cu alți doi soți de sub un portic, ținând calul de frâu; alături e un mândru june cu hlamida azvârlită pe spate, purtând de zgardă un frumos ogar. Câteșipatru țin în mână lănci înalte cu ascuțiș romboidal la vârf, de cele ce se numeau *contus*. Totul arată că ei se gătesc să plece la vânătoare.

Pe al doilea, împăratul, în goana calului său, cu capul gol, cu mantia fâlfâindă, cu o spadă lungă și îngustă ridicată în sus, urmărește pe un urs, care, fugind, își întoarce capul spre dânsul. Doi tovarăși, asemenea călări și fugind cu spadele plecate pe sub crăcile unui copac, însoțesc pe Traian.

În al treilea medalion, aceleași trei persoane călări — împăratul în frunte — străbat în fuga mare un tărâm stufos și mlăștinos, amenințând cu darde scurte, *venabula*, un mistreț gata a se preda.

În cel d-al patrulea, vânătoarea e terminată. Marele Traian, încununat cu o aureolă circulară sau nimb, ca icoanele sfinților noștri, stă în picioare sub umbră de copaci, și dă ordine altor trei bărbați, toți cu sulițe în mână, din care unul, mai în lături, ține de frâu un cal; un servitor, în partea opusă, poprește în loc un alt cal. Dinaintea împăratului e un leu mare, lungit mort la pământ.

Cu fiecare din aceste scene vânătorești se află împerecheată câte o scenă religioasă în care împăratul aduce rugăciuni și ofrande zeilor; când e să plece la vânătoare, el învoacă pe ocrotitorul familiei sale, pe Ercul rusticul, al Lațului, purtător de baltag, acoperit cu piele de leu; când merge să vâneze ursul, el își oțelește vârful lancei în focul de pe altarul lui Apolon lung-săgetătorul, ἔκρηβόλος¹, după ce a ucis mistrețul, el îi înfige căpățâna în copacul sacru care umbrește statua Dianei vânătorețe; și, în fine, după ce a biruit pe leu, el îi depune vârtoasa coamă la picioarele belicosului zeu Marte.

În nici un period al ei, sculptura antică n-a fost poate mai în stare de a înfățișa, cu un caracter mai energic și mai adevărat, asemenea scene, în care sălbăticia și gravitatea subiectelor reclamă oarecare asprime în mânuirea daltei. Vigoare în loc de grație, demnitate în loc de frumusețe, strictă exactitate la reproducerea naturii omenești în loc de forme estetice ideale, iată calitățile ce caracterizează stilul sculpturii din timpul lui Traian. Aceste calități le-au avut, mai mult decât ori-

¹ Citește: *ecevolos* (gr.).

care alții, artiștii aceia care au săpat marmurele columnei dacice, precum și basoreliefurile Arcului triumfal. Producțiunile lor constituie ceea ce s-ar putea numi *sculptura istorică*, căci sunt interpretațiuni credincioase și perfecte ale faptelor ce ele reprezintă, și fiindcă, în cazul de față, faptele au fost mărețe, operele de artă au știut și ele să păstreze un aspect cu totul impunător.

Este lucru cunoscut că cei vechi n-au nimerit sau n-au voit să înfățișeze animalele sub formele lor reale; de aceea să nu cătăm prea de aproape la fiarele din medalioanele Arcului; dar vânătorii, dar Traian mai ales, în pozele, în mișcărilor, în expresiunea, în musculatura lor, sunt adevărați eroi de vânătoare, precum în realitate erau eroi și pe câmpul de bătălie.

În aceste prețioase rămășițe ale artei romane din periodul eroic al imperiului, avem totdeodată dinaintea ochilor imaginea clară și vie a acelei vânători pe care singură o permitea Platon cetățenilor republicii sale, „vânătoarea cea perfectă, după cum zice filozoful, care se face în contra patruipedelor, cu cai, cu câini și cu însăși puterea trupului, în care fiara, învinsă prin alergături, prin răni, prin loviri, cade sub propria mână a vânătorului, vânătoarea care singură aprinde în om zeiescul dar al bărbăției”¹.

Dar strecurându-ne încetinel prin tot felul de cotituri fără pericol, iată-ne ajunși pe tărâmurile aprige ale vânătorii celei mari, în care goana fiarelor devine uneori o luptă crâncenă și-n care omul adesea trebuie să dea însuși piept în fața primejdiei.

¹ Platonis *Leges*, VII, 824: μόνη δὴ πᾶσι λοιπὴ καὶ ἀρίστη ἡ τῶν τετραπόδων ἵπποις, καὶ κυσὶ καὶ τοῖς ἐκυτῶν θήρα ἀώμασιν· ὧν ἀπάντων κρατοῦσι δρόμοις καὶ πληγαῖς, καὶ βολαῖς, αὐτόχειρες, θηρεύοντες, ὅσοις ἀνδρίας τῆς θειάς ἐπιμελές. (n. a.).

La asemenea cazuri, prepelicarul tău, amice, nu are ce-ți face, și chiar — după cum te pretinzi — nici cuțitul de la brâu nu te prea poate ajuta. Cât despre căruța mea, doară numai luând-o mârțoagele la fugă, poate că m-ar scăpa (Doamne ferește!) de așa năpaste!

Cu toate acestea, șezând acuma colea, fără grijă, răsturnat în jețul meu, privind liniștit pe fereastră cum mugurul liliacului se despică și n-verzește subț aburoasele sărutări ale soarelui de aprilie, și asultând, cu o dulce răpire, cum vrăbiile limbutate ciripesc și cum brotăcelul cântă vesel înturnarea zilelor calde, te încredințez că mi-ar place să străbat, fără totuși de a mă mișca din loc, și codrii umbroși, alergând cu gândul în goana cerbilor, și piscurile de stâncă, după urmele ideale ale caprei-negre, și vizuinile de prin munți, în prepusa dibuire a urșilor, și luncile cu răchită, după umbra dârei de mistreț, ba chiar și pustiile nisipoase, pe unde mi s-ar năluci vânători eroice de tigri înfricoșați și de lei fioresi!

Dar fiindcă, până acum, nici prin vis piciorul nu mi-a călcat prin asemenea prăpăstioase locuri, și fiindcă însumi, o mărturisesc cu umilință, n-am fost niciodată la acea aspră școală în care, după spusa anticului dascăl de vânătoare¹, „cetățenii învață a fi meșteri în războaie și în toate cele unde trebuie omului să știe a cugeta, a vorbi și a lucra bine“, de aceea, zic, nu mă voi încumeta a spune ceea ce aieva n-am văzut cu ochii, ci, legănat în răsfățările poeziei și ale frumoaselor arte, voi cerceta numai cum alții, mai pricepuți, au cugetat, au vorbit și au lucrat, descriind și reprezentând episoade caracteristice din viața plină de neastâmpăr a vânătorii celei mari.

¹ Xenophontis, *De venatione*, I: ἔκ τούτων γὰρ γίνονται τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἀγαθοὶ, εἰς τε τὸ ἄλλα ἕξ ὄν ἀνάγκη καλῶς νοεῖν καὶ λέγειν καὶ πραττεῖν (n. a.).

Dar în ce parte să ne întoarcem mai întâi privirile? Pe cine să întrebăm a ne spune în ce timp, în ce loc a fost vânătoarea mai prețuită, mai măreață, mai trebuincioasă, mai desfătătoare?

Câta-vom a descoperi, prin negura timpilor preistorici, pe sălbaticii primitivi ai pământului, cutreierând colosalele vegetațiuni antediluviane și luptându-se cu fiare uriașe, ale căror seminții s-au stins acum demult de pe fața lumii? Tu ai spus, la începutul cărții tale, că vânătoarea este o aplecare firească a omului, veche ca și dânsul; eu voi adăuga, tot spre lauda vânătoriei, că acest instinct a înlesnit chiar omului primele sale inspirațiuni artistice, și aceasta ne-o dovedesc cu prisos figurile de elefanți-mamuți cu coame stufoase, cele de reni cu late coarne răschirate, de urși ai speluncilor și de alte animale dispărute, ce s-au găsit pe unelte de corn, pe arme de os și pe plăci sistoase, gravate cu sula de către oamenii străvechi, care, în timpii perioadei glaciare a Europei, se adăposteau în peșterile de la Madeleine, de la Augerie, de la Massat și din alte stațiuni cufundate azi sub tărâmul Perigordului, al Gasconiei și al multor provincii din Franca meridională¹.

Urma-vom cu ochii cetele nesocotite de arcași și de lănceri, cârdurile nenumărate de zburătoare, turmele nesfârșite de animale, ce stau puse pe șireag printre ieroglifele templelor egiptene sau pe pereții de piatră văroasă ai palatelor ruinate

¹ Despre descoperirile de asemenea natură ale d<omni>lor Lartet, Chrysti, de Vibray, Garrigou și alții vorbesc toate publicațiunile care se ocupă de timpii preistorici, așa de mult studiați în anii cei din urmă. În anul acesta chiar, pentru prima oară, s-au descoperit oase de reni, sculptate cu figuri de același animal, și într-o peșteră din Elveția, la Thaingen. Cine știe dacă și peșterile munților noștri nu ne păstrează destăinuirii de felul acesta? (n. a.).

din Niniva și din Babilon? Ca să vâneze lei și tigri, girafe și gazele, ba chiar iepuri și cocori, faraonii Egiptului, despoții Asiriei și tiranii perși ridicau în picioare ordii și popoare întregi; iar după terminarea acelor năprasnice măceluri, legiuni de zugravi și de pietrari erau osândiți ca să aștearnă pe ziduri, pentru încremenirea viitorimii, toate acele nemărginite epopei vânătorești, care, prin nemilostiva lor monotonie, sperie și obolesc azi ochii călătorului minunat¹.

Asculta-vom, de pe râpele înverzite ale lacului Celor Patru Cantoane, voiosul și semețul cântec al plăiașului elvețian, cadențat de muza lui Schiller, amanta libertății? Fiul lui Guilom Tell îl întonă cu glas puternic, și echo îl repetă din sânul munților inimați în Uri, în Schwytz și în Unterwalden:

Mit dem Pfeil, dem Bogen,
Durch Gebirg' und Thal,
Kommt der Schütz gezogen
Früh am Morgenstrahl.

Wie im Reich der Lüfte
König ist der Weih —
Durch Gebirg' und Klüfte
Herrscht der Schütze frei.

Ihm gehört das Weit:
Was sein Pfeil erreicht,
Das ist seine Beute
Was da kreucht und fliegt.²

¹ <J.G.>. Wilkinson, *Private Life, Manners and Customs of the ancient Egyptians*, <London, 1837>. — <A.H.> Layard, *Nineveh and Babylon*, <London, 1853> (n. a.).

² Schiller, *Wilhelm Tell*, Act<ul al> III <-lea>, Scen<a> I:

Cu săgeata, cu arcul,
Prin munți și prin văi,

Aci mă aflu din nou în mare primejdie ca să azvârli din mână foaia pe care, cu mai multă sau mai puțină răbdare, tu te silești a mă citi. Cum! am cutezat a-ți pune subt ochi chiar și versuri nemțești?! Oare putea-vei să mă ierți?...

Dă-ți osteneala, rogu-te, a căta în josul paginii, traducerea schiopătândă a acestor frumoase strofe, în care colcotesc cele mai nobile simțăminte ce iubirea de vânătoare poate aprinde în inima unui om, și sper că tu, vânător, te vei împăca îndată cu poetul, dacă nu și cu limba lui.

În acea limbă este scrisă cea mai expresivă poemă a vieții vânătoarești, eroica dramă a lui Guilom Tell, în care răsufală, peste tot, aerul liber și curat al plaiurilor alpestre și iubirea necumpătată de patrie a cetățenilor liberei Elveții. O țară întregă scăpată din robie numai prin inima vitează și prin săgeata dibaci mânăta ale unul vânător, iată desigur cea mai falnică izbândă cu care se poate mândri vânătoarea. Poetul s-a pătruns de acea mândrie de vânător, și auzi-l cu câtă dragoste vorbește el chiar și de înțelepciunea caprei-negre, care, când merge cu cârdul să pască la înțarcători, pune straja la

Vânătorul calcă întins,
De timpuriu, la raza dimineții.

Precum în împărăția vânturilor
Domn este vulturul,
Prin munți și prăpăstii
Domnește liber vânătorul.

Al lui este spațiul;
Tot ce atinge a sa săgeată
Este prada lui,
Tot ce se târăște și zboară!

(n. a.)

pândă, ca să tragă cu urechea și să fluiera când se apropie vânătorul.¹

Tot despre acea sprintenă și sfoasă fiică a stâncilor a zis și poetul latin, în versuri mai vii și mai colorate decât cel mai nimerit tabel:

Pendentem summa capream de rupe videbis;
Casuram speres; despicit illa canes².

Iată cum știe poetul să ne facă a simți chiar și decepțiunea vânătorului. Ajuns pe culmele alpestre,

pe stânci de scuți de gheață, troiene de zăpezi
pe care o suflare le-aruncă repezi jos,

el se oprește, se uită în dreapta și în stânga, cătând să zărească amăgitoarea pradă care i-a pierit din ochi, și apoi întăritat, obosit, mânios de zadarnica-i osteneală, el strigă în limba lui Byron... ba stai; mai bine să-l facem să vorbească românește, în versuri pe care însuși ajutorul lor va fi și uitat că le-a scris odinioară, în depărtatele-i *Ceasuri de mulțumire*:

Așa; și-n aste locuri căprița a sărit.
Piciorul ei cel ager m-a încurcat de tot:

¹ Schiller, *Wilhelm Tell*, Act I, Scen<a> 1:

Das Thier hat auch Vernunft;
Das wissen wir, die wir die Gemen jagen.
Die stellen klug, wo sie zur Weide gehn
'ne Vorhut aus, die spitzt das Ohr und warnet
Mit heller Pfeife, wenn der Läger naht.
(n. a.).

² Martialis *Epigram* <mata>, XIII, 98 <-99>

Vei vedea capra-neagră atârnată de vârful unei râpe;
Speri că va cădea; dar ea cată cu dispreț la câini.
(n. a.).

Câştigul meu de astăzi abia de va plăti
Primejdioasa-mi muncă...¹

Altădată însă vânătorul, mai norocos în goana sa, își cântă cu veselie izbânda, și, în inima-i mulțumită, dorul iubitei sale vine de se amestecă cu plăcerile vânătoriei. Atunci poetul — acela care, în secolul nostru, a știut mai bine decât oricare să împrăspăteze, cu o nouă dulceață și cu un mai viu profum, limba îmbătrânită a lui Ronsard — Alfred de Musset, a pus în gura plăiașului un cânt vesel, în care bucuria triumfului la vânătoare se îngână cu dulci amintiri de amor:

Chasseur, hardi chasseur, que vois-tu dans l'espace?
Mes chiens grattent la terre et cherchent une trace.
Debout, mes cavaliers! C'est le pied du chamois. —
Le chamois s'est levé! — Que ma maîtresse est belle! —
Le chamois tremble et fuit! — Que Dieu veuille sur elle! —
Le chamois rompt la meute et s'enfuit dans le bois. —
Je voudrais par la main tenir ma belle amie. —
La meute et le chamois traversent la prairie; —
Hallali, compagnons, la victoire est à nous! —
Que ma maîtresse est belle et que ses yeux sont doux!²

¹ C.A. Rosetti, *Ceasuri de mulțumire*, București, 1843, traduce astfel aceste versuri din *Manfred*-ul lui Lord Byron, Act I, Scen<a> I:

Ye toppling crags of icel
Ye avalanches, whom a breath draws down.
.....
..... Even so
This way the chamois leapt; her nimble feet
Have baffled me; my gains to-day will scarce
Repay my breack-neck travail.

(n. a.)

² Alfred de Musset, *La coupe et les lèvres*, Act al II<-lea>, Scen<a> a> II<-a>:

Vânătorule, semețe vânătorule, ce zărești tu oare în spațiu?
Câinii mei răcăie țărâna și caută o urmă.

Cântă și chiuie vesel vânătorul, căci izbânda este a lui! A prins capra în pădure; și, în vale, iubita-i cu ochi dulci îl așteaptă ca să-l strângă de mână. Sufletu-i acum înoată în bucurie. Au trecut, s-au șters zilele de dor pe când el rătăcea prin luncă, suspinând doina vânătoarească:

Lunca țipă, lunca zbiară
Pentru-un pui de căprioară,
Vai de biata inimioară;
Ca și lunca geme, zbiară
Pentru puica bălăioară.

Frunza crește, frunza cade,
Căprioara n-o mai roade.
Vai de mine, ce m-oi face?
Doru-n sufletul meu zace
Și-inimioara-mi nu mai tace!

Inimă, fii răbdătoare
Ca pământul sub picioare,
Pân' ce puica bălăioară
S-o întoarce-n luncă iară
Cu cel pui de căprioară!¹

Săriți, voinici! E copita caprei-negre.
Capra-neagră s-a sculat! Frumoasă mai este iubita mea!
Capra-neagră tremură și fuge! Dumnezeu să mi-o păzească!
Capra-neagră întoarce haita și fuge în pădure.
Aș vrea să ții de mână pe draga mea iubită.
Haita și capra-neagră trec peste pășune:
Hura! tovarăși, izbânda este a noastră!
Mult mi-e frumoasă iubita și dulci îi mai sunt ochii!

(n. a.).

¹Poezii populare ale românilor, adunate și întocmite de Vasile Alecsandri, București, 1866, p. 225 (n. a.).

Puica s-a întors în luncă; ea a înfrânt și a zdrobit inima poetului mai rău decât crudul vânător când sfâșia fără milă sânul căprioarei, și atunci, tot dânsul, tot de Musset, mlădiindu-și lira pe un ton mai duios, adă-ți aminte, amice, cum, în câteva versuri rezezi și armonioase, adevărate mărgăritare picate din acel corn de poetice îmbelșugări ce i-l revarsă suava lui muză într-o frumoasă noapte de mai, cum știe, zic, a schița în treacăt o întregă elegie vânătoarească:

Suivrons-nous le chasseur sur les monts escarpés?
 La biche le regarde; elle pleure, elle supplie;
 Sa bruyère l'attend; ses faons sont nouveau-nés;
 Il se baisse; il l'ègorge, il jette à la curée
 Sur les chiens en sueur son coeur encore vivant.¹

Sărind, cu ciuta și cu capra, din pisc în pisc și din stâncă-n stâncă, cine ne oprește acum de a ne strămuta până și în munții noștri?

Aci ne așteaptă *Vânătorul Carpaților*, pe care s-a cercat al cânta, într-o lungă baladă descriptivă, un muntean român, un câmpulungean, care, fără îndoială, a gustat plăcerile și ostinelile vânătorii de munți și a resimțit în sufletul său toate învietoarele freamăte ale vieții de plăiaș. Dacă natura l-ar fi înzestrat cu darul de a spune precum simte, <omnul> N. Rucăreanu ar fi făcut desigur un cap-d-operă nemuritor. Dar

¹ Alfred de Musset, *La nuit de mai*:

Urma-vom vânătorul pe munții râpoși?
 Ciuta îl privește; ea plânge și se roagă.
 Culcușu-i de burieni o așteaptă; iezii îi sunt de curând născuți;
 El se pleacă; o înjunghie și aruncă în pradă,
 Cânilor asudați, inima-i încă vie.

(n. a.).

știi că are românul o vorbă care cam zice că acolo unde nu este puțința, la ce-i bună voința?

Cu toate acestea, în balada *Vânătorul Carpaților* sunt imagini care se văd a fi fotografiate de pe natură. Păcat că au aspectul tern al fotografiei, și nu coloritul viu al vieții! Sunt și expresiuni neaoșe românești de o originalitate prețioasă, care ar luci ca nestemate într-o frumoasă salbă de versuri armonioase.

Subiectul baladei este, fără îndoială, conceput cu o bogată și adesea fericită varietate, căreia, din nenorocire, cititorul se vede silit a-i duce mereu jalea; căci pe tot minutul el simte în sine mintea învrăjbindu-se cu urechea. Eu unul mărturisesc că, pătruns fiind de mărețele dorințe ale poetului, am încercat un fel de simțământ dureros, văzând cât de puțin limba și versul au venit în ajutorul puternicei sale închipuiri, al <sic!> nobilelor sale aspirațiuni. De ce nu poate omul toate câte le dorește? Dar, vai! sunt puțini, foarte puțini aceia;

Non omnia possumus omnes¹.

O chemare către vânători, la revărsatul zilei, deschide șirul neregulatei și capricioasei strofe, scrise în versuri albe:

Ușor ca însuși cerbul pășește vânătorul
Pe coama cărărată<-a> piciorului de munte.
În poalele-i se-ntinde câmpia strălucindă
De mii de briliante ce varsă Aurora
Pe geana-i rourată, pe verzile ei bucle.

El trece pe muscelele însmăltate cu flori suave; apoi pășește tăcut pe sub bolta întunecată a fagilor și a frasinilor, unde mur-

¹Virgilii, *Eclog*<a>, VIII, v. 63:

Nu toți putem toate.
(n. a.).

mură izvorul și unde cântă mierla, grangurul și sturzul. Deodată însă vânătorii se opresc:

„Atârnați, feciori, merindea
 Sus pe ramure de arbori!
 Iacă urma căprioarei
 Proaspătă, de astă-noapte;
 E culcată-n fața coastei,
 Sus, în higiul¹ dintre plaiuri.
 Bătăiași, pe fuga-ndată!
 Vântul bate de minune!
 Luați bătaia sus din piscuri;
 Veniți trâmbă cam spre vale,
 Drept la fagii cei înalți;
 Acolo ne ținem noi.
 De veți auzi copoii
 Peste voi trecând în dosuri,
 Să tăceți, să nu dați gură,
 Căci se-ntorc cu ea îndată;
 Știți că trage tot în jos,
 Și atunci să întețiți!

Iute la pândă, la țitori!
 Cuprindeți bine din multe-n vale!
 Și curmătura să nu rămâie!
 Și treceți unul peste pârâu!“

Bătaia-acum începe, și iarăși încetează.
 Abia s-aud copoii pe vârfuri depărtate;
 Dar trec, se lasă-n scapăt, și pare că vânatul
 Cu câinii împreună s-au dus pe altă lume.
 Tăcut acum e totul; munteanul nici nu mișcă;
 În muta-i așteptare se uită l-a sa umbră
 Din ce în ce crescândă, și timpul el măsoară.
 Și iar s-aud copoii. Ca fulgerul de iute

¹ „Pădure jună și foarte deasă“ N. R <ucăreanu> (n. a.)

Sosesc din multe-n vale, din vale iar în multe.
Bătaia reîncepe; mereu se întetește;
Chefnitul¹ e aproape; cât colo frunza sună,
Ș-acî, c-o detunare, tot zgomotu-ncetează.
Din fundul văii-adânce, c-un pas mai rar, dar sigur,
Cu deasa-i respirare, se vede vânătorul.
Măreț, alegru, sprinten, ce-aduce pe ai săi umeri
Pe zvelta căprioară și pe pământ o-ntinde.

După aceste versuri, care, pe lângă orice alte merite, au mai ales pe acela de a se prezenta adesea sub forma limbajului vânătoresc al muntenilor noștri, după aceste versuri vine descrierea orelor de repaos: focul de brazi strălucind noaptea prin pădure, ghicitorile și eresurile rostite până să se gătească cina, în sfârșit somnul ce vine, când încep ochii „a vedea cam sus găina“.

Când apoi răsare din nou soarele, vânătoarea reîncepe.

Alte două strofe, dispuse într-aceiași chip, împlinesc partea curat vânătorescă și negreșit cea mai interesantă a baladei. Le vom mai transcrie numai pe ele, însoțite cu notele lor filologice și patriotice, căci urmarea, până la sfârșit, ne înstrăinează cu totul de viața vânătorilor. Pierzându-se, când în zadarnice doruri după timpii patriarhali și eroici ai domniilor străbune, când în amarnice mâinii în contra influențelor străine, ce răzbat în țară prin *căi ferate* și prin *batele cu vapor*, balada ne face să simțim atunci, în mod obositor, toate neputințele muzei câmpului-gene. Abia dacă, într-acei haos de idei străine subiectului

¹„Lătratul copoiului când este pe urma vânatului. Când vânatul, adică ursul, mistrețul sau lupul vulnerat, stă pe loc ca să facă rezistență, atunci numai copoiul latră, și aceasta, în limbajul vânătoriei, se zice: *bat căinii*. Tot astfel latră copoiul și tot astfel se zice când el a închis capra-neagră în colț sau aninătoare.“ N. R <ucăreanu> (n. a.).

și de versuri anevoioase, ne mai deșteaptă câtva descrierea fur-
tunii care

Răzbubueie pân brazii ce șuieră ca șerpii,

sau dacă ne mai învie amintirea mândruțelor căroră vânătorul
le destinează câte o „cetină frumoasă de brad verde, neuscat“,
drept semn

că vânătorul

E ca bradul neschimbat.¹

Să ne întoarcem, dar, curând și cu plăcere către dânsul.

Curioasă idee a avut d<omnu>l Rucăreanu de a încurca
pe bietul *Vânător al Carpaților* prin *Eisenbahn*-ul² lui Struss-
berg și prin *Kaiserlich-Königlich-privilegirt*-ul *Dampfschiff*!³ Ia
mai bine să-l rugăm a ne fi domnia-lui încă o dată călăuză,
spre a ne duce prin *aninătorile*, prin *iudele*, prin *înfurciturile*
și prin *colțanii* unde se ivește, sfieț sau îngrozitor, vânatul de
la munte.

Vânătorul se oprește:

„Jos, copii, pe brânci cu toții!

Auzirăți șuieratul

Caprei-negre printre stânce?

Ne-au ulmat; dar sunt aicea.

Drept l-aninători vă duceți.

Și vedeți de le luați vântul,

Ca nici una să ne scape!

¹„Acest ultim pasagiu l-am crezut necesariu aici pentru două cuvinte:
întâi, ca să completez forma poeziei mele atât de variabilă, și, al doilea, ca
să dau o mică dezmințire acelor autori sau *filozofi romanțari*, care au zis
că vânătorul nu poate ama.“ N. R<ucăreanu> (*n. a.*).

²*Eisenbahn* — drum-de-fier (germ.). Vezi și supra, p. 183, nota 4.

³*Kaiserlich-Königlich-privilegirt Dampfschiff* — Concesiunea cezaro-
crăiască a vapoarelor cu aburi (germ.).

Iar în iudele¹ din față
 Se țin cerbii, stau și urșii;
 Dați la câini îndată drumul!
 Fuga sus la-nfurcitură;
 Alergați la creieri² unul,
 Unde iese-nconoratul³.
 Altul rămâneți la strungă,
 Unde trage, știți, desculțul⁴.
 Dar vedeți, cuprindeți bine,
 Ș-armele vă primeniți!
 Neamțul⁵ bate... a-nchis capra

¹„O grămădire de arbori răsturnați, a cărei numire derivă de la un vânt foarte furios ce bate mai în același timp din mai multe părți, și pe care vânătorii munteni l-au numit *iudă*, pentru că, ducând mirosul de pe tot locul de la om la vânat, acesta îl ulmă, fuge și se depărtează, astfel că toată osteneala vânătorului rămâne în van. Cuvântul, dar, este simplu și natural; acest vânt, trădând pe vânător, a meritat foarte bine numirea de *iudă* sau trădător. — Sublim rezultat al religiei ortodoxe în țările române! Țăranul cel mai simplu, fără carte, fără instrucție, fără educație, necunoscând decât necesitățile și nevoile sale, știe prin limba părinților săi ce a auzit și înțeles pe toată ziua în biserică, singura lui școală; știe, zic, că Iuda a vândut pe fiul lui Dumnezeu, mântuitorul lumii. — O, Doamne! Dacă acei bărbați ce ne-au format această limbă, sancționând-o mai întâi prin biserica noastră, sunt în imperiul tău, între sfinții tăi, primește tu această lacrimă de recunoștință, ce pică pe aceste rânduri, și o transmite lor prin angeli tăi! Fă, Doamne, ca în secolii secolilor să zicem: *Doamne, fii cu noi!*, și nu *Domine, esto nobiscum!* Fă, Doamne, ca, în toată dimineața, și nu *demanetia*, să laudăm numele tău! Ține-ne, Doamne, tari în credința, și nu în *credentia* ta! Atunci prevedința ta ne va mântui!“ N. R <ucăreanu> (n. a.).

²„Pădurea cea mai înaintată spre vârful muntelui, de unde apoi se începe golul culminante.“ N. R <ucăreanu> (n. a.).

³„Cerbul.“ N. R <ucăreanu> (n. a.).

⁴„Ursul.“ N. R <ucăreanu> (n. a.).

⁵„Nume ce se dă mai adesea de țărani câinilor de vânat. Fac această explicație ca să nu se confunde cu un alt neamț ce vom întâlni mai încolo. N. R <ucăreanu> (n. a.).

În colțanul cel din vale;
Eu alerg pe fuga colo;
Fiți deștepți la țititori!“

În iuzi gonesc copoii, spre vârf ei se-ndreptează,
Din ce în ce chefnitul mai mult se întetește.
Un trăsnet se aude; un altul îi urmează
Și tot se mai repetă. Apoi un răcnet mare
Cutremură pădurea și zguduie și munții,
Iar câinii bat întruna, ș-un zgomot formidabil
Din ce în ce tot crește, și detunări teribili,
Din țeve fulminante, răsună în ecouri,
Din stâncă până-n stâncă, din vale până-ntr-alta;
Se pierd în depărtare. Se face-apoi tăcere
Și nu se mai aude decât murmura surdă
A râului din vale, decât svolândul șuier
Al brazilor, ce trece, se pierde peste goluri,
Dar ne-ncetat revine ca undele de mare.
O pauză... și iată pe budur¹ vânătorul
Descinde-ncins cu capra; iar alții-ajung acolo
Cu cerbul și cu ursul și cu colțat mistrețul.
E mare bucurie și mândru vânătorul!“²

Negreșit că tabelul ce s-a prezentat la ochii scriitorului a fost măreț; inima-i a bătut cu tărie la acele splendide priveliști, la acel zgomot formidabil, urmat de tăcerea prin care se auzea numai surda murmură a râului din vale și șuierul brazilor clățiți

¹ „Un fel de stâncă mare și cu oarecare vegetație neregulată, unde capra-neagră se ține mai adeseă“. N. R<ucăreanu> (n. a.).

² N. Rucăreanu, *Modeste încercări poetice, originale și traducțiuni*, București, 1873, p. 56—70. Titlul ce d<omnu>l R<ucăreanu> a dat cărții sale este de natură a dezarma critica; dar noi, aci, punându-l alături cu corifeii ai literaturii, ne-am simțit siliți a-i croi un locșor, de care nici cunoscuta d-sale modestie să nu se înspăimânte, nici ilustra companie în care se află să nu se poată scandalii. (n. a.)

ca undele mării! Păcat însă că muzele geloase nu s-au îndurat a-i încorda lira pe un ton mai melodios!

Aș vrea, pe când mi se desfășoară dinaintea minții uimite priveliști așa de răpitoare, ca să aud, ca prin vis, o muzică plină de farmec, bunăoară ca cea din opera *Guilom Tell* a lui Rossini, și mai ales ca acel minunat cor de vânători, care, după ce a trâmbițat, pe un ritm vioi și alegru, fanfarele de chemare, se pierde apoi, cu vuiet armonios, prin tainica rezonanță a cordilor de brazi!

CUPRINS

VI

CUM SE PRICEPEAU SĂ CÂNTE LA VÂNĂTOARE ROSSINI ȘI HAYDN, MÉHUL ȘI WEBER. — TONTON, TONTON, TONTAINE, TONTON!! — DUȘMÂNIA LITERARĂ, SAU EFECTE INTUITIVE ȘI ANACHRONISTICE ALE CHAMBERTINULUI DE LA „CAFÉ ANGLAIS“ ASUPRA POEZIEI ROMÂNE. — TRECEM DINCOLO DE BAGDAD. — CONCERT SIMFONIC PE APĂ ȘI PE USCAT, DAT MISTREȚILOR ȘI CERBILOR DE ȘAHUL PERSIEI, KHOȘRU ANUȘIRVAN.

Ce minunată interpretațiune a vieții vânătorești este, în adevăr, această măiastră melopee, odă scrisă în acea limbă fără rost, ale cărei sunete modulate prefiră în inima omului, mai lesne decât orice cuvinte, și dorul și veselia! Se pare că din îndoioasa amintire a două cântece, culese poate chiar prin munții Elveției, dintr-o arie comună, din cele care se cântă vesel pe trâmbița de vânătoare, și dintr-un melancolic *lied* nemțesc pe care țărani germani îl gălgâiesc (*jodeln*), adunați în cor, marele compozitor italian a știut să plămădească acest cap-d-operă al muzicii de vânătorie.

Dar Rossini a intrat cel din urmă pe calea în care alți mari muzicanți îi apucase înainte.

Bătrânul Haydn, părintele acelor simfonii germane pe care tu le urăști așa de tare, Haydn, la vârsta de 68 de ani, puse capăt sutimilor sale de compozițiuni muzicale, prin oratoriul numit *Cele patru timpuri ale anului*, — *die Jahreszeiten* — în care, recapitulând toate amintirile vieții sale, simplă și simțitoare, bătrânul maestro cântă pe rând, cu instrumente și cu glasuri omenești, toate bunurile și toate plăcerile de peste an. Când ajunse la timpul toamnei, unchiașul obosit nu se sfii a îmbuca bărbătește trâmbița vânătorească, și tot știu încă să mlădieze, prin simpatica și naiva dulceață a geniului său, stilul muzical cam pipernicit și cam înțoponat al secolului din urmă, stil pe care l-au denumit, în țările occidentale, cu porecla comică de *stilul perucilor*, — *Zopfenstil*, — și care la noi s-ar zice: „de când cu nemții cu coadă“.

Cam tot pe timpul când Haydn scria, în Viena, oratoriul *Celor patru timpuri*, un compozitor francez, care a înzestrat scena lirică cu multe opere frumoase și care a compus innuri și cantate patriotice pentru revoluțiunea de la 1793, Méhul, a dat patriei sale, în uvertura operei *Junele Henric*, — *le Jeune Henri*, — o încântătoare simfonie vânătorească.

Cele două națiuni muzicante ale Europei moderne, italie-nii și germanii, contestă neîncetat francezilor geniul acestei arte.

Asemenea cestiuni nu se dezbat cu pușca în mână, și, fiindcă noi acum ne aflăm la vânătoare, timpul nu ne iartă ca să apărăm aci pe Boieldieu, pe Auber, pe Halévy, pe Gounod, pe Félicien David, nici chiar pe acel sublim geniu cu totul francez al israelitului german Meyerbeer. Tot ce putem spune deocamdată, în materie de muzică vânătorească, este că francezii au avut și au păstrat din timpuri străvechi, de prin secolii feudalității chiar, pre cât se știe, o mulțime de cântece vânătorești, pe care slujitori speciali le sunau pe cornuri în

petrecerile zgomotoase ale regilor și ale castelanilor. Fiecare episod al vieții de vânătoare, fiecare soi de fiară luată în goană, fiecare moment al dramei cinegetice avea cântecul său consacrat și tradițional, ca semnalele militarești.

Țiu minte că într-un timp când, departe de toți ai mei și cu sufletul adânc întristat, trăiam într-un colțișor al Franciei, pe malul unui râu și în vecinătatea unei mari păduri, în toate serile, la ora când aburii, înălțându-se de pe apă, începeau a înnegura orizontul amurgit, un sunet de corn răsuna de pe malul opus al râului și repeta câteva ori d-a rândul una din acele fanfare vânătorești, al căror ritm iute și chiar glumeț pare că se îngână cu vibrațiunile melancolice și prelungite ale instrumentului ce le produce. Nu-mi place, amice, a-mi repurta mintea către momente așa înnorate ale trecutului; dar, din minutele pe care în singurătatea de atunci le socoteam deopotrivă cu secolii, numai acelea îmi erau mângâioase, când vocea cornului îmi legăna auzul în sunetele cadențate ale semnalului de vânătoare. Pe tonurile duioase și întunecate ale trâmbiței metalice, se juca, cu o veselie săltăreață, melodia cântecului francez, și atunci, în mine, auzul șoptea inimii mâhnite neașteptate cuvinte de speranță și de bucurie. Cât voi trăi nu voi uita ce dulce îmi era acel balsam melodios; el și acum îmi înmoaie inima de câte ori se întâmplă să aud *Uvertura de vânătoare* a lui Méhul, în care aceeași fanfară domnește ca motiv de căpetenie și răsare, sub felurite tonalități, printre diverse episoade muzicale pline de frumuseți; aci, artistul a imitat troleul cailor ce fac să răsune pământul subt ale lor copite; aci, iar, el amintește lătratul vesel al câinilor, când li se dă drumul la goană; aci, încă, pare că, într-o dulce melodie, cerbul, în agonia sa, plânge și cere cu lacrimi iertare de la neîmblânziții

săi dușmani. Dar aceștia, spre a-și deștepta mereu în suflet o nouă ardoare, repeșesc din cornuri cunoscutul semnal, pe care tot francezul îl știe și-l cântă pe riturnela poporană: „*Tonton, tonton, tontaine, tonton!*“

Dar este oare vreo idee pe care spiritul glumeț al francezului să n-o fi dat, cum am zice noi, pe pârlitură? „Cântă, vânătorule, zice poetul popular al Franciei, cântă prin crânguri și prin câmpii, cântă mereu refernul tău de vânătoare: *Tonton, tonton, tontaine, tonton!* Pe când tu vânezi cerbul din pădure, altul mai isteț vânează în culcușul tău; tu ții urma ciutei, și altul, a gingașei tale neveste; tu dai chiorăș în fiară, și altul face cu ochiul tinerei tale soțioare, pe care tu ai părăsit-o — *tenerae conjugis immemor*¹ — ca să bați codrii.“ De aceea, când te vei întoarce, mândru, cu cornoratul acasă, umflând sunetul cornului tău, ia ascultă cum acel primejdios păcălitor de Béranger îți va întoarce pe franțuzește zicătoarea românului: „Ce știe satul nu știe bărbatul!“

Chasseur, tu rapportes la bête
Et de ton cor enfles le son.
Tonton, tonton, tontaine, tonton!
L' amant quitte alors sa conquête

¹Horatii, *Carmin<a>* I, 1, v. 25:

. Manet sub Jove frigido
Venator, tenerae conjugis immemor,
Seu visa est catulis cerva fidelibus,
Seu rupit teretes Marsus aper plagas.
. Stă sub cerul friguos
Vânătorul, uitându-și tânăra soție,
Sau că câinii lui credincioși au zărit o ciută,
Sau că mistrețul marsic a năvălit în holdele roditoare.
(n. a.).

Et le cerf entre à la maison.
Tonton, tontaine, tonton.¹

Lăsăm pe francezi să râdă și să glumească, chiar și pe bătrânele, pe frumoasele lor arii de vânătoare, de care a știut așa de bine să se folosească francezul Méhul, în uvertura sa, și pe care nu le-a disprețuit, cu vreo treizeci de ani mai în urmă, nici italianul Rossini, în *Guilom Tell*-ul său, și să ne oprim un minut, între aceste două modele de muzică vânătorească, asupra unei opere de aceeași natură, în care se rezumă tot geniul național al germanilor. *Freischütz*, sau *Liberul vânător*, e titlul cap-d-operei teatrale a lui Weber². Fantasie întunecată de ridicele credințe diavolești, simplitatea cea mai naivă în viața reală, simțământalismul cel mai idealist în dorințele inimii: iată din ce este compus subiectul operei, și simpatica muzică a lui Weber, așa plină de suave melodii, pare că netezește, cu o suflare

¹ *Chansons* de Béranger, *La double chasse*:

Vânătorule, tu aduci dobitocul
Și umfli sunetul cornului tău,
Tonton, tonton, tontaine, tonton!
Atunci și amantul pleacă de la iubita sa,
Și încornoratul intră în casă la tine.
Tonton, tontaine, tonton!
(n. a.).

² Fran<tz> Jo<seph> Haydn, născut la Rohrau în Austria, la anul 1732, a murit la 1809; el are 527 compozițiuni instrumentale; oratoriul *Die Jahreszeiten* este din anul 1801. — <Étienne> H<enri> Méhul s-a născut la Givet, în anul 1763, și a murit la 1817. Opera *Le Jeune Henri* este compusă la 1796. — C<arl> M<aria von> Weber, născut la Eutin (Holstein) în anul 1786, a murit la Londra, la 1826. Opera *Freischütz* este din 1821. — *Giachimo Rossini* s-a născut la Pesaro în Italia, la anul 1792, și a murit în Paris, la 1868; cea de pe urmă operă a lui, adică *Guilom Tell*, s-a reprezentat la anul 1829. (n. a.).

lină, toate asprimile, toate nesăbuitele ciudății ale unor așa discordante contraste.

Chorul din al treilea act din *Freischütz*, în care vânătorii proclamă că nimic pre pământ nu se poate asemui cu plăcerile vânătoriei,

Was gleich wohl auf Erden dem Jägervergügen,

este compus pe un ritm mai puțin variat și are o melopee mai puțin măreață decât cântecul vânătorilor din *Guilom Tell*, dar nici originalitatea, nici grația nu-i lipsesc, ci caracteru-i diferă cu totul de fanfarele vânătoarești ale francezilor. Pe sub candida veselie a melodiei zbârnâie un acompaniament surd care poartă mintea în mistice regiuni. Este, fără îndoială, un cânt cu totul german. Dar să nu te temi! Poți să-l asculți fără frică; n-ai să găsești într-însul nimic din acea langedă și searbădă monotonie a unora din cântecele nemțești, pe care românul a caracterizat-o cu porecla batjocoritoare de *tararaua neamțului*.

Dacă fiarele ar fi și în zilele noastre tot așa de simțitoare la plăcerile delicate ale armoniei, precum erau în timpii binecuvântați ai vestitului *virtuoso* și *tenore-sfogato* Orfeu, negreșit că ele ar veni singure să se predea de bunăvoie celor care le-ar executa, în rariștea unei păduri răsunătoare, un concert simfonic compus din toate cap-d-operile de mizică vânătoarească despre care îți vorbii aci în treacăt. Dar, vai! se vede că de când pe bietul Orfeu l-a luat Offenbach în răspăr, înseși fiarele, scârbite de a vedea scăpătarea gustului artistic la bipezi, și-au luat lumea în cap, s-au sălbăticit cu totul, și astăzi este mai mult decât sigur că, dacă s-ar ispiti cineva să cerce a instrumenta și a vocaliza prin codri muzică clasică, precum este uvertura lui Méhul, sau oratoriul lui Haydn, sau chiar și chorurile lui Weber și lui Rossini, urși, lupi, mistreți, vulpi, cerbi, ba chiar și iepurii ar apuca-o îndată la picior, împreună și cu vânătorul lor, dacă cumva acel vânător s-ar întâmpla să fie amicul meu, autorul *Manualului* românesc de vânătorie.

Cu toate acestea, n-a fost întotdeauna așa! Mult mai încoace de timpii fabuloși ai pătitului amant al Euridicei, și chiar în regiuni lipsite de castelani feudali și de sunători de fanfare, în țări depărtate, asiaticе, pe care noi le socotim de păgâne și de barbare, muzica a fost prețuită ca o neapărată auxiliară a petrecerilor vânătoarești.

Primește, te rog, pentru un moment, să ne întoarcem cu vreo cincisprezece sute de ani mai înapoi, pentru ca să ne încredințăm cum că vânătorile cu acompaniament de orchestră nu sunt, precum s-ar putea crede, o deșartă închipuire a imaginațiunii mele puțin vânătoarești, ci că din contra, cele mai mărețe serbări cinegetice au fost însoțite, chiar din vechime, cu concerte instrumentale și vocale. Consideră totdeodată că această nouă digresiune pe câmpul artelor din antichitate, o fac și pe dânsa numai și numai întru cea mai mare laudă și glorie a artei vânătoarești, și mai ales nu uita că pentru ca omul să facă un lucru bine, trebuie mai întâi de toate să aibă multă, foarte multă răbdare; de aceea și înțelepciunea poporului te învață ca să „prinzi iepurile cu carul“.

Negreșit că pentru oricare știe să țină un condei cu trei degete, și pentru oricare din acei scriitori ce nu s-au pătruns că scrisul trebuie să fie numai o urmare cugetată a gândirii și a studiului, foarte lesne le vine de a scrie *currente calamo* despre orice materie, știută sau necunoscută lor. Îi vezi, nepricepuți plagiatori ai atotștiutorului Pic de la Mirandola, tratând cu ușurință de *omni re scibili et quibusdam aliis*¹.

¹ Nobilul italian Pic de la Mirandola, născut la 1463, învățase la vârsta de zece ani tot ce se putea ști pe atunci, și la douăzeci și trei, se lăuda în Roma că poate vorbi *de omni re scibili* <lat.> — de tot ceea ce se poate ști; el muri la vârsta de 31 de ani <deci în 1494>. Mai minunați în știință decât minunatul italian, mulți scriitori de acum vorbesc nu numai de tot ceea ce se poate ști, dar încă și de câteva altele, *de quibusdamb aliis* <lat.> (*n. a.*).

De va fi vorba de muzică, apoi îți opăresc tot într-o leșie pe Rossini cu Offenbach, pe Auber cu un oarecare Suppé, fabricant de operete la Viena, pe Meyerbeer cu Lecocq, un alt imitatorș parizian al caricaturistului operei; și apoi, din acea căldare, îți scot la lumină învățători și povețe pentru formarea și dirigirea unui Conservator național de muzică.

Dar cu atât ar fi puțin! Groaznic orbește ura pe oameni, și mai ales pe supărăciosul neam al scriitorilor, *genus irritabile vatum*¹.

Avem dinaintea ochilor o spăimântătoare dovadă despre aceasta. Sunt în țară la noi două foi literare care și-au jurat neîmpăcată ură și mânie:

Doi Joi se Întărâtă și fulgerul jos plumbă!²

Convorbirile literare de la Iași mușcă carne vie, când găsesc, în *Revista contemporană* din București; iar aceasta:

Tanteane animis calestibus irae!³

împinge urgia până-ntr-atâta, încât, spre a defăima chiar și titlul rivalei sale, tipărește cu litere negre pe hârtie albă, subț același nume dușmănit de *Convorbiri*⁴, felurite povești vrednice de vânătorul cel cu coada vulpii, în care se zice, între altele, că la anul 1852 d<omnul> Pantazi Ghica, deșertând, într-o seară, prietenește, pahare de Chably, de Chambertin, de Șam-

¹ Horatii, *Epist.*, II, v. 102 (n. a.).

² Heliade, 20 decembrie 1843, în *Curierul de ambe sexe*, period IV (n. a.).

³ Virgilii, *Aeneid*<a>, I, v. 15:

Începe atâta ură în suflete cerești! (n. a.).

⁴ *Revista contemporană*, <București,> anul II, nr. 4, 1 aprilie 1874, p. 324 <-342> (n. a.).

panie și de Xeres, într-un cabinet la „Caffé [sic] Anglais”¹ din Paris, împreună cu Alexandru Dumas-tatăl și cu Alfred de Musset — au răposat, sărmanii, amândoi și nu mai pot mărturisii —, după ce d<umnea>lui le-a istorisit multe și mărunte despre literatura, muzica, instrucțiunea și politica României, după ce le-a vorbit pre larg despre dascălul Lazăr, despre Alexandru Vodă Ghica, despre mitropolitul Dosoftei, despre Tudor Vladimirescu, despre meșterul Manole, despre Ianache Văcărescu și despre alții mulți câți în Christos s-au botezat pe pământul românesc, în sfârșit a binevoit a le citi și poema populară „Înșiră-te mărgărite de V. Alecsandri”. — „Să nu se uite că această conversațiune [între d<om>nii Pantazi Ghica, Alexandru Dumas-tatăl și Alfred de Musset] se petrecea la anul 1852”, chiar după cum spune nota autorului (p. 335), și că d<omnu>l Pantazi Ghica le-a citit atunci, pre cum zice, „în limba franceză, după textul românesc”, poema *Înșiră-te mărgărite*, pe care însă, d<omnu>l V. Alecsandri a compus-o la Mircești tocmai în anul 1856, adică cu patru ani în urma vestitei ei citiri de către d<omnu>l Pantazi Ghica, și apoi a dat-o la lumină, pentru întâia oară, în *Revista română* din anul 1862 (p. 160—166).

Pe limba vânătoarească, în cazul de față, s-ar zice că autorul articolului *Convorbiri* din *Revista contemporană* „a vândut pielea ursului, pe când ursul juca încă prin pădure”. Dar între scriitori nu este ca între vânători. Loc de joc nu încap, și — *horresco referens*!² — cât despre mine, zău, mă cutremur de o răzbunare literară ca aceasta. D-aș fi măcar cunoscut cu redactorii *Convorbirilor* din Iași, le-aș da desigur povața ca să schimbe

¹ Ironia parantezei lui Odobescu vizează greșeala de ortografie — *Caffé* în loc de *Café* — din relatarea lui Pantazi Ghica.

² Virgiliu, *Aeneid*<a>, II, v. 204 (n. a.). *Horresco referens* — mă înfior povestind (lat.).

cât mai curând titlul foaiei lor, pentru a cărui rușinare s-a jertfit cu atâta lepădare de sine însuși d<omnu>l Pantazi Ghica.

Trăind însă cu totul înlăturat de asemenea crâncene lupte, eu, amice, când scriu câte ceva, scriu mai mult pentru a mea proprie plăcere, fără de a cugeta rău la alții, afară, poate, numai de astă dată, când m-am apucat a scrie pentru păcatele tale. Dacă însă chiar și tu mă vei învinovăți cu tot dinadinsul că m-am întins prea mult cu scrisul, și că fac aci prea mare cheltuială de citațiuni de prin autori străini, apoi îți voi răspunde că acelea — mai toate nestemate culese din salbele bogaților — le presar pe sărăcicioasa mea scriere ca s-o mai înțolez și să-i dau și ei ceva preț; iar dacă nu scriu scurt și cuprinzător, se vede că, rău sau bine, nici eu, ca mulți alții, nu mă pricep a face într-altfel.

Așadar, supus blând la o nouă osândă, ia-te binișor după mine și vino să ne îndreptăm pașii rătăcitori tocmai sub poalele munților din Kurdistan, pe calea care duce de la Bagdad la Hamadan, acolo unde este stâncă stearpă și râpoasă ce se cheamă Bisutun. Piciorul de spre apus al stâncii se numește, în limba locului, *Takh-i-Bostan*, adică *Bolta Grădinii*. Grădina deocamdată lipsește, și unii erudiți cred că aci vor fi fost vestitele grădini atârinate în aer ale Semiramidei¹, care, chiar dacă

¹Diodori Siculi *Bibliotheca histor.*, II, 33: după ce săvârși aceste lucrări, Semiramida, în capul unei oștiri numeroase, întreprinse o expedițiune în contra mezilor. Sosind în fața muntelui Bagistan, ea își așează acolo tabăra și face o grădină care avea douăsprezece stadii [mai mult de doi kilometri] în ocolul ei; era pe o câmpie și cuprindea o fântână mare care da apă pentru plante. Muntele Bagistan, care este consacrat lui Joe, formează una din laturile acestei grădini, prin stâncile sale râpoase, înalte de șaptesprezece stadii [ca la 2 850 metri] și tăiate drept. Semiramida puse să scobească piciorul acestor stânci și să sculpteze pe dânsul chipul ei înconjurat de o sută de streji. Ea puse să sape pe stânci o inscripțiune cu litere siriace, în care se zicea că Semiramida, grămădind tot bagagiul și

odinioară au fost aci, apoi acum au zburat cu totul în aer; — dar bolta este în ființă, și pe zidurile ei se văd nenumărate sculpturi săpate nu prea adânc în piatră, și poate chiar odinioară colorate. Să le descriem toate, nu este treaba noastră; pe noi ne ating numai cele două mari scene de pe pereții laterali. Într-adevăr, pe una se vede o vânătoare de mistreți; pe cealaltă, mai ștearsă, este o vânătoare de cerbi.

Stilul sculpturii, oarecare amănunte arhitectonice și chiar costumele și uzurile figurilor reprezentate ne înlătură de la prepusul că vom fi având aci, dinaintea ochilor, imaginea petrecerilor cinetice ale vitezei amazone asiriene, ale reginei Semiramide,

di cui si legge
Che sugger dette a Nino e fu sua sposa;
Tenne la terra che'l Soldan corregge¹.

toate uneltele oștirii sale într-un singur morman, făcuse dintr-însele o scară pe care s-a urcat până în vârful muntelui.

D'Anville și de Sacy au crezut că aceste cuvinte se pot aplica stâncilor de la Bisutun (*n. a.*).

¹ Dante. Divina Commedia, l'Inferno, Canto V. Pasajul întreg despre Semiramida zice, v. 52—60:

La prima di color, di cui novelle
Tu vuoi saper, mi disse quegli allotta,
Fu imperatrice di molte favelle.
A vizio di lussuria fu si rotta,
Che libito fe' licito in sua legge,
Per torre il biasmo in che era condotta.
Ell'è Semiramis, di cui si legge,
Che sugger dette a Nino, e fu sua sposa;
Tenne la terra che'l Soldan corregge.

Cea dântâi din acelea despre care tu vrei să aibi cunoștință, — mi zise el atunci, a fost împărăteasă a multor limbi. La vițiu desfrânării a fost așa dedată, încât nerușinarea fu iertată sub stăpânirea ei până-ntr-atâta încât însăși a cutezat să ia asupra-și blestemul în care căzuse. Ea este Semiramida, despre care se citește că a dat să sugă lui Ninu, și apoi i-a fost și soție. Ea stăpânea țara pe care o cărmuiește acum Sultanul (*n. a.*).

Gândul ni se repoartă mai bucuros asupra acelor puternici despoți ai Persiei, Șapurii, Hormuzii, Khoșruii, Firuzii, Iejghirzii și alții, care, din vechea lor cetate a Ctesifonului, aproape de Bagdadul de acum, supărară mai bine de trei sute de ani pe împărați romani de seama lui Aurelian, lui Teodosie, lui Justinian, lui Eraclie; asupra acelor mândri și luxuoși Sasanizi, care se închinau focului după legea lui Zoroastru, clădeau palate gigantice acoperite cu sculpture și cu poleieli și înmuiau în fir și în pietre scumpe hainele de pe dânșii și hamaturile de pe caii lor.

Vânătoarea, lupta cu fiarele, alergările cu caii și încordătura arcului erau visele de aur cu care se desfătau ei, atât în ființă, cât și în priveliștea armelor, vaselor, uneltelor și podoabelor cu asemenea scene, pe care meșterii și artiștii lor le reproduceau mereu, în metaluri și în pietre scumpe¹. Subiectele de vânătoare, înfățișate cu o vioiciune, cu o mișcare, cu un foc nespus, pot fi privite ca una din însușirile caracteristice ale artei sasanide pe care o admirăm azi în câteva prețioase obiecte de

¹Arta persană din timpul Sasanizilor a fost foarte puțin studiată; ea merită însă o atențiune specială, având, pe lângă aspectul impozant al producțiunilor antichității asiatice, un caracter de energie și de mișcare pe care l-a împrumutat de la operele elenilor și romanilor. Multe muzee și tezaure eclesiastice din Europa posedă vase, monede și pietre scumpe gravate, de stil sasanid; dar mai cu seamă în Muzeul Ermitagiului din Sanct-Petersburg sunt nenumărate plăci și ornamente de aur, reprezentând lupte de animale și vânători, care acestea toate s-au găsit prin movilele din Rusia asiatică meridională. — Vezi în *Annali dell'Instituto archeologico*, vol. <al> XV <-lea>, 1843, p. 98 et sq., articolul dlui <Henri> A<drien Prévost> de Longpérier, intitulat: *Explication d'une coupe sassanide*, în care descrie un tas de argint al ducelui de Luynes (astăzi la Cabinetul de medalii din Paris), reprezentând o vânătoare sasanidă și reproduș în *Monumenti inediti*, vol. <al> III <-lea>, pl<anșa> LI (n. a.)

lux ce au rămas din acele epoci depărtate, prin colecțiunile de curiozități artistice ale Europei, și pe care o întâlnim în sculpturile de prin diferite ruine ale Persiei, iar mai ales pe stâncile de la Bisutun¹.

Ambele vânători de care avem aci a vorbi sunt cuprinse în două cadre pătrate, închipuind țarcuri îngrădite cu taraci, de care stau atârinate zăveze ori perdele, spre a încinge tot ocolul unde se petrece vânătoarea. Proptele și mănunchi de tufiș, legați cu frânghii, sprijină și întăresc taracii.

Într-unul din ambele cadre, locul ales e o mlaștină cu stuf și cu răchită, în mijlocul căreia a rămas o lumină de apă netedă, cu peștișori și cu păsări plutitoare într-însa. Un șireag de elefanți, mânați de cornacii ce-i încălecă și-i îmboldesc, gonesc din dumberavă turme nenumărate de mistreți, care, în fuga mare, cu răturile întinse, cu colții ascuțiți, cu spinarea încovoată și cu codița sumeasă, dau năvală prin leasă și prin mocirlă. În două luntre mari și adânci stau în picioare câte un vânător uriaș cu capul încoronat, cu veșminte bogat ornate și cu arcul în mână; în preajmă-le cad pe brânci gligani și vierii săgetați. Dar atât în aceste două luntre principale cât și în alte două mai mici, ce însoțesc pe ale regeștilor vânători, șed jos, cântând din niște harpe în formă de dreptare și cu zece coarde fiecare, bande de femei muzicante; într-o a cincea luntre sunt cântăreți care suflă, d-a-n picioarele, în flaute. Toate vasele sunt cârmuite de câte doi vâslași care, cu lopețile, spumegă fața apei. Pe muchea cadrului se vede cum mistreții uciși sunt transportați

¹ <Robert> Ker Porter, *Travels in Georgia, Persia, Armenia, ancient Babylonia etc.*, London, 1822; vol. <al> II <-lea>, stamp<ele> 63—64. — E<ugène> Flandin et P<ascal> Coste, *Perse ancienne*, Paris, <1851>, vol. I, stamp<ele> 10—13 (n. a.).

pe spinarea elefanților, și apoi cum slujitorii îi înjunghie și-i despintecă.

A doua vânătoare, cea de cerbi, este cu mult mai confuză; figurile pe alocurea par a fi neisprăvite. Tot însă se vede pe ici și pe colea o împrejmuire de zăbrele și de stofe atârinate, formând o arenă cu două porți, păzite de câte doi strejari; cerbii intră în alergătoare prin poarta din dreapta și sunt urmăriți de vânători; un călăreț mai mare la trup, în goana calului, trage cu arcanul într-înșii; alții mulți, mai mici, se țin, și ei, gonind, după vânătorul principal. Cerbii se poticnesc și cad la pământ când ajung la fundul țarcului; dar ciutele, ferite de un alt călăreț cu trup mare, scapă singure pe cealaltă poartă, având la gâtul lor un arcan cu coarda fâlfâindă. Pe laturile cadruului, se vede, de o parte, cum se adună și se păzesc cu elefanți turmele de cerbi; de altă parte, cum cerbii uciși prin munți păduroși se încarcă pe spinarea cămilelor.

Dar mai mare și mai presus de toți actorii tabelului și ca privitor liniștit al acestui spectacol animat, stă călare regele, cu arcul atârnat de gât, și adăpostit sub o umbrelă rotundă pe care i-o ține d-asupra capului un slujitor. Împrejurul lui cântă o numeroasă orchestră, așezată de toate părțile, care pe jos, care pe o estradă înălțată cu scară. Acolo sunt și harpiste, ca la vânătoarea de mistreți, și cântăreți cu flautul, care șed turcește, cu picioarele încrucișate sub dâșii, și trâmbițași, și toboșari, și muscalagii cu naiul, cu dairaua, cu cimbalele, cu dibelele și cu surlele, poate chiar și cântăreți din gură; într-un cuvânt, avem aci o bandă numeroasă de lăutari, reprezentată cel puțin prin douăzeci și cinci de personaje cu instrumente variate, lucrând toți din mâini și din plămâni ca să încante pe răsfățatul Șah, în pomposul și trufașul său repaos. Te las să-ți închipui ce chef și ce mândrețe!

Oare ce zici? Nu se pricepeau bine regii sasanizi a vâna mistreții și cerbii?

A pluti lin pe apă și, din sigurul adăpost al luntrei, a săgeta mistreții, pe când auzul îți este răpit de dulcele cântări ale unei armonioase pleiade de zâne acvatice, iată o realitate sasanidă cu mult mai încântătoare decât basmul primejdiioaselor Sirene ale lui Omer și decât visul amăgitoarei Loreley de pe țărmurile neguroase ale Rinului!

A privi de sub umbră și la sunetele unui concert à *grand orchestre*¹ peripețiile unei goane și unui măcel de cerbi, iată încă o petrecere sasanidă, care negreșit că nu este tocmai de disprețuit.

Nu rămâne îndoială că regii sasanizi au fost oameni cu gusturi nobile și delicate, de vreme ce le-a plăcut și de a vâna în sunetele muzicii, și de a vedea reprezentate în sculptură și cu culori asemenea petreceri vânătoarești.

Rămâne numai să ne batem capul spre a afla dacă muzicanții lor și, mai cu seamă, dacă vestitul cântăreț Barbaud, care răspânda în palatele marelui Khoșru Anurșivan, *cel cu suflul mărinimos*, „note mai dulci decât privighetoarea“, erau, în comparațiune cu Haydn, cu Méhul, cu Weber și cu Rossini, ceea ce sculptorii de la Takh-i-Bostan sunt față cu artiștii moderni care au înfățișat pe pânză scene de vânătoare, bunăoară cu P. Rubens, Fr. Snyders, Filip Wouwerman, Fr. Desportes, J.B. Oudry, J.E. Ridinger, Horace Vernet, Edw. Landseer și alții...

¹ (*Concert*) à *grande orchestre* — (Concert) cu orchestra completă (fr.).

VII

CUPRINS

ΖΩΓΡΑΦΪΑ PRIVITĂ DIN PUNCTUL DE VEDERE AL TEORIILOR LUI DARWIN. — AMOR ȘI VÂNĂTOARE! — CUM SE ÎNGROPAU LA ROMA URMAȘII BIETULUI OVID, RĂPOSAT, CA VAI DE DÂNSUL, CAM PE LA KIUSTENGÈ. — PUSTIA DE OGLINDĂ, MULTE RELE FACE! RUBENS N-A FOST VÂNĂTOR, DAR HORACE VERNET FĂRĂ ÎNDOIALĂ. —
FILozOFIA ABSOLUTĂ A ESTETICII VÂNĂTOREȘTI.
 — ITALIA NE-A CAM DAT DE RUȘINE.

Dar iată acum, fără veste, un nou orizont artistic ce mi se deschide, tot pe tărâmul vânătoriei! Zău! când pleacă omul la vânătoare, nu știe de unde-i sare iepurele! Am zis până aci multe, ba chiar prea multe, despre litere și poezie, despre sculptură și muzică; am zis și câteva despre gravură, întrucât acestea toate se ating de arta cinegetică; dar nu știu cum s-a întâmplat de a rămas pictura cu totul înlăturată din cărarea mult cotitei mele colinde de vânător-hoinar. Cade-se oare să o lăsăm cu totul uitării?

N-ar fi o nedreptate, un afront, ce am face de buna noastră voie vânătoriei, când am nesocoti drepturile ce ea are la născarea a încă uneia din cele patru podoabe artistice ale geniului omenesc?

Am găsit prilej de a spune cum omul, înveselit sau jalnic la vânătoare, a simțit gustul de a cânta, în elegii și în ditirambe poetice, și în fanfare melodioase, vitejiile și neajunsurile sale, ba chiar și a-și aduce aminte cu dor sau cu mândrie de drăguța de acasă.

Am pomenit și de acei sălbatici ai perioadei glaciare care, în lungile lor răgazuri, au născocit arta sculpturii, zgâriind pe oase, pe pietre și pe coarne, profile de dobitoace antediluviane.

Uita-vom acum a zice că — după cât se poate bănuî — tot o aplecare de același fel a făcut să se nască și pictura?

Dar, în cazul de față, nu din dovezi plastice vom putea culege o asemenea știință. Filologia ne vine aci în ajutor și ne arată că în limba elenilor, a națiunii celei mai artistice din antichitate, pictura se chema ζωγραφία¹, adică scrierea, γραφία², *animalelor*, τῶν ζῴων³.

Acum, dacă s-ar scula cineva și ar zice că așa vor fi toate acestea, dar că *animal* nu vrea să zică *vânătoare*, și că săpăturile din peșterile Acuitaniei, precum și denumirea caracteristică a picturii la eleni au raport numai la *ființele însuflețite* în genere, și nu, în particular, la luptele lor, care provin din instinctul *vânătoriei*, atunci ne-am vedea siliți să mutăm judecata la tribunalul lui Darwin, care, după teoriile sale fiziologice, ne va dovedi că lupta pentru existență, adică *concurența vitală*, este unul din cele două principii fundamentale ale universului și că orice ființă pre lume trăiește și se dezvoltă numai și numai fiindcă a biruit în această luptă, adică a fost *vânător* și nu *vânat*. El va adauga, poate, spre a-și completa teoria, că vânătorului norocit îi rămâne și dreptul exclusiv de *selecțiune naturală*, adică de a-și alege, după al său plac, soție sau soții (precum se și simte), și că, scurt și cuprinzător, viața întregă a universului se rezumă în aceste două cuvinte: *Vânătoare* și *Amor*!

Pornind d-aci, cum să nu credem că tot ce e bun, mândru și frumos pre lume s-a născut din avânturi amoroase și din porniri vânătoarești?

Iată-ne dar asigurați și despre originea picturii.

Însă spre a nu abuza peste măsură de zicala grecească a

¹ Citește: *zografia* (gr.).

² Citește: *grafia* (gr.).

³ Citește: *ton zoon* (gr.).

împăratului August: *Σπεῦδε βραδέως!*¹, să dăm îndată năvală în pictura cu subiecte vânătorești. Mi s-a urât mie scriind, dar ție citind!!!

Când vine vorba despre vreuna din frumoasele arte, și mai cu seamă despre pictură, noi, în lumea modernă, ne gândim numaidecât la Italia. Acolo pare că și-a găsit această artă și lumina cu care se împacă mai bine, și formele în care se răsfăță mai bucuros, și tiparele după care se mlădie mai cu înlesnire. Nu știu pentru ce răsunetul numelor lui Rafael, lui Correggio, lui Tițian, lui Paul Veronese pare că ajunge la auz cu vibrațiuni mai rezezi și mai sonore decât ale lui Rubens, lui Rembrandt, lui Poussin și ale tuturor pictorilor de la nord.

Fără îndoială însă, aceasta este o nedreptate a minții noastre, și cei din noi care iubesc vânătoria și artele ce au serbat-o, ar fi cei dântâi care s-ar căi și s-ar vindeca de o așa greșită aplecare, când ar cugeta că în toată acea grămadă de artiști iluștri, care au așternut, trei secol de-a rândul, toți pereții Italiei cu nemuritoarele lor picturi, nu s-a găsit măcar unul care să se fi dedat a zugrăvi mai cu plăcere scene de vânătoria.

Spre a găsi în Italia picturi vânătorești de un merit oarecare, în număr mai considerabil, trebuie să ne raportăm în timpii antici, pe când se vede că artiștii pompeieni și romani aflau mai multă mulțumire de a decora zidurile cu subiecte reprezentând luptele oamenilor cu fiarele și cursele ce ei le întindeau.

¹ <Caii> Suetonii <Tranquillii> *Vita Octavii Augusti*, XXV. El spune că acest împărat avea obiceiul să zică că este totdeauna mai bine ca omul „să se grăbească încetinel” — *Festina lente!* <lat.> (*n. a.*). Citește: *speide vradeos* (gr.).

Printre picturile antice de această natură ce s-au păstrat până în timpii moderni, datorim o îndoită atențiune aceloră din sala mormântală ce s-a descoperit la 1674, acum tocmai două sute de ani, într-un mal de pe Calea Flaminia, la o mică distanță de Roma, și în care se aflau sarcophagele lui Quintus Nasonius Ambrosius și al femeii sale, Nasonia Urbica, urmași, după cum se crede, ai nenorocitului poet Ovidiu Nasone, care a murit exilat pe țărmurile sălbatice ale Mării Negre, fără ca mâna-i, dibace pe coardele lirei latine, să se fi putut deprinde a încorda arcul sarmatic:

Moris an oblitus patrii, contendere discam
Sarmaticos arcus, et trahat arte loci?¹

¹ Ovidii *Pontica*, I, V, v. 49—50:

Uitând obiceiul patriei, învăța-voi să încordez
Arcurile sarmatice și trăi-voi după chipul locului?

Poetul Ovidiu a petrecut anii săi de exil și a murit în cetatea Tomi, pe Marea Neagră, care, fără îndoială, era la satul Anadolkioui, aproape de Kiustengè. Vezi A. Papadopulo Vretos, *La Bulgarie ancienne et moderne*, St.-Petersburg, 1856, p. 119—146 și 186. — S-a făcut multă dezbateră în trecut despre situațiunea cetății Tomi și despre mormântul lui Ovidiu, pe care mai mulți ar fi pretins a-l fi descoperit în deosebite locuri ale Ungariei, Podoliei și Rusiei meridionale. Vezi, pentru această cestiune, *Viața lui Ovidiu*, scrisă de J. Masson (Amsterdam, 1708), și de Cavalerul Rosmini (Milan, 1821); disertațiunile *De Ovidii exsilio et sepulchro* (de Rabener și de Villenaye) în edițiunea completă și adnotată a operelor poetului, publicată de N.E. Lemaire, Paris, 1824, vol. <al> VIII <-lea>; și A. Deville, *Essai sur l'exile d'Ovide*, Paris, 1859. — În Demetrii Cantemirii *Descriptio Moldaviae* (edițiunea latină, tip<ărită> de Societatea Academ<ică> Român<ă>, București, 1872), sunt câteva fraze și mai multe note dezvoltate ale ilustrului autor asupra locului de exil al lui Ovidiu, pe care unii l-au crezut a fi Akermanul sau Cetatea-Albă, alții Chilia, amândouă în Buceagul Basarabiei. (Cap, III, p. 9; <Cap.> IV, p. 19—21.) (n. a.).

Un interes îndoit se leagă de picturile din mormântul Nasonilor¹, fiindcă, pe de o parte ele sunt din cele mai bune printre puținele rămășițe ale artei picturale din antichitate, și, pe de altă parte, fiindcă scenele vânătorești reprezentate în ele ne pun dinaintea ochilor curioase moduri de vânătoare.

Aceste picturi ocupau patru compartimente pătrate pe tavanul boltei și corespundeau fiecare cu câte o grupă de două figuri alegorice, simbolizând cele patru timpuri ale anului. Cu primăvara se îmbina vânătoarea de cerbi; cu vara, cea de lei; cu toamna, cea de pantere, și-n fine, compartimentul iernii era ocupat de o vânătoare de mistreți².

Cele două dântâi, adică vânătoarea de cerbi și de lei, se petrec în păduri îngrădite cu zăbrele. Un câine gonește un cerb și o ciută, urmăriți și de un vânător pe jos, care oprește de zgarda numită *copula* pe un al doilea copoi. Alt vânător, cu sulița, pândește animalele la marginea țarcului.

Vânătorii de lei sunt mai numeroși; ei au toți paveze mari rotunde, dindosul cărora se ascund, lipiți unii de alții. Una din fiare se repede întărâtată asupra acelor mișcători pereți de metal; dar cealaltă a izbutit a doborî jos pe un vânător și-l strivește sub propriul lui scut, pe care ea calcă cu o fieroasă mândrie.

Tot cu paveze și cu țăpoaie, *venabula*, sunt înarmați și vânătorii de pantere, care închid și rostogolesc pe animal într-un cerc de scuturi late și solide; dar ei și mai mult se bizuie, spre a prinde și a ucide fiara, pe o cursă în formă de ladă

¹ Picturile din Bolta Nasonilor nu mai există în ființă; ele au fost însă publicate de <Giovanni Pietro> Bellori, *Le pitture del sepolcro de'Nasoni, designate et incise da Pietro-Sante Bartoli e descritte*, Roma, 1680, in folio, stamp<ele> XXVI-XXIX. Vezi și *Oeuvres choisies des peintres de l'antiquité*, Paris, 1864, stamp<ele> 101—104. (n. a.).

² Acest al patrulea compartiment s-a dărâmat îndată după deschiderea boltei. Desenul publicat de Bellori este dintr-o altă descoperire, făcută la 1672 în Roma, în grădinile Sertoriane, sub muntele Celius (n. a.).

pătrată, în fundul căreia au pus o oglindă. Pantera, turbată de mânie, își zărește deodată chipul răsfrânt pe fața lucioasă a sticlei; ea stă și se miră,

...Ea tresare, decât soțul ei Zefirul mai repede; mânia ei pe toate strălucitoarele ei pete se răsfră și, gata a înghiți în adâncă ei gură pe vânător, ea se oprește dinaintea chipului ei răsfrânt în oglindă¹,

apoi se azvârlă repede spre dânsul, și iat-o prinsă în capcană, unde o ajunge la sigur darda vânătorului, care sta pitit d-asupra oglinzii.

În timpii noștri, oglinzile slujesc vânătorilor francezi ca să prindă nevinovate ciocârlii. Dovadă că, întotdeauna și pretutindenii, oglinda, cu mincinoasele-i străluciri, ametește și pe vesela păsărică, și pe fiara sălbatică, și pe naiva Margareta a lui Faust,

Ah! je ris
De me voir si belle en ce miroir!²,

¹ Claudiani, *De raptu Proserpinae*, III, v. 262—265:

fremitt illa marito
Mobilier Zephyro, totamque virentibus iram
Dispergit maculis, jamjamque hausura profunde
Ore virum, vitreae tardatur imagine formae.
(n. a.)

² Aceste versuri franceze <Ah! îmi vine să râd, când mă văd atât de frumoasă în această oglindă!> sunt din libretul operei *Faust*, pus pe muzică de Gounod; în drama originală, a lui Goethe, oglinda Margaretei este însemnată numai ca un joc de scenă; apoi, și vecina Marta deșteaptă cochetăria tinerei fete, cu aceste cuvinte:

Komm du nur oft zu mir, herüber,
Und leg' den Schmuck hier heimlich an;
Spazier ein Stündchen lang dem Spiegelglas vorüber
Wir haben unsere Freude dran.
Vino tu mai des pe la mine încoace
Și pune aci, pe ascuns, podoabele pe tine;
Primblă-te ca o oră pe dinaintea oglindei,
Și să vezi ce mulțumire o să avem și dintr-atâta.
(n. a.)

și pe bătrâna cochetă, care, în doru-i plin de *parapon*, trăncănește verzi și uscate, bunăoară ca versuri de acestea:

Plângi, oglindă, plângi cu mine!
Nu găsim ce mai cătăm!
Când mă văz acum în tine,
Amândouă ne-ntristăm.

Tu văzuși, văzuși, oglindă,
Frumusețea-mi răsărind,
Și cu-ncetul eclipsândă,
O vezi iarăși apuind!

În zadar colori silite,
Frumuseți de-mprumutat;
În zadar sunt îngrijite
Niște flori ce s-au uscat!¹

¹ *Cocheta bătrână la oglindă*, poezie pe care a publicat-o, nu prea știu de ce, lord Stanley, în eleganta sa carte, *Fleurs de la Roumanie*, Recueil de poesies anciennes et modernes, Hertfort (Angleterre), 1856. Se vede că filoromânul englez n-a voit să uite, printre florile României, nici chiar

Niște flori ce s-au uscat!
(n. a.)

Cocheta bătrână la oglindă, poezie de Cezar Bolliac (1813—1881), a fost publicată mai întâi, sub titlul *Muierea trecută, la oglinda sa*, în revista *Curierul românesc*, an. XV, nr. 88, din 25 noiembrie 1843. Ironia lui Odobescu din nota de mai sus nu vizează, după cum s-ar putea presupune, numai valoarea submediocră a poeziei citate, ci este și o replică piezișă la răspunsul dat de Cezar Bolliac unui articol polemic publicat de Odobescu în 1873 — *Fumuri archeologice scornite din lulele preistorice de un om care nu fumează* —, articol în care mai tânărul arheolog pune la punct, cu savantă maliție, pe mai vârstnicul președinte al Comitetului Archeologic Român, Cezar Bolliac, care făcuse câteva considerații fanteziste despre *Uzul fumatului în timpii preistorici (Trompeta Carpaților*, an. XI, nr. 1045, din 4/16 februarie 1873). Polemica aceasta nu se va încheia aci și acum. La ironia din *Pseudo-cynergeticos*, Bolliac va răspunde prompt, printr-o notiță

Dar ce stăm să ne bocim cu baba, în stihuri vrednice de ale ei „colori silite, frumuseți de-mprumutat“?! Dacă e vorba de oglindă și de amăgirile ei, să ascultăm mai bine cum ciripește muza „plină de *nuri* și de dulceață“ a clucerului Alecu Văcărescu, lucefăr trecător din secolul din urmă, pe care s-au grăbit a-l stinge dușmanii gloriei românești, chiar în zorile vieții sale și în primul susur matutin al poeziei noastre naționale.

Poate că strofele ce am să transcriu nu vor fi tocmai la locul lor aci, în fumul de praf de pușcă cu care eu tămâiez deocamdată cartea ta, dar, în tot cazul, fragedul arhaism al acestui „cântec de lume“ va fi o sorbitură de apă limpede și răcoroasă, după hapul de trudnică și băbească versificațiune ce te făcui să înghiți:

Oglinda când ți-ar arăta
Întregă frumusețea ta,
Atunci și tu, ca mine,
Te-ai închina la tine.

N-ar fi mijloc să te privești
Asemenea după cum ești,
Și idololatrie
Să nu-ți aduci tu ție!

Ochii în ea când ți-i arunci,
De tot se-ntunecă atunci,
Și de te și arată,
Iar nu adevărată.

De-aceea nu da crezământ
Oglindei, ce cu scăzământ

publicată în gazeta sa, *Trompeta Carpaților* (an. XII, nr. 1144, din 4 august 1874), iar Odobescu, la rându-i, va mai trimite o săgeată împotriva președintelui Comitetului Archeologic Român în lecția de deschidere a cursului său de istoria arheologiei (22 octombrie 1874).)

Îți face-nșelăciune
 Și tot minciuni îți spune,
 Ci câtă ești să știi de vrei,
 Dă crezământ ochilor mei,
 Fiindcă nu te-nșeală,
 Nici fac vre o greșeală;
 În ei te cată să te vezi
 Întocmai pe cât luminezi,
 Și dintr-a lor vedere
 Vezi câtă ai putere!
 Crede-i, săracii, când îți spun
 Că numai ție se supun,
 Și că tu ești din fire
 A lor dumnezeire!¹

Acum, dacă lumina oglinzii, în nestatornicia reflectelor sale, ne-a preschimbat priveliștile vânătoriei în imagini amoroase, noi să profităm fără zăbavă de învățăturile lui Darwin și, din sfera *selecțiunii naturale*, să ne înapoiem iarăși privirile asupra *concu-renței vitale*. Aceasta ne va fi cu atât mai lesne, cu cât al patrulea tabel antic, cel care reprezintă vânătoarea de mistreți, ne face să intrăm cu totul în focul acțiunii vânătoarești, *in medias res*².

¹ Poeziile lui Alecu Văcărescu <1762—1800?>, fiul banului Ienăchiță și tata lui Iancu Văcărescu, sunt cele mai multe inedite; abia dacă vreo câteva s-au păstrat în memoria vechilor lăutari. Însă fiul poetului le adunase și, dacă va vrea Dumnezeu, peste puțin voi izbuti a le publica. Viața acestui poet, pierdut, omorât, negreșit, în exil, în vreo cetate de peste Dunăre, la vârsta de 32 de ani, e un întreg romanț, pe care am de gând să-l povestesc când voi scoate la lumină poeziile ce au mai rămas de la dânsul. Nu mă tem a zice că până acum nici un poet român n-a avut mai mult foc și mai multă grație. Aceste calități răsar scânteietoare, prin limba învechită și, uneori, azi, chiar ridiculizată, a versurilor sale. (*n. a.*)

² *In medias res* — în miezul lucrurilor (lat.).

Un vier uriaș fuge urmărit de un călăreț cu două sulițe în mâini, de alți patru vânători cu țăpoaie și cu săgeți, de câini, unul liber, și altul oprit de zgardă; în fața vânatului se prezintă doi juni, unul cu arcul încordat, celălalt cu sulița îndreptată spre fiară. Toți aleargă, toți strigă, toți sunt aprinși de cea mai fieroasă turbare¹. De nu s-ar deosebi, pe sub această mișcare, sobrietatea de linii a artelor antice și oarecare imperfecțiuni de forme, care denotă o epocă de scădere, s-ar putea crede că acest episod a fost schițat de penelul energetic al lui Rubens.

Căci și acest Domn al pictorilor flamanzi a zugrăvit scene de vânătorie, în care fiarele sălbatice, mistreți, tigri, lei, ba chiar ipopotami și crocodili, intră în luptă cu omul. Sunt însă mai ales scene fioroase, în care geniul semeț al maestrului a dat vânătorii un caracter cu totul eroic sau tragic, deșteptând admirațiunea atât prin spăimântătoarea încăierare a luptătorilor, cât și prin energia pozelor, prin vârtoșia musculaturii lor și prin vioiciunea coloritului².

Un fior îți trece prin vine când vezi, într-un tabel al lui Rubens,

¹ Toate calitățile acestei picturi, și poate chiar mai multă mișcare, mai mult foc, se găsesc într-un basorelief antic din Muzeul Capitolin, la Roma (Sala Împăraților), în care se vede un vier uriaș, împresurat și atacat de șase vânători și de trei câini. Un june, de la spate, a tras cu arcul într-însul; alți doi, din care unul poate fi Meleagru, își înfig lăncile lor în șalele lui; o femeie călare, poate chiar Atalanta, îl izbește și ea cu sulița; în față-i, un bărbat mai în vârstă, Telamon, se crede, ridică baltagul ca să-l lovească în creștet. Un servitor a căzut sub dobitoc, oprind de zgardă un copoi; ceilalți doi câini, din care unul molos, saltă ca să-l apuce de rât. Acest frumos monument poartă numirea *Mistrețului din Calidon* (n. a.).

² *Peter Paul Rubens* — cel mai mare pictor al școlii flamande, născut în Colonia, la 1577, și mort la 1640 — a produs, printre sutimi de tabeluri de tot felul, câteva subiecte de vânătoare, care se află azi prin galeriile de la Munic, Dresda, Marsilia și în câteva colecțiuni particulare din Englitera; apoi sunt de la dânsul și o mulțime de desene cu subiecte vânătorești, chiar și în colecțiunea Luvrului (n. a.).

pe un cavaler numid sfâșiat de creștet și de umăr, de către un leu puternic, care i-a sărit în cârcă și s-a stârcit pe șoldul armăsarului negru ce se ridică îngrozit pe picioarele-i de dindărăt. Fiara aurie mușcă din umărul călărețului; un răcnet groaznic iese din buzele căscate ale acestuia; fața-i e învinetită de spaimă și de durere; ochii îi sunt holbați; din mână-i scapă lancia.

Dar aci artistul a trecut peste hotarele vânătoarești; căci ne-a pus sub ochi o dramă de cele care, și dacă ațâță vitejia eroilor, însă îngheață îndrăzneala simplilor vânători. Acestora le place ca cel puțin, printre primejdii, să se întrevadă izbânda lor. Numai în asemenea caz se poate aplica calificațiunea de *curat vânătoresc* unui tabel sau oricărui alt obiect de artă. Acolo unde fiara rămâne învingătoare și vânătorul este sacrificat, se poate zice că artistul a ieșit din sfera artelor vânătoarești și opera lui inspiră un interes de groază care sfâșie toată armonia regulilor cinegetice; aceea este o notă discordantă în muzica vânătoriei, o greșeală de ortografie în gramatica ei.

În secolul nostru, un pictor francez cu talent de frunte, Horace Vernet, a reînnoit în pânzele pe care a zugrăvit vânătorile de lei și de mistreți din Algeria și din Sahara, emoțiunile unor scene în care primejdia situațiilor joacă un rol de căpetenie; dar fiind însuși el vânător, s-a ferit de a comite incorecțiuni antivânătoarești ca Rubens, și tabelurile lui, așa vrednice de admirat, au toate acel caracter care cheazășuiește întotdeauna vânătorilor o superioritate măgulitoare asupra fiarelor vânat¹.

¹Horace Vernet — născut la 1789, mort la 1863. Dintre numeroasele lui tabeluri de tot felul, alegem pe cele de vânătoare: el a expus, în anul 1836, *Vânătoarea în pustiul Sahara, din 28 mai 1833*; la 1839, *Vânătoarea de lei în Meligé*; la 1855, *Vânătoarea de mufloni* [berbeci sălbatici] *de către morocani*; *Întorcerea de la vânătoare de lei*; *Vânătoarea de mistreți în Sahara*. A mai făcut și numeroase gravuri reprezentând subiecte de vânători europene (*n. a.*).

Un tabel de vânătoare africană a lui Horace Vernet e ca o povestire a vestitului ofițer francez Jules Gerard, care, în unsprezece ani petrecuți în Algeria, a împușcat douăzeci și cinci de lei și a câștigat astfel meritata poreclă de „ucigătorul leilor”¹. Chiar basme d-ar fi câte povestește vânătorul și câte zugrăvește artistul, tot pare că te scuturi la ideea că omul se joacă așa lesne cu viața sa, pentru un simplu gust de vânător; dar când citești sau privești, mult nu trece și afli sau cel puțin ghicești că fiara cea primejdioasă este mai în pericol decât omul, că ea are să pice învinsă de al ei prigonitor, și atunci îndată, încrederea, bucuria, ba chiar și mândria se deșteaptă toate deodată în inima-ți, acum liniștită și mângâiată. Atunci zici cu încredințare: „Iată un frumos tabel vânătoresc!”

Aceste considerațiuni pot să-ți pară a fi idei metafizice cam confuze — adică, cum am zice, după un termen inventat și pus la modă de un vesel și spirituos invalid al vânătoriei, cam *filozofie absolută*²; — eu însă stărui a crede că, și dacă nu știu eu bine

¹ *Jules Gerard* — născut în 1817 — a descris vânătorile sale în două volume foarte interesante: *La chasse au lion*, 1855, și *Le tueur de lions*, 1858. D<omnu>1 Alfred Poissonnier și vicomtele Adolf D’Houdetot au scris biografia lui (*n. a.*).

² „Filozofia absolută!” Această minunată știință nouă o cunosc și o prețuiesc câți au petrecut și au răs în vesela societate a d<omnu>lui Iancu R..., nepot al răposatului Eliad Rădulescu; din feluritele daruri ale unchiului, dânsul a moștenit pe acela neaoș românesc de a ști minunat să păcălească cu vorba pe cei slabi de îngeri. Dintre nenumăratele anecdote glumețe ale nepotului său, Eliad, într-un articol din *Biblioteca portativă* (vol <al> II <-lea>, București, 1860, p. 253 și urm.), ne povestește cum el a dat pe bete, într-o zi, pe unul din acei lingăi, nătângi și morocânoși de ardeleni, care trec uneori dincoace de munți, în calitate de profesori, proaspăt scăpați din câte un păcătos de gimnaziu unguresc, laudându-se că „li a fost succesu pe depleanu a absolvere prelectionile la filosofia, necum și cursurile teologali; ergo se recomandăluiesc că-s batăr teologi și

să lămuresc aceste idei, s-ar putea totuși stabili în principiu că, precum arta vânătoriei consistă numai din reguli care fac pe vânător să învingă pe vânat, și nu viceversa, tot așa și operele literare sau plastice nu se pot califica cu titlul de cinegetice decât atunci numai când ele prevăd neîndoioasa victorie a vânătorului, chiar și dacă uneori ele ar atrage un oarecare interes de milă sau de admirațiune asupra vânatului persecutat.

Admițând o asemenea definițiune pentru toate ramurile de bele-arte care se ocupă cu ilustrarea vânătoriei, putem acum

filosofi absoluți“, numai buni ca să tâmpească cu neștiința lor fumurată pe bieții copilași de pe aci. Cântărind numai dintr-o clipă arama filozofului său, păcălitorul nostru, viță de târgoviștean bun de gură, îl luă la refec, și, laudându-se că și dânsul a studiat adânc filozofia, mai ales în limba engleză, începu, ca probă de știința și de sistema sa filozofică, să-i toarne, cu o limbuție modulată pe intonări de cele mai convingătoare, o vijelie de definițiuni și de formule cam de felul următoare: „Pentru mine, domnule filozof, simțirea este un fluid individual care, redus la cea mai simplă expresie, printr-o impulsie comunicativă, și făcând prin hipotenuză o tangentă prin fibrele simțitive străbate prin toate liniile paralele ce se unesc din natura lor într-un punct, și prin simțibilitate produc toate senzațiunile, toate simțămintele sentimentalismului celor cinci simțiri ce simțualmente funcționă prin cele cinci simțuri și cad toate în sinteza perpendiculararei spre a se manifesta spiritului uman printr-o fosforescență supranaturală a intelectului simțitor..“

După un valvârtej de felul acesta, bietul ungurean, zăpăcit și uluit, rămase însă bine încredințat, „cum că onoratul și măritul domnu lancu este apriat a fire cu mult mai profund și mai absolut filozof decât dânsul, de bună samă că încă știuse mintenaș a subșternere și a respicere certe materii filozofice tare încălcite, întru a cărora esenție perceperea intelighenței sale nece cum nu potuse bene a resbateră“. — Judicați, acum d-voastre, onorați cititori, care din doi era mai tare în „filozofie absolută“! (n. a.)

După cum se vede, dascălul Marius Chicoș Rostogan, din *Momentele și schițele* lui I.L. Caragiale, și-a făcut ucenicia de personaj literar în paginile *Bibliotecii portative* a bătrânului Ion Eliade Rădulescu.

să trecem în revizuire pe toți acei pictori din diferite școli, care se numesc mai special *pictori de vânătoare*.

Dacă Italia și cu dânsa Spania, rămân mute la fanfarele de chemare ale vânătorilor¹, apoi școlile flamandă, olandeză,

¹ Zicând acestea nu voim a înțelege că niciodată, nici un pictor italian sau spaniol n-a reprezentat în vreun tabel al său scene de vânătoare. O asemenea aserțiune ar fi foarte lesne de răsturnat. Zicem numai că nici Italia, nici Spania n-au avut vreun pictor ilustru care să se fi dat într-un mod cu totul special la pictura vânătorilor.

Nu se poate numi „pictori de vânători” boloniezul *Domenico Zampieri*, ce-i zic și *Dominichino* (1581—1641), fiindcă într-o zi a avut grațioasa inspirațiune care a produs frumosul tabel, de un aspect cu totul antic, ce se numește *Vânătoarea Dianei*, și care se vede în Galeria Borghese din Roma. La marginea unui crâng și pe malul unei ape, în care se scaldă și se joacă două fragede zâne, șapte nimfe pădurețe se întrec cu săgețile, care de care să nimerească mai bine o porumbiță, pusă drept țel pe vârful unei prăjini. Diana stă, în fund, la mijlocul pânzei, și le arată prețurile luptei, care sunt un arc de aur și o faretră de purpură. Dindosu-i, alte nimfe privesc curioase; una, pe malul apei, se descaltă; alta oprește în loc ogarii. În depărtare se văd mai multe figuri luptându-se, sunând din buciim, alergând și purtând, atârnată de bârnă, o căprioară ucisă. La o parte se zăresc capetele a doi păstori, pitiți în tufiș ca să asiste nevăzuți la jocul zeitelor. Opera Dominichinului e plină de grație, de frăgezime, de mișcare.

Nu se poate iar numi „pictor de vânătoare” nici spaniolul *Don Diego Velasquez* (1599—1660), *pintor di camara*, mareșal și amic al regelui Filip <al> IV <-lea>, fiindcă, în peisajul numit *O vedere la Prado*, din Museo de Rey de la Madrid, a zugrăvit cu penelul său energic și realist o încăierătură înfuriată de oameni, de cai și de câini, vânând mistrețul; nici fiindcă, într-un tabel din Galeria Națională din Londra, unde figurează regele călare cu toată Curtea sa, a schițat, asemeni, o vânătoare de vieri; nici fiindcă în mai multe alte portrete ale lui Filip <al> IV <-lea>, sau ale infantului Don Carlos Baltazar, i-a prezentat în costum de vânătoare, cu arme în mână și cu câini în preajma lor.

Acestea sunt flori gingașe, răsărite ici și colea, pe câmpul năpustit, în Spania și în Italia, al artelor vânătorești; dar cu o floare nu se face primăvara, nici cu un tabel sau două, o școală de pictură. (*n. a.*)

franceză, germană și engleză răspund toate la apel, și fiecare din ele se prezintă cu unul sau mai mulți artiști însemnați, având această specialitate. În Flandra găsim pe Francis Snyders, amicul și conlucrătorul lui Rubens; în Olanda, pe Filip Wouwerman, pictorul de cai și mai ales al calului bălan; în Franța, pe François Desportes și pe J.B. Oudry, care au fost pictorii oficiali ai vânătorilor date de regii Ludovic al XIV-lea și al XV-lea; în Germania, pe J. Elias Ridinger, portretarul vânatului înjunghiat de prințisorii și de grofii nemțești din secolul din urmă; în Englitera trăiește încă Sir Edwin Henry Landseer, care a înfipt cu penelul pe pânză cele mai frumoase și mai originale tipuri de câini englezești și a poetizat moartea tragică a cerbilor măreți din poienile înnorate și din bălăriile fantastice ale Scoției.

CUPRINS

VIII

BIBLIOGRAFIE CINEGETICĂ A SECOLULUI DE MIJLOC. — ÎNȘIRĂ-TE MĂRGĂRITE ARTISTIC ȘI VÂNĂTORESC. MISTREȚUL DE SNYDERS.— WOUWERMAN ȘI CALUL BĂLAN. — VĂZUT-AI LA LUVRU PE *BONNE*, *NONNE* ȘI *PONNE*, SAU PE MITTE ȘI TURLU, ADICĂ PE DESPORTES ȘI PE OUDRY? — PRINȚISORII NEMȚI DE MULT VISAU A VERSALIA. RIDINGER ȘI BABIȚA. — TOT RIDINGER ȘI MARCHIZUL DE CARABAS. — TOT RIDINGER ȘI SIR EDWIN LANDSEER. — CUM TE DAU DE GOL BĂIEȚII DE LA NOI. — CUM UMBLU EU SĂ TE ADUC PE TINE A DEVENI UN SPORTMAN FASHIONABIL.

În acest șir de artiști, care se destinde peste un spațiu de trei sute de ani, avem ca și o istorie întregă a picturii vânătoarești, a deosebitelor faze prin care ea a trecut; se pare că destinele au voit ca, în timpii moderni, această ramură a artei, bogată și variată în identitatea ei caracteristică, să încolțească

pe rând și să poarte rod treptat în fiecare din țările culte ale nordului Europei, fără ca într-însa să se ivească vreun interval de amortire. Ca ramura aurită a zeiței de sub pământ, abia un penel consacrat Dianei începea a șovăi în mâna artistului îmbătrânit, și altul răsărea sub o climă vecină, ca să întretină tot vie admirațiunea pentru estetica vânătorească:

Primo avulso non deficit alter
Aureus, et simili frondescit virga metallo.¹

După ce, în timp de mai mulți secolii, vânătoria n-a avut alți interpreți plastici decât pe migăloșii miniaturişti, care înluminau cu poleiele și cu vopsele cleioase mulțimea de manuscrite, după care castelanii secolului de mijloc învățau, prin citire și prin exemple zugrăvite, regulile însemnate în cărți vestite pe acele vremuri, precum *De arte venandi cum avibus*, scrisă de împăratul Germaniei Frideric al II-lea, *Le livre du roy Modus et de la royne Racio*, *El libro de la Monteria que mandò escrever el rey Don Alonso de Castilla y Leon*, *Les déduitz de la chasse des bestes sauvaiges* de Gaston Phoebus, pe care nu l-ai trecut nici tu cu vederea, și încă altele², care au constituit mult

¹Virgilii, *Aeneid*<a>, VI, v. 143—144:

Rupând una, nu lipsea alta
Tot de aur, și ramura înfrunzea de același metal!
(n. a.).

²Cartea împăratului Frederic al II-lea (1191—1250), fiul lui Frederic Barbă-Roșă, a fost mai întâi tipărită la 1596 de Vesler (Augusta Vindelicorum, adică Augsburg), 1 vol., in-8°, și, mai completă, de Joh<ann> Gott<lob> Schneider, la Lipsca, 1788—<17>89, 2 vol., in-4°. *Le livre du roy Modus (et de la royne Racio)*, tipărit<ă> mai întâi în Chambéry, la 1486, in fol. got., a fost reprodușă, cu o prefață de d<omnu>l Elzéar Blaze, Paris, 1859, in-8°, cu 50 stampe. — Am menționat mai sus opera lui Gaston Phoebus, comite de Foix. — Cartea spaniolă *Libro de la Monteria*,

timp toată literatura și toată arta vânătorilor, apoi tocmai în secolul al XVI-lea, artiști adevărați începură a se inspira din subiecte vânătoarești.

Am spus în ce mod mistic sau dramatic, Albert Dürer și P. Rubens au conceput asemenea subiecte. Ei au fost fără îndoială bărbați de geniu, dar nu se pot numi curat *pictori de vânătoare*. Altoră, mai puțin geniali, dar nu mai fără talent, li se cuvine un titlu așa special.

Sunt aceia chiar despre care am zis adineaori că, în răstimpul de trei secolii, din al XVI-lea și până acum, și-au trecut din mână în mână fitilul învâpăiat al operelor de artă cinegetică,

Et, quasi cursores, vitae lampada tradunt.¹

În fruntea lor timpul a pus pe flamandul Francis Snyders², cel care a lucrat alături cu marele Rubens și a împărțit cu dânsul

scrisă după ordinele regelui Alfons al XI-lea, învingătorul maurilor la „batalla del Salado“, a fost tipărită de Gonz. Argote de Molina, la Sevilla, 1582, in fol. — Voi mai adăuga la această listă de bibliografie archeologică a vânătoriei încă două cărți curioase: una, fiindcă este opera unui rege al Franciei și vânător vestit, *La chasse royale*, par Charles IX, roi de France, Paris, 1625, in-8°, cu stampe; și alta, fiindcă ne descrie vânătorile cu șoimii, nu numai în Occident, dar și la grecii bizantini, și la turci: *Falknerktee, bestehend in drey ungedruckten Werken, über die Falknerey, nämlich: — 1. Das Falkenbuch* (türkish); — 2. Ἱερακοσοφίον, *das ist die Habichtslehre*; — 3. *Kaisers Maximilians Handschrift über die Falknerey...* aus dem türkischen und griechischen verdeutscht und herausgegeben von Hammer Purgstall, Wien, 1840, in-8°, cu stampe (n. a.).

¹ Lucretii, *De rerum natura*, II, v. 79:

Și ca alergătorii își trec facla vieții.

Această vestită și frumoasă imagine o prezentase mai nainte Platon, *Leg<es>*, VI: καθάπερ λαμπάδα τὸν βίον παραδιδόντος ἄλλοιὲ ἐξ ἄλλω (n. a.).

² Francis Snyders (1579—1649) — a fost pictor al regelui Spaniei Filip <al> III <-lea> și al arhiduceului Albert din Țările de Jos. El a făcut tabeluri

meritul multor pictori în care Rubens făcea figurile omenești, iar Snyders animalele, fără ca acestea să dea de rușine produsele ieșite din mâna faimosului maestru. Viața care fierbe în oamenii lui Rubens, mișcă cu aceeași vigoare și pe fiarele lui Snyders. Ochii lor scânteiază, nările lor răsufală, fălcile lor spumegă, botul lor căscat e jilav de sânge, și când artistul ne arată câini întărâtați dând năvală asupra unui mistreț, rupându-i șalele, mușcându-l de urechi, lăsând pe unii dintr-înșii spintecați la pământ, pare că se și aude răsunetul lătrăturii lor, chelălăitul lor de bucurie sau de durere, grohăitul fiarei și sunetul cornului de vânătoare. Mai bine decât așa nu se poate reproduce cu pensula impresiunea ce resimte câmpeanul care, trecând prin pădure, vede deodată strecurându-se pe lângă dânsul un dobitoc mare și negru, cu haita lui de dulăi, urlând în urmă-i cu turbare.

Acि se poate mai cu seamă pricepe deosebirea ce există între Snyders, pictor din școala flamandă, și artiștii din școala olandeză, care au tratat asemenea subiecte. Filip Wouwerman¹, spre exemplu, în loc de a ne duce chiar pe scena dramelor vânătorești, ne preumblă numai în preajma lor, arătându-ne când pregătirile de vânătoare în curtea castelului seniorial, când popasul în rariștea pădurii, când vesela întoarcere a vânătorilor

de vânătoare, animale și naturi moarte; cele mai principale sunt în Galerile Belvedere din Viena, Luvru din Paris, Ermitagiul din St.-Petersburg, din Bruxela, Anvers, Amsterdam, Haga, Munic, Dresda și Florența. Vânătorile lui de mistreți sunt cele mai faimoase (*n. a.*).

¹ *Filip Wouwerman* — născut în Harlem (1620—1668) — a făcut un număr considerabil de tabeluri, de dimensiuni în genere mici, în care figurează pretutindeni cai, și neapărat un cal alb. Mai toate galeriile publice ale Europei și mulți particulari posedă tabeluri de ale lui, care se vând acum, când se găesc, pe preț de 10 până la 40 mii franci unul. Tabelurile fals atribuite lui Wouwerman sunt încă și mai numeroase (*n. a.*).

izbânditori. El foarte rar ne face să fim față chiar la întâmplările luptei; acelea pentru noi rămân afundate în zarea aburoasă a peisajului. Din contra, Snyders ne mână mereu pe câmpul de bătaie, în mijlocul vânătorii, în sânul codrilor. Cerbul și câinii sunt actorii de căpetenie al tabelului său; minutul ce-i place mai mult a alege este acela când animalul, zădărnit de haita primenită, își ia inima în dinți și se apără cu disperare sau sare d-asupra câinilor sângerăți, pe care i-a spintecat cu coarnele sale. Acela e și momentul cel mai dramatic, cel mai interesant al vânătorii; neștiind încă bine cum are să se aleagă urma, privitorul își închipuie că dobitocul, sprinten, ușor, pe care-l împodobesc chiar armele sale, va izbuti poate să scape și de dinții aprigi ai dulăilor, și de jungherul vânătorului care se apropie.

Wouwerman a fost cel dintâi pictor care a știut să scoată la iveală grația călăriei și care, reprezentând mai adesea scene cu nobili de la țară, cu cavaleri galanți, cu vânători, a făcut ca în pânzele sale calul să fie întotdeauna figura de căpetenie; în mulțimea cea mare de producțiuni ale lui nu se găsește o singură pictură în care să nu se zărească măcar un șold de cal, iar mai cu deosebire un cal bălan. Așa de mult i-a plăcut a da cailor rolul principal, încât chiar și în *vânătorile* sale, pictorul maestru, temându-se a răschira interesul, mai niciodată nu s-a ispitit a înfățișa cerbul în lupta sa disperată cu câinii, precum au făcut Snyders, Oudry și chiar marele Rubens; el a înțeles că atunci când cerbul, în fuga sa minunată, se avântă ca în zbor, d-asupra rovinelor, sau iese din crâng și se ivește un minut prin câmpie, cu capul ușor plecat pe umeri, cu trupul său și elegant, cu părul plăviț, încântător de grație și de iuteală, a înțeles că ar fi peste putință ca atunci toți ochii să nu se țin-tească asupra-i și ca el să nu soarbă la sine tot interesul

privești. De aceea Wouwerman mai adesea lasă a se bănuși vânătoarea, sau o schițează în depărtare, chemând vederea spectatorilor asupra pregătirilor și urmărilor acestei plăceri; el îi pofteste să asiste la *Plecare*, la *Băutura*, la *Popas* sau la acea veselă gustare ce se cheamă *Întoarcerea de la vânat*. Vânătorii, aci înghit un pahar mai înainte de a se porni, aci se odihnesc pe iarbă verde, cu caii lângă dânșii, aci iar sosesc voioși, sunând fanfarele lor de izbândă. Damele, grațios plecate pe șeile lor de catifea neagră, se uită cum șoimii se reped în aer pe păsărelele spăimântate; una din ele s-a depărtat în taină spre pădure, și după dânsa aleargă, în fuga calului său alb, un galant cavaler, ducându-i vâlul pe care ea l-a uitat atârnat de craca unui copac; tocmai în fund, pe marginea pădurii, se zăresc, prin ceața umedei Olande, câinii urmărind un cerb abia profilat.

Pictorul din Harlem, ca odinioară francezul Jean Goujon, sculptorul *Diane de Poitiers*, a privit vânătoarea, nu ca Snyders, pasionatul iubitor al sălbaticii naturi, ci oglindită prin razele mai line ale unui prism de elegantă curtenie.

Tot astfel, învățăturile mândrului amic al lui Rubens, trecând peste o generațiune în mintea unui alt pictor de vânătoare, francezului François Desportes¹, au luat și aci un caracter mai puțin sălbatic, mai potolit. Pornirile impetuoase ale lui Snyders se preschimbară în mișcare, sub penelul lui Desportes; furia ce

¹François Desportes (1661—1742) — pictor francez, școlar al flaman-
dului <Bernard> Nicasius <1608—1678>, care învățase pictura de la
Snyders. Tabelurile lui de vânătoare — portrete și animale — sunt destul
de numeroase (23) în galeria Luvrului; apoi se mai găsesc și în muzeele
de la Lyon, Grenoble, Rouen, Valenciennes, Nancy. Vezi Clément de Ris,
Les musées de Province. — Mai multe casteluri regale au fost decorate, în
parte, de Desportes: Fontainebleau, Versailles, Trianon etc. (*n. a.*)

întipări acela în chipurile de animale, se prefăcu, la acesta, într-o vioiciune tot așa de veridică, dar mai puțin întărită. Ce era foc și zor pe pânzele maestrului flamand, deveni grație naturală și vioaie pe ale discipolului francez. Snyders zugrăvise, alături cu amicul său Rubens, vânători la care se cerea o inimă de viteaz. Desportes reprezintă petrecerile vânătoarești ale Curții și ale domnilor ce o înconjurau. Cu toate acestea, în tabelele lui, caracterul vânătoresc este cu mult mai bine marcat decât în ale lui Wouwerman; el nu se sfiește a umple un cadru întreg cu chipul zbârlit al unui lup, apărându-se crâncen în contra unei întregi droaie de câini, care îl înhață de gât, de urechi, de coamă, de pulpe, de pre unde-l pot apuca. Botu-i rânjit le arată colți amenințatori, și limba, de goană multă, îi iese uscată din gâtlej.

Negreșit, amice, că pe când te aflai școlar în Paris, vei fi rătăcit uneori duminica — când ploua afară sau mai ales când vântul fluiera în pungă — prin lungile săli ale Luvrului, căptușite cu tabeluri din școala franceză. Nu se poate atunci ca tu, având fără îndoială de copil instinctul vânătoriei, să nu te fi oprit câteodată dinaintea vreunei pânze pe care se văd frumoși câini de vânătoare, prepelicari, copoi și alte soiuri, stând cu îngrijare prin bălării un stol de potârnicși, sau sculând repede o pereche de fazani cu penele aurii. Acela a fost un Desportes, dacă nu cumva va fi fost o operă a lui Oudry, căci amândoi acești pictori și-au împărțit, în lunga lor viață, favoarele Curții Franciei, zugrăvind toate vânătorile regale și portretând pe rând toți câinii cei mai aleși din haitele de la St.-Germain, de la Fontainebleau, de la Rambouillet și de la Compiègne. Se zice că Ludovic al XIV-lea, ba și strămoșul său, marele Ludovic al XIV-lea, se veseleau foarte când li se aduceau acele portrete, și le plăcea să recunoască și să-și aducă aminte

numele fiecăruia din câinii lor de vânătoare: „Acestea sunt Bonne, Nonne și Ponne!“ — va fi zis cu gravitate Ludovic *cel Mare*, văzând cele trei cățele negre și albe, zugrăvite de Desportes. „Aceștia sunt Mitte și Turlu!“ — va fi strigat râzând Ludovic *Multiubitul*, recunoscând copoii săi, portrețați de Oudry.

J.B. Oudry¹, care luă hotărârea de a deveni pictor de vânătoare din momentul când într-o zi profesorul lui îi zise, văzând cum schițase un câine: „Tu n-ai să fii altceva decât un zugrav de câini!“, Oudry, care a ilustrat cu așa mult spirit și talent fabulele lui La Fontaine, Oudry fu contemporanul sau oarecum urmașul lui Desportes. Nu este tocmai lesne a deosebi unul de altul pe acești doi artiști; modul de a vâna și întâmplările vânătorii fiind, pe timpul lor, mai tot mereu aceleași, subiectele lor de tabeluri se repetesc neîncetat; apoi, amândoi fusese mai la aceeași școală, adică învățase de la elevi ai maeștrilor flamanzi. Cu toate acestea, observându-i bine, se văd și deosebiri în spiritul lor. Desportes are un talent lesnicios și îmbelșugat; el vede, pricepe și imită natura mai mult cu o grație naivă decât cu știință și precauție. Din contra, Oudry este cu mult mai priceput, mai dibaci în meșteșugurile artei; el știe să împartă mai bine lumina, să întocmească mai frumos o grupă; el este, într-un cuvânt, mai academic. Dar prin aceasta chiar, inspirațiunile-i sunt mai puțin vioaie și coloritu-i mai ofilit decât ale lui Desportes. Pentru dânsul natura e dominată de artă; tigrul, sub pensula lui, se îmblânzește, pantera se înmoaie, leul se domesticește; dar cerbul își păstrează toată a lui eleganță, căprioara, toată gingășia ei, și, în genere, el știe,

¹ *Jean Baptiste Oudry* (1686—1755) — școlar al lui <Nicolas> Largillière <1656—1746>, a gravat însuși multe desene. Tabelurile lui sunt la Luvru, precum și în muzeele din Dijon, Toulouse, Montpollier, Nantes, Rouen, Caen etc. Vezi Clém<ent> de Ris, *Les musées de Province* (n. a.).

să aleagă minunat privesți plăcute pentru a grupa într-însele scene de vânătoare.

Amândoi acești pictori au trăit foarte bătrâni și se poate zice că ei au fost analiști plastici ai vânătorilor din secolul de mărire al regalității franceze. Pe atunci plăcerile cinegetice ale regilor costau Statului milioane pe fiecare an; slujitorii vânătoriei, mari și mici, formau o întregă armată; câinii erau crescuți și hrăniți cu miile; pădurile erau păzite cu îngrijire ca să fie mereu pline de cerbi, de căprioare, de lupi și de mistreți. Toate acestea se făceau cu lux, cu pompă, cu o solemnă maiestate. Așa se cădea marelui rege!

Înțeleptul La Fontaine, pentru care Oudry a lucrat minunate gravuri, povestind despre brotăcelul care

atât s-a umflat
încât a crapat,

a zis, sfârșind această jalnică, dar nefolositoare istorie:

Le monde est plein de gens qui ne sont pas plus sages.
Tout bourgeois veut bâtir comme les grands seigneurs;
Tout petit prince a des ambassadeurs;
Tout marquis veut avoir des pages.¹

Potrivit cu această slăbiciune a omenirii, prințisorii și margrafii nemțești, cei despre care, fără îndoială, fabulistul zice că

¹ La Fontaine, *La grenouille qui se veut faire aussi grosse que le boeuf*:

Lumea este plină de oameni care sunt tot așa de nebuni.
Fieșce negustoraș vrea să clădească ca boierii cei mari;
Fieșce prințisor are ambasadori;
Fieșce marchiz vrea să aibă pagi.

D<omnu>l G. Sion <1822—1892> a localizat această fabulă în *101 fabule*, București, 1869, p. 108, *Broscoiul și boul* (n. a.).

se umflau cât puteau ca să aibă ambasadori și pagi, voiră să țină și ei haite luxoase de vânătoare, ba și un pictor ca să-i illustreze, ca Desportes și Oudry pe regii de la Versalia.

Acesta se întâmplă să fie un om plin de talent în naivitatea lui, precum se găsesc adesea oameni printre nemți. Johann Elias Ridinger¹, născut la Ulm, printre șvabi, lucră neobosit mai mult de o jumătate de secol, când cu pensula pictorului, când cu plumbul desenatorului, când cu dălțița gravorului, ca să reprezinte cerbii vânați de nobilii lui patroni și animale sălbatice de prin menagerii, și ilustrațiuni la fabule copilărești compuse de dânsul, și figuri de călărie și de vânătoare cu câinii și cu șoimii. Călătorind din loc în loc, el făcea pretutindeni chipul animalelor ce întâlnea, însemnând cu scrupulozitate proveniența lor; astfel, nu uită chiar a scrie pe portretul unei babețe gușate: „am împușcat această pasăre pe Dunăre, între Peterwardin și Belgrad“. P-aci, p-aci Ridinger era să vie și până la noi!

Dar la nimic el nu fu mai meșter decât la reprezentarea vânătorilor de cerbi, pe care le-a înfățișat cu o artă admirabilă în toate peripețiile lor variate. A trebuit ca în secolul nostru să

¹ Johann Elias Ridinger (1695—1767). Pe lângă tabelurile lui cu ulei, care sunt în genere mici, el a făcut multe desene; apoi a mai publicat, în Augsburg, și o mare câțime de albumuri și de foi gravate, printre care vom însemna, ca mai remarcabile, pe cele următoare: — (Cine n-a văzut, fără ca să știe, poate, d-ale lui Ridinger?) — *Parfaite et exacte représentation des divertissemens des grands seigneurs*, 36 stamp<e>, 1729; *Représentation des plus remarquables cerfs et autres animaux destinés à être chassés par les grads seigneurs*, 100 stamp<e>, 1768; *Abbildung der jagtbahrem Thieren*, 90 stamp<e>, 1740; *Entwurf einiger Thiere*, 90 stamp<e>, 1740; *Fables morales titrées du royaume des animaux*, 16 stamp<e>, 1744; *L'art de monter à cheval*, 22 stamp<e>, 1722; *Chasseurs au tir et au vol*, 11 stamp<e>. — Cele mai bune tabeluri ale lui Ridinger sunt la Londra, St.-Petersburg, Lipsca și Augsburg (n. a.).

apară pictorul englez Landseer¹, cu mărețele sale figuri de cerbi, dominând printr-o nespusă putere dramatică peisajele neguroase ale munților Scoției, pentru ca tabelurile și gravurile în care Ridinger a scris epopeea cerbului să aibă rivali vrednici de dânsule.

Dar Ridinger, sub a cărui mână de meșter natura sălbatică a fiarelor s-a destăinuit într-un chip așa de măreț, a fost totdeodată și artistul care, cu o deplină naivitate, a făcut, cum am zice, și catagrafia de răposare a vânătorilor senioriale din continentul Europei; numai în stampele și în albumurile lui se mai văd încă astăzi tipurile și costumele acelor slujitori, pușcași, hăitari, bățăiași, șoimari, care compuneau personalul vânătorilor din secolul trecut. Când răsfoiește cineva acele pagini, pe care stau figurați numai oameni în livrele galonate și cu peruci pudrate, trubaci găitânați, cu cornul de vânătoare încolăcit sub umere, păsărari înzorzonați, cu șoimul pe mână, pare că și aude fanfarele cântate pe ton pițigăiat de corul vânătorilor din oratoriul bătrânului Haydn.

În timpul de acum, cu tot talentul artistului ce le-a gravat, acele imagini, a căror vreme a trecut, ne aduc aminte pe faimosul marchiz al lui Beranger, care, în secolul nostru egalitar, visează scutiri și drepturi ce au fost de mult spulberate de suflarea limpezitoare a timpului.

Vivons donc en repos,
 Mais l'on m'ose parler d'impôts!
 A l'État, pour son bien,
 Un gentilhomme ne doit rien!

¹ Sir Edwin <Henry> Landseer e născut în Londra, la 1803. Pictor însemnat și favorit al Englierei, el a fost numit asociat al Academiei la 1830 și nobilit la 1850. Tabelurile lui de vânătoare și de câini, precum și portretele i-au creat o reputațiune meritată în toată lumea (n. a.).

Vous, pages et varlets,
Guerre aux vilains, et rossez-les!
Et toi, peuple animal,
Porte encore le bât féodal.

Seuls nous chasserons
Et tous vos tendrons,
Subiront l'honneur
Du droit du seigneur.

Chapeau bas! Chapeau bas!
Gloire au marquis de Carabas!¹

Dacă în aceste pagini învâlmășite am făcut o parte așa de însemnată bătrânului Ridinger, pe care cele mai multe cata-loage de muzee și pinacoteci îl trec în tăcere, cauza a fost că am găsit în capul biografiei lui, scrisă de neobositul istoric al

¹ *Chansons* de Beranger: *Le marquis de Carabas*:

Să trăim dar în pace.
Dar ce! Vine să-mi ceară mie biruri?
Aflați că pentru averea sa
Un nobil nu datorește nimic Statului.

Voi, poslușnici și scutelnici,
Bateți pe mojici și-i prăpădiți!
Iar tu, popor dobitoc,
Vin' de te pleacă sub jugul boieresc.

Numai noi vom avea dreptul de a vâna,
Iar toate codanele voastre
Vor avea marea onoare
A ne plăti dreptul [fecieriei datorit] stăpânului.

Jos căciula! Jos căciula!
Faceți cinste marchizului de Carabas!

(n. a.).

pictorilor din toate Școalele, de Charles Blanc¹, câteva cuvinte care — cu gândul la tine — mi l-au semnalat într-un mod cu totul particular.

Dar mai înainte de a copia după Charles Blanc, să nu uit a mărturisii un păcat în care am picat, zău, numai din dorința ce m-a pătruns ca să mă supun, în sfârșit, și eu prețioasei și puțin urmatei povește a lui Orațiu:

Semper ad eventum festina!²

Știi, frate, c-au ajuns băieții să te dea de primejdie în țară la noi! Nu poți să mai scrii un rând, fără ca să te descoasă și să-ți ia socoteala că adică de unde ai furat cutare idee și de unde ai tradus cutare pasaj? Ce plăcere mai poate gusta atunci un biet român care și-ar fi pus binișor numele său pe o carte sau pe o cuvântare, rumegate de altul și scrise în vreo limbă străină, scrieri pe care el, mintosul, le-ar fi scos frumușel pe românește, curate și luminate și numai bune de deochi, ca apa ne-ncepută?

S-au deprins să stea mereu la pândă, drăcoșii, ca și când altă treabă n-ar mai avea; caută, miros, se furișează prin cărți și dibuiesc, mai rău decât copoiul când adulmecă dâra fiarei prin țărână, și bine n-apuci să te bucuri de vreo nevinovată haiducie ce te-ai ispitit a face prin codrii literaturii, când, fără veste, te și pomenești dovedit. Atunci se fac Dunăre de mânie, d<om>nia-lor, pare că i-ai fi jefuit chiar pe dânșii, de averea lor.

¹ Charles Blanc, *Histoire des peintres de toutes les Écoles* — operă care se publică acum de vreo 25 de ani și care a ajuns a avea peste 580 de fascicule (n. a.).

² Horatii *Ars poetica*, v. 148:

Mereu grăbește către sfârșit!
(n. a.).

La noi în țară însă a dat Dumnezeu că n-avem lege care să ne proptească de a vâna pe moșia altuia, și până acum nu s-a întâmplat ca vreun proprietar să facă pretențiune că l-ai despuiat de vânatul său. Dar neamul scriitorilor, totdeauna și pretutindeni mai arțăgos, nu numai că-și apără morțiș toate ale sale, dar încă duce și grija autorilor de peste șapte țări și șapte mări. Îndată ce te-a călcat focul ca să te dovedească vreun colțat din școala nouă că ai făcut în carte-ți oarecare împrumuturi tănuite, adică, cum am zice, vreo ciupeală, fericirea lui e să te scoată în vileag. Se grăbește, păgânul, a da sfoară în țară că te-a prins cu mâna în sac; te așterne prin gazete, cu frazele originale ale hoțului de păgubaș de gât; te batjocorește cum îi vine la gură și la pană; te pune la rând cu pungășii, cu controbonzii, cu calpuzanii... Vai de lume!

Văd că tu, șiretule, te-ai ferit de asemenea neajunsuri și, judecând după vorba românului, că „paza bună întrece primejdia rea“, ai înșirat o listă de toți autorii cinegetici pe care i-ai consultat pentru *Manualul* tău. Ia să vedem și eu dacă se va găsi vreunul destul de priceput ca să ghicească cum că am tradus, de pe Charles Blanc, rânduri întregi din viețile lui Snyders, Wouwerman, Desportes și Oudry? Cât despre Ridinger, iată, mă dau singur prins și încep a traduce de unde-ți spusei:

„Dacă ești vânător, trebuie să cunoști pe Ridinger, căci toți vânătorii-l cunosc, prea puțin, în adevăr, prin pânzele sale, ce sunt rare, dar foarte mult prin numeroasele stampe ce s-au gravat de pe dânsul sau pe care le-a gravat însuși el, de pe desenele sale. Numai de le vei vedea, acele gravuri, te apucă gustul vânătoriei; căci într-însele se simte miresmele răcoroase ale codrilor, și, ca să zic așa, abureala pătrunzătoare a fiarelor sălbatică. Toate cunoștințele vânătorului stau cuprinse în opera numeroasă și variată a lui Ridinger..“

Negreșit, că tu, ca și mine, vei fi văzut adesea, în trecut, gravuri de ale lui Ridinger, precum ai văzut, la Luvru, tabeluri vânătoarești de Oudry și de Desportes, ba chiar de Wouwerman și de Snyders, precum încă nu este prin puțință ca să nu fi văzut și să nu fi admirat cerbi și câini zugrăviți de Landseer. Acest artist eminent, răsfățat acum de o jumătate de secol de toată acea spumă a societății britanice care poartă numele de *high-life*, a avut meritul de a însinui gustul frumoaselor arte printre petrecerile *sportului* englez și a creat astfel o întreagă școală de artiști contemporani, ce s-ar putea numi *fașionabili*, și printre care s-a deosebit mai cu seamă, pe continent, francezul Alfred Dedreux, pictorul elegant al cavalcadelor și al vânătorilor *du beaumonde* parizian.

În urma acestora, furnică astăzi prin capitalele Europei apusene o gloată de zugravi, care, pe toată ziua, aștern, pe pânză și pe carton, sau chipuri diafane de cai de alergătoare, *race-horse*, și de *jokey* pestriți, expuși la vederea amatorilor pe înverzitul *turf*, unde ei se întrec la *steeple-chase*, sau portrete de dulăi, de câini și de căței din toate acele felurite rase, cu care englezii și imitatorii lor petrec sau se serv spre a goni și a prinde tot soiul de vânat, începând de la mândrul *foxhound*, care s-așine nemiluit pe urma fiarelor din codru, până la ciuful de *pinch*, care sucește gâtul chițcanilor, și de la vârtosul *bulldog*, cu botul cârn și turtit, până la delicatul *king-Charles*, cu părul flocos și moale ca mătasea.

Dar vânătoarea, privită din punctul de vedere artistic al pasionaților *sportmen*, își are azi literatura ei, precum își are și artele sale. Aș repeta nume de autori cuprinși în lista întocmită de tine, dacă m-aș încerca să fac o analiză critică, demnă de a figura în gazeta numită *Sporting-Magazine*, și apoi vi-

comtele Adolf d’Houdetot și d<omnu>l Elzéar Blaze¹ au luat de mult asemenea sarcini, pe care știi bine cu câtă știință, talent și spirit le-au îndeplinit. D-aș fi mai vânător, sau dacă noi toți am avea materie și mijloace, mai bine ar fi să facem, pentru țara noastră, un album sau un *keepsake* luxos, ca acela pe care o companie de nemeși maghiari, având în fruntea lor pe comitele Em. Andrásy, omul politic de astăzi, l-au publicat, sunt scum câțiva ani, sub titlul: *Vânătoarea și sportul în Ungaria*².

CUPRINS

IX

„LA CARPAȚI MI-AM ADUS JALEA!“ — POEZIE PRELINSĂ
 ȘI DICHISITĂ. — PREPELICARUL ÎN GEANTĂ ȘI BICAȚINA ÎN VÂNT.
 — LITERATURA CINEGETICĂ A MUSCALILOR. — TIROLEZĂ FĂRĂ
 ACOMPANIAMENT DE MUZICĂ. — *STEEPLECHASE* SISTEMATIC D-A
 CURMEZIȘUL ARTELOR VÂNĂTOREȘTI. — UF! SĂ RĂSUFLĂM UN
 MOMENT SUBT UMBRARUL LUI KYR IONIȚĂ BUZDRUNĂ.

Dar la ce să ne suim așa de sus cu zădărniciile? La ce să călcăm orbește pragul semeț al trufașelor palate, unde o să ne întâlnim poate numai cu neajunsuri și cu umilințe? Nu suntem noi oare strănepoți ai poetului care a pus mai presus de toate

¹ Vicomte Adolphe d’Houdetot, *Chasses exceptionnelles*, Paris, 1849.— Elzéar Blaze, *Le chasseur conteur ou Chronique de la chasse*, contenant des histoires, des contes, des anecdotes, depuis Charlemagne jusqu’à nos jours, Paris, 1840 (n. a.).

² *Les chasses et le sport en Hongarie*, d’après l’original hongrois, par Mrs. les comtes Emmanuel Andrásy, M. Sándor, B. Festelitz et les barons Orczy, F. Podmaniczky, B. Wenckheim et G. Szolheck, trad<uction> par J.B. Durringer et A. Schwiedland, Pest, gr<and> fol<io>, cu 25 stampe colorate (n. a.).

*auream mediocritatem*¹, viața simplă, modestă și fericită, pe care tot omul și-o poate dobândi când știe să-și mărginească trebuințele și plăcerile după a sa putință?

Nu am învățat noi minte din zisele vechiului nostru *letopiseț*, când el ne vorbește despre deșănțatele pofte și râvniri ale Domnilor celor lacomi și necumpătați? „O, nesățioasă hirea omului, spre lățire și avuție oarbă; pre cât se mai adaoge, pre atâta răhnește! Pohtele omului n-au hotar; având mult, cum n-are avea nimica îi pare; pre cât îi dă Dumnezeu nu se satură; având bun al său, și al altuia bun a-l cuprinde cască, și așa, lăcomind la al altuia, sosește de pierde și al său!”²

Și apoi, încă, n-am fost noi toți legănați din pruncie cu acele strofe primăvăroase, în care ni s-a spus cum omul poate să guste, sub poalele glorioșilor noștri Carpați, toate bunătățile vieții tihnite? Obosit, dezgustat de deșertăciunile, de vicleșugurile, de zavistiile lumești, care l-au făcut pentru un timp să-și oropsească chiar și *citera* favorită, scumpa moștenire de la glorioșii săi părinți, poetul român își aduce cu drag aminte de dulcea viață de la țară, de liniștilele priveliști ale câmpului, de învietoarele plăceri ale vânătoriei, și atunci, în versuri limpezi

¹ Horatii, *Carmin<a>*, II, 10, v. 5—8:

Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleto
Sordidus tecti, caret invidenda
Sobrius aula.

— Cel ce se mulțumește cu prețuita mediocritate, rămâne și ferit de rușinea unei locuințe ticăloase, și apărat cu înțelepciune de a râvni la palate (*n. a.*).

² Aceste cuvinte, Miron Costin, în *Letopisițul* său, le aplică la Domni și la împărați. — *Cronicele României*, a doua ediție <iune> de M<ihail> Kogălniceanu, București, 1872, vol. I, p. 304 (*n. a.*).

și lin legănat, el ne descrie traiul pacinic și fericit pe care noi, nesocotiții, îl jertfim pe toată ziua zgomotoaselor amăgiri ale vieții de oraș.

Ascultă-l și acuma, amice, cât de dulce șoptește, în vechea sa limbă:

Se întinde o câmpie
Pe sub poale de Carpați.
Câmp deschis de vitejie
La românii lăudați.

Surpături sunt deoparte
D-un oraș ce a domnit;
O gărliță-ncoaci desparte
Un crâng foarte-nveselit.

Acolo am eu cășcioară
Pe un vârf de delișor,
Curge-n vale-i o apșoară
Murmurând încetișor.

Împotrivă, smălțuite,
Dealuri altele se văd.
Și-n vâlcelele-nflorite
Mieii pasc, alerg și șăd.

Lăsând ale lumii mare
Cinsti, nădejdi și fumuri seci,
Amăgiri cu-ncredințare,
Vrăjmași calzi, prieteni reci;

Acolo cu sănătatea,
Cu odihna însoțit,
Toat-a vieții bunătatea
Dobândeam eu înmulțit.

Când la vie, la grădină,
Când la câmp, de multe ori,
Cu o muncă prea puțină,
Pildă dam la muncitori;

Când cu mreji amăgitoare
 Vii prindeam păsări în zbor,
 Când prin țevi fulgerătoare
 Cu plumb le-azvârleam omor;
 Când cu câinii prin pădure,
 Vulpe, iepure fricos,
 Lupul năvălit să fure
 Îl răneam mai cu prisos.¹

Astfel cânta „citera împăcată“ a poetului nostu, la începutul acestui secol, de pe malurile târgoviștene ale Dâmboviței, cătând și el plăcerea lui acolo unde o arăți astăzi tu, acolo unde o aflase un alt amabil filozof și grațios versificator francez, nobil marchiz, d-asupra căruia furtunoasa revoluțiune de la 1793 trecu ca prin minune, fără ca să-l atingă. Saint-Lambert², în poema sa didactică asupra *Timpurilor anului*, a descris, în cântul al treilea, consacrat toamnei, vânătoarea falnică și zgomotoasă de cerbi, cu tot alaiul ei de ogari, de vânători călări și de sunători de fanfare; dar el, ca iubitor al tainicelor și liniștitelor plăceri, și-a păstrat sieși un rol în vânătoarea cea singuratică cu prepelicarul, pe care o schițează în următoarele câteva versuri armonioase și plăcute:

Tantôt dans le taillis je vais, au point du jour,
 Du lièvre ou du chevreuil attendre le retour;

¹ Colecție din poeziile d<omnu>lui marelui logofăt I. Văcărescu, București, 1848 <p. 3—21>: *O zi și o noapte de primăvară la Văcărești sau Primăvara Amourului*, strofa 24 și următoarele (n. a.).

² *Marchizul de Saint Lambert*, născut în Lorena, la 1717, a murit în Paris, la 1803; el a fost membru al Academiei Franceze și a trăit în tot timpul Revoluțiunii la Eaubonnes, lângă Montmorency; a compus mai multe scrieri poetice și filozofice. Poema lui, *Les Saisons*, a <a>părut în anul 1765 (n. a.).

Et tantot, parcourant les buissons des campagnes,
 Je cherche la perdrix qu'appellent ses compagnes.
 Mon chien bondit, s'écarte et suit avec ardeur
 L'oiseau dont les zéphyrs vont lui porter l'ordeau;
 Il l'approche, il le voit; transporté, mais docile,
 Il me regarde alors et demeure immobile;
 J'avance, l'oiseau part; le plomb que l'oeil conduit
 Le frappe dans les airs au moment qu'il s'enfuit;
 Il tourne, en expirant, sur ses ailes tremblantes,
 Et le chaume est jonché de ses plumes sanglantes.¹

Sper, amice, că acum cel puțin, după ce lăudai, poate cu ceva prisos, alexandrinele curat țesălate și frumos dichisite ale unui poet om de treabă, și astfel mă rostii chiar și în versuri copiate de la dânsul, asupra plăcerilor vânătorii cu prepelicarul, acum, zic, sper că-ți voi fi brodit gustul, îți voi fi intrat cu totul în plac și că deocamdată mă pot răsfăța plutind pe deplin în apele tale.

Dar aci trebuie să mărturisesc că de când sunt eu n-am avut câine de vânătoare și nici n-am vânat cu vreun câine de împrumut; astfel încât, de la mine însumi, adică din creierii și din inima mea n-ai să aștepți nimic întru lauda acestui fel de plăcere. „Atâta pagubă!“ vei zice fără îndoială, și vei avea dreptate, căci, în așa prilejire, în loc de a spune de la mine, în

¹ Câteodată, la revărsatul zorilor, mă duc în pădure ca să aștept întoarcerea iepurelui sau a căprioarei; și, alte dăți, străbătând bălăriile de pre câmpie, caut potârnichea pe care o cheamă soțiile ei. Câinele meu saltă, se dă în lături, și urmărește cu înfocare pasărea al cărei miros i l-a adus vântul. El se apropie de dânsa, o vede; aprins, dar ascultător, el atunci se uită la mine și stă nemișcat. Eu înaintez, pasărea se scoală; plumbul, îndreptat de ochiul meu, o lovește prin aer, în momentul când ea zboară. Murind, ea se răstoarnă pe aripile-i tremurânde, și iarba îngălbenită se umple de penele ei sângerate (*n. a.*).

loc de a îmbăiera cu anevoință eu însumi descrieri rău nimerite și cugetări prost îndrugate, mă văd silit a cere de la alții să-mi arate și mie cum se poate aprinde închipuirea omului din vânătoarea ta favorită, și cum condeiul și pensula au izbutit a ne destăinui farmecul ei.

În zadar însă caut în domeniul artelor imagini de acest fel, care să mă fi oprit în loc de mirare și să-mi fi strecurat în suflet acea plăcere, acel fior de mulțumire ce resimte cugetul și inima când o idee sau o simțire adânc încercată le este transmisă printr-o operă de artă, concepută cu putere și realizată cu talent. Nu tăgăduiesc că asemenea opere trebuie să existe prin mulțimea de picturi, reprezentând scene din vânătoarea cu prepelicarul, care pe tot anul înavuşesc colecțiunile de tablouri și albumele amatorilor din Europa întreagă; dar mintea mea poznașă nu mă lasă deocamdată să mă gândesc la altele decât la păcăliturile prin care Philipon, Cham, Bertall, Daumier și tot veselul taraf al spornicilor caricaturiști de la *Charivari*, de la *Journal pour rire*, de la *Monde illustré* și de la alte atâtea foi glumețe, ilustrează în fiecare toamnă, la deschiderea vânătorii, pe bieții burghezi parizieni, negustori cinstiți ca și Burtă-Verde, Gură-Cască, Ton-Patera¹ și alți nevinovați *ipochimeni* de la noi.

Pare că văd colo, pe un biet vânător, bondoc și pântecos, bălăcind ca vai de dânsul, pe ploaie și pe zloată, într-o luncă noroioasă, cu pământ clisos de o șchioapă pe încălțăminte și trecându-l mii de nădușeli ca să poarte în geanta îmbăierată de gātu-i gheboșat, nu iepuri și potârniche ucise cu grămada,

¹ *Ton-patera* (gr.): tombateră — căciula de modă orientală, purtată în țările românești, în prima jumătate a veacului trecut de boieri și de neguțătorii bogați. Aici cu sens figurat: retrograd, om cu idei înapoiate.

ci chiar pe odorul său de prepelicar, căruia — ostenit, se vede, de atâtea umblete pe jos — ce i s-a părut? că, decât a *sta* vânatul, mai bine i-ar veni să *stea* să se odihnească în mijlocul mocirlei, pare c-ar fi chiar și la vatra cuinii de acasă.

Apoi mai uite și altul, slab și costeliv ca un cal de brac, cu ochelarii pe nas, cu gura căscată, descărcându-și pușca — meargă unde o merge! — în cocheta becațină ce se zărea pe malul bălții: „Aport!“ strigă el cu îngâmfare prepelicarului, și acesta se întoarce, cam pe două cărări, cu o broască răscăcărata în bot, pe când pasărea fuge, leșinând de răs în zboru-i capricios.

Tot fabula cea veche:

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.¹

Spune, într-adevăr, dacă nu sunt mulți vânători, mari și mărunți, care ar putea cu tot dreptul să ia această poetică antiteză ca deviză nemițită a vredniciei lor vânătorești?

Din norocire, tu nici gros nu ești, nici ochelari nu porți; prin urmare n-ai să te zbârlești, bănuind că în vorbele mele joacă ursul prin vecini. Dar nu se știe în ce mâini pot să pice aceste foi zburătoare — *habent sua fata libelli*² — și, ca să rămâi în bună pace cu toți vânătorii, chiar și cu aceia cărora le place numai vânătoarea singuratică prin crânguri și pe miriști, lasă-mă să-ți aduc aminte despre o carte pe care am citit-o și o recitesc adesea, eu, carele nu sunt vânător, cu o nespusă plăcere.

¹ Horatii, *Ars poetica*, v. 139:

Munții în lăuzie nasc un șoricel de răs.

(*n. a.*)

² Terentianus Maurus, *De litteris, syllabis, pedibus et metris*, poemă didactică cuprinsă în *Grammaticae latinae auctores antiqui*, edit. II, Putsch, Hanovrae, 1605, p. 2383 et sq. — Au și cărțile soartea lor (*n. a.*).

Se vede că rușii, de când au început a compune opere literare, au arătat un fel de predilecțiune pentru scrierile vânătoarești, mai ales când acestea le dau ocaziune de a desfășura sub panalor priveliștile naturii, pe care tot vânătorul se învață a o iubi.

Cunosc numai din spuse cartea lui Aksakov, care mi se pare că, sub titlul de *Записки охотника*¹, *Scriserile unui vânător*, a împrăștiat și a dezvoltat, cu un talent admirabil și de tot original în sălbăticia sa, acel tabel al stepei din Rusia meridională, pe care l-a schițat mâna de maestru a lui Gogol, și pe care eu am început, mai adineaori, să-l jumulesc ca să-mi dreg și să-mi împodobesc cu strălucitoarele lui pene păunești ceea ce spusese despre Bărăganul nostru condeiful meu cel smead, molatic, searbăd și spălăcit².

¹ Citește: *Zapiski ohotnika* (rus.).

² Am vorbit despre Aksakov după aprecierile dlui Hasdeu. Poate că făceam mai bine a-l trece cu vederea, precum aș fi făcut poate și mai bine să nu mai fi pomenit, în această epistolă, nici despre Gogol, nici despre orice alt scriitor rus. La noi, acum, când vorbește cineva despre slavoni, fie în materie de literatură, de filologie, de istorie, și mai ales de agricultură, apoi îl ia lumea la ochi și-și aprinde paie în cap. Se găsesc chiar unii mai radicali, mai puriști, mai români decât toată „sementia romanescă”, decât toată „terrina romanescă”, ba și decât toți „boi romanesci”, care-l izbesc și cu câte „una mostra de critica” de-i răsună creierii. Sper însă că eu unul am să rămân nevătămat, deși un amic, citind epistola mea în manuscris, m-a amenințat că are să se supere pe mine autorul comediei *Revizorul general*, care s-a jucat iarna trecută la teatrul național din București. Această amenințare eu însă am privit-o ca un ce cu totul imposibil, căci amabilul și spirituosul autor știe bine cât am stăruit eu pentru ca comedia d-sale să se joace precum o scrisese, și apoi oricine poate vedea în fâșioarele *Revistei contemporane* de estimp, unde această comedie se tipărește, cum că numele lui N. Gogol figurează în fruntea imitațiunii române. Nu aci, dar, și-ar avea locul vreo imputare de a se tăinu cumva numele autorului original. Dar să închipuim că ar ajunge pricina la adică, oare atunci l-ar tăia capul pe

Ca și la Aksakov, Ivan Turgheniev a scris un șir de istorioare sau povestiri vânătoarești, *Рассказы охотника*¹, ale căror scene se petrec când în într-una din acele bătrâne păduri de mesteceni, de brazi și de anini, ce cresc sub cerul înnorat al Rusiei, pline de sitari, de cocoși sălbatici și de ierunci, când într-un sohat fără margini unde, printre copitele zglobiilor mânji ce pasc în herghelii, se strecoară pitpalacul limbăreț, când pe un heleșteu cu zăgaz de taraci, din trestiile stufoase ale căruia se înalță în aer plotoane colțurate de rațe sălbaticе.

„Aidem la Lgov!“ — îi spune într-o zi tovarășul său de vânătoare, Iermalai, curat tip de țăran — *крѣпостной*² — muscal, plin de frica Țarului, a Stăpânului și a lui Dumnezeu, dar priceput și meșteșugariț la vreme de nevoie; — „Aidem la Lgov; acolo o să împuști, *batiuška*, rațe câte vei binevoi să-ți placă; și cu toate că rața sălbatică n-are nici un preț în ochii unui adevărat vânător...“³

Acum înțeleg, amice, pentru ce tu n-ai vorbit în cartea ta despre aceste zburătoare, care însă din punctul de vedere al ornitologiei naționale nu sunt tot așa vrednice de nesocotit, de vreme ce este un vânător din cei de frunte de la noi pentru

d<omnu>I Petre Grădișteanu, d<um>nealui care de când este n-a „manatu boi romanesci, înjugati cu jugu romanescu, la aratru romanescu, cu stremurare romanescă etc., etc., etc.“, s-ar pricepe oare d<um>nealui ca să ne toarne „una mostra?...“ *Non licet omnibus adire Corinthum!* (n. a.).

¹ Citește: *Raskazî ohotnika* (rus.).

² Citește: *krepostnoi* (rus.).

³ Așa începe una din povestirile lui Turgheniev, care toate cuprind câte o mică scenă de obiceiuri ale câmpenilor Rusiei, fie boiernași de țară — *odnodvortzî*, fie neguțători — *kupțî*, fie robi țărani — *krepostnâi*, precum erau sătenii până acum vreo zece ani. Rușii, în limba lor, foarte ceremonioasă și dulceagă, dau numirea de „tată, tătucă (*batiuška*)“ mai-marilor, de la împărat până la pârcălab (n. a.).

care Petrache, preparatorul de la muzeu, a împăiat peste treizeci soiuri felurite de rațe sălbatice, împușcate toate pe bălțile de la Greaca și de la Căldărușani, pe heleșteiele de la Obilești, de la Coconi și prin alte locuri tot vecine. Ar fi interesant de a culege numirile poporane ale acestor specii de rațe, chiar dacă uneori ele nu ar ține seama de bunacuviința saloanelor; apoi ar trebui confruntate cu cele despre care vorbesc naturaliștii, sau cel puțin cu cele zugrăvite în cartea lui Chenu, *L'Ornithologie du chasseur*. Iată un supliment pentru a doua edițiune a *Manualului tău!*

Poate că atunci, vorbind, cu osebită laudă despre adaosele ce vei fi făcut operei tale, după ale mele povățuiri, voi sfârși eu istoria lui Iermalai, care p-aci, p-aci era să se înece în balta de la Lgov, împușcând rațe ca un păcătos; iar deocamdată mă mărginesc a spune, în trei cuvinte, că descripțiunile lui Turgheniev sunt curate tabeluri ieșite dintr-un penel de meșter:

Ut pictura poesis!¹

De câte ori, citindu-le, mi s-a părut că-mi trece pe dinaintea ochilor una din acele simple privesți ale naturii, în care pictorul olandez Ruysdael a știut să răspândească o umbră de melancolie care pătrunde așa de adânc inima! Pe povârnișul unei păduri a cărei verdeață începe a se păli de suflările toamnei, se deschide un drum nisipos ce se pierde în zarea întunecată a depărtării, sub nori posomorâți; vântul bate și apleacă crăcile pe jumătate goale; pământul e presărat cu frunze uscate, ce par a se rostogoli, fâșâind d-a lungul căii. Un biet drumet,

¹Horatii, *Ars poetica*, v. 361:

Ca pictura și poezia!
(n. a.).

cu o sarcină de nuiiele la spinare, suie cu greu dealul, urmat de trei câini. Atât, și nimic mai mult!¹ Dar chiar și în umbletul apăsător al călătorului se simte tainica întristare a firii; dintr-însul și din toate se răsfiră peste tot tabelul acel farmec duios în care inima omenească cu plăcere se afundă, când uneori fugim obosiți de lume și rămânem, singuratici și netulburați, în mijlocul nesimțitoareii sălbătici.

Fi-va, oare, și aceasta una din simțirile în care își găesc a lor mulțumire vânătorii izolați? De este așa, apoi a trăi câteva ore cel puțin numai cu sine și departe de ochii acelora care în lume îți urmăresc gândurile și mișcările, sau cu grijă sau cu ură; a se simți singur, ființă cugetătoare, în fața unei firi întregi fără de simțiri, și a-și pune toate silințele spre a o supune la a sa voință — iată negreșit o nobilă ispită pentru mândria omenească; și dacă dânsa ajunge a se însuși în trudele singuraticei vânători, apoi neapărat acea vânătoare este o mândră, o nobilă patimă.

Aimer, boire et chasser, voilà la vie humaine
Chez les fils du Tyrol! — peuple héroïque et fier!
Montagnard comme l'aigle et libre comme l'air!

.
Ce n'est pas son métier de trainer le charrue;
Il couche sur la neige, il soupe quand il tue;
Il vit dans l'air du ciel, qui n'appartient qu'à Dieu.
L' air du ciel! l'air de tous! vierge comm le feu!

¹ *Jacob Ruysdael* (1633—1681) — născut în Harlem, a zugrăvit numai peisaje, în care alții, și mai cu seamă Wouwerman și <Matthieu van der> Berghem <1616—1687> au adăogit uneori persoane și animale. Tabelul de care vorbim se află la Luvru (*Le buisson*, nr. 471), unde l-am admirat adesea, precum și altele, la Paris, la St.-Petersburg, la Dresda. Aci e și peisajul lui Ruysdael care poartă numirea de *Vânătoarea*, cu figuri lucrate de <Adriaen> van der Velde <1635—1672> (*n. a.*).

.....
 Tu n'as rien, toi, Tyrol, ni temples, ni richesse,
 Ni poètes, ni dieux; — tu n'as rien, chasseresse!
 Mais l'amour de ton coeur s'appelle d'un beau nom:
 La liberté.¹

Așa cântă poetul viața unui popor de vânători, care, în singurătățile muntoase ale Alpilor, trăiește de secoli pândind vulturul și căprița pe piscuri fără urme. Arta chiar l-a identificat cu ideea vânătoriei, și cine poate spune că n-a văzut adesea tabeluri în care, pe o pajiște înverzită, cu brazi uriași, trec tirolezi cu pălăriile lor țuguie și împodobite cu pene de păun, purtând pușca pe ai lor umeri, iar pe stânci albicioase, ce se pierd în văzduh, s-arată sfiată capra-neagră cu cornițele-i crescute în formă de cârlig. Există, mai ales în Germania meridională, în Bavaria și în Austria, printre șvabi și stirieni, o școală întregă de pictori care reproduc neîncetat asemenea scene; dar trebuie să și spunem că magnetul lor pitoresc s-a cam trezit, chiar prin spornica lor înmulțire. Vorba francezului:

¹ Alfred de Musset, *La coupe et les lèvres. Invocation*:

A iubi, a bea și a vâna, iată viața omului
 La fiii Tirolului! — popor eroic și mândru!
 Munteni ca acvila și liberi ca aerul!

Nu e treaba lui de a mâna plugul;
 El doarme pe zăpadă, mănâncă dacă ucide;
 El trăiește în aerul cerului, care e numai al lui D<umne>zeu.
 Aerul cerului! aerul tuturor! feciorelnic ca și focul!

Tu, Tirol, tu n-ai nimic, nici temple, nici avuții,
 Nici poeți, nici zei! — tu n-ai nimic, țară de vânători!
 Dar amorul inimii tale poartă un falnic nume:
 Libertatea!

(n. a.)

Faut du Tyrol; mais pas trop n'en faut!¹

sau, ca să fim mai clasici și să aplicăm artelor axiome de o natură mai filozofică, mai poetică, mai estetică, să amintim regula pe care s-a întemeiat mult cumpătata cultură a poporului elen și pe care Pindar, printre alți mulți poeți și prozatori greci, a exprimat-o într-astfel:

Χρὴ δε κατ' αὐτὸν ἀεὶ παντὸς ὄρῳν μέτρον².

Ce bine ar fi fost — nu este așa, amice? — să-mi fi adus eu mai demult aminte de o așa înțeleaptă învățătură! Ai fi scăpat mai ieftin și ți-aș fi cruțat multe din rătăcirile netrebnice, din cărările înfundate, din cotiturile zadarnice, din urmele pierdute, din *minciunile* vrednice de cel mai îndărătnic vulpoi, prin care te mân fără de milă, de când ai avut păcatul să iei aceste foi în mână.

Să voi eu însumi a rezuma acuma câte am spus până aci, zău, nu știu de aş putea. Măcar în privința artelor vânătoarești s-ar cuveni însă să-mi adun în mănunchi notițele risipite aci ca așchiile și ca surcelele ce se împrăștie fără folos când, cu o teslă rău mânăuită, o calfă de dulgher stângaci ciopârtește bârna care ieșise mândră și temeinică din pădurile unde, sub paza Domnului, ea a crescut în largul ei.

Dar cum? Să mai vorbesc iarăși despre plastica vânătoarească a anticilor, cu idealul lor întrupat în statua Dianeii vânătoarești, cu expresivele lor basoreliefuri cinegetice de pe Arcul lui Constantin, cu picturile lor curioase din mormântul Nasonilor? Să

¹ Bun e și Tirolul; dar iar, prea mult nu trebuie! (n. a.)

² Pindari, *Pythia*, II, v. 34:

Trebuie ca în toate și întotdeauna omul să caute dreapta măsură.
(n. a.)

ne mai întoarcem la vânătorile concertante ale sasanizilor din muntele Bisutun? Ş-apoi d-acolo să răsărim tocmai în fundul Europei, ca să scotocim în peşterile Dordoniei siluete de fiare antediluviane zgâriate de samoiezii Franciei? Şi aci să-mi găsec beleaua cu galii, vânătorii cei vestiţi, pe care eu am uitat să-i pomenesc, şi pe dânşii, şi pe câinii lor așa mult lăudaţi de toată antichitatea, şi mai ales pe zeul lor *Cernunos*, a cărui căpăţână, frumos împodobită cu o minunată pereche de năprasnice coarne de cerb, s-a descoperit, la 1771, chiar în temeliiile catedralei din Paris, şi şade acum în rând cu zeii pe un altar păgânesc, expusă la privirile şi la răzgândirile tuturor oneştilor consoţi parizieni care se preumblă curioşi prin instructiva grădină a Muzeului de la ospelul Cluny?¹

Să trecem, să trecem înainte, uitând miniaturile scălbamate şi ticluite de prin cărţile didactice ale secolului de mijloc; să nu ne oprim nici la gravorul Albert Dürer, nici la sculptorul Jean Goujon, care fiecare a creat în treacăt câte o splendidă emblemă a vânătoriei, unul în spiritul mistic al Germaniei, celălalt după ideile elegante şi răsfăţate ale francezilor.

¹ *Catalogul Muzeului*, nr. 3: „Un altar cu patru feţe, sculptate cu câte un bust de zeitate fiecare“. Această figură este gravată în P. Lacroix, *Les arts au Moyen-âge et à l'époque de la Renaissance*, Paris, 1869, p. 353. Dacă galo-romanii aveau pe zeul cornorat „Cernunos“, daco-romanii au avut şi ei un „Joe Cerneanu“ (Jovis Cerneni), despre care se face vorbă într-una din tablele cerate, descoperite la 1790 în Abrudul Transilvaniei şi publicate mai întâi de Massmann, *Libellus aurar<i>us*, Lipsca, 1840, şi, mai de curând, de R.P. Tim<otei> Ţipariu în *Archivul pentru filologie şi istorie*, Blaj, 1867, p. 72 et sq. Nu putem şti dacă Joele dacic avea şi el coarne ca cel galic, dar e probabil că numele lui provenea de la colonia Zernes sau Cerneţii de pe malul Dunării (Massmann, *op. cit.*, p. 116—119) (*n. a.*).

Ajunși la timpul Renașterii, să mai salutăm încă o dată, dar de departe, pe marele Rubens, care a zugrăvit dramatice lupte între fiare și oameni, iar nu vânători după cum le cerem noi. Amicul său însă, Snyders, îndată ne va împăca prezentându-ne pe dobitoacele codrilor turbate și îngrozite de goana vânătorilor. Wouwerman ne va abate un moment de la trudele vânătoriei spre a ne desfăta cu plăcerile ei câmpenești și galante. Dar apoi pictorii francezi din gloriosul secol al Ludovicilor, Desportes și Oudry, artiști pătrunzători și dibaci în studiul naturii, însă cumpătați în pornirile ei, ca tot aparatul pompos al regeștilor petreceri, ne vor strămuta din nou în pădurile cu vânat și în mijlocul haitelor de câini. La dânsii mai întâi încolțește sub penel figura corectă și deșteaptă a prepelicarului.

Neamțul Ridinger, păstrând și inventoriând, pe de o parte, tradițiunile oficiale ale artei din secolii trecuți, se alătură, pe de alta, și mai mult, în naivitatea sa germanică, de sălbăticia naturii.

Cu secolul nostru apar Sir Landseer și Horace Vernet. Înzestrați amândoi cu talente de frunte, unul deschide orizontul dramatic al vânătorilor de cerbi din munții neguroși ai Scoției, celălalt recheamă, cu mai mult instinct vânătorească decăt Rubens, priveliștea animată a periculoaselor vânători din puștiile prigorite ale Africii.

Operele acestuia dau naștere la o școală de pictori moderni, care își aleg subiectele de tabeluri în vânătorile de prin tot felul de țări străine și depărtate de continentul nostru. Acea școală noi am numit-o *Școala de pictură vânătorească exotică*.

După Landseer, care pe lângă cerbi a mai zugrăvit și câini, cai, *lorzi* și *ladies* engleze — imitat, în Franția, de Alfred Dreux — a răsărit o *Școală de pictură vânătorească a sportului*.

Apoi, pe o treaptă mai modestă a societății, în Englitera, în Franția și chiar în Germania, s-au ivit pictori care au reprezen-

tat serios vânătoarea cea mică, cea cu prepelicarul, și au creat astfel, în lături de toți caricaturiștii din aceleași țări, ce neîncetat se leagă de biată breasla vânătorilor mărunți, ceea ce am putea numi *Școala de pictură vânătorească burgheză*.

În fine, Elveția și Tirolul, piscurile și căprilele, au inspirat pe numeroșii artiști care constituie romantica odraslă a *Școlii de pictură vânătorească alpestră*.

După această nomenclatură substanțială și după această clasificățiune sistematică a artelor vânătorești, cel ce va cuteza să zică că eu n-am cunoștințe speciale în arte, nici metod în scrierile mele, îl rog să poftească domnia-lui la întrecere cu mine și să-mi spună, drept probă, cărei școli de pictură vânătorească atribuie d<umnea> lui tabla zugrăvită de sub umbrarul cârciumii lui kyr Ioniță Buzdrună, de la morile Ciurelului, unde trec nemții la vânătoare, în care tablă figurează, pe un fund portocaliu, un vânător albastru trăgând cu pușca într-un iepure roșu, care ține vesel în labe o ploscă cu vin, și toate acestea înconjurate cu următoarea deviză, plină de dulci și iscusite ademeniri pentru orice vânător:

Дѣка те дѣчи ла вѣнат,
 Бин'о'нкоа съ зичи виват!
 Дѣкъ вреі съ ливѣци тѣн,
 Іа похтеце ла генѣ вѣн! (Sic!)¹

Amice autorule, mi-aș lua acum ziua-bună de la tine și m-aș închina ție cu plecăciune, mulțumindu-ți pentru momentele plăcute ce m-ai făcut să petrec, mai întâi citindu-ți cartea și

¹ (Grafie chirilică) Citește:

Dacă te duci la vânat,
 Vino'ncoa să zici vivat!
 Dacă vrei să împuști tun,
 Ia pohtește la ghinu bun!

apoi gândindu-mă la dânsa, ca să îndrug toate aceste nevoiașe glume — *difficiles nugae*¹. Dar și aci mi-e teamă că o să te superi, socotind că am vrut să te las singur-singurel, tocmai sub umbrarul lui kyr Ioniță.

Să căutăm, dar, pentru acest *ite, missa est*² al tovărășiei noastre vânătoarești, un aer mai curat, mai înviolet, în care vechea noastră prietenie să se simtă mai la locul ei, unde să putem repeți împreună versurile lui Musset pe care ni le ziceam și acum vreo cincisprezece ani:

Oui, la vie est un bien, la joie est une ivresse.
 Il est doux d'en user sans crainte et sans souci,
 Il est doux de fêter les Dieux de la jeunesse, [?]

 D'avoir vécu trente ans comme Dieu l'a permis
 Et... si jeunes encore [!], d'être de vieux amis.³

¹ Martialis, *Epigram < mata >*, II, 86:

Turpe est difficiles habere nugas,
 Et stultus labor est ineptiarum.
 Prost lucru este când se ține omul de glume nevoiașe,
 Și nerozească treabă sunt fleacurile.

(n. a.)

² *Ite, missa est!* (lat.) — nu *Ite, missum est!*, cum stă scris în edițiile originale ale *Falșului tractat de vânătorie* — este o formulă liturgică, în ritualul Bisericii catolice, care precede binecuvântarea finală a preotului; în românește: Pleacă, s-a terminat!

³ Alfred de Musset, *Poésies nouvelles, Sonnet à Alf. T.*, 1838:

Da! Viața e un bine, și veselie e o beție.
 E dulce lucru de a se bucura de dânsa fără temere și fără grijă,
 E dulce lucru de a serba toți zeii din tinerețe [?],

 De-a fi trăit treizeci de ani după cum a voit Dumnezeu
 Și... încă așa de tineri [!], a fi prieteni vechi.

Prieteni, da; dar tineri...?! nu prea tocmai. Ce zici? Sau, vorba românului: „Vrabia pui!“

(n. a.)

Dar ca să căutăm și să găsim acel loc dorit, trebuie, amice, să te mai îngrijești despre un mertic de răbdare, trebuie să faci din nou inimă vitează. Haidi!

Macte, nova virtute, puer; sic itur ad astra!¹

De a te duce drept la stele nu prea am speranță; dar vino cu mine până colea, în munții Buzăului, și poate că vei petrece pe acolo și tu câteva minute plăcute, cum am petrecut eu, sunt acum câțiva ani, rătăcind cu ochii pe plaiurile încântătoare, iar cu auzul și cu gândul prin fantasticele regiuni ale basmelor vânătoarești.

CUPRINS

X

ÎNCĂ UN HOP! — SUS PE PLAIUL BUZĂULUI. — STUDIU ANTROPOLOGIC, LEXICOGRAFIC ȘI MORAL ASUPRA LOCUITORILOR DIN COMUNA BISOCA. — BASMUL CU FATA DIN PIATRĂ ȘI CU FECIORUL DE ÎMPĂRAȚ, CEL CU NOROC LA VÂNAT. — VULTUR, DIHOR ȘI RÂS, SAU ZAMFIR, SMARAND ȘI RUBIN. — CÂTE SE POT ÎNTÂMPLA UNUI NEAMȚ, DACĂ NU PRICEPE ROMÂNEȘTE.

Pe o frumoasă zi de vară, mă odihnisem câteva ore la schitul Găvanul — o minunată înfundătură călugătrească din munți, câteva colibe și o bisericuță de bârne, semănate printr-o pajiște smălțuită cu flori, pe care o încinge un semicerc de nalte stânci pestrițe, ce poartă numirea foarte nimerită de Curcubeata. De acolo plecai călare, ca să merg la Bisoca, sat în două chipuri interesant: mai întâi, fiindcă de sub dealul pe care el șade,

¹ Virgiliu, *Aeneid* <a>, IX, v. 640:

Deșteaptă în tine o nouă vârtute, băiete: astfel vom ajunge până la stele.
(n. a.)

izvorăște Peceneaga, un pârâu cu nume prețios pentru etnografii țării; al doilea, pentru că într-însul trăiesc și se prădesc, din neam în neam, cei mai frumoși bărbați din tot plaiul împrejmuitor. Ca probă despre această din urmă particularitate a satului Bisoca — particularitate pe care am putut mai târziu să o constat în toată întinderea ei — aveau cu mine, drept călăuză de la Găvanul până acolo, un voinic bisocean, un fel de oacheș Apolon muntenesc, carele cunoștea ca în palmă toate cotiturile munților și se mai pricepea și la multe altele, căci era și vânător, și cioban, și cosaș, și cântăreț la biserică, și cântăreț cu cavatul — Doamne iartă! pare-mi-se că mai meșter era la fluier decât în strană — ba încă știa să spună și basme de-ți era drag să-l ascuți.

Cât a ținut calea, vreo șase ore, gurița nu i-a tăcut. D-apoi nici eu nu-i dam vreme să răsuflă: „Bădiță, ce livede e asta?“ îl întrebam, trecând prin niște guși de văi care mă îmbătau cu dulcele lor miros de fân proaspăt cosit. „Cum se cheamă ierbele celea care par împletite și la vârful găitanite?“ Și el îmi spunea numirile tuturor florilor, ierbilor și buruienilor, arătându-mi chiar și pe acelea care sunt bune de leac: „Ceea este dobrîșor și cealaltă ghizdei; asta e laptele-stâncii și astălaltă, zărna-mițoasă; ici iată brândușe și coala dediței; apoi lobodă și drob, vâzdroagă și siminoc, iarba-ciutei și piperig, pojarniță și sefterea“ și altele multe... Dar cine le mai ține minte! D-aș fi stat să le însemnez pe toate, poate că îmi da și mie Societatea Academică să lucrez, nu, vai de mine, la *Dicționarulu* cel cu vorbe numai plivite, alese și mai cu seamă croite de pe curata lătinie, ci la păgubașul de *Glossariu*, unde pricopsiții noștri lexicografi și scornitori de grai nou și pocit azvârle, ca borhot, mai bine de jumătate biată frumoasa noastră limbă românească¹.

¹ Vezi supra, p. 184, nota 3.

Din norocire, bisoceanul meu nu știa nimic despre chipul cum ne batem noi joc în orașe de ce avem mai scump rămas de la părinți, și el, în limba sa pe care aș da ani din viață-mi ca s-o pot scrie întocmai după cum el o rostea, în acea limbă spornică, vârtoasă și limpede a țăranilor noștri, îmi povestea pășurile și plăcerile oamenilor de la munte.

Când ajunserăm pe muchea plaiului ce desparte văile despre Buzău de cele despre Râmnic, priveliștea, din veselă și plăcută ce era, se făcu deodată măreață.

În spate aveam culmea întinsă a Penteleului, starostele munților din Buzău, și pe sub dânsul se rânduiau, ca trepte ale unei scări de uriași, plaiul Răboiului, munții Neharnița, ambele Mușe, Macieșul, Brezeul, Piatra Penei, Carâmbul și multe altele mai așezate; dar drept în fața noastră, adăpostite sub picururile semețe ale Furului și ale Steșicului, se înălțau, ca niște pereți suri și măcinați d-a lungul unei perdele de brădet, stâncile Năculelor, la poalele cărora se așternea, întocmai ca un lăicer verde și înflorat, o poiană largă și desfătăta.

Într-adevăr ai fi zis, ca balada păstorească, că acel picior de plai este întocmai o gură de rai.

Stam și mă uitam cu acea uimire produsă adesea în noi de priveliștile neașteptate ce ne izbesc vederile pe unele culmi despărțitoare de văi. Călăuzul meu, care, cum am spus, avea sămânță multă de vorbă, mă deșteptă din acea mirare mută: „Așa-i, domnule, că-s mândre *Pietrele Fetei* de la Năcule? Văd c-ai rămas cu ochii la ele; darmite când ai ști și povestea lor!“ — Apoi ce mai stai, voinice? îi răspunsei cu grabă; spune-o, dacă o știi. O să-mi țină de urât pe drum. Și bisoceanul meu, care atâta aștepta, începu a-mi spune următorul basm, povestindu-l în al său grai poetic și armonios, pe care în deșert mă voi sili eu a-l rechema în amintirile mele:

„Basmul meu, boieri domnia-voastră (aveam cu mine pe un neamț care nu înțelegea românește), basmul meu e cam copilăros; dar pare-mi-se că nu e tocmai fără de folos!“

Așa fu precuvântarea lui și, precum zice bătrânul Omer:

După a lui limbă decât mierea mai dulce curgea viersul¹.

„În vremea de demult, pe când oamenii de pe lumea asta știau și puteau mai mult decât ce pot și știu cei de acum, pe când pruncul de trei zile îți număra numai într-o clipă toate stelele de pre cer, și vedea cu ochisorii cum crește iarba câmpului și auzea cu urechile cum sfârâie fusele când toarce păianjenul... pe vremea de atunci trăia, în plaiurile Buzăului, o împărăteasă tare și mare, pe care o chema Doamna Neaga². Ea își avea palatele tocmai colo, în codrii Cislăului, unde se văd și astăzi, pe o măgură mare, ocolită cu pâraie, temeliile de zid ale cetății ei, iar grădinile și livezile, în care ea se preumbla când i se făcea urât acasă, și le avea pe colnicele Lapoșului, unde stă și acum puțul ei cu colac de piatră, săpat cu slove, pe

¹ Homeri, *Iliad* <a>, I, v. 249:

Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίωυ ῥέεν αὐδὴ
(n. a.).

² Poate că tu sau altul îmi veți spune că Doamna Neaga, cea de la Cislău, de la Lapoș și de la Tisău, n-a fost tocmai pe când cu Por-împărat, de vreme ce dânsa trăia în al XVI-lea secol și a dăruit chiar mănăstirii Bratskii din Kiev, la anul 7107 (1600), o cruce ferecată care s-a și reprodus în publicațiunea rusească *Воскресное Чтение*, anul <al> IV-lea, (1840), p. 436 et sq. Acestea le știu și eu, ba am și acasă o cărămidă luată din ruinele cetății Doamnei Neagăi, din pădurea Cislăului, care, desigur, nu denotă o mai mare vechime. Dar de unde să aștepți de la un biet muntean din Bisoca atâta erudițiune în istorie și archeologie? — Notă *ad laudes gratesque B.P. Hasdeo*, căruia datorez cunoștința și desenul crucii de la Kiev a Doamnei Neagăi (n. a.).

care, zău, nici cei mai cărturari din ziua de astăzi nu le mai pot ghici.

Din toți copiii câți Dumnezeu îi dase și-i luase înapoi la sine, Doamna Neaga rămăsese în văduvie numai cu un fecior pe care-l iubea ca lumina ochilor. Era și drăgălaș, bată-l fericea! puil de împărat! Mândru ca strălucitul soarelui la amiazi, blând ca razele line și mângâioase ale lunii, sprinten ca luceafărul sclipitor al dimineții și înțelept ca și întreaga tăria cerurilor. Nu știa maică-sa, nici lumea toată, cu ce să-l mai dezmierde, atât era tuturor de drag și de plăcut.

De micuț îl dase Doamna la carte, și, când abia începuse tuleiele bărbii să-i umbrească pielița copilărească, el vorbea pe de rost toate limbile de pe lume, ba încă înțelegea și graiurile tănuite ale păsărilor și ale fiarelor.

Atunci Doamna, cu inima îngânată între dor și bucurie, îi vorbi așa: „Fătul meu, cartea, câtă a fost, ai învățat-o toată, din scoarță până-n scoarță; acum ca să te faci om pe deplin și voinic cu temei, precum se cade unui bărbat și, mai ales, unui fecior de împărat, toți de toate părțile îmi spun că trebuie să te duci lumea să o colinzi, ca să încerci și să ispitești viața prin tine însuși, și să afli multe și mărunte ale lumii, care se vede că în carte nu se pot scrie. Du-te, copilul meu; mergi de vezi și de învață; dar cată a nu te prea depărta de pe aci; adu-ți aminte, voinicelul meu, că pre câtă vreme nu te va simți mama colea, în preajma ei, grija, chinul și mâhnirea din sânu-i nu vor lipsi.“

A doua zi, din-zi-de-dimineată, feciorul de împărat, mai mult vesel decât duios, își luă ziua-bună de la Doamna maică-sa, care se silea, sărmana, pe cât putea, ca să-și stăpânească plânsul și obida ce o-necau. Era vesel voinicelul fiindcă în curțile palatului îl așteptau ca să-l însoțească în cale o sumă de

boieri mari ai oștilor,
puterea domniilor
și groaza dușmanilor,
toți călări și înarmați
cu săgeți, cu buzdugane,
și la brâie cu arcane;
gat-a merge după soare,
să înceapă-o vânătoare
după urși și căprioare,
după păsări gălbioare,
ce sunt bune la mâncare
și plăcute la cântare.

Apucară înspre miazănoapte și, trecând pe Scărișoară, unde-i lesne cui coboară, luară apa Buzăului în sus, tot cântând și veselind. Răsunau dealurile și văile și apele râului pe unde trecea mândra ceată de voinici. Dar când sosiră la înfurcătura Bâscei, acolo unde se așterne o poieniță verde umbrită de plopi, de stejari și de fagi, feciorul de împărat deodată își opri armăsarul în loc, și în gura mare strigă așa către soții săi: „Măi frați! vedeți colo drept în sus muchea naltă și pleșuvă a Pen-teleului; acolo am să mă duc, tot în fuga calului. Cine poate, ție-se după mine!“ Și dând pinteni sprintenului său fugar, ca un fulger se repezi prin valea îngustă a pârâului. Sub copita pintenogului, pietrele scăpărau, apele colcoteau, pulberea în sus se înălța, cu norii s-amestea, ș-apoi în jos iar cădea, vâlceaua înnegura, și pe voinic mi-l ascundea cu totul din vederile boierilor, care rămăsese departe, departe în urma lui.

Trecu el ca în zbor, cu fugarul spumegat, prin valea Rosilor, pe sub muchea Paltinului, pe la gura Teghii; sări ca un zmeu pe d-asupra Curselor de Piatră; își zări ca prin vis chipul oglindit în apele cătrânite ale Ghenunei Dracului, și printre brazi, printre molifzi, printre afini și ienuperi, sui mlaca Cernatului

până în vârful muntelui. Zbura calul nebun, cu coama și cu nara în vânt; iar călărețul, cu mințile răpite de mulțumire, sorbind cu desfătare în piept mirosul răcoros al brazilor și al florilor, dor' că se simțea dus ca vântul și ca gândul, peste stânci, peste verdeață, peste gol și iarbă creață.

Când fu la amiazul-mare, fugarul stătu locului, și feciorul de împărat se trezi singur-singurel chiar d-asupra Penteleului. Jur-împrejur, cât cuprindea ochiul, zări numai creste de munți, care mai mari, care mai mărunți. Dar mai presus de toți se ridica creștetul gol, de pe care el privea și vedea, jos pământul cu verdețile, cufundându-se în toate părțile, iar sus, cerul limpede și senin, scăldat numai în raze de lumină. Soarele dogorea drept d-asupra, și, în arșița amiazului, pare că contenise orice adiere; nici o suflare nu se simțea, nici un sunet, nici o mișcare.

Sta mărmurit voinicul; — nici că mai pomenise el așa tăcere, așa pustiu, așa mândrețe! — când, deodată, pe sub roata aurită a soarelui, se ivi o pasăre măreață, un vultur negru cu aripile falnic întinse. Degrab' puse voinicul mâna pe arc, îl încordă și gata era să repeadă săgeata, când, pe sus, auzi vulturul croncănind în limba sa cea păsărească:

„Împărate luminate,
nu-mi lua zilele toate;
ia-mi-le pe jumătate;
că-ți voi da eu nestemate,
chiar piatra zamfirului,
limpezimea cerului!“

Feciorul de împărat destrună arcul, minunat de așa cuvinte; iar pasărea, drept mulțumită că o iertase cu viață, lăsă să-i pice din cioc pe oblâncul șelei voinicelului o piatră de zamfir mare și frumoasă, limpede și albastră întocmai ca seninul cerului.

Din ceasul când căpătă această nestemată și o puse în sân, nu mai rămase pasăre pe cer care să nu fie robită la voința lui. Pentru dânsul, toate zburătoarele: mândri păunași, sălbăticoși cocori, bufnițe cobitoare, șoimi dârji, găinușe moțate, dumbrăvence cu aripi verzi, pupeze cu creste bălțate, grauri pestriți, sitari, dropii și ierunci, toate picau ca fermecate când ieșea el la vânătoare; iar de se preumbla numai prin codri și prin livezi, mierlele și privighetorile, pitulicele și sticleții, presurele și sfranciocii, pietroșeii și sfredelușii, botgroșii și scatii, țoii, țintezoi și pițigoi, toți îl întâmpinau peste tot locul cu dulcile lor cântări; cucul îi vestea la tot ceasul mulți ani cu noroc, și prigorii cu pene albastre îl însoțeau pretutindeni, chiuind și zburând vesel d-asupra capului său.

Trecu o zi, trecură două, ba mai trecură și alte nouă, și voincelul nu se îndura ca să se înstrăineze de la mândrele plaiuri ale Buzăului, în care el domnea acum cu voie bună peste toată firea zburătoare câtă fâlfâie sub soare. Noaptea pe la cântători, până a nu se revărsa bine de zori, el era purces la vânătoare, și mai adesea seara îl apuca prin păduri, ucigând și stârpind alde păsări cobitoare ce se arată numai prin întuneric.

Rătăcea într-o zi pe culmea păduroasă a Istriței, tocmai colo jos, la curmătura dealurilor, sub care încep a se așterne câmpiile, când, deodată, fără veste, pe la sfințitul soarelui, se ridică din vale un vânt mare și turbat, care îndoia fagii, frângea plopii, smulgea ulmii și clătina cu urlet tot codrul și tot muntele. Într-o clipă norii de pretutindeni la un loc se adunară, negurile se îndesară, și preste tot cerul se destinse un pod întunecat de fier și de aramă, peste care trecea și se învârtea sfântul Ilie, încurându-și armăsarii cu tunete și cu plesnete, și scăpărând numai fulgere și trăsnete de sub roatele carului său. Apoi, dintr-o năprasnică detunătură, se sparse deodată podul,

brăzdat de mii de săgeți luminoase, și începu a curge pre pământ o ploaie groaznică,

ploaie cu șiroaie,
de făcea pâraie;
ploaie cu bășici,
de strica potici;
ploaie spumegată
'neca lumea toată;
ploaie de potop
făcea lumea snop.

Când se mai potoli furtuna, feciorul de împărat cătă a se urni din scorbura unde stătuse pitulat; dar el nu mai știa încotro s-apuce, așa de tare era, în codru, și frunza deasă, și noaptea întunecoasă, și calea pietroasă; pe unde căta urma umblată, urma era ștearsă; pe sub atâtea tulpini surpate și în lapoviță înecate, pe sub atâtea frunzare căzute, toate cărările se făcuse nevăzute. Nu vedea, nu auzea, nici în greul pământului, nici în ușurelul vântului; numai când trăgea bine cu urechea, îi venea din depărtare la auz, chiotul ghionoaiei, ce-și ascuțea noaptea ciocul de coaja copacilor, și miorlăitul cucuvăilor care se chemau jalnic una pe alta prin mijlocul beznei; apoi, uneori îi trecea repede pe dinaintea ochilor și câte o umbră neagră de lăstun rătăcit, care cădea din văzduh, cu lungile-i aripi îngreuiate de ploaie.

Toată noaptea ar fi umblat el fără spor; dar noroc că avea cu sine pe coteiul lui cel mai bărbat, cel mai priceput, cel mai credincios,

Miclăuș, câine-nvățat;
știa seama la vânat;
el apucă spre colnic,
ușor, sprinten și voinic;
tot spre vale se lăsa

și cărarea căuta,
botul prin iarbă vârând,
urmele tot mirosind.
Urma-i ici, urma-i colea!
Miclăuș n-o mai pierdea,
prin 'tunerice o simțea,
Noaptea-ntocmai ca ziua.

Astfel, cu câinele călăuză bună, voinicul apucă, d-a lungul în jos, valea Orgoaiei. Prin volbura apelor ei se rostogoleau acum cu vuiet rădăcinile de copaci și bolovanii de piatră, surpați de la munte. Și câinele și stăpânul umblau încet și cu sfială pe costișul lunecos; dar când ajunseră tocmai d-asupra priporului de unde se văd, în poală, urmele unei cetăți de Uriași și brazda vladnică a Troianului, Miclăuș stătu în loc, mârâind ca în preajmă de vânat. Voinicelul sticli ochii. Flăcăraie alburii ieșeau pe acolo din pământ și zburau d-asupra tainiței unde stătură ascunse, atâta mare de vreme, comorile de la Pietroasa, cloșca cea vestită cu puii ei de aur; dar la lumina sclipitoare a văpaielor, vânătorul zări, printre ierburi și pietroaie, căpățâna lungăreață a unui dihor care, cu ochii răzleți, căta drept la dânsul. Trupul și coada, dobitocul și le încolăcise, le făcuse ghem în fața coteiului, cum fac dihorii când n-au loc de scăpare în vizuinile lor de sub pământ. Voinicul nostru era gata să azvârle într-însul ghioaga lui cu ținte poleite, ca să-l prăpădească, când dihorul începu a chițai în limba lui de lighioană și a zice:

„Împărate luminate,
nu-mi lua zilele toate;
ia-mi-le pe jumătate;
că-ți voi da eu nestemate,
chiar piatra smarandului,
verdeața pământului!“

Feciorul de împărat, aducându-și aminte cât de bun augur îi fusese asemenea vorbe din graiul vulturului, lăsă ghioaga jos și goni câinele în lături; iar lighioana, bucuroasă de a se simți scăpată, începu să râcăie țărâna cu labelle și scoase dinaintea voinicului o piatră de smarand, mare și frumoasă, de strălucea verde și rămurată ca spicul crud al grâului, ca rodul pământului.

Atâta fu voinicului, până ce ridică de jos smarandul fermecat și-l băgă în sân; și-apoi de atunci înainte toate jivinele câte se târăsc prin țărână și câte se ascund pe sub pământ, toate îl cunoscuseră pe dânsul de stăpân. Viezurii cu perii suri, lungi și drepți ca țepele, și bursucii somnoroși, care ies numai noaptea din vizuini; jderii pădureți cu blana ruginie, deasă, moale și frumos netezită, și vidrele colțate de pe malul bălților; nevăstuicile cu trup prelung și mlădios și cu gușe albe, care se furișează printre răzoare, vânând cuiburi de păsărele, și veverițele șugubețe, cu coada vâlvoi, care sar zglobii pe crăcile copacilor ronțăind alune, ghindă și scorușe; pințele cu labe scurtecele la piept, iar la spate cu picioroange, care când umblă se saltă ca locustele, și cățeii-pământului, de le zice și șuite, care scot capul la amiazi din găuri, ca să latre la soare; apoi mișunii cei cu gropanele pline de grâne, și șobolanii din smârcuri; toate lighioanele, până și cârțițele orbețe și aricii ghimpoși, ba chiar șerpilor, gușterii și șopârlele, toate i se arătau lui în cale, sau ca să-l slujească la vreo trebuință, sau ca să piară de mâna lui, când avea plăcere de vânat. Cu dânsul vulpile își cheltuiau de pomană și viclenia minții și iuțeala piciorului, căci, de fiecare minciună a vulpii, el afla prea lesne mijloace o mie ca să-i vină de hac. Apoi și cu ursul cel mai sălbatic el își făcea jucărie; fără secure, fără cuțit el intra semet în vizuina lui, se lua cu dânsul la luptă dreaptă și întotdeauna ursul cădea mort la pământ.

Astfel prin văzduh, astfel pe sub pământ, el era mai tare, el era mai mare; de aceea și traiul lui era acum și mai mult pornit pe vânătoare.

Când feciorul de împărat trecea pe dealul Balaurului, d-a stânga Slănicului, lighioana cea înfricoșată, cu o falcă în cer și cu alta în pământ,

Șerpoaica cu solzii verzi,
— să n-o vezi, să n-o visezi! —

degrabă se zvârcolea, se pitula și se afunda până la gurile iadului, ca să nu o vadă viteazul vânător, să nu-i rețeze cu paloșul șapte capete și să nu-i stingă șapte suflete. Oricât de mult se silea dânsul că să-i apuce înainte, iazma iadului prididea cu fuga, și voinicul rămânea mereu să-și scoată necazul pe păsările cerului și pe lighioanele pământului. Da zi peste zi și nu putea nimeri.

Așa mai păți într-o noapte; și a doua zi, de ciudă și de mânie, se porni de pe dealul Balaurului în jos, când abia se miji de ziuă, și ajunse deodată cu zorile, când se deschideau florile, la valea stearpă și pustie a Pâclelor de Glod.

Dacă nu știți și n-ați văzut, să vă spun eu că acolo și-a așezat Necuratul cazanele cu catran și cu smoală colcotită; pe sub pământ gălgâie și fierbe glodul noroios, mai rece decât gheața, mai negru decât ceața; apoi, pe guri căscate prin tot ocolul acelei văi fără de scursoare, țâșnește tina în sus, când de o șchiopă, când de o palmă, când de un stânjén și mai mult; la fiecare gură împrejur s-a durat mușuroi, și balele cătrănite, pe care Uciğă-l-toaca le scuipe din văgăuni, se scurg năclăite d-a lungul movilițelor, se adună în nămol, se usucă de vânt, se crapă de soare și aștern tot fundul văii cu o humă sură și jilavă, pe care nu se prinde, Doamne ferește! nici troscot, nici ciulini.

Când, de pe culmea vecină, feciorul de împărat făcu ochii roată d-asupra văii urgisite, el văzu o biată căprioară rătăcită, călcând cu sfială prin nămolul urâcios al mocirlei; mai departe o fiară sălbatică, un răs sta stârcit la pândă; părul de pe dânsul, lung și subțire, alb și cu pete negre, se zbârlise în sus; urechile-i țuguiete cu pământufuri de peri negri la vârf se ridicase drepte, și ochii lui, vii și pătrunzători ca ochii de femeie, scăpărau scânteii. Numai în două-trei sărituri de pisică, el ajunse căprioara, se acăță cu ghearele de pieptul ei, își înfipse dinții în beregată și se gătea să-i sugă cu desfătare sângele din vine, când voinicelul învârti repede praștia ca să o izbească în fiară. Dar ochii râsului, care văd și în miezul pietrelor, zăriră ce i se gătea; el se smulse de la pieptul căprioarei și începu să latre în limba lui de fiară:

„Împărate luminate,
nu-mi lua zilele toate;
ia-mi-le pe jumătate;
că-ți voi da eu nestemate,
chiar piatra rubinului,
colcotirea sângelui!“

Ș-acum, pentru a treia oară, feciorul de împărat iertă viața râsului, precum iertase pe a vulturului, precum iertase pe a dihorului; el strânse praștia pe mână, iar fiara, veselă și mulțumitoare că scăpase cu zile, scăpără din ochii ei o piatră de rubin, mare și frumoasă, roșie și vie, mai roșie decât fraga muntelui, mai vie decât para focului și întocmai ca sângele voinicului.

Când o luă voinicul în mână și o băgă în sân, pare că îi mai crescuseră de o șchioapă inima într-însul. De aci înainte toată firea cu suflare era prada lui. Toate fiarele pre care iuțeala sângelui le împinge, în fuga lor, a se așterne pământului ca iarba

câmpului, la suflarea vântului, toate cele care trăiesc din vărsarea sângelui, toate câte din sânge își iau puterea și prin sânge o și pierd, toate se supuseră și ele la voințele voinicului, ca păsările cerului, cu lighioanele pământului.

Dinaintea unui așa minunat vânător,

cerbii de la munte
 plecau a lor frunte,
 mistreții colțați
 cădeau împrōșcați,
 capra săltăreată
 nu scăpa cu viață,
 lupii din pădure
 picau sub secure,
 iepurii fricoși...

Cam pre aici ajunsese cu povestea bisoceanul meu, când deodată auzirăm, la spatele nostru, o detunătură de pușcă urmată de un *Donner-Wetter-Saperment!*¹ exprimat cu o energie de adevărat granadir chesaro-crăiesc. Ne întorserăm iute ochii îndărăt; dar nu mai era nimeni; tovarășul meu neamțul se făcuse nevăzut.

— Sărăcuț de maica mea! strigă din băierile inimii bisoceanul, s-a răpus domnul *Ininger*. (Acest fel găsisese el cu cale ca să localizeze titlul de inginer al tovarășului meu.)

Alergarăm degrabă la locul de unde venise zgomotul și, sub o tufă, găsirăm pe neamț răsturnat pe spate, dând din mâini și din picioare ca să se scoale; alături era pușca lui din a cărei țevă ieșea încă fum; puțin mai departe se tăvălea o păsărică printre fulgii ei risipiți pe iarbă. Calul, de pe care căzuse in-

¹ *Donner Wetter Saperment!* corect: *Donner Wetter Sakrament!*, germ. Fulgere și tunete! imprecție populară germană.

ginerul, se zărea departe în vale; cu șeaua pe dânsul, el apucase, vesel și în goana mare, drumul casei, lăsând călărețului libera facultate, sau de a rămâne unde căzuse, sau de a-și urma calea cu orice alt mijloc de locomoțiune.

— Bine, prietene, zisei în sfârșit eu pățitului, după ce constatarăm că nu se află în nici o primejdie, fă-mă să înțeleg, mai întâi, cum ai căzut de pe cal?... Apoi, pentru ce ai tras cu pușca?... În sfârșit, pentru ce te-ai depărtat de noi?

La toate aceste întrebări, el nu avea alt răspuns decât:

— Asta, zău, nu știu!

Călăuzul nostru nu era mai puțin curios decât mine ca să afle cum se petrecuse lucrurile, dar el cel puțin găsea însuși, pentru toate, câte un cuvânt de răspuns și de mângâiere.

— Lasă, domnule; nu e nimica, că ai căzut pe spate și te-ai rezemat în coate. Rău era dacă cădeai pe brânci, că puteai nașul să ți-l frângi.

Căutând apoi prin iarbă, el dete peste păsărica rănită și jumulită, care, sărmana, se zvârcolea ca vai de ea; era o biată ciocârlie. Bisoceanul, luând-o în mână, cunoscu îndată că era ucisă nu de alice, ci de ciocul gaiței.

— Cu bună seamă, domnule, dumneata ai vrut să tragi în pasărea răpitoare, și nu vei fi nemerit-o; dar lasă, că nu e nici o pagubă; vânatul cel bun tot al domniei-tale a rămas. Vorba românului: „Nu e pentru cine se gătește, ci pentru cine se nimereste“.

Dar neamțul se apără că el n-a tras defel cu pușca, că pușca s-a tras singură și că, din aceea, calul, speriindu-se, a sărit și l-a trântit jos, unde l-a și lăsat fără rușine, nici păcat.

— Lasă, domnule, că și așa e bine! zicea bisoceanul. Dumneata tot nu rămâi păgubaș, că, și dacă n-ai dat în vânat, vânatul ți-a picat din cer, jumulit gata. Și-apoi, despre căzătură,

să n-aibi vreo mâhniciune, că pământul nostru românesc e bun de obrânteală:

Cine cade pe el jos,
Se scoală mai sănătos.

Și, într-adevăr, domnul *Ininger* se ridicase teafăr și fără vătămare. Se vede că somnul îl podidise pe când bisoceanul îmi povestea basmul, pe care el nu putea pricepe, și astfel, pe nesimțite, rămăsese în urmă de noi. Pe când dar neamțul moțăia călare și calul își urma calea în tihnă, o veselă ciocârlie se legăna prin aer, ciripind la soare, întocmai ca și ciocârlia cea din grațioasele strofe ale *glumei* vechiului poet francez Ronsard, cel de viță românească¹:

¹ „Vechiul poet francez Ronsard, cel de viță românească“ și „urmașul banului Mărăciue“ sunt două aluzii ușor malițioase vizând legenda despre originea valahă a poetului francez, legendă pe care, în 1857, în toiul propagandei pentru unirea Țării Românești cu Moldova, o popularizase Vasile Alecsandri, încercând să dea și o justificare culturală sentimentelor de simpatie pentru Franța, nutrite de tinerii moldo-valahi ce studiaseră, în anii 1830—1850, la Paris. Legenda va fi părut, unora — mai cu seamă celor lipsiți de umor și celor înclinați să confunde legendele cu adevărul istoric — lesne de acreditat, nu numai la noi, ci chiar și în Franța, de vreme ce însuși Ronsard, într-o *Elegie dedicată lui Remy Belleau, neîntrecut poet francez (Élegie a Remy Belleau, excellent poet François)*, scrisese că străbunul său se trăgea din părțile „unde înghețatul Danubiu se-nvecinează cu Tracia“, și scornise, probabil pentru a sa prețuire la Curtea regală a Franței, o poveste despre ascendența lui nobiliară, ale cărei obârșii se pierdeau în ceturile misteriosului și frigurosului Orient tracic. După această poveste, străbunul poetului francez, „un boier numit marchizul de Ronsard, plin de aur și stăpân peste mulți oameni, multe oarșe și multe pământuri“, undeva „mai jos de Ungaria, într-un ținut al frigului“, ar fi avut un fiu comandant de oști, viteaz ce-ndrăgise toiul luptelor, care, la un moment dat, părăsindu-și țara, plecă spre vestul Europei, în căutare de războaie. Trecând prin „Ungaria, Germania-de-Jos, Burgonia și ținutul Champagne“,

Hei! Doamne, mult îmi sunt dragi
 plăcerile dulcii tale vieți,
 ciocârlie, care despre amor
 cânti din-zi-de-dimineată,
 scuturând în aer roua
 cu care e stropită pana ta!
 Mai nainte ca soarele să răsară,
 tu înalți trupu-ți spălat
 spre a-l șterge de nori,
 clătînându-ți aripile mărunte
 și săltându-te în mici sărituri.
 Tu spui în aer așa dulci cântări
 în a ta veselă ciripire,
 încât orice amant ar dori,

ajunse la Paris și își puse spada în slija semețului rege Filip de Valois, care se războia pe-atunci (1346—1347) cu englezii regelui Eduard al III-lea (1327— 1377). Distingându-se pe câmpurile de luptă, regele Franței îi dăruie „îndestulătoare averi pe malurile Loarei“. „Uitându-și frații, părinții și țara“ și căsătorindu-se după legea franceză, acest viteaz cavalier, ne-ncredințează poetul Ronsard, în încheierea legendei despre originea stirpei sale, „născu strămoșii din care se trage tatăl ce mă făcu pe mine să văd pentru prima oară frumoasa lumină a zilei“.

Plecând de la acest fantezist certificat de noblețe, și găsind în numele poetului francez o „urmă“ românească lăsată de străbunul de pe tărâmurile Traciei — *ronce* (fr.) = mărăcine, — Alecsandri a scris (în „replică“) balada *Banului Mărăcine*, care se încheie cu următorul distih rostit de regele Filip de Valois: „Ține spada mea în dar, / Brav marchize de Ronsard“ — actul poetic de înnobilitare și indigenare a banului Mărăcine. Vrând parcă să dea un lustru de autenticitate istorică scornelii poetice, Alecsandri a agățat de baladă o notă subliniară: „În timpul regelui Franței *Philippe de Valois*, strămoșul poetului francez Ronsard s-a dus din România la Paris ca s-ajute regelui în lupta sa cu englezii. Rămâind apoi în Franța și rudindu-se cu cele mai nobile familii, el și-a schimbat numele de Mărăcină în Ronsard, de la cuvântul francez *ronce*, care însemnează mărăcină.“

când te aude cântând primăvara,
ca tine să fie păsărică.¹

S-a întâmplat însă ca, în loc de poetici amanți, ciocârlia noastră să fie auzită numai de o gaiță flămândă și, în cazul de față, urmașul banului Mărăcine se vede silit să treacă lira în mâna strămoșului său Virgiliu, ca să sfârșească această istorioară.

Pasărea vrăjmașă se repezi, zbierând prin aer, ca să prindă pe cântăreața, și aceasta, mititica, în zadar cercă să-i scape prin fugă. „Pretutindenii unde dânsa, fugind ușurică, tăia văzduhul cu aripile ei, iată și dușmana, cruda gaiță o urmărea cu chiote mari prin aer“.²

¹ P<ierre> de Ronsard, l'Alouette, printre poeziile numite *Gaités ou Gaillardises*:

Hé! Dieu, que je porte d'envie
Aux plaisirs de ta douce vie!
Aloüette, qui de l'amour
Degoizes dès le point du jour
Secoüant eu l'air la rosée
Dont ta plume est toute arrousée!
Devant que Phoebus soit levé,
Tu enlèves ton corps lavé,
Pour l'essuyer près de la nûe,
Tremoussant d'une aile menue;
Et te sourdant à petit bons,
Tu dis en l'air de si doux sons
Composez de ta tirelire,
Qu'il n'est amant qui ne désire
T'oyant chanter au Renouveau
Comme toy devenir oyseau.

(n. a.)

² Virgiliu, *Georgic<a>*, I, 405—408:

Quacumque illa levem fugiens secat aethera pennis,
Ecce inimicus atrox, magno stridore per auras
Insequitur Nisus.

(n. a.)

La țipetele de bucurie ale gaiței, la văietările sărmanei ciocârliei, somnorosul, plecat pe oblâncul șeii, tresări și, în mișcarea-i zăpăcită, îi căzu pușca de pe umeri; cocoșul se lovi de scară; umplutura se descărcă cu zgomot; gaița și calul se speriară amândoi deodată; una lăsă prada să-i pice din cioc; celălalt trânti jos pe călăreț, și astfel vânătorul fără voie și vânatul neașteptat se întâlniră alături, pe iarba verde a plaiului.

Dar calul, ca și gaița, își văzu de calea sa, și tovarășul meu rămase pe jos. De aceea și bisocanul, care era cam atins în amorul său propriu de povestitor, prin somnul inginerului, îi spunea drept mângâiere:

— Vezi, domnule *Ininger*, dacă dumneata știai românește și ascultai la basmul meu, nu erai să pați atâtea nevoi! Dar fie! Când este vorba de vânătoare, apoi poți să mi te lauzi că ești născut cu tichia în cap, și,

Vânătorul norocos
umblă bucuros
pe jos.

Astfel ne urmarăm calea spre Bisoca.

XI

CUPRINS

LA COTUL MUNȚILOR. — TOT BASMUL CEL CU FATA DIN PIATRĂ ȘI C<ELE>L<ALTE>. — PORUMBIȚA ȘI MĂRGĂRITARUL. — CE AU SPUS DESPRE MUNȚII NĂCULELE, DE LA OBÂRȘIA RÂMNICULUI, CAIU VALERIU CATUL, FRANÇOIS VILLON, AUTORUL ANONIM AL ROMANCERULUI DEL CID CAMPEADOR ȘI MULȚI ALȚII. — IEPURII DIN CODICELE CIVIL ȘI CEI DIN DICTIONNARIULU ACADEMICU. — NE LUĂM ZIUA-BUNĂ ÎN TINDA D<OMNU>LUI STERIE, ARENDAȘUL DE LA BISOCA. — *POST-SCRIPTUM* UNDE SE SPUNE CEEA CE N-A ȘTIUT SĂ SPUNĂ RĂPOSATUL C. NEGRUZZI ÎN STATISTICA CE A FĂCUT LUPILOR DIN MOLDOVA.

Eram acum tocmai pe culmea dealurilor sub care se adăpostește, ca într-o copaie, satul Bisoca. Gata a cărmi la dreapta ca să coborâm în sat, aruncaî împrejurul meu o lungă și mulțumitoare privire, voind să-mi iau astfel ziua-bună de la întinsele priveliști ale plaiului, mai nainte de a le pierde cu totul din vedere.

Soarele apunea drept dinaintea noastră; cercul lui roșiatic scăpătase până pe zarea orizontului, și razele-i, calde și senine, pare că se așternuse preste tot șesul răsăritean al țării, care ni se destindea acum sub ochi. De pe acest tăpșan culminant, de unde munții Săcuieni cotesc spre Țara Vrancei, tot Bărăganul, tot câmpul Brăilei, tot șesul Galaților, cu matca Râmnicului, cu valea Buzăului, cu lunca Siretului, toată acea lată și oablă câmpie se arăta scaldată într-o lumină gălbuie și lucioasă, ca fața unei uriașe sinii de aur; printr-însa, liniile șerpuite ale râurilor se desprindeau ca fire crețe de beteală argintie, iar suprafața netedă a apelor sărate din Balta Albă și din Balta Amară oglindeau ca niște ochiuri de sticlă, ferecate în mijlocul dauritei table. În depărtarea cea mai afundată, dealurile dobrogene, tivite cu aburoasa cordea a Dunării, încingeau, ca

un cerc plumburiu, acest curios tabel, al cărui aspect devenea cu totul fantastic, prin neobicinuite și metalice reflexe.

Mai aproape de noi însă, sub forme șu cu culori mai reale, se vedeau, pe vârful Bisocei și pe al Ulmușorului, mari pietroaie sure și murgi, unele grămădite la un loc, ca turme de vite adunate la repaos, altele risipite prin livezi, ca vacile când pasc pribege. Apoi, sub aceste muchii, la stânga, pământul se lăsa la vale în costișe și pripoare gradate, până se cufunda în jgeaburile mult umbrite ale Râmnicului și Râmnicelului; tot pe acolo, la locul ce se zice Între Râmnice, se zăreau încă poienile fragede și verzi ale Năculelor, adăpostite sub stâncile roșcate, care se numesc Pietrele Fetei; și, în fund de tot, înălțându-se în albăstreala înnegurată a cerului, se pierdeau culmile păduroase ale Steșicului, învelite în umbre viorii, civite și negre.

Preumblându-mi ochii, când peste viorul cu străluciri și scânteie, când prin munții cu tainice și răcoroase raze, mă așezasem pe un bolovan de piatră și, așteptând să dispară cu totul soarele, nu mă puteam sătura de asemenea priveliști, ce nouă, orășenilor, ne este dat arareori a le vedea; dar călăuzul nostru știa că noaptea are să vină iute și că scoborâșul până la sat ne va cere, prin întuneric, poate o oră și mai bine; de aceea el ne îndemna să ne pornim îndată, și, drept mângâiere, îmi spuse că are tocmai vreme ca să isprăvească și basmul cel cu Feciorul de împărat, norocos la vânat, până vom sosi deval.

— Bine zici, bădiță, îi răspunsei; negreșit că trebuie să mi-
spui tot, dacă mai este. Dar stăi! Unde rămăseși?... Pare că
începuseși a îndruga o șiretenie de lighioane ca cea din hora
dezgovelei:

Ursul cu cercei
umblă după miei.
Lupul cu cimpoi

umblă după oi.
Vulpea în papuci,
umblă după curci.
Ș-un iepure șchiop,
într-un vârful de plop,
treieră la bob.

Așa este?

— Cam așa, dar iar nu prea, îmi răspunse munteanul, pierzându-și oarecum sărita, în urma glumei mele de care mă și căiam, și scărpinându-se la ceafă ca omul care stă la îndoială. Pesemne, boierule, adăogi el, ți s-a făcut urât unde am tot spus anume toate soiurile de păsări și de jivine care trăiesc pe la noi la munte. Dar de! ce să-i fac eu, dacă așa e basmul? Va să-l spui și eu după cum este șartul și datina lui. D-acum înainte însă nu mai avem nimic a face cu lighioanele cele cu patru picioare, nici cu cele multe zburătoare; destul numai să vă fie în știre că Feciorul de împărat nu avea seamănilă sa pe lume la ale vânătorii. Când d-abia da cu gândul să facă vreo izbândă la vânat, voința pe dată i se împlinea; d-aceia și lumea întreață, când pomenea despre dânsul, nu-i zicea într-altfel pe nume, ca: Feciorul de împărat, cel cu noroc la vânat.

De va fi stat o lună, sau un an sau doi, petrecându-și viața fără alte nevoi decât numai cu plăcerea și cu mângâierea de a prinde și de a ucide fiare pădurețe și păsări cântărețe, cine va ști, spună-o. Pe noi ceștia, plăiași și vânători de munte, atâta ne taie capul, că omul la vânătoare, fie pe ger și ninsoare, fie pe năduf de soare, nici nu prinde veste ca ce timp mai este, nici nu vrea să știe cum are să-i fie, nici nu bagă-n seamă la muncă de-l cheamă, nici că ia <a>minte de orice cuvinte, ci vesel omoară vremea care zboară, fără griji trăiește, pe pământ domnește, și e la vânat ca și împărat.

Acum dați și d<umnea>voastră cu socoteala, dacă chiar nouă — niște bieți păcătoși plini de trude și de nevoi — vânătorearea ne oțelește sufletele și ne răpește mințile, apoi ce încântec de fală și de vitejie trebuie să fi fost pe voinicul fecior al Doamnei Neagăi! Vesel și voios la inimă, ager și vârtos la trup, el zâmbind ieșea dimineața din palatele părintești, zâmbind se înturna seara la maică-sa înapoi. Așa viață, lină și netulburată, dor'că în rai poate să mai fi gustat cineva.

Dar grijile și mânănciunea lăsat-au vreodată multă vreme pe om fără ca să se lege de capul lui? Firea omenească așa este ea de la Dumnezeu osândită, ca să nu plutească neîncetat ușor ca fulgul pe apă și să nu calce mereu tot pe căi desfătate. Căci, acolo unde este poiana mai înflorită și cu frunzari acoperită, acolo e și cursa priponită. Dai într-însa fără ca s-o vezi; te apucă, te glodește și uneori chiar de rea nu vrei să o crezi.

Ia să vedeți acum în cel fel păsul avea să-l ajungă pe voinicelul nostru și cu ce gingașe amăgiri avea să-i sece puterile și să-i stingă fericirile.

Într-o seară ca cea de astăzi, pe la apus de soare ca acum, el șezuse să se odihnească pe unul din pietroaiele măcinate de pe dealul Ulmușorului, tocmai d-asupra gârliciului de piatră, căruia îi zicem noi Grajdul Zmeilor, fiindcă acolo se adăposteau odinioară, în vremea de demult, fiarele cele aripate. Ședea el și privea în jos cum negurile întunecau treptat văile și culmile, când văzu trecând încetinel, pe d-asupra capului său, o porumbiță, ușoară și albă ca spuma laptelui la mulsoare, ca florile crinului la raza de soare. I se făcu dor de acea păsărică și, ca s-o prindă de vie, puse mâna în sân, la zamfirul cel fermecat; dar ea, uitându-se la dânsul cu ochi dulci, fermecători, gunguni galeș în limba ei cea păsărească și-i zise:

„Ah, voinice, voinicele,
nu opri căile mele;
ci te ia după-al meu zbor;
căci, cu sânul plin de dor,
te cheamă să-ți faci dar
un scump, alb mărgăritar
mândra Fată-a Pietrelor,
din valea Năculelor.“

Aceste cuvinte, așa dulce șoptite, deșteptară în inima voinicului un freamăt necunoscut; în sânul lui se aprinseră dorințe nedeslușite, pe care până în ceasul acela nici în vis nu le încercase. Fără de a mai sta să cugete, el se ridică iute în picioare; sângele i se încinsese ca focul prin vine; pieptul îi zvâcnea; în tot trupul simțea un avânt neînstrunat ce-l pornea să meargă supus și ascultător la chemarea porumbiței. Urmărind cu piciorul pe uscat zborul ei lin, cumpătat, el cobora văi, suia dealuri, străbătea păduri, trecea lunci și pâraie, și de ce umbla, pare că mai ușor pășea. Când raza cea mai târzie a soarelui se prelungea sfiată pe foițele ierbii înflorite din poiana de sub stâncile Năculelor, păsărica se opri pe o răsură îmbobocită, și, cu grai dulce cântător, strigă așa:

„Tu, ce plângi în stâncă,
la umbră adâncă,
ieși acum din piatră,
albă, dalbă fată,
vie și frumoasă,
blândă, răcoroasă,
cu chip luminos,
cu trup mlădios,
cu păr aurit,
pe umeri leit;
ieși, Fată din Piatră,

să te vază-o dată
scumpul tău ursit;
căci iată-l sosit!“

Ca un vis, ca o părere, se coborî de pe stîncă mândra albă fată, naltă mlădioasă ca o trestioară, cu părul de aur, cu ochi de balaur, ruptă din soare, întocmai ca Ileana Cosânzeana. De frumoasă ce era, de albă ce s-arăta, la soare puteai căta, iar la dânsa ba! Cine-i vedea mersul, cine-i zărea chipul, cine-i auzea glasul, nu putea să o privească și să nu o îndrăgească, nu putea să o audă și să nu i se încreadă.

Cu zâmbet gingaș pe guriță, cu ochii galeși și pătrunzători, venea mândra cam descinsă, pășind ușor și legănat prin iarba moale și deasă a pajiștii. Ea se opri dinaintea voinicului și, arătându-i între degețele, un bob mărunțel de mărgăritar alb, curat și luminat ca laptele la mulsoare, ca floarea crinului la soare, ca dragostele de fată mare, ea, cu viers dulce femeiesc, care mai lesne decât săgeata străpunge inima voinicului, îi grăi, rîzînd, așa:

„Da-ți-l-aș și nu l-aș da,
că mă tem îl vei uita
cînd la vînat te tot plimbi!
Ba l-aș da, de vrei să-l schimbi
cu piatra zamfirului,
limpezimea cerului,
cu piatra zmarandului,
verdeața pămîntului,
cu piatra rubinului,
colcotirea sîngelui.“

Feciorul de împărat rămăsese uimit ca dinaintea unei năluciri încântătoare. Nu știa bine dacă este deștept sau dacă visează. Nu-i venea să dea crezămînt nici vederilor, nici auzului; și cu toate acestea, zâna ce-i sta în față îl privea cu ochi

fermecători, aruncând prin tot trupu-i, când aburi fierbinți, când fiori de gheață; vorba ei îi răsuna până în suflet, dulce și înduplecătoare. Pe când ea căta la dânsul și zâmbea, lui i se nălucea pare că câmpul înflorise și cerul se luminase, iar când ea deschise gura ca să-i vorbească, pentru dânsul munții răsunară, apele se tulburară, brazil se scuturară, codrii se treziră, frunzele șoptiră, stelele sclipiră și în loc se opriră. Atunci viața, să i-o fi cerut dânsa, gata și bucuros era el să i-o dea, numai ca mereu să poată privi la ea, numai ca în veci să o poată auzi.

Degrabă scoase din sân căteșitrele nestematele fermecate, care până atunci fusese și toată puterea și toată bucuria lui, și, fără să se mai gândească, fără să se îndoiască, le aruncă cu mulțumire în poala drăgălașei copile. Buzele ei fragede și rumeoare se răsfoiră într-un răs de nebunatică bucurie și, apucând mărgăritarul între dinții ei albi și mărunți ca și bobul nestemat, îl puse binișor pe buzele voinicului, într-un dulce și lung sărutat.

Atunci umbrele călduroase și balsămate ale nopții de vară ascuseră în negură și în tăcere pe fericiții miri; singură porumbața cea albă îi dezmierda prin întuneric, când cu veșele cântări, când cu blânde văietări; dar când răsăriră zorile, deodată cu florile, porumbața amăgitoare și la dragosti îndemnătoare, peste țări și peste mări zburase, prin văzduh se depărtase, fugind ca să nu mai vie, și luând cu sine, în vecie, scumpul, feciorescul dar, bobul alb de mărgăritar.

Zile și nopți, luni și săptămâni trecură. Feciorul de împărat și Fata din Piatră trăiau înstrăinați de lume, singuri-singurei, el numai cu dânsa, ea numai cu el, și altă grijă nu purtau, altă plăcere nu gustau decât ale dragostelor lor. Cercuind lume întregă în poienița înflorită și cu frunzari acoperită de sub Pietrele Fetei, voinicul năpustise codrii, urâse izbânzile sale de

mai nainte. Vânătoarea era uitată; inima lui se scâldea acum toată în dezmierdări noi și necumpătate. Pasări, fiare și lighioane trăiau de el oropsite; toate se înstrăinase și se lepădase de al lor zburdalnic stăpân; nici una nu-l mai cunoștea, nici una nu-l mai asculta; dar nici lui, nesocotitul, de ele nu-i mai păsa. Arcul și săgețile, ghioaga și praștia stau aruncate la pământ; rugina și putregaiul se lipise de ele și le rodeau puterea. Așa, Feciorul de împărat, uitând vitejia vânătoarească, uitând și casa părintească, ședea ziua și noaptea lungit moale pe covoare și cu capul în poala copilei, se uita cu ochii în ochii ei, îi sorbea răsuflarea după guriță și-i cerea mereu să-l dezmierde cu cântecele ei.

„Cântă-ți, mândro, cântecul,
că mi-e drag ca sufletul.
Cântă, scumpul meu odor!
Ici cu tine aș vrea să mor!“

Dar muierea tot muiere! Dă-i ce-ți cere, că o să te certe de ce i l-ai dat. Cu încetul, cu încetul, începu fata a lua seama că sufletul voinicului se înmuiase de dogoreala dragostelor femeiești; acum îi părea rău și-i venea ciudă că iubitul ei nu mai era ca mai nainte, vitejelul plaiurilor, căruia lumea îi zicea cu laudă: Feciorul de împărat, cel cu noroc la vânat! În zadar îi cânta ea, cu viers dulce femeiesc, mândru cântec haiducesc; în zadar îl ruga să se trezească din traiul lănced și trândav în care îl cufundase viața de iubire; în zadar îl tot îndemna ca să iasă cu dânsa din pustietate, ca s-o ducă să vadă lumea. El în brațe o strângea, dulce mi și-o dezmierde, și așa îi tot vorbea:

„Facă lumea ce va face,
noi trăim aci în pace,
cum ni-e drag și cum ne place!
Zică lumea ce va zice;

fericirea de aice
tot nu poate să ne-o strice!
Spună lumea ce-o voi,
noi aci cât vom trăi
fără griji ne vom iubi.“

Dar urâtul, urâtul cel pocit, boala cea fără de crezământ, care din plăceri trezite încolțește, sufletul îl amărăște, cu doruri se hrănește și la noi plăceri răvnește, urâtul cel urgisit, care usucă și topește, mereu și necurmat în inima copilei se prefira și pe fiecă zi mai adânc o pătrundea, în ea zilnic se-ncuiba, mai amarnic o rodea. Feciorul de împărat vedea și simțea toate; dar leac sieși nu-și știa găsi. Fata umbla mai adesea razna prin păduri și prin livezi, cu fruntea înnorată, cu fața lăcrimată, și când se întorcea la soțul ei și-l găsea văitându-și triștea, lungit sub tulpina brazilor, ea îi zicea plângând și suspinând:

„Scoală, dragă, scoală, frate!
nu mai pot zăcea pe spate,
că mi-am urât zilele,
mutând căpătâiele,
când la cap, când la picioare,
când la umbră, când la soare.“

„Of! dragă, iubita mea!
nu pot, nu pot, chiar d-aș vrea;
boala mea nici că s-o duce
pân-ce tu nu mi-i aduce
mură-albastră și amară,
sloi de gheață-n miez de vară.“

„Of! dragă, iubitul meu!
ajuta-ți-ar Dumnezeu!
eu toți munții i-am călcat,
mură-albastră n-am aflat,
sloi de gheață n-am găsit,
că pământu-i încălzit.“

„Fetișoară din Buzău!
mură-albastră-i ochiul tău,
care mă ucide rău;
sloi de gheață netopită
e chiar inima-ți răcită
și de mine dezlipită.“

Când ajunge inima să fie sleită de dragoste, apoi curând piere și mila. Fata din Piatră, sătulă și de pustiu munților și de iubirea singuratică, visa acum noaptea și se gândea ziulita întregă la locuri desfătate și pline de lume, la orașe cu zgomot, cu petreceri și cu veselii, la cetăți unde toți să cate la dânsa cu dor și cu drag, și dânsa cu mândrie la toți să se arate frumoasă și împodobită în haine trufașe și în pietre nestemate. Destul, destul își închisese ea tinerețile în depărtări, de lume înstrăinată; destul gustase plăcerea iubirilor tănuite. Acum inima-i zbură ca fluturile, după lumină; sufletul ei cerea zgomotul veselilor, strălucirea averilor, vâlva truțiilor. Astfel de dorințe îi frământau mereu mințile, și știm cu toții ce se naște în cap de muieră, într-însul neistovit nu piere.

Într-o dimineață, când Feciorul de împărat se trezi din somn, îngreuiat de langoare și de inimă-rea, Fata din Piatră pierise de lângă dânsul. O așteptă să vie la amiazi, o așteptă să vie seara; dar umbra molifzilor se așternu încetinel d-a lungul pajiștii, scăzu și crescă iarăși, dovedind scurgerea vremii, și nimeni, nimeni nu veni...

Atunci pricepu dânsul că copila a fugit și în păduri l-a năpustit; atunci văzu bine că puica a zburat, s-a dus, și pe dânsul l-a răpus. Atunci înlăuntrul lui se făcu adânc întuneric; în piept inima-i zdrobită se încolăcea ca crâmpeie trunchiate de șarpe veninos. Ziua, la soare, el se frământa în durere; noaptea, la stele, din ochi îi picura izvor de plânsoare, și la tot ceasul, noaptea ca și ziua, ziua ca și noaptea, glasul lui duios răsuna

prin codri: „Doamnă a inimii mele, stăpână a acestor locuri! de ce m-ai părăsit? Unde te-ai dus? Ah, unde?...“¹

Își aducea aminte d-ale ei dalbe frumuseți, d-ale ei dulci cântări, de zilele fericite pe când glasul munților și al apelor răspundea cu veselul susur la glasul copilei, pe când ea umbla legănându-se, gingașă și ușoară, pe verdeța livezilor, pe când ea, tremurând, scutura de pe cosițele-i bălaie zăpada mai puțin albă decât pielița ei. Atunci inima lui, cu suspine, întreba în zadar pe codri și pe stânci: „Unde și în ce țară va mai fi acea mândră floare, acea drăgăstoasă româncă, cu fața albă ca crinul, cu glas încântător de zână?... Numai râul acuma, numai apele, când se clătesc, răspund cu vuiet la gemetele mele!... Ah! unde mai sunt, stăpâna mea dorită, ah, unde mai sunt chiar și viscocele de odinioară!“²

¹ *Tesoro de los Romanceros y Cancioneros espanoles*, recogidos y ordenados por d. Eugenio de Ochoa, Paris, 1838, p. 137: *Romances del Cid Campiador*:

Rey de mi alma, y desta tierra conde
Porque me dejas? dónde vas? adónde?

(n. a.)

Iată traducerea literală a versurilor de mai sus, așa cum se citește în prima ediție a *Falsului tractat de vânătorie* (Ψευδο-κυνηγετικός, București, Tipografia Statului, p. 247):

Rege al sufletului meu și al acestei țări Domn,
De ce mă lași? Unde te duci? Ah unde?

² François Villon (1431), *Ballades des dames du temps jadis*:

Dictes moy, où, n'en quel pays
Est Flora, la belle Romaine,
La royne blanche, comme ung lys,
Qui chantoit à voix de sereine?
Echo, parlant, quant bruyt on maine
Dessus rivièrè ou sus estan:

Dar toată jalea lui era în deșert; ce a fost verde s-a uscat, ce a-nflorit s-a scuturat. Într-acele plaiuri, în care el găsisese mai întâi mulțumirea, vânând și prinzând cu nepăsare păsări de pre cer și fiare de pre pământ, în acele dumbrăvi unde apoi își aflase fericirea la sânul drăgălașei fecioare, acum totul era veșted, totul era ofilit, totul se îmbrăcase într-un giulgiu de ger și de întristare. El cercă să ridice de la pământ arcu și săgețile, ghioaga și praștia; dar armele erau ruginite, puterile-i erau slăbite, ochiul vedea turbure la țintă, brațu-i nu mai știa să nimerească țelul. Deodată cu nestematele pierduse și farmecul lor puternic; Fata din Piatră le luase cu dânsă ca să facă cu ele cercei și ghiordane; iar el, sârmanul, el își aducea atunci aminte, cu dor și cu jale, despre locul unde <se> născuse, despre căminul unde crescuse, despre măicuța dulce care pe sânul

Où sont ilz, vierge souveraine?
Mais où sont les neiges d'antan?

(n. a.)

Pentru că, în textul adnotat, strofa de mai sus, alcătuită de Odobescu prin alăturare de versuri luate de ici și de colo, din vestita *Balada doamnelor din vremea de-odinioară*, a încă și mai vestitului în lume poet francez François Villon — născut în anul 1431, din oameni „de viță proastă, fără vază”, mort nu se știe nici când și nici unde — se citește într-o prea liberă tâlmăcire românească, reproducem aci, după prima ediție a *Falsului tractat de vânătorie* (p. 248), traducerea ei literală:

Spuneți-mi unde și în ce țară
Este acum Flora, frumoasa romană,
Regina albă ca un crin,
Care cânta cu glas de sirenă?
Echo răspunde, când se face vreun zgomot
Pe d-asupra râurilor sau peste lac:
Unde mai sunt, o, fecioară stăpână?
Dar unde mai sunt zăpezile de anțarț?

ei îl legănase, despre toate bunurile, toate averile și toate mulțumirile pe care le pierduse. El se îngrozea văzându-se ajuns a rătăci ca un suflet călător și fără tărie, prin locașele sălbatice ale fiarelor, a cerca prin codri și prin pustii năluca fecilor, și inima-i sângera risipită în târzi și zadarnice căințe.¹

¹ C.V. Catulli, *Carmen* LXIII, *De Aty*, v. 50—73:

Patria, o mea creatrix; patria, o mea genitrix,
 Ego quam miser relinquens, dominos ut herifugae
 Famuli solent, ad Idae tetuli nemora pedem,
 Ut apud nivem et ferarum gelida stabula forem,
 Et earum omnia adirem, furibunda, latibula:
 Ubinam, aut quibus locis te positam, patria, reor?
 Cupit ipsa pupula ad te sibi dirigere aciem,
 Rabie fera carens dum breve tempus animus est.
 Egone a mea remota haec ferar in nemora domo?
 Patria, bonis, amicis, genitoribus abero?
 Abero fero, palaestra, stadio et gymnasiis?
 Miser, ah miser, querendum est etiam atque etiam, anime!
 Quod enim genus figurae est, ego non quod obierim?
 Ego puber, ego adolescens, ego ephebus, ego puer,
 Ego gymnasii fui flos, ego eram decus olei.

 Ego vitam agam sub altis Phrygiae columinibus,
 Ubi cerva silvicultrix, ubi aper nemorivagus?
 Jam jam dolet, quod egi, jam jamque poenitet!
 (n. a.)

Aceste versuri ale poetului latin *Caius Valerius Catullus* (87—154 î.e.n.), care în text se citesc într-o versiune adaptată peisajului („Ce au spus despre munții Năculele, de la obârșia Râmnicului, Caiu Valeriu Catul...“), sunt astfel traduse de Odobescu în prima ediție a *Falsului tractat de vânătorie* (p. 250—251):

O, patrie care m-ai făcut, o patrie care m-ai născut, pe care eu, nemernicul, părăsind-o cum fac robii fugari când fug de la stăpânul lor, mi-am purtat pașii în codrii de pe muntele Ida, ca să viu prin zăpezi și prin locașele înghețate ale fiarelor, și ca să alerg, ca o Furie rătăcitoare, prin

Câți alții pe lume își văd, ca dânsul, virtutea și norocul spulberate prin nesocotința lor! Când e omul tânăr, el nu știe, biet, să prețuiască bunurile cu care pronia cerească, mumă darnică și iubitoare, l-a înzestrat. Se îmbată de veselia juneții, de farmecul frumuseților, de plăceri trecătoare, de zburdări amăgitoare, și, dacă într-acea beție își pierde sau își risipește nestematele cu care îl împărțășise soarta, curând, curând în urmă, îl ajunge și ceasul amarnic al căinței; ș-apoi, după dânsul, se cascadează, întunecos și rece, tăcutul, pustiul mormânt!

.....

„Așa! vă veșteziți voi toate, plăpânde flori ale vieții, tinereți, iubire, plăceri, trecătoare frumuseți, — frumusețe, dar din cer pe care cerul pizmaș îndată ni-l răpește, — în grabă vă ofiliți și pieriți toate, dacă printre voi doară nu se prefiră vreun fulger cu arsură, vreun fior de nemurire!

Cată cu un ochi de milă la cea tinerime de rând care, în toiul frumuseților trăiește în dezmierdări și-n desfătări se îmbată... Când va goli până la fund paharul cu-ncântările, ce o să se mai aleagă dintr-însa? Cine o să mai știe de ea?... Groa-

adăposturile lor; unde ești, în ce parte de loc te vei mai fi aflând așezată, o, patria mea? Vederea mea dorește a-și îndrepta urma către tine, în scurtele momente când sufletul meu nu se află stăpânit de sălbatica-i turbare. Oare eu sunt acela care de la casa mea am venit până la aceste păduri depărtate? Sunt eu cu adevărat departe de patria, de bunurile, de amicii, de părinții mei? Sunt eu departe de for, de palestră, de stadiu, de gimnazii? Nenorocitul, ah, nenorocitul de mine! Plângi, suflete, plângi mereu! Ce groaznice sunt schimbările ce s-au făcut în firea mea! Eu eram copilandru, eu june, eu voinic, eu băiat, eu eram floarea gimnaziilor, eu eram podoaba luptelor... Trăi-voi acum viața mea sub naltele piscuri ale Frigiei, unde trăiesc ciuta pădureață și mistrețul rătăcitor? Mult, ah, mult mă căiesc de ceea ce am făcut; mult, ah, mult mă simt pedepsit!

pa, care o așteaptă, o va-înghiți întreagă. Tăcerea de veci o să stingă de pe lume, cu a ei ființă, ș-ale ei sterpe iubiri.”¹

.....
 Lacrimile de căință și duioasele cugetări ale Feciorului de împărat, cel ce fusese odinioară norocos la vânat, mă pornise și pe mine pe triste gânduri; îmi veneau acum unul după altul aminte atâtea falnice visuri ale juneții mele, care, împreună

¹Lamartine, *Méditations poétiques. À Elvire*:

Vous tomberez ainsi, courtes fleurs de la vie!
 Jeunesse, amour, plaisir, fugitive beauté,
 Beauté, present d'un jour que le ciel nous envie,
 Ainsi vous tomberez, si la main du genie
 Ne vous rend l'immortalité.

Vois d'un oeuil de pitié la vulgaire jeunesse,
 Brillante de beauté, s'enivrant de plaisir;
 Quand elle aura tari sa coupe enchanteresse,
 Que restera-t-il d'elle? A peine un souvenir;
 Le tombeau qui l'attend l'engloutit tout entière.
 Un silence éternel succède à ses amours...

(n. a.)

În prima ediție a *Falsului tractat de vânătorie* (p. 252), aceste versuri sunt astfel traduse de Alexandru Odobescu:

Veți trece, voi, toate, plâpânde flori ale vieții!
 Tinerete, amor, plăcere, trecătoare frumusețe,
 Frumusețe pe care cerul ne-o dăruiește pentru o zi.
 Veți trece toate, dacă mâna geniului

Nu vă va da nemurirea.

Cată cu un ochi de milă la junimea de rând,
 Strălucitoare de frumusețe, îmbătându-se de plăceri;
 Când ea va goli paharul cu încântările,
 Ce va mai rămânea oare dintr-însa? Abia o amintire.
 Mormântul ce o așteaptă o va înghiți întreagă,
 O eternă tăcere se va întinde peste ale ei amoruri.

cu anii cei repezi, s-au nimicit în zadarnicul deșert... căci repezi, vai! repezi se strecoară anii!...

Eheu, fugaces, Postume, Postume
Labuntur anni¹

Dar era noapte în toată puterea când începură să ne salute lătrătorii din satul Bisoca. În băătura casei arendășești ardea un foc mare; descălecai la flăcăriia trosnitoare a brazilor, și domnul Sterie arendașul ne ieși cu plin înainte. Într-o mână ținea o botă cu păstrăvi vii, proaspeți și zglobii, pescuiți în pârâul spumegos de sub poala umbrită a Pietrelor Fetei; în cealaltă purta o cușcă cu iepurași de casă, plocoane trimise de starițul unui schit vecin, care hrănește și prășește în curtea mănăstirii d-alde așa arzoi și spornic vânat, rar în țară la noi și botezat în Codicele civil, art. 468, cu numele poznaș de *Lapinii ținuți pe lângă casă*, iar în *Dictionariulu limbei romane, elaboratu ca proiectu dupo insarcinarea data de Societatea Academica Romana*, pagina 991, cu aceea, tot așa deocheată și puțin românească, de „*Cunicule* sau *cunicle*, specia de animal, d'în genulu *iepurelui*, forte assemine cu *iepurele*, si de aceea numitu pre a locurea si *iepure de casa*, francesce *lapin*“.²

Aș dori să aflu care sunt locurile unde, vorbindu-se neaș românește, se mai zice și altfel, bunăoară, — cinel, cinel, pus ai degetul pe el? — *cuniclu* și *lapin*.

D-așa lătinie dobitocească,
d-așa păcălitoare franțuzească
unul Domnul să ferească
limba noastră părintească!

¹ Horatii, *Carmin<a>*, I, XIV (n. a.).

² Vezi supra, p. 184, nota 3.

Dar domnul Sterie, din tindă, ne pofteste la mâncare. Drumul, basmul și gândurile melancolice m-au secăt la stomac; mă grăbesc dar a intra în casă, unde ne așteaptă masa, care de mult stă întinsă.

Fiindcă tu însă n-ai fost poftit împreună cu mine, te las afară și, drept mângâiere, îți trimit de departe, ca hrană intelectuală, bună de rumegat, această poveste încurcată, însoțind-o cu o prietenească salutare... cam slabă și searbădă mâncare!...

Dar să fie cu iertare,
Căci suntem la vânătoare!

Post-scriptum. — Nu mă iartă conștiința ca să nu îndreptez o eroare ce s-a strecurat în paginile de mai sus. Am zis că la noi guvernul nu s-a ocupat niciodată de a regula vânătoria. M-am înșelat. Răposatul C. Negruzzi, care nu a fost numai un scriitor plin de talent, de spirit și de inimă, ci a mai fost și director al Oficiului de Statistică din Moldova, ne dă în scrierile sale următoarea notă plină de interes și sprijinită de calcule nediscutabile:

„De la 26 ianuarie 1841 până la sfârșitul lui decembrie 1845 s-au ucis, după cataloagele Vistieriei, acești lupi:

În anul	1841	113	lupi mari
„	„	1842	198 idem
„	„	1843	318 idem 59 pui
„	„	1844	340 idem 11 idem
„	„	1845	261 idem 101 idem
			<u>1 230</u>	lupi mari, <u>271</u> pui
			Total 1 501,	

și s-a plătit din Vistierie 18 450 lei pentru 1 230 lupi mari și 2 032 $\frac{1}{2}$ lei pentru 271 pui. În total 20 482 $\frac{1}{2}$ lei.

Să vedem acum folosul acesti legiuiri.

Să închipuim că fiecare lup era să mănânce pe an câte 12 oi. Pare-mi-se că sunt destul de moderat. Care e lupul ce s-ar mulțumi cu o oaie pe lună? În cinci ani vine de lup 60 de oi, care pentru 1 501 lupi face 90 060 oi. Socotind acum oaia câte 20 lei, face 1 801 200 lei, din care, scăzând 20 482 $\frac{1}{2}$ lei, prețul capetelor a 1 501 lupi, rămâne folos 1 780 717 $\frac{1}{2}$ lei.“

Tot cu această ocaziune, autorul *Păcatelor tinereților* mai povestește și o istorioară pe care am socotit că nu va strica să o transcriu aci, căci ea va fi ca păhărușul de *Fine Champagne*, după un prânz îndesat și anevoie de mistuit — *rudis indigestaque moles!*¹

Iată ce scria Negruzzi în luna februarie 1846:

„Viu de la vânătoare, prietene, unde am împușcat un lup. Dă-mi voie deci să-ți vorbesc despre el.

Toată lumea cunoaște lupul, fiara asta carnivoră și nesățioasă, dușmanul păstorilor și groaza oilor. Din vremea regelui Edgard, la anul 966, lupii n-au mai văzut pământul Engliterei; și când, din toate staturile Europei, erau proscrși, numai în Moldova — sunt acum cinci ani — viețuiau ca în sânul unei republici, încât era o *blagoslovenie* cum lupii și jidanii creșteau și se înmulțeau! Însă la 1841, Ministerul Treburilor Dinlăuntru făcu o legiuire prin care se puse preț capului de lup. Țăranii începură a-i ucide, păstorii a fi mai liniștiți, și oile a dormi mai fără grijă.

¹ *Rudis indigestaque moles!* (lat.): Întreg fără formă și părți rânduinite între ele! cuvinte folosite de Ovidiu în *Metamorfoze* (I, 7) pentru a sugera masa moale, informă, neorganizată a haosului primar. Asociind expresia lui Ovidiu unui „prânz îndesat și anevoie de mistuit“, cu care își compară eseul, Odobescu glumește, de bună seamă, voalând cu inimitabila-i grație erudiția care împânzește paginile *Falsului tractat de vânătorie*.

Spun, nu știi de e așa, că lupii, văzând osânda ce li se pregătește, au ales o deputație dintre ei, care, viind în capitală, și-a tocmit un vechil ca să le apere dreptul ce-și închipuiau că au. Acesta le-a făcut o jalbă lungă și lată, în care dovedea tetragonicește că, de la descălecarea lui Dragoș lupii au trăit în bună pace în țară, că n-a mai făcut numeni *sprafcă* ca să vadă câte oi s-au mâncat; că de vreme ce lupii sunt lăsați ca să mănânce oi, și oile ca să fie mâncate de lupi, apoi, după toate formele, legile și obiceiul pământului, lupii se cuvine a fi volnici să mănânce oi ș.c.l., ș.c.l.

Ministrul Lupu Balș le întoarse jalba cu *nadpis* zicând că obiceiul pământului poate sluji de lege, când nu este vătămător legii, și numai atunci li se va lua în băgare de seamă reclamația, când vor da înscris și chezășie că nu vor mai mânca carne, ci vor paște troscot, ca niște dobitoace ce sunt.

Deputații ieșiră cu coada între vine, gândind la nedreptățile oamenilor. Viind la gazdă și simțind apetit, se puseră la masă. Ospătarul le dete borș cu miel, cotlete de miel și friptură de miel.

— E, bine! strigă unul din ei, mai zi-mi că este dreptate în lumea asta. Oamenii mănâncă oi, și noi să nu mâncăm?

— Ba să mâncați, domnii mei, le zise un june supleant de profesor, omul și lupul sunt lăsați ca să mănânce carne; dinții lor cei câinești o dovedesc. Eu, când nu mănânc carne, nu pot pronunța nici cel dintâi vers din *Eneida*:

*Arma virumque cano*¹ etc.

Din vorbă în vorbă, lupii spuseră viitorului filozof scopul soliei lor și neisprava cu care au ieșit de la ministru.

— Avocatul care l-ați avut era un ignorant, le zise acesta. Sunt sigur că nici rudimentele limbii latine, ale limbii mume,

¹ *Arma virumque cano* (lat.): Cânt pe bărbat <ul viteaz, pe Eneea> și faptele sale de arme (Vergiliu, *Eneida*, Cartea I, v. 5).

nu le cunoștea. Sunt sigur că petiția ce v-a făcut era plină de barbarisme și de solecisme, și scrisă cu slove ciriliane. Să vă fac eu o suplică cu litere latine, și veți vedea cum voi face capot pre ministrul cu tot departamentul său.

Îndată le scrise o jalbă cu litere latine, care se mântuia prin acest calambur:

Lup te cheamă și lup ești,
Lupii dar ce prigonești?

Omonimul lor ministru le rupse jalba, zicând că nu-i plac poezii și că, cu toată cuscrenia ce ei arată că ar avea cu dânsul, nu poate călca datoria postului său; prin urmare, porunci unui comisar de poliție să-i întirească din oraș.

Ajungând la barieră, nenorocitele fiare își scuturară praful de pe copite, și, lăcrimând, tinsără labelle spre cer, cuvântând acest blestem.“

Aci autorul își precurmă povestea, necunoscând, după cum se vede, cuprinsul blestemului bietelor fiare nedreptățite. Dacă pe lângă tot spiritul și talentul ce el avea, răposatul C. Negruzzi ar fi posedat și darul proorociei, el negreșit ar fi pus în gura lupilor un blestem de felul acesta:

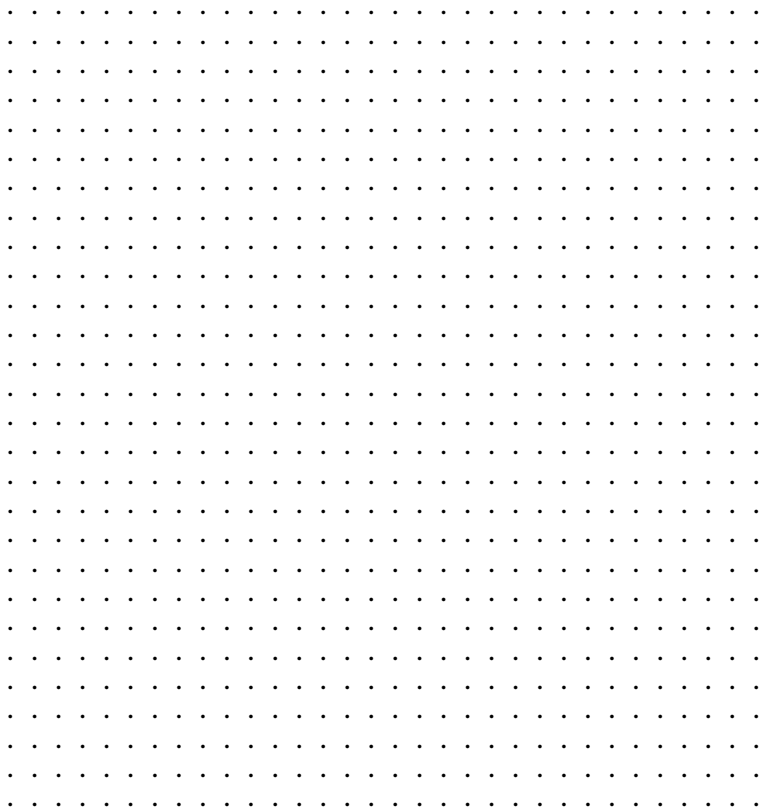
„Fă, Doamne, ca toși aceia care au gânduri rele asupra noastră să fie osândiți, spre pedeapsa lor, a citi dintr-un capăt până-ntr-altul toată *Precuvântarea* la *Manualul vânătorului* românesc; dar totdeauna oprește-i, Doamne, de a se folosi cătuși de puțin de învățăturile cuprinse chiar în corpul *Manualului*, căci fără de această a ta părintească ocrotire, va fi de acum înainte vai și amar de neamul lupesc, în țara binecuvântată a românilor, unde, de la descălecătoare, blajina *localnică* stăpânire ne-a îngăduit să trăim ca în sânul lui Avram, fără de a ne mai *sastisi* cu statistice iscodiri!

Amin!“

XII

CUPRINS

CAPITOLUL CEL MAI PLĂCUT PENTRU CITITOR

S F Â R Ş I T

<1874>

APRECIERI

Odobescu... se lăsă așa de mult străbătut de muza populară, încât în prezentarea capricioasă, meșter învârtită, ruptă, reluată, a lui *Pseudokineticos*... amestecă la lămuriri de istorie, la frumoase descrieri de natură, la scene de călătorie, la dialoguri vii, basme trecute prin mintea inventivă și mai ales prin comoara de mijloace literare, plină de rafinări stilistice și de surprinderi de limbă ale acestui aristocrat în toate privințele, care de la biroul diplomatului, de la catedra profesorului și din salonul omului de lume vede totuși așa de adânc în sufletul mulțimilor neamului său.

Nicolae IORGA, *Istoria literaturii românești contemporane*. Partea întâi. Crearea formei (1867—1890), Editura Minerva, București, 1986, p. 232.

Episoadele istorice ale lui Odobescu au ca model, cu bună știință, nuvela lui C. Negruzzi. Însă Odobescu e „anticar“, istoric, arheolog și ca atare atenția lui merge în direcțiunea reconstrucției. Înțelegând spiritul de partid al cronicelor muntene și cruzimea răzbunărilor politice, nuvelistul a știut să sublinieze elementul fașionar, evitând să strângă acțiunea în jurul eroului central. Imaginația lui, fără aripi, e ținută totuși în loc de tipicul romantic și punctul coagulant al totulului îl formează mereu personajul „damnat“... Fiul armașului, Mihnea, urmează în scaun. Acesta începe, în virtutea demonului interior și fără nici o rațiune de stat, să ucidă pe boieri. Apoi e izgonit din scaun, fuge la Sibiu și aci cade omorât de Iașăg. Toate acestea sunt narate cronologic și abstract, fără nici o încercare de creație, încât propriu-zis n-avem de-a face cu o nuvelă, ci cu o cronică ușor romanțată. Plăcerea cititorului este de ordin stilistic și într-adevăr că scriitorul însuși a avut de gând să folosească o limbă „care

era încă întrebuințată pe vremea copilăriei“ lui. Arhaismele sunt puține (năpustit — părăsit), toată tehnica e de sugestie. Un cuvânt aruncat la vreme pregătește ochiul pentru un tablou...

Doamna Chiajna e, desigur, o narațiune superioară. Aci și lexicul are mai multă culoare. Chiajna e „mujer capeșă și dăunoasă“, oamenii sunt „zăbavnici“ și plini de „zăcășie“. Dar arheologia primează. Descrierea palatului domnesc nu-i un simplu tablou pentru plăcerea ochilor, ci un studiu de arhitectură istorică, o întâie încercare, verbală, de a determina stilul românesc...

George CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Minerva, București, 1986, p. 355, 356.

Este probabil că faima de stilist a lui Odobescu se datorește mai cu seamă bogăției bine stăpânite a perioadelor sale, pe care de la Bălcescu nimeni nu știuse a le dezvolta cu un suflu mai larg, cu un mai armonios simț muzical, în întreguri sintactice mai bine articulate. De la Bălcescu, nimeni mai bine ca Odobescu nu reprezentase în proza noastră ceea ce retorica clasică numea „cadența“ și „numărul“. Dar pe când la Bălcescu numărul și cadența sunt mijloace în serviciul elanului și al înflăcăării sale și sunt adaptate la acestea printr-un fel de constrângere internă, ele sunt la Odobescu procedee preexistente ale unui scriitor savant, ale unui amator de artă, istorie și folclor, care le aplică materiei sale prin convenție stilistică academizantă.

Tudor VIANU, *Arta prozatorilor români*, Chișinău, Casa de editură Litera, 1997, p. 132.

De-o parte nuvelele lui istorice, cu limba aceea de o îmbinare atât de fericită a elementelor arhaice și moderne. De alta expresiile lui literare așa de variate. Și, în sfârșit, seninele pagini de arheologie. E firesc să te întrebi: unde-l așezi pe acest scriitor? Poți să-l înșiri printre nuveliști, când proza lui adeseori e istorie curată? Poți să-l numești istoric, când cercetările lui pe acest teren au o culoare atât de literară? Este arheolog în înțelesul

strâns al cuvântului acela care în călătoria la Snagov e cel mai delicios impresionist? Sau critic să-l chemi pe cel ce refuză a-și strânge gândurile într-un sistem și se pierde în abaterile cele mai fantastice?... Poate nici una, nici alta, poate de toate. Dovedit rămâne însă că în toate din aceste direcțiuni a fost estetic și gânditor, că în toate ne-a lăsat câte un crâmpeli de adevăr sau vreo simțire caldă, că spiritul lui strălucește pretutindeni.

Ilarie CHENDI, *Pagini de critică*, București, Editura pentru literatură, 1969, p. 366.

Pseudo-Kinegeticos, cuprinzând stări lirice și intelectuale, descrieri literare și arheologice, critică de artă, critică muzicală și literară, preocupări de istoria artelor și folclor românesc, literatură și știință propriu-zisă, stare de operă compozitivă, care în jurul unui motiv vânătoresc suscită aceste de reverie a inteligenței. Genul acestei scrieri, văzută ca „o monografie filozofică, istorică, literară și estetică a vânătoriei“, Odobescu singur și-l definește cu așteptarea „momentului de inspirațiune și talentului de critică“, ce i-ar fi necesar ca s-o scrie.

Vladimir STREINU, *Clasicii noștri*, București, Editura tineretului, 1969, p. 22.

Deși *Pseudo-kynegeticos* este o epistolă, ca ale atâtoră, valoarea principală trebuie căutată în stilul ei clasic impecabil. Odobescu stăpânește cu măiestrie perioada amplă și muzicală, bazată pe repetiții și simetrii, și pe un ritm lent, dar izbitor prin artificialitatea lui subtilă. Spre deosebire de Russo ori de Ghica, Odobescu, fie și povestind lucruri trăite de el și foarte obișnuite, le ridică pe un pedestal care pune între povestitor și ele aceeași distanță istorică pe care o întâlnim în operele de proză ale scriitorilor vechi.

Nicolae MANOLESCU, *Istoria critică a literaturii române*, vol. 1, Editura Minerva, București, 1990, p. 281.

Există... în proza din *Doamna Chiajna* sau *Pseudo-Kinegeticos*, în *Câteva ore la Snagov* sau *Istoria arheologiei* numeroase fericite expresii,

țâșnite prin trama aproape pedant cuviincioasă a scriiturii odobesciene, dintre care nu puține strălucesc premonitoriu de aura levantin autohtonă a stilului matein, constituindu-se, la cel mai ridicat preț al acelei „culori locale“, pe care antecesorul o visa mereu, și-o programa și o urmărea cu minuția de orfevru a unui Benvenuto Cellini: „se hrănesc cu o nepregetată ciudă, c-o adâncă zăcășie“, „ține mintea vegheată“, „mai zăbavnici poate în agerimea duhului, sunt de tineri cuprinși de-o tainică melancolie, de-o îndoioasă sfială“, „muiere capeșă și dăunoasă“...

I. NEGOIȚESCU, *Istoria literaturii române*, Editura Minerva, București, 1991, p. 101.

Mihnea Vodă cel Rău este o „încercare de restituire a vechilor datini strămoșești“. Ca și Negruzzi, Odobescu înfățișează pe eroul său, un tiran feudal, în patru capitole, care însă la el nu sunt momentele unei drame, ci patru tablouri de atmosferă. Se vede dintr-o dată că autorul este interesat în primul rând de reconstituirea istorică a epocii, de așa-numita culoare locală. Nici eroul principal și nici celelalte personaje nu sunt suficient desfășurate spre a căpăta contur. Acțiunea e schematică, gesturile puține și nu îndeajuns de semnificative, analiza psihologică lipsește, în schimb epoca, evocată pictural prin câteva panouri decorative, luptele dintre familiile boierești pentru tron, silniciile boierilor, conspirația taberelor adverse sunt tot atâtea elemente vii ale reconstituirii...

Meritul esențial al nuvelei *Doamna Chiajna* nu stă în naturalețe sau în creația de tipuri, ci tot în evocare...

Operă de excursie livrescă, clasică, *Pseudo-kynegheticos* este un eseu erudit și rafinat, un savuros exercițiu intelectual exprimat într-o formă atrăgătoare, impecabilă.

Al. PIRU, *Istoria literaturii române*, Editura „Grai și suflet — Cultura Națională“, București, 1994, p.73—74, 76.